
Shrimad VidyananyasvAmivirachitah Anubhutiprakashah

శ్రీమద్విద్యారణ్యస్వామివిరచితః అనుభూతిప్రకాశః

Document Information

Text title : Anubhutiprakashah

File name : anubhUtiprakAshaH.itx

Category : upanishhat, upaniShat, vedAnta

Location : doc_upanishhat

Author : Swami VidyAranya

Proofread by : Rama Sivaraman, Suvarna Sudagoni, Preeti Bhandare

Latest update : February 19, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

February 19, 2026

sanskritdocuments.org

శ్రీమద్విద్యారణ్యస్వామివిరచితః అనుభూతిప్రకాశః

శ్రీగణేశాయ నమః ।

అనుక్రమణికా

అధ్యాయః. నామ (శ్లోకసంఖ్య)

౧. ఐతరేయోపనిషద్వివరణో నామ ప్రథమోఽధ్యాయః । (౧౦౮)
౨. తైత్తిరీయకవిద్యాప్రకాశో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః । (౧౫౦)
౩. ఛాన్దోగ్యోపనిషది శ్వేతకేతువిద్యాప్రకాశో నామ తృతీయోఽధ్యాయః । (౧౪౦)
౪. ఛాన్దోగ్యే సనత్కుమారవిద్యాప్రకాశో నామ చతుర్థోఽధ్యాయః । (౯౦)
౫. ఛాన్దోగ్యే ప్రజాపతివిద్యాప్రకాశోనామ పంచమోఽధ్యాయః । (౧౦౦)
౬. ముణ్డకోపనిషద్వివరణో నామ షష్ఠోఽధ్యాయః । (౧౦౦)
౭. ప్రశ్నోపనిషద్వివరణం నామ సప్తమోఽధ్యాయః । (౧౦౦)
౮. కౌషీతకీశాఖా వివరణే ఇన్ద్రప్రతర్దనసంవాదో నామ అష్టమోఽధ్యాయః । (౧౦౦)
౯. కౌషీతకీశాఖోపనిషద్వివరణో నామ నవమోఽధ్యాయః । (౭౫)
౧౦. మైత్రాయణీయశాఖావివరణో నామ దశమోఽధ్యాయః । (౧౫౦)
౧౧. కఠవల్లివివరణో నామ ఏకాదశోఽధ్యాయః । (౧౨౦)
౧౨. శ్వేతాశ్వతరవివరణో నామ ద్వాదశోఽధ్యాయః । (౧౨౦)
౧౩. బృహదారణ్యకే కాణ్డవిద్యాప్రకాశో నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః । (౩౦౨)
౧౪. అజాతశత్రువిద్యాప్రకాశో నామ చతుర్దశోఽధ్యాయః । (౧౨౦)
౧౫. బృహదారణ్యోపనిషది మైత్రేయీవిద్యాప్రకాశో నామ పంచదశోఽధ్యాయః । (౧౦౩)
౧౬. బృహదారణ్యకే మధువిద్యాప్రకాశో నామ షోడశోఽధ్యాయః । (౫౦)
౧౭. ఆశ్వలాయనాదిమునిబోధాఖ్యో నామ సప్తదశోఽధ్యాయః । (౩౧౦)
౧౮. జనకవిద్యాప్రకాశో నామాష్టాదశోఽధ్యాయః । (౩౨౪)
౧౯. తలవకారవిద్యాప్రకాశో నామైకోనవినోఽధ్యాయః । (౧౦౦)
౨౦. దేవవిద్యాఖ్యో నృసింహతాపినీవివరణో నామ వింశోఽధ్యాయః । (౧౫౬)

(కులసంఖ్య ౨౮౧౮)

॥ అథ శ్రీవిద్యారణ్యవిరచిత ఉపనిషత్తాత్పర్యరూపోఽనుభూతిప్రకాశః ప్రారభ్యతే ॥

॥ హరిః ఓం ॥

౧. ఐతరేయోపనిషద్వివరణో నామ ప్రథమోఽధ్యాయః ।

ఐతరేయేణ సమ్ప్రోక్తా ద్వితీయారణ్యకాన్తగా ।

బ్రహ్మవిద్యా సువిస్పష్టం బాలబోధాయ తన్యతే ॥ ౧.౧॥

ఆత్మైవ సృష్టేః ప్రాగాసీన్నామరూపవివర్జితః ।

సోఽప్యేక ఏవ నాన్యోఽస్తి జడం చాన్యన్న విద్యతే ॥ ౧.౨॥

మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం మహేశ్వరమ్ ।

ఇతి శ్రుత్యన్తరే ప్రోక్తా మాయా నాన్యత్ర తత్త్వతః ॥ ౧.౩॥

నిస్తత్త్వం వ్యవహారార్థమనృతం బాలయక్షవత్ ।

బాలో యక్షం ప్రకల్ప్యాస్మాద్భిభేతి వ్యాఘ్రతో యథా ॥ ౧.౪॥

వస్తుతత్త్వం జడం కిఞ్చిన్నాన్యదస్త్యాత్మవస్తునః ।

అద్వయానందరూపాత్మా తదా సుప్తావివ స్థితః ॥ ౧.౫॥

నిస్తత్వాపి జగద్భాన్తిం మాయా నిద్రేవ కల్పయేత్ ।

నిర్వికారోఽప్యసావాత్మా మాయావృత్త్యా వ్యచారయత్ ॥ ౧.౬॥

స విచార్యాఖిలాన్ లోకాన్ సృష్ట్వా పాలకసృష్టయే ।

కృత్వా విరాట్పనుం ఛిద్రేష్వథ తద్దేవతా వ్యధాత్ ॥ ౧.౭॥

సముద్రతుల్యే దేహేఽస్మిన్దేవతాః పతితాస్తథా ।

తం దేహం క్షుత్పిపాసాభ్యాం యోజయామాస స ప్రభుః ॥ ౧.౮॥

అన్నభోగాయాత్మదేహాన్గవాశ్వపురుషాదికాన్ ।

సృష్ట్వా ప్రావేశయత్తత్ర దేవతాస్తా యథాయథమ్ ॥ ౧.౯॥

ఈశోఽసాధారణం స్థానమపశ్యన్ క్షుత్పిపాసయోః ।

ప్రావేశయద్దేవతాసు తద్భోగాత్తే చ తృప్యతః ॥ ౧.౧౦॥

అన్నే సృష్టే భోక్తువర్గో హ్యజిఘ్క్షత్తదిన్ద్రియైః ।

తత్ర వాగాదయోఽశక్తాన్తదపానో గృహీతవాన్ ॥ ౧.౧౧॥

జీవాభావే వృథా సర్వమిత్యాలోచ్య పరేశ్వరః ।
 శిరోమధ్యం విదార్యాత్ర ప్రావిశజ్జీవరూపతః ॥ ౧.౧౨॥
 ప్రాణానాం ధారకః కర్తా చేతనో జీవ ఉచ్యతే ।
 ఆనఖాగ్రమహాఙ్కారశ్చిద్వాస్యస్తశ్చేతనోఽభవత్ ॥ ౧.౧౩॥
 అస్తఃకరణభాగౌ ద్వావహాఙ్కారో మనస్తథా ।
 వృక్షస్య మూలమగ్రం చ యథాభాగౌ తథేక్ష్యతామ్ ॥ ౧.౧౪॥
 చిద్బిమ్బప్రతిబిమ్బాభ్యాం యుక్తోఽహాఙ్కార ఏవ తు ।
 చేతనాప్రాణభృత్తస్య హృన్నిష్ఠం కరణం మనః ॥ ౧.౧౫॥
 తస్య హృత్కణ్ఠనేత్రేషు ప్రచారవశతోఽభవత్ ।
 సుప్తిః స్వప్నో జాగరశ్చ సోఽయం సంసార ఈరితః ॥ ౧.౧౬॥
 స్వప్నః స్వకాల ఏవాస్తి నాన్యదా సుప్తిజాగరౌ ।
 తథైవేతి స్వప్నసామ్యాత్త్రయః స్వప్నా ఉదీరితాః ॥ ౧.౧౭॥
 అధ్యారోపో మాయికోఽయముక్తోఽథాసావపోహ్యతే ।
 అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపఞ్చం ప్రపఞ్చ్యతే ॥ ౧.౧౮॥
 స సంసారీశ్వరో జాత ఈశ్వరానుగ్రహాత్పునః ।
 పృథీవ్యాదీని భూతాని యథాశాస్త్రం వ్యచారయత్ ॥ ౧.౧౯॥
 పరమాత్మన ఉత్పన్నం జగదాత్మైవ నేతరత్ ।
 మృదో జాతో ఘటో యద్వన్మృద్వస్త్యైవ తథేక్ష్యతామ్ ॥ ౧.౨౦॥
 ఘటః శరావ ఇత్యాది వికారాణాం మృదః పృథక్ ।
 తత్త్వం నాస్తి ప్రతీతే తు నామరూపే ప్రకల్పితే ॥ ౧.౨౧॥
 ప్రతిబిమ్బభ్రమో నీరాద్యుపాధివశతో యథా ।
 సన్నివేశోపాధితోఽయం తథా కుమ్భాదివిభ్రమః ॥ ౧.౨౨॥
 భ్రాన్తిః సోపాధికోపాధినివృత్త్యైవ నివర్తతే ।
 న బోధాత్తేన భాసన్తే జానతోఽపి ఘటాదయః ॥ ౧.౨౩॥
 పృథగ్గ్రవ్యస్వరూపః సన్ సమవేతో ఘటో మృది ।
 ఇత్యాహుస్తార్కికాస్తత్తు న ద్వైగుణ్యప్రసక్తః ॥ ౧.౨౪॥
 మృద్భాభారాద్ఘటభారాచ్చ గురుత్వం ద్విగుణం భవేత్ ।
 తథాలఙ్కారకర్తా స్యాత్కృతీ హేమాదివృద్ధితః ॥ ౧.౨౫॥

న సన్నివేశమాత్రేణ పృథగ్గ్రవ్యత్యసమ్భవః ।
 శయనోత్థానగమనైః న పుత్రే బహుపుత్రతా ॥ ౧.౨౬ ॥
 తస్మాత్కార్యం న వస్తు స్యాత్కారణవ్యతిరేకతః ।
 కిన్తు కారణ ఏవైతదన్వతం భాసతే మృషా ॥ ౧.౨౭ ॥
 అర్థక్రియాన్వతేఽప్యస్తి స్థాణా చోరభయేక్షణాత్ ।
 తతోఽన్వతా ఘటాద్యాః స్యుర్భాన్తు కుర్వన్తు వా క్రియామ్ ॥ ౧.౨౮ ॥
 సన్నివేశోపాధిహానే గచ్ఛత్యేవ ఘటాదిధీః ।
 వివేకినాం తు వస్తుత్వం ఘటాదీనాం నివర్తతే ॥ ౧.౨౯ ॥
 ఘటః శరావ ఇత్యేవం వాచైవారభ్యతే వృథా ।
 మృత్తికేత్యేవ సత్యం స్యాన్న తు సత్యం ఘటాదికమ్ ॥ ౧.౩౦ ॥
 ఏవమాత్మన ఉత్పన్నం పృథివ్యాద్యపి నాత్మనః ।
 పృథగ్వస్తుస్తి కిన్తావత్మన్యారోపాత్ప్రతిభాసతే ॥ ౧.౩౧ ॥
 సద్వస్తు హ్యత్మనస్తత్త్వం తస్మిన్భూమ్భాదికల్పనాత్ ।
 పృథివ్యాదీని సస్తీతి భాసనే తత్తద్విన్యయైః ॥ ౧.౩౨ ॥
 ఇన్ద్రియోపాధికా భ్రాన్తిరక్షరోధాన్న భాసతే ।
 ఇత్యేతద్విశదీకర్తుం యోగో వేదేషు వర్ణ్యతే ॥ ౧.౩౩ ॥
 సదాత్మనః పృథగ్భూతమసద్భూమ్భాది తేన తత్ ।
 భాత్వక్షైః కార్యకృద్వాఽస్తు మిథ్యైవ స్యాద్ధటాదివత్ ॥ ౧.౩౪ ॥
 ఈదృగ్వివేకదృష్ట్యేదం జగదాత్మైవ నేతరత్ ।
 ఏవం సత్యాత్మనోఽన్యత్కిం వస్తుతోఽస్తీతి శఙ్క్యతే ॥ ౧.౩౫ ॥
 అద్వయానన్దరూపాత్మా సృష్టేః పూర్వమభూద్యథా ।
 తథైవాద్యాపి సమ్పన్నో బుద్ధ్యా సమ్యగ్వివేచితః ॥ ౧.౩౬ ॥
 ఇత్థం సర్వాత్మకం బ్రహ్మ వివిద్య పునరప్యసౌ ।
 ఏతమేవ స్వమాత్మానం బ్రహ్మత్యేన వ్యలోకయత్ ॥ ౧.౩౭ ॥
 అహఙ్కారశ్చ చిచ్ఛాయా మిథ్యా భూమ్భాదివత్తతః ।
 చిదాత్మకోఽవశిష్టోఽయం జీవో బ్రహ్మైవ నేతరః ॥ ౧.౩౮ ॥

యథాశాస్త్రం వివిచ్యేత్థం ప్రత్యగ్బ్రహ్మణ్య చిదాత్మనః ।
 సాక్షాచ్ఛకార బ్రహ్మత్వం జీవః శాస్త్రాదిసంయుతః ॥ ౧.౩౯॥
 ఇదమిత్యపరోక్షేణ దదర్శేతి వివక్షయా ।
 ఇదస్యనామాభూజ్ఞానీ వైయాకరణదృష్టితః ॥ ౧.౪౦॥
 తమిన్ద్ర ఇత్యాహురనేయ నామ్నః పారోక్ష్యసిద్ధయే ।
 పూజ్యస్య దేవపిత్రాదేః పరోక్షం నామ హి ప్రియమ్ ॥ ౧.౪౧॥
 పరమేశ్వరరూపత్వాదపీన్ద్రత్వమిహోచితమ్ ।
 సమాప్తా బ్రహ్మవిద్యేయముత్తమస్యాధికారిణః ॥ ౧.౪౨॥
 విరక్షస్యాక్షబోధః స్వాద్వైరాగ్యం దోషదర్శనాత్ ।
 జన్మైవ ప్రథమో దోషస్తద్భిభత్సా నిరూప్యతే ॥ ౧.౪౩॥
 స్వర్గాద్వా నరకాద్వాయం వృష్టిద్వారాన్నసంస్థితః ।
 ప్రవిశ్య పితరం తత్ర గర్భో భవతి రేతసి ॥ ౧.౪౪॥
 తద్రేతః పితృదేహస్థం సర్వాకేభ్యః సముత్థితమ్ ।
 పితుః స్వదేహో గర్భాఖ్యదేహశ్చేతి వపుర్వయమ్ ॥ ౧.౪౫॥
 స్త్రియాం సింహుతి తద్రేతస్తతుత్తోత్పాదనం పితుః ।
 పుత్రరూపేణ తజ్జన్మ పితురాద్యం స్వయం కృతమ్ ॥ ౧.౪౬॥
 యోషిద్యోనిం ప్రవిశ్యాయం యోషిధర్మే స్ఫుటీభవేత్ ।
 యోషిద్యీర్యేణ పుష్టోఽసౌ తద్దేహేనైకతాం వ్రజేత్ ॥ ౧.౪౭॥
 అన్యథైనాం స్త్రియం హన్యాద్గుల్మవ్యాధివదాన్తరః ।
 స్వాజ్గవన్న హిన్స్త్యేనాం గర్భం రక్షతి సా తతః ॥ ౧.౪౮॥
 గర్భరూపం భర్తృదేహం యతః సా పాలయత్యతః ।
 సాపి భర్తృ పాలనీయా తదిష్టాన్నాదివస్తుభిః ॥ ౧.౪౯॥
 గర్భో విణ్ముత్రయోః స్థిత్యా దశమే మాసి జాయతే ।
 పితా స్వాత్మధియా పుత్రం సంస్కరోతి యథావిధి ॥ ౧.౫౦॥
 పితృద్వితీయం తజ్జన్మ పుత్రరూపేణ సంస్థితమ్ ।
 స్వాదరాధారజరరాదపి జన్మద్వయం క్రమాత్ ॥ ౧.౫౧॥
 పతిర్జాయాం విశత్యాదౌ గర్భో భూత్వా స్వమాతరమ్ ।

జాయైవ మాతా సమృన్నేత్యహో సంసారకష్టతా ॥ ౧.౫౨॥

తౌకికం వైదికం సర్వం పుత్రేఽపస్థాప్య తత్పితా ।

మృతో దేహాంతరే పిత్రోరన్యయోర్విశతి స్వయమ్ ॥ ౧.౫౩॥

పుత్రరూపేణ యజన్మద్యయం పూర్వముదీరితమ్ ।

తదపేక్షం తృతీయం తజ్జన్మ స్యాద్దేధారిణః ॥ ౧.౫౪॥

స్వోదరం దారజరం తథా పిత్రన్తరోదరమ్ ।

త్రయ ఆవసథా ఇత్యం జన్తోః సర్వస్య జన్మనే ॥ ౧.౫౫॥

జన్మాని యోనిలక్షణాం జన్తుశ్చతురశీతిషు ।

ఉత్తమాధమరూపాణి ప్రాప్నోత్యేవం పునః పునః ॥ ౧.౫౬॥

దుష్టత్వం జన్మనః ప్రోక్తం స్పష్టం రోగాది దుష్టతా ।

విరక్తో బుద్ధతత్త్వస్తు ముచ్యతే వామదేవవత్ ॥ ౧.౫౭॥

పూర్వజన్మని బోధేన స్వముక్తిం చాబ్రవీదృచా ।

గర్భస్థో వామదేవోఽయం ప్రతిబన్ధవివర్జితః ॥ ౧.౫౮॥

జన్మన్యతీతే వేదాన్తం శ్రుత్వాప్యేష న బుద్ధవాన్ ।

బలినా ప్రతిబద్ధత్వాత్కర్మణా జన్మహేతునా ॥ ౧.౫౯॥

గర్భే ప్రవిశ్య తత్కర్మ వినష్టం ప్రతిబన్ధకమ్ ।

నవమే మాసి సంస్మృత్య శ్రవణం ప్రతిబుద్ధవాన్ ॥ ౧.౬౦॥

విద్వాన్ భూత్వా సముత్పన్నో జీవన్ముక్తోఽభవత్తదా ।

శరీరమాత్మనో భిన్నం మిత్యైవేత్యవగచ్ఛతి ॥ ౧.౬౧॥

ఇయన్తం కాలమేతస్మిన్ భ్రాన్త్యా దేహే నిమగ్నవాన్ ।

బోధేన దేహాదుత్కృమ్యాత్కృష్టోఽభూజ్జీవతాం త్యజన్ ॥ ౧.౬౨॥

జీవత్వేఽపగతే తస్య శిష్యతే పరమాత్మతా ।

స ఏవ స్వర్గతుల్యోఽభూదిన్ద్రియావిషయత్వతః ॥ ౧.౬౩॥

పరోక్షోఽపి విమూఢానాం విద్వద్భిరవలోక్యతే ।

సర్వేఽపి విషయానన్తాః ప్రాప్తా దృష్టే నిజాత్మని ॥ ౧.౬౪॥

ఆత్మానన్దసముద్రస్య విప్లుషో విషయోత్థితాః ।

ఆత్మన్యన్తర్భవన్యన్తే సముద్రే బిన్దవో యథా ॥ ౧.౬౫॥

ఆత్మన్యాయనందమజ్ఞాత్వా విషయే సుఖవిభ్రమాత్ |
 భోక్తుమిచ్ఛతి తల్లాభాద్ధీరాత్మన్యపశామ్యతి || ౧.౬౬||
 ఆత్మానందం క్షణం భుక్త్వా పునర్భాగ్యైః బహిర్వ్రజేత్ |
 వివేకిధీర్నిజానందం భుక్త్యై తత్ప్రేవ సర్వదా || ౧.౬౭||
 విషయే దుఃఖజాతం యత్తద్విజ్ఞాపక్షపాతతః |
 శక్యో బోధుం నిజానందో బుధ్యన్తే హి వివేకినః || ౧.౬౮||
 వామదేవోఽఖిలానందానాప్యాత్మన్యమృతోఽభవత్ |
 దేహప్రాణవియోగాఖ్యా మృతిశ్చిద్వస్తునో న హి || ౧.౬౯||
 ఇత్థం సంసారదుష్టత్వం పురుషార్థం చ బోధతః |
 శ్రుత్వా విరక్తా బోధార్థం మీమాంసన్తే ముముక్షవః || ౧.౭౦||
 అహం పశ్యామ్యహం వచ్చీత్యాత్మానం సర్వదా వయమ్ |
 ఉపాస్మహే యోగివన్ద్యం కోఽసౌ మూర్ఖి ప్రవిష్టవాన్ || ౧.౭౧||
 మాయావీ శుద్ధచిద్వాత్మా కతరః సృష్టితః పురా |
 బుభుత్సన్తే ద్వయోస్తత్త్వం జీవాత్మపరమాత్మనోః || ౧.౭౨||
 జీవస్య చేతనత్వేన చైతన్యం చిన్త్యతామిదమ్ |
 చక్షురాదివిశిష్టం తచ్ఛుద్ధం వా తత్త్వమస్య కీమ్ || ౧.౭౩||
 చక్షుఃశ్రోత్రే పూణజిహ్వే త్వక్చ ధీన్ద్రియపఞ్చకమ్ |
 రూపశబ్దో గన్ధరసౌ స్పర్శశ్చవిషయాః క్రమాత్ || ౧.౭౪||
 వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాః కర్మేన్ద్రియపఞ్చకమ్ |
 భాషణాదానగమనవిసర్గాసన్దకాః క్రియాః || ౧.౭౫||
 గోలకాని దశైతేషామఞ్జాదీని స్ఫుటాని హి |
 జ్ఞానక్రియాశక్తిరూపమిన్ద్రియం గోలకస్థితమ్ || ౧.౭౬||
 ప్రాణోఽపానస్సమానశ్చోదానవ్యానౌ చ వాయవః |
 హృద్గుదే నాభికణ్ఠౌ చ దేహజ్ఞైషు వసన్తి తే || ౧.౭౭||
 శ్వాసాధోగతివృత్తీ ద్వే వపుష్యన్నసమీకృతిః |
 ఉద్ధారాదిర్దేహబలం పఞ్చ వాయుక్రియా ఇమాః || ౧.౭౮||
 అహఙ్కూర్తా వపుర్వ్యాప్య జడం చేతనతాం నయేత్ |

మనోఽన్తర్బుద్ధ్యవస్థాయ వృత్తిః కామాదికాః సృజేత్ || ౧.౭౯ ||

జ్ఞానేంద్రియాణి పఞ్చాత్త తథా కర్మేంద్రియాణ్యపి |
వాయవః పఞ్చ కర్తా చ మనః సప్తదశం స్మృతమ్ || ౧.౮౦ ||

సోఽయం సప్తదశస్తోమో లిజ్గదేహః స్వయోనిషు |
సర్వాసు సంసరత్యస్య వినాశో మోక్ష ఉచ్యతే || ౧.౮౧ ||

అజ్ఞానకల్పితో దేహస్తత్త్వజ్ఞానేన నశ్యతి |
జ్ఞానోత్పత్తిర్విచారేణ తస్మాదాత్మా విచార్యతే || ౧.౮౨ ||

యేన పశ్యత్యసావాత్మా యః పశ్యతి స వా భవేత్ |
ద్రష్టా పశ్యతి బోధేన చాక్షుషేణ తయోస్తు కః || ౧.౮౩ ||

శృణోతి యేన యః శ్రోతా తయోరిత్యాది యోజ్యతామ్ |
చైతన్యమస్తి కరణే కర్తరీత్యత్ర చిన్త్యతే || ౧.౮౪ ||

బహుని కరణాన్యేషు బోధా దృష్ట్వాదినామకాః |
బహవః కర్తుబాహుల్యమపి ద్రష్ట్వాదిభేదతః || ౧.౮౫ ||

కరణానాం చ కర్తృణాం భేదః స్యాచ్ఛక్తురాదికే |
బాహ్యే యథా తథైవాన్తః శరీరేఽప్యవగమ్యతామ్ || ౧.౮౬ ||

కర్తృపాధిరహజ్కారో వాచ్యో హృదయశబ్దతః |
కరణం స్యాన్మనస్తస్య సంజ్ఞానాద్యాస్తు వృత్తయః || ౧.౮౭ ||

తత్ర సర్వత్ర చైతన్యం లక్ష్యతే హి పృథక్ పృథక్ |
ఏవం సతి బహుష్యేషు కః స్యాదాత్మేతి సంశయః || ౧.౮౮ ||

ప్రజ్ఞానమేకం సర్వేషు యత్స ఆత్మేతి నిర్ణయః |
ప్రకృష్టం నిరుపాధితాస్త్రైచైతన్యం యత్తదీక్ష్యతామ్ || ౧.౮౯ ||

అహజ్కారో మనోబాహ్యం కరణం చాప్యసాధయః |
తేషు సర్వేషు చిచ్ఛాయా సజ్కాన్తా చేతనాస్తతః || ౧.౯౦ ||

న ముఖ్యం తేషు చైతన్యమాత్మత్వస్యాప్యముఖ్యతా |
సుషుప్తౌ తాని లుప్యన్తే న త్వాత్మా తత్ర లుప్యతే || ౧.౯౧ ||

ప్రజ్ఞానం నిరుపాధితాస్త్వైతన్యం తల్లోపభాసకమ్ |
ప్రజ్ఞానస్యాత్మతా తస్మాన్ముఖ్యా నాన్యస్య కస్యచిత్ || ౧.౯౨ ||

ద్రష్ట్యాద్యా అపి దృష్ట్యాద్యాః శబ్దా ముఖ్యాత్మవస్తునః ।
 నామాన్యపాధిమాలమప్య తస్మాదాత్మోపలక్షకాః ॥ ౧.౯౩॥
 యథైకస్యైవ సమృద్ధస్థవిశేషోపాధినాఖిలాః ।
 పుత్రభ్రాత్రాదయః శబ్దా నామత్వేనోపలక్షకాః ॥ ౧.౯౪॥
 ఉపలక్ష్యం తు హస్తాది యుక్తమేకం వపుస్తథా ।
 చేతనైః కర్తృకరణైః ప్రజ్ఞానముపలక్ష్యతే ॥ ౧.౯౫॥
 ప్రజ్ఞానం కర్తృదేహాదిసాక్షిభూతం యదస్తి తత్ ।
 జీవస్య వాస్తవం రూపమిత్యేవం నిర్ణయో భవేత్ ॥ ౧.౯౬॥
 ప్రజ్ఞానం స్వశరీరేఽస్తి తథా దేహాన్తరేష్వపి ।
 బ్రహ్మాదిస్థావరాస్తేషు తస్య స్యాత్పరమాత్మతా ॥ ౧.౯౭॥
 ప్రజ్ఞానస్యాస్య జీవత్వం ప్రాణధారణతో యథా ।
 జగత్సృష్ట్యాదిహేతుత్వాద్బ్రహ్మాత్వం చ తథేష్వతామ్ ॥ ౧.౯౮॥
 స్థావరం జగ్గమం సర్వం జగదిత్యభిధీయతే ।
 తస్య ప్రజ్ఞైవ నేత్రం స్యాత్సృష్ట్యాదినయనాదసౌ ॥ ౧.౯౯॥
 ప్రజ్ఞానం శుద్ధచిద్రూపమాసీద్యత్సృష్టితః పురా ।
 తస్మిన్ ప్రతిష్ఠితం సర్వం మాయయోత్పాదితత్త్వతః ॥ ౧.౧౦౦॥
 ఉత్పత్తిస్థితికాలేఽసౌ లోకః ప్రజ్ఞాననేత్రకః ।
 నేత్రత్వం వ్యవహారస్య సుఖాదేర్నయనాదభవేత్ ॥ ౧.౧౦౧॥
 లయే ప్రజ్ఞా ప్రతిష్ఠా స్యాత్తత్ర సర్వస్య సంహృతేః ।
 సృష్టిస్థితిలయా ఇత్థం శ్రుతాః ప్రజ్ఞానహేతుకాః ॥ ౧.౧౦౨॥
 స్వప్నసృష్టిస్థితిలయా జీవచైతన్యసాక్షికాః ।
 నిర్జీవస్తమృకుడాదౌ స్వప్నసృష్ట్యాదయో న హి ॥ ౧.౧౦౩॥
 జగత్సృష్టిస్థితిలయా బ్రహ్మచైతన్యసాక్షికాః ।
 బ్రహ్మచైతన్యరహితే వన్ధ్యాపుత్రే న సన్తి తే ॥ ౧.౧౦౪॥
 జగత్సృష్ట్యాద్యధిష్ఠానం శుద్ధచైతన్యమద్వయమ్ ।
 పరమాత్మస్వరూపం స్యాదితి తస్యాత్ర నిర్ణయః ॥ ౧.౧౦౫॥
 యత్ప్రజ్ఞానం స్యాత్మరూపం తద్బ్రహ్మేతి విబుధ్యతామ్ ।

ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ విజ్ఞాయ తిష్ఠేత్ప్రజ్ఞాత్మనా సదా ॥ ౧.౧౦౬ ॥
 జీవన్నేవ స్థితప్రజ్ఞో ముక్తః స్వాద్వామదేవవత్ ।
 మ్రియతాం యత్ర తత్రాస్య వపుః సోఽయం న జాయతే ॥ ౧.౧౦౭ ॥
 ఐతరేయబ్రహ్మవిద్యాం వ్యాఖ్యాతాం సజ్ఘహాదిమామ్ ।
 సుస్థిరామనుగృహ్లాతు విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౧.౧౦౮ ॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునికృతే అనుభూతిప్రకాశే
 ఐతరేయోపనిషద్వివరణం నామ ప్రథమోఽధ్యాయః ॥ ౧ ॥

౨. తైత్తిరీయకవిద్యాప్రకాశో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః ।

బ్రహ్మవల్ల్యాం బ్రహ్మవిద్యాం తిత్తిరిః ప్రాహ యామిమామ్ ।
 వక్ష్యే సుఖావబోధాయ క్రీడన్వత్త్ర ముముక్షవః ॥ ౨.౧ ॥
 దర్శాదిపితృమేధానైః కర్మభిర్బహుజన్మసు ।
 అనుష్ఠితైర్విదిషా జాయతేఽతిమజన్మని ॥ ౨.౨ ॥
 తతో యోగం సమభ్యస్య సంహితోపాసనాదిభిః ।
 ఏకాగ్రే సాధితేఽథాస్య విద్యాం సూత్రయతి శ్రుతిః ॥ ౨.౩ ॥
 సూత్రాత్పూర్వం శాన్తిమన్త్రో జపాయాత్రోపవరీతః ।
 జపేన విఘ్నా ద్వేషాద్యాః శమ్యన్తి మనసి స్థితాః ॥ ౨.౪ ॥
 బ్రహ్మవిత్పరమేతీతి సూత్రం సర్వార్థసూచనాత్ ।
 జ్ఞేయం జ్ఞానం ఫలం చేతి సర్వేఽర్థాః సూచితా ఇహ ॥ ౨.౫ ॥
 జ్ఞేయం బ్రహ్మ తదీయా ధీరానం స్యాద్బ్రహ్మతా ఫలమ్ ।
 సూత్రవ్యాఖ్యానరూపాయామృచ్యేతద్విశదీకృతమ్ ॥ ౨.౬ ॥
 జ్ఞాతవ్యం బ్రహ్మ యత్తత్కిమితి చేత్తస్య లక్షణమ్ ।
 సత్యం జ్ఞానమనన్దం యత్తద్బ్రహ్మేత్యవగమ్యతామ్ ॥ ౨.౭ ॥
 ఆకాశాది జగత్సర్వమనృతం మాయికత్వతః ।
 నాన్యతం బ్రహ్మ తేనైతత్సత్యమిత్యభిధీయతే ॥ ౨.౮ ॥
 జగజ్జడం స్వతః స్ఫూర్తిరాహిత్యాద్బ్రహ్మ తు స్వయమ్ ।
 పురతీత్యజడం తేన జ్ఞానమిత్యభిధీయతే ॥ ౨.౯ ॥

జడం ఘటాద్యన్వత్యాన్యద్దేశకాలాదివస్తుభిః ।
 న దేశాదికృతోఽన్యోఽన్య బ్రహ్మానంతం తతః స్మృతమ్ ॥ ౨.౧౦॥
 దేశకాలాద్యన్యవస్తుత్రయం మాయావిజృంభితమ్ ।
 బ్రహ్మ సత్యం మాయైకైస్త్వైః పరిచ్ఛిన్నం కథం భవేత్ ॥ ౨.౧౧॥
 జడాన్యతపరిచ్ఛిన్నవ్యావృత్త్యైవ పదత్రయమ్ ।
 లక్షకం స్యాదఖణ్ణస్య యత్తద్బ్రహ్మేతి బుధ్యతామ్ ॥ ౨.౧౨॥
 తాదృగ్బ్రహ్మ కథం విద్యాదితి చేదభిధీయతే ।
 గుహాయాం పరమే వ్యోమ్ని స్థితం బ్రహ్మ తు వేద యః ॥ ౨.౧౩॥
 దేహాదభ్యంతరః ప్రాణః ప్రాణాదభ్యంతరం మనః ।
 తతః కర్తా తతో భోక్తా గుహా సేయం పరమ్పరా ॥ ౨.౧౪॥
 పంచుకోశగుహాయాం యదజ్ఞానం కారణం స్థితమ్ ।
 తద్వ్యోమ పరమం తస్మిన్ని గూఢం బ్రహ్మ తిష్ఠతి ॥ ౨.౧౫॥
 జీవచైతన్యమేవాత్ర నిగూఢమితి చేత్తదా ।
 తస్యైవ బ్రహ్మతాం విద్యాజ్ఞీవత్యభ్రాన్తిహానయే ॥ ౨.౧౬॥
 స్వతో బ్రహ్మైవ చైతన్యం జీవత్వం ప్రాణధారణాత్ ।
 కోశతాదాత్మ్యవిభ్రాన్త్యా భాత్యస్య ప్రాణధారణమ్ ॥ ౨.౧౭॥
 వక్ష్యమాణవివేకేన తత్తాదాత్మ్యమపోహ్యతే ।
 బ్రహ్మసాక్షాస్కృతిస్తీదృగ్బోధేనైవ న చాన్యథా ॥ ౨.౧౮॥
 బాహ్యం జగత్పంచుకోశాశ్చాపోహ్యన్తర్మూఖాస్య ధీః ।
 బ్రహ్మ సాక్షాత్కారోత్యైవ సర్వోపాధివివర్జితమ్ ॥ ౨.౧౯॥
 సోపాధ్యైవ బహిర్లృష్ట్యా భాతి బ్రహ్మ న తావతా ।
 ఆపైతి జీవతా తస్మాదన్తర్లృష్ట్యైవ బుధ్యతామ్ ॥ ౨.౨౦॥
 బహిర్లృష్టిర్ణగదాభానం తస్య సత్యత్వధీరపి ।
 వివేకాత్సత్యతాఽపైతి జగదాభానం తు యోగతః ॥ ౨.౨౧॥
 బహిర్లృష్టావపేతాయామన్తర్లృష్ట్యా యదీక్ష్యతే ।
 నిగూఢం జీవచైతన్యం తద్బ్రహ్మేతి ప్రపశ్యతి ॥ ౨.౨౨॥
 దృష్టే తస్మిన్ పరప్రాప్త్యా విదుషోఽతిశయోఽత్ర కః ।
 ఇతి చేద్యుగపత్సర్వకామాప్తిరధికా భవేత్ ॥ ౨.౨౩॥

కామ్యున్నే విషయానన్తా నిఖిలైః ప్రాణిభిః సదా ।
 బ్రహ్మానన్దస్య తే సర్వే లేశా ఇత్యపరా శ్రుతిః ॥ ౨.౨౪॥
 ఆనన్దహేతవో బాహ్యో విషయా ఇతి విభ్రమాత్ ।
 కామయన్తే బహిర్ద్వష్ట్యా విషయాన్ ప్రాణినోఽఖిలాః ॥ ౨.౨౫॥
 అభీష్టవిషయే లభ్యే ధీః ప్రత్యావృత్త్య హృద్గతమ్ ।
 బ్రహ్మానన్దం క్షణం భుక్త్వా బాహ్యం కామయతే పునః ॥ ౨.౨౬॥
 క్షణికత్వాల్లేశతాస్య పూర్ణస్యాప్యపచర్యతే ।
 విషయానన్దతా భ్రాన్త్యా బ్రహ్మానన్దో హి వస్తుతః ॥ ౨.౨౭॥
 అన్తర్ద్వష్ట్యా వివేకీ తు బ్రహ్మానన్దం సదేక్షతే ।
 అన్తర్భవన్తి క్షణికాః సర్వే తస్మిన్నిరన్తరే ॥ ౨.౨౮॥
 తత్త్వవిద్బ్రహ్మరూపేణ సర్వాన్ కామాన్ సహాక్షుతే ।
 ఇత్యేషోఽతిశయో బ్రహ్మప్రాప్తిరూపం ఫలం శ్రుతమ్ ॥ ౨.౨౯॥
 సూత్రవ్యాఖ్యానరూపాయామృచ్యన్తమితీరితమ్ ।
 తదానన్త్యప్రసిద్ధ్యర్థం జగత్కారణతోఽచ్యతే ॥ ౨.౩౦॥
 యత్సత్యం బ్రహ్మ కోశాఖ్యగుహాయాం వ్యోమనామకే ।
 అజ్ఞానే కారణే గూఢం తస్మాదాకాశ ఉద్గతః ॥ ౨.౩౧॥
 ఖం వాయ్వగ్నిజలోర్వ్యోషధ్యన్నదేహేషు కారణమ్ ।
 పూర్వం పూర్వం భవేత్కార్యం పరం పరమితీక్ష్యతామ్ ॥ ౨.౩౨॥
 ఇన్ద్రో మాయాభిరభవద్భవచురూప ఇతి శ్రుతేః ।
 ఆసన్మాయికరూపాణి ఖాదీని బ్రహ్మాగాని హి ॥ ౨.౩౩॥
 పరాస్య శక్తిర్వివిధేత్యేవం శ్రుత్యన్తరేరణాత్ ।
 వివిధా బ్రహ్మణః శక్తిః సా చ మాయాన్యతత్వతః ॥ ౨.౩౪॥
 సత్యస్య బ్రహ్మరూపత్వాచ్ఛక్తేరన్యతతోఽచితా ।
 నిస్తత్వా భాసతే యాఽసౌ మాయా స్యాదిన్ద్రజాలవత్ ॥ ౨.౩౫॥
 మాయాయా వివిధత్వేన తస్యాః కార్యేషు ఖాదిషు ।
 నామరూపేష్వనేకత్వం భాత్యన్యోఽన్యవిలక్షణమ్ ॥ ౨.౩౬॥
 భాతి సర్వేషు సత్యత్వమేకం యద్బ్రహ్మగం హి తత్ ।

సర్వాధిష్ఠానధర్మత్వాత్తత్సర్వత్రానుగచ్ఛతి || ౨.౩౭||

సర్పధారాదణ్డమాలా రజ్జ్వాం యాః పరికల్పితాః |

ఏతాసు రజ్జగం దైర్ఘ్యం సర్వాస్వనుగతం యథా || ౨.౩౮||

వ్యోమాద్యా దేహపర్యంతాః సత్యే బ్రహ్మణీ కల్పితాః |

సర్వేష్వనుగతం బ్రహ్మ సత్యత్వం తస్య సుస్థితమ్ || ౨.౩౯||

అధ్యారోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచం ప్రపంచ్యతే |

ఇతి న్యాయేన దేహాంత ఆరోపః ఖాదిరీరితః || ౨.౪౦||

అథాపవాదో జగతః కథ్యతే బ్రహ్మబుద్ధయే |

తత్రాదౌ పుత్రమిత్రాదినుత్త్యై దేహాత్మతోచ్యతే || ౨.౪౧||

ఆత్మా వై పుత్రనామాసీత్యేవమాత్మత్వవిభ్రమః |

తాకికోఽనూద్యతే పుత్రే శ్రుత్యా యుక్తిశ్చ విద్యతే || ౨.౪౨||

సాకల్యం పుత్రభార్యాదేర్వైకల్యం చాత్మనీక్ష్యతే |

ఇత్యాహ భాష్యకృత్తేన పుత్రేఽస్తి స్వాత్మతాభ్రమః || ౨.౪౩||

సోఽస్యాయమాత్మా పుణ్యేభ్యః ప్రతిధీయత ఇత్యదః |

వచో వక్త్యేతరేయోఽతః స్వాత్మతాభ్రమ ఏవ హి || ౨.౪౪||

ఏవం వ్యుదసితం దేహస్వైవాత్మత్వమిహోచ్యతే |

యో దేహోఽన్నమయః సోఽయమేవాత్మానోఽన కశ్చన || ౨.౪౫||

మదీయః పుత్రభార్యాదిరితి భేదావభాసనాత్ |

గౌణీ స్వాదాత్మతా పుత్రే భృత్యాదౌ సింహతా యథా || ౨.౪౬||

పూర్వవాసనయా పుత్రే స్వాత్మతా భాతి చేతునః |

తద్వాసనాపనుత్కర్థం దేహాత్మత్వముపాస్యతామ్ || ౨.౪౭||

శిరః పక్షౌ మధ్యపుచ్ఛే ఇతి దేహస్య పక్షితామ్ |

ధ్యాత్వా తన్నిష్ఠతాం ప్రాప్య త్యజేత్పుత్రాత్మతాశ్రుతిమ్ || ౨.౪౮||

ధీర్మనుష్యోఽహమిత్యస్తి పుత్రోఽహమితి నాస్తి ధీః |

వికారోఽస్తి పరివ్రాజో న పుత్రసుఖదుఃఖయోః || ౨.౪౯||

అన్నజో దేహ ఏవాత్మా తదన్నం బ్రహ్మబుద్ధితః |

ఉపాస్య సర్వమప్యత్రం స్వాభీష్టం లభతే పుమాన్ || ౨.౫౦||

వివేకాద్వా ధ్యానతో వా పుత్రాద్యాత్మత్వనిహ్నుతౌ |
 తథా దేహాత్మతాం త్యక్తుం ప్రాణాత్మత్వం విచిత్సతామ్ || ౨.౫౦||
 న దేహస్యాత్మతా యుక్తా పూర్వజన్మన్యభావతః |
 పురాత్మా దేహదం కర్మ కృత్వా ప్రాప్నోత్సదో వపుః || ౨.౫౧||
 ఆయుర్మరణయోర్ద్వైతౌ ప్రాణే జీవాత్మతోచితా |
 స్థితే ప్రాణే భవత్వాయుః ప్రాణాపాయే తు హీయతే || ౨.౫౩||
 దేహాత్మవాసనానుత్త్యై ప్రాణాత్మత్వముపాస్యతామ్ |
 ప్రాణో బ్రహ్మైత్యుపాసినః సర్వమాయుః సమశ్నుతే || ౨.౫౪||
 ప్రాణోఽపానః సమానశ్చోదానవ్యానౌ చ వృత్తయః |
 ఏతాసు పూర్వవత్పక్షమూర్ధాదీన్ పరికల్పయేత్ || ౨.౫౫||
 శ్వాసోఽధోగమనం కృత్స్నే దేహేఽన్నస్య సమీకృతిః |
 ఉద్ధారాదిర్బలం దేహే క్రియాస్తాసాం క్రమాదిమాః || ౨.౫౬||
 వృత్తిసంక్ల ప్రాణమయం ధ్యాత్వా దేహాత్మవాసనామ్ |
 సన్త్యజ్యాథ ప్రాణమయే త్యజేద్దేహవదాత్మతామ్ || ౨.౫౭||
 ప్రాణో నాత్మా జడత్వేన చేతనస్యాత్మతోచితా |
 మనస్తే చేతనత్వేన సర్వస్య ప్రతిభాసనాత్ || ౨.౫౮||
 చక్షురాద్యక్షసాపేక్షం మనో బాహ్యార్థభాసకమ్ |
 నిరపేక్షేణ మనసా సుఖాద్యాన్తరభాసనమ్ || ౨.౫౯||
 ఆత్మత్వం మనసో బుధ్వా త్యక్తుం ప్రాణాత్మవాసనామ్ |
 ఉపాసీత మనస్తచ్చ వృత్త్యాఖ్యావయవైర్యుతమ్ || ౨.౬౦||
 యజురాద్యాశ్చతుర్వేదా ఆదేశస్తద్గతో విధిః |
 తద్భాసకే మనోవృత్తిపఞ్చకే పక్షికల్పనా || ౨.౬౧||
 అవాఙ్మనసగమ్యస్య బ్రహ్మణోఽప్యవబోధనే |
 శక్తం భవేన్మనస్తచ్చ మనో బ్రహ్మైతి కల్పనా || ౨.౬౨||
 న బ్రహ్మణి మనోజన్యస్ఫూర్తిస్తస్మాద్గమ్యతా |
 మనస్యన్తర్ముఖే నశ్యేదవిద్యా తేన శక్తతా || ౨.౬౩||
 ప్రాణాత్మవాసనానాశే మనసోఽప్యాత్మతాం త్యజేత్ |
 కర్తురాత్మత్వముచితం మనోఽతఃకరణం ఖలు || ౨.౬౪||

అహఙ్కరైత్యదోఽజ్ఞానం విశిష్టం యస్య భాసకమ్ |
 తత్కర్తృరూపం విజ్ఞానమాత్మత్వేనావగమ్యతామ్ || ౨.౬౫ ||
 అహఙ్క్రియత ఇత్యేషోఽహఙ్కారాఖ్యః స విగ్రహే |
 ఆనఖాగ్రమభివ్యాప్య స్థితో జాగరణే స్ఫుటః || ౨.౬౬ ||
 తేన చేతనవద్దేహో భాతి సుప్తౌ తు తల్లయాత్ |
 భవేత్కాష్ఠసమో దేహస్తేనాహఙ్కార ఆత్మతా || ౨.౬౭ ||
 మదీయం మన ఇత్యుక్తేరాత్మనః కరణం మనః |
 ఇత్యాత్మానం వివిచ్యాథ తముపాసీత పక్షివత్ || ౨.౬౮ ||
 శ్రద్ధాద్యాః పఞ్చ తత్రస్థాః కల్వ్యా మూర్ధాదిరూపతః |
 శ్రద్ధాస్తిక్యమృతం బుద్ధో యథా వస్త్యనుచింతనమ్ || ౨.౬౯ ||
 యథార్థభాషణం సత్యం యోగ ఏకాగ్రతా ధియః |
 మహస్తు యోగజం జ్ఞానం చిన్త్యాః శ్రద్ధాదయోఽఖిలాః || ౨.౭౦ ||
 లాకికే వైదికే కర్తృవిజ్ఞానం బ్రహ్మ వేత్తి చేత్ |
 త్యజేదామరణం నో చేద్బ్రహ్మలోకే సుఖం వ్రజేత్ || ౨.౭౧ ||
 విజ్ఞానధ్యానతో నశ్యేన్మనస్యాత్మత్వవాసనా |
 విజ్ఞానాత్మత్వమప్యేష త్యజేచ్ఛోకయుతత్వతః || ౨.౭౨ ||
 శోకం తరత్యాత్మబోధాదితి శ్రుత్యన్తరే జగౌ |
 శోకసాగరమగ్నోఽయం కర్తా తస్యాత్మతా న హి || ౨.౭౩ ||
 ఆనన్దస్యాత్మతా యుక్తా సోఽత్రాస్తి ప్రీతిదర్శనాత్ |
 సదా భూయాసమేవేతి నిత్యం ప్రేమాత్మనీక్ష్యతే || ౨.౭౪ ||
 ఆనన్దైకస్వభావోఽపి కర్తృవిజ్ఞానసగ్లమాత్ |
 నిజానన్దం తిరస్కృత్య కదాచిచ్ఛోకమాఘ్నయాత్ || ౨.౭౫ ||
 సమాధిసుప్తిమూర్ఛాసు విజ్ఞానస్య లయే సతి |
 నిత్యానన్దస్వరూపేఽస్మిన్షోఛకోఽల్పోఽపి న వీక్ష్యతే || ౨.౭౬ ||
 మూర్ఛాసుప్త్యోర్యదజ్ఞానం భాతి తత్కారణం (కరణం) ధియః |
 కారణే బుద్ధివృత్తౌ చ స్వానన్దః ప్రతిబిమ్బతి || ౨.౭౭ ||

దుఃఖం రాజసధీవృత్తౌ సాత్విక్యాం తత్సుఖం భవేత్ |
 ప్రీయం మోదః ప్రమోదశ్చేత్సుచ్యుతే ధీసుఖం త్రిధా || ౨.౭౮ ||
 ఇష్టస్య దర్శనాల్లాభాద్భోగాచ్చ స్యుః ప్రీయాదయః |
 తే త్రయః కారణానన్ద ఆత్మానన్దశ్చ పఞ్చ తే || ౨.౭౯ ||
 పక్షిణోఽవయవాః పఞ్చ మూర్ధాద్యాస్తేషు కల్పితాః |
 ఆనన్దమయకోశోఽయముపాస్యః పూర్వకోశవత్ || ౨.౮౦ ||
 అన్నప్రాణమనోవిజ్ఞానానన్దైరనితా ఇమే |
 కోశాస్తేషు క్రమేణ స్యురుత్తరోత్తరమాన్తరాః || ౨.౮౧ ||
 విజ్ఞానకోశన్యాయేన ఫలమున్నీయతామిహ |
 తదుపాస్తిఫలం చార్ధాత్తత్త్వబోధఫలం భవేత్ || ౨.౮౨ ||
 ఆనన్దం బ్రహ్మ విజ్ఞాయ త్యజేదామరణం న చేత్ |
 శరీరే పాపమనో హిత్యా సర్వాన్ కామానవాప్పుయాత్ || ౨.౮౩ ||
 ఆనన్దమయకోశేఽస్మిన్ పఞ్చమావయవః శ్రుతః |
 బ్రహ్మశబ్దేన తద్బ్రహ్మ స్వాత్మానన్ద ఇతీక్ష్యతామ్ || ౨.౮౪ ||
 ఉపాసనాచ్చిత్తశుద్ధౌ బ్రహ్మతత్త్వమవేక్ష్యతే |
 గుహాహితబ్రహ్మబోధాత్సర్వకామాప్తిరీరితా || ౨.౮౫ ||
 గుహాహితం బ్రహ్మ యత్తత్సత్యం జ్ఞానమితి శ్రుతమ్ |
 తస్య జ్ఞానస్య దృశ్యాస్తే కోశాః సర్వం జగత్తథా || ౨.౮౬ ||
 జగత్కేశాశ్చ దృశ్యత్వాత్సన్తి బ్రహ్మ న దృశ్యతే |
 అతో నాస్తీత్యాహ మూఢస్తత్సత్తాం వక్తి బుద్ధిమాన్ || ౨.౮౭ ||
 బ్రహ్మ నాస్తీతి చేద్వేద స్వయమేవ భవేదసత్ |
 కోశాత్మతా దూషితా చేత్ నాన్య ఆత్మాస్తి తన్మతే || ౨.౮౮ ||
 ఆనన్దమకోశేఽపి ప్రీయాద్యాః నశ్వరాస్త్రయః |
 అజ్ఞానం చ జ్ఞాననాశ్యం న బ్రహ్మజ్ఞీకరోత్యసౌ || ౨.౮౯ ||
 అస్తి బ్రహ్మేతి చేద్వేద స్వయమేవాత్ర సమ్భవేత్ |
 అదృశ్యస్యాపి సత్తా స్యాత్స్వప్రకాశత్వసమ్భవాత్ || ౨.౯౦ ||
 గౌణాత్మా పుత్రభార్యాదిర్మిథ్యాత్మాన్నమయాదికః |

బ్రహ్మనన్దో ముఖ్య ఆత్మా క్రమేణైతే వివేచితాః ॥ ౨.౯౧॥

ఉత్తరాత్మవివేకేఽస్య పూర్వాత్మా దేహతాం వ్రజేత్ ।

తేనోత్తరేణ పూర్వస్య పూర్ణత్వాద్దేహిదేహతా ॥ ౨.౯౨॥

సత్యేవం నిఖిలం పూర్వం శరీరం హ్యన్తిమాత్మనః ।

బ్రహ్మనన్దస్తు శారీరః పూర్వస్యాత్మేతి నిర్ణయః ॥ ౨.౯౩॥

శ్రవణం మననం చోభే తత్త్వజ్ఞానస్య సాధనే ।

ఉక్తనిర్ణయపర్యంతం విజ్ఞానం శ్రవణాద్భవేత్ ॥ ౨.౯౪॥

అథ స్వబుద్ధిదోషేణ యతః సన్దేహసమ్భవః ।

అతోఽసౌ మననం కుర్యాత్సన్దేహః స్వస్త్రయోఽస్య హి ॥ ౨.౯౫॥

బ్రహ్మస్తి నో వేత్యేకః స్యాదజ్ఞానీ ముచ్యతే న వా ।

తత్త్వవిన్ముచ్యతే నో వేత్యపరౌ సంశయాపుభౌ ॥ ౨.౯౬॥

యదస్తి నామరూపాభ్యాం వ్యాప్తం తద్వియదాదికమ్ ।

బ్రహ్మ నిర్నామరూపత్వాన్నాస్తీత్యాహ విమూఢభీః ॥ ౨.౯౭॥

వివేకీ బ్రహ్మణః సత్తాం సృష్టికామాదిహేతుభిః ।

సాధయన్బహుధా మూఢం బోధయేన్మోహనుత్తయే ॥ ౨.౯౮॥

అకామయత సృష్ట్యాదౌ పరమాత్మా స్వమాయయా ।

బహు స్యామహమేవాతః ప్రజాయేయేతి కామనా ॥ ౨.౯౯॥

స్వస్యైవ బహుధా చోక్తేరుపాదానం మృదాదివత్ ।

తథా కామయితృత్వే న నిమిత్తత్వం కులాలవత్ ॥ ౨.౧౦౦॥

నిర్ధర్మకేఽప్యాత్మతత్వే నిమిత్తత్వం స్వమాయయా ।

ఉపాదానత్వసహితం మాయా దుర్బలకారణీ ॥ ౨.౧౦౧॥

అసమ్భావ్యం న మాయాయాముపాలమ్భం న సాఽర్హతి ।

తతో వేదో యథా బ్రూతే సృష్టిరేషా తథేష్యతామ్ ॥ ౨.౧౦౨॥

సృజ్యమాలోచయన్ సర్వమసృజత్పరమేశ్వరః ।

సృష్ట్యాఽథ జివరూపేణ ప్రవివేశ వపుష్యయమ్ ॥ ౨.౧౦౩॥

యో విజ్ఞానమయస్తస్మిన్ చైతన్యం ప్రతిబిమ్బితమ్ ।

తచ్చ ధారయతి ప్రాణాన్ జీవాభ్యాం లభతే తతః ॥ ౨.౧౦౪॥

భోక్తా భూత్యేశ్వరస్తద్వద్భోగ్యరూపోఽపి సోఽభవత్ |
 భోగ్యం చ బహుధా సచ్చ త్యచ్ఛ్రేత్యాదివిభేదతః || ౨.౧౦౫||
 సత్ప్రత్యక్షం పరోక్షం త్యత్తదర్భావావుభౌ తథా |
 వక్తుం శక్యమశక్యం చేత్యాది ద్వన్వేషఽస్తి భోగ్యతా || ౨.౧౦౬||
 కామిత్యమాలోచకత్వం స్రష్టుత్వం చ ప్రవేష్టుతా |
 భోగ్యకారశ్చ పక్షైచితే బ్రహ్మసద్భావహేతవః || ౨.౧౦౭||
 సద్రూపః పరమాత్మా స్యాత్కామిత్యాత్వస్వర్గకామివత్ |
 ఆలోచనాన్మన్త్రివత్సన్ స్రష్టుత్వాశ్చ కులాలవత్ || ౨.౧౦౮||
 ప్రవేష్టుత్వాత్సర్పవత్సన్ భోగ్యత్వాచ్ఛౌచనాదివత్ |
 నానుమానైరేవ కిన్తు విద్యత్ప్రత్యక్షతోఽపి సన్ || ౨.౧౦౯||
 యత్సత్యం బ్రహ్మ పూర్వోక్తం తదేవ జగదాత్మనా |
 భాతి భ్రాన్త్యా తతః సర్వం బ్రహ్మేత్వాచక్షతే బుధాః || ౨.౧౧౦||
 సర్పధారాదికా భ్రాన్త్యా కల్పితాస్తత్త్వదర్శనే |
 రజ్జరేవ యథా తద్వద్బ్రహ్మైవ సకలం జగత్ || ౨.౧౧౧||
 నామరూపయుతత్వేన జగత్సద్బ్రహ్మ నేతి యత్ |
 పూర్వపక్షిమతం తన్న బ్రహ్మసత్త్వం తదీక్ష్యతామ్ || ౨.౧౧౨||
 రజ్జదైర్ఘ్య యథా సర్పధారాదిష్యనుగచ్ఛతి |
 బ్రహ్మసత్త్వం తథా వ్యోమవాయ్వాదిష్యనుగచ్ఛతి || ౨.౧౧౩||
 అసదేవేదమగ్రేఽభూన్నామరూపాత్మకం జగత్ |
 పశ్చాత్తు బ్రహ్మణా సృష్టం సదభూద్బ్రహ్మసత్త్వతః || ౨.౧౧౪||
 తద్బ్రహ్మాత్మానమేవేమం సచ్చిదానన్దలక్షణమ్ |
 ఆకారీజ్జగదాకారం స్వయమేవ స్వమాయయా || ౨.౧౧౫||
 ఆస్తి భాతి ప్రియశ్చేతి ప్రతివస్తువభాసతే |
 త ఏతే సచ్చిదానన్దా బ్రహ్మగా భాన్తి వస్తుషు || ౨.౧౧౬||
 నామరూపే ఘటాదీనాం ప్రాగభావయుతే తతః |
 అభావత్వం చ భావత్వం పర్యాయేణోక్ష్యతే తయోః || ౨.౧౧౭||
 ఆగమాపాయిధర్మౌ యౌ న తయోర్ధర్మీరూపతా |
 శయనోత్థానయోర్నాస్తి దేహవస్తుస్వరూపతా || ౨.౧౧౮||

సత్త్వసత్త్వే అన్యదీయే భాసేతే నామరూపయోః ।
 మాయారూపమసత్త్వం స్యాత్సత్త్వాయా బ్రహ్మరూపతా ॥ ౨.౧౧౯ ॥
 జాడ్యదుఃఖే మాయికేస్తో భానానన్దో పరాత్మగౌ ।
 లౌకికాః సచ్చిదానన్దాః బ్రహ్మగాశ్చేదసత్కథమ్ ॥ ౨.౧౨౦ ॥
 భవేత్తు బ్రహ్మ సత్తాఽస్మిన్నానన్దోఽస్తి కథం శ్శుణు ।
 ఆనన్దోఽత్రాభ్యుపేతవో రసవాన్ (రసత్వాత్) మధురాదివత్ ॥ ౨.౧౨౧ ॥
 మూఢస్య మధురాదిః స్యాద్రసో బ్రహ్మ వివేకినః ।
 మధురాదిభుగానస్థీ బ్రహ్మవిచ్చ తథా సుఖీ ॥ ౨.౧౨౨ ॥
 బ్రహ్మానన్దో న చేదత్ర దేహం కో నామ చేష్టయేత్ ।
 ప్రాణాజ్ఞాణాం చేష్టకత్వం న తత్ర కరణత్వతః ॥ ౨.౧౨౩ ॥
 న కేవలం చేష్టకత్వం విషయానన్దహేతుతా ।
 అప్యల్పవిషయాన్ లభ్యా స్యానన్దే మజ్జతి క్షణమ్ ॥ ౨.౧౨౪ ॥
 విషయానన్దపర్యవైః కామసృష్ట్యాదిహేతుభిః ।
 బ్రహ్మసత్త్వే స్థితే ముక్తిశ్చిన్త్యతే విద్వదజ్ఞయోః ॥ ౨.౧౨౫ ॥
 విద్వాన్ బ్రహ్మేతి ముక్తశ్చేత్సుచ్యేతాజ్ఞోఽప్యభిజ్ఞవత్ ।
 బ్రహ్మరూపోఽపి బద్ధశ్చేదజ్ఞోఽభిజ్ఞోఽపి బధ్యతే ॥ ౨.౧౨౬ ॥
 మైవం బ్రహ్మత్వైక్యబోధ ఏవైకో మోక్షకారణమ్ ।
 ఐక్యదర్శి ముచ్యతేఽతో భేదదర్శి న ముచ్యతే ॥ ౨.౧౨౭ ॥
 ఊర్ధ్వకారే సమేఽప్యస్మిశ్చోరదర్శి బిభేతి హి ।
 స్థాణుదర్శి నిర్భయోఽతస్తత్త్వబోధః ప్రయోజకః ॥ ౨.౧౨౮ ॥
 జ్ఞాతేఽపి కర్మకాణ్డార్థే వేదాన్తార్థమజానతః ।
 జమ్మాదిభీర్భవత్యేవ వాయ్వాదీనాం యథా తథా ॥ ౨.౧౨౯ ॥
 వాయుః సూర్యో వహ్నిరిన్ద్రో మృత్యుశ్చాతీతజన్మని ।
 ధర్మజ్ఞా అప్యతత్త్వజ్ఞా ఇదానీం విభ్యతీశ్వరాత్ ॥ ౨.౧౩౦ ॥
 జ్ఞానీ కామానేతి సర్వాన్ రసో వై స ఇతి శ్రుతమ్ ।
 బ్రహ్మానన్దం సుఖచీకర్తుం మీమాంసాఽఽనన్దగోచ్యతే ॥ ౨.౧౩౧ ॥

సమ్పూర్ణో మానుషానన్దః సార్యభౌమే గుణైర్మయతే ।
హిరణ్యగర్భే సమ్పూర్ణో దేవానన్దోఽవధీ హి తా ॥ ౨.౧౩౨॥
మధ్యస్థే పూర్వపుణ్యానాముత్కర్షాద్వర్ధతే సుఖమ్ ।
సర్వేషాం యత్సుఖం తత్తు నిష్కామే జ్ఞానినీష్యతే ॥ ౨.౧౩౩॥
సర్వకామాప్తిరేషాథ రసాఖ్యానన్ద ఉచ్యతే ।
అధ్యాత్మమధిభూతం చాధిదైవం చైక ఏవ సః ॥ ౨.౧౩౪॥
సర్వే స్వస్వపదే తృప్తాః కామయన్తే న తత్పదమ్ ।
జ్ఞానీ తు దోషదృష్ట్యాత్ర నిష్కామన్తైః సమస్తతః ॥ ౨.౧౩౫॥
బుభుత్వా పురుషేఽన్యేషు మనుష్యేషు చ యోఽస్తి యః ।
ఆదిత్యే చాన్యదేవేషు స ఆనన్దో న భిద్యతే ॥ ౨.౧౩౬॥
పరప్రేమాస్పదత్వస్య లక్షణస్యైకరూపతః ।
లక్ష్మ్యానన్దో న భిన్నః స్యాదఖణ్డైకరసో హ్యతః ॥ ౨.౧౩౭॥
ఏవం విద్వాన్ స్వపుత్రాదేః కోశషట్కాత్ప్రకల్పితాత్ ।
వ్యుత్థాయాఖణ్డైకరసే స్వానన్దే ప్రతితిష్ఠతి ॥ ౨.౧౩౮॥
సార్యభౌమాదికానన్దాః పూర్వేభ్యః శతసంఖ్యయా ।
పరేఽధికాన్తే తు లేశా బ్రహ్మానన్దస్య బిన్దవత్ ॥ ౨.౧౩౯॥
తస్మాదియత్తా నైవాస్య వక్తుం ధ్యాతుం చ శక్యతే ।
న బిభేత్యేవ తం విద్వాన్ జన్మహేతోః కుతశ్చన ॥ ౨.౧౪౦॥
పుణ్యం నాకరవం కస్మాత్పాపం తు కృతవాన్ కుతః ।
ఇతి చిన్తా తపత్యజ్ఞం జ్ఞానినం న తపత్యసౌ ॥ ౨.౧౪౧॥
తాపకత్వం తయోర్విద్వానుపేక్షానుష్ఠితిం తయోః ।
ఆత్మానం ప్రీణయన్ బోధాత్సుదృఢీకురుతే ధియమ్ ॥ ౨.౧౪౨॥
దేహేన్ద్రియకృతే పుణ్యపాపే చాత్మతయా సదా ।
పశ్యన్ సర్వాత్మతాం స్వస్య గాయన్ సామ్నాఽవతిష్ఠతే ॥ ౨.౧౪౩॥
అహమన్నం తథాన్నాదః శ్లోకకృచ్ఛేతరోఽప్యహమ్ ।
ఇతి సర్వాత్మతాం గాయన్ జీవన్ముక్త ఇతీర్ష్యతే ॥ ౨.౧౪౪॥
జీవన్ముక్త్యవసానాయా విద్యాయా ముఖ్యసాధనమ్ ।

విచారో బ్రహ్మణస్తేన భృగుర్బ్రహ్మవబుద్ధవాన్ || ౨.౧౪౫||
 సత్యం తపో దమః శాన్తిర్దానం ధర్మః ప్రజాగ్నయః |
 అగ్నిహోత్రం యాగయోగౌ న్యాసశ్చైత్తైర్బుభుతృతామ్ || ౨.౧౪౬||
 న్యాసోఽధికం తపో న్యాసీ యుజ్జితాత్మానమోమితి |
 యోగీనస్తస్య దేహంశా యాగాజ్జైరఖిలైః సమాః || ౨.౧౪౭||
 అహోరాత్రాదికాలాస్తు సమా దర్శాదియాగకైః |
 జీవనం సత్రతుల్యం స్యాన్ముచ్యతే యోగినేవకః || ౨.౧౪౮||
 స చోత్తరాయణే ప్రేత ఆదిత్యం ప్రాప్య ముచ్యతే |
 ఆయనే దక్షిణే ప్రేతశ్చన్ద్రం ప్రాప్య న ముచ్యతే || ౨.౧౪౯||
 తైత్తిరీయకవిద్యాయాః ప్రకాశేనోపనేవినః |
 బుభుత్సుననుగృహ్ణోతు విద్యాతీర్థమహేశ్వరః || ౨.౧౫౦||
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 తైత్తిరీయకవిద్యాప్రకాశో నామ ద్వితీయోఽధ్యాయః || ౨||

3. ఛాన్దోగ్యోపనిషది శ్వేతకేతువిద్యాప్రకాశో నామ తృతీయోఽధ్యాయః |

ఛాన్దోగ్యే శ్వేతకేతుర్యామారుణేర్లబ్ధవానిమామ్ |
 బ్రహ్మవిద్యాం సక్లహేణ వక్ష్యేఽహం సుఖబుద్ధయే || 3.౧||
 వేదానధీత్య గర్వేణ శ్వేతకేతుః పరాజ్ముఖః |
 ఆసీత్ప్రోత్యజ్ముఖీకర్తుం గురురాహోతిస్మయమ్ || 3.౨||
 ఏకతత్త్వే శ్రుతే సర్వమశ్రుతం చ శ్రుతం భవేత్ |
 అమతం చ మతం తద్వదవిజ్ఞాతం చ బుద్ధ్యతే || 3.3||
 నర్వేదజ్ఞానమాత్రేణ యజుర్వేదాది బుద్ధ్యతే |
 తస్మాదేకధియా సర్వజ్ఞానం స్యాదిత్యలౌకికమ్ || 3.౪||
 మైవం మృద్ధేమలోహేషు లౌకికేష్వస్య దర్శనాత్ |
 మృదాదిజ్ఞానతః సర్వం మృన్మయం జ్ఞాయతే స్ఫుటమ్ || 3.౫||
 మృదో ఘటశరావాద్యాః వికారాస్తత్తదాకృతిః |
 మృదోఽపిధాద్బుద్ధ్యతే నేతి యదుచ్యేత న బుద్ధ్యతామ్ || 3.౬||

ఆకృత్యాధారభాగో యో ఘటస్యాసౌ తు బుధ్యతే |
 ఆధారో మృత్తికాఽధేయ ఆకారశోభయం ఘటః || 3.౭||
 ఆధారభాగమాత్రేఽపి జ్ఞాతే జ్ఞాతో ఘటో భవేత్ |
 గోవుచ్చమాత్రసంస్పర్శాద్గోస్పర్శవ్రతపూర్తివత్ || 3.౮||
 ఆకృతేర్వద్వదజ్ఞానే ఘటాజ్ఞానం త్వయోచ్యతే |
 తద్వదాధారబోధేన ఘటో బుద్ధః కుతో న హి || 3.౯||
 ఆకృత్యాధారయోస్తుల్యం భాగత్వం న మృదం వినా |
 కేవలకృతిమాత్రః సన్ ఘటః క్వాఽపి సమీక్ష్యతే || 3.౧౦||
 మృద్రూపాత్కారణద్రవ్యాత్కార్యద్రవ్యం ఘటాత్మకమ్ |
 అన్యత్తత్సమవేతం హి మృదీతి ప్రాహ తార్కికః || 3.౧౧||
 స్వయుక్త్యాఽసౌ తథా బ్రూతే నత్వేతల్లోకసమృతమ్ |
 ఘటే మృదః పృథగ్భూతే కీదృక్షత్త్వముదీర్యతామ్ || 3.౧౨||
 వాచైవారభ్యతే కింవా పృథగానీయతే వద |
 వాచైవారభ్యతే తత్త్వం కింఞ్చన్న స్యాత్ఫపుష్పవత్ || 3.౧౩||
 మృగతృష్ణామృగిని స్నాతః ఖపుష్పకృతశేఖరః |
 వన్ధ్యాపత్ర ఇతి ప్రోక్తో నిస్తత్త్వమఖిలం ఖలు || 3.౧౪||
 పృథగానయనం కర్తుం ధీమతాపి న శక్యతే |
 అతోఽన్యతో ఘటో నైవ సత్య ఇత్యభ్యుపేయతామ్ || 3.౧౫||
 సమవాయస్త్యయా ప్రోక్త ఆరోపం బ్రూమహే వయమ్ |
 స్థాణావారోపితశోరో యథా మృది ఘటస్తథా || 3.౧౬||
 ఆరోపాత్పూర్వమూర్ధ్వం చ తదభావాదసత్యతా |
 ఆదావస్తే చ యన్నాస్తి వర్తమానేఽపి తత్తథా || 3.౧౭||
 కాలత్రయానుగః స్థాణుః సత్యో మృచ్చ తథేక్ష్యతామ్ |
 సత్యాన్వతే చ మిథునీకృత్య కుమ్భ ఇతీర్యతే || 3.౧౮||
 శబ్దప్రత్యయకార్యాణి సన్తి మృద్ధటయోః పృథక్ |
 స్థాణౌ చౌరే చ దృష్టాని పృథక్తాని తథాఽత్ర చ || 3.౧౯||
 ద్వివిధవ్యవహారస్య సద్భావేఽపి వివేకినః |

సత్యాయాం మృది తాత్పర్యం నాన్పతేఽస్తి ఘటాదికే || 3.౨౦||

ఇక్షౌ రసోఽస్త్స్పృజీషం చ రసం గృహ్ణాతి బుద్ధిమాన్ |
నర్జీషమేవం కుమ్భేఽపి మృద్భాగే యుక్త ఆదరః || 3.౨౧||

యే ఘటాదిషు మృద్భాగా జ్ఞాతవ్యా ఆదరేణ తే |
సర్వేఽపి రాశివిజ్ఞానాదేవ జ్ఞాతా భవన్తి హి || 3.౨౨||

మృద ఐక్యేఽపి సర్వత్వమాకారైస్తదుపాధిభిః |
నిరుపాధికవిజ్ఞానాత్సర్వోపహితధీర్భవేత్ || 3.౨౩||

కటకాదౌ సత్యభాగా బుద్ధా హేమధియా తథా |
కుఠారాదౌ సత్యభాగా బుద్ధ్యన్తే లోహబుద్ధితః || 3.౨౪||

యద్యత్కార్యం తస్య తస్య ధీః స్వోపాదానబుద్ధితః |
ఇతి వ్యాప్తిం వివక్షిత్వా దృష్టాన్తా బహవః శ్రుతాః || 3.౨౫||

సర్వం జగదుపాదానే శ్రుతే సతి భవేచ్ఛృతమ్ |
మతే జ్ఞాతే మతం జ్ఞాతమిత్యలౌకికతా కుతః || 3.౨౬||

శ్రవణం గురుశాస్త్రాభ్యాం మననం తు స్వయుక్తిభిః |
విజ్ఞానం స్వానుభూత్యేతి శ్రవణాదేరసంకరః || 3.౨౭||

శ్వేతకేతుః సర్వబోధమేకబోధేన విశ్వసన్ |
ప్రత్యజ్ముఖోఽభవత్తస్మై సర్వోపాదానమిరితమ్ || 3.౨౮||

ఇదం జగన్నామరూపయుక్తమద్య సదీక్ష్యతే |
సృష్టేః పురా సదేవాసీన్నామరూపవివర్జితమ్ || 3.౨౯||

మృద్ధేమలోహవస్తూని వికారోత్పత్తితః పురా |
నిర్వికారాణ్యుపాదానమాత్రాణ్యాసన్ యథా తథా || 3.౩౦||

స్వసజాతివిజాత్యుత్థభేదత్రయవివర్జనాత్ |
ఏకమేవాద్వితీయం తత్సద్వస్తిత్యవగమ్యతామ్ || 3.౩౧||

వృక్షస్య స్వగతో భేదః శాఖాద్యవయవైస్తథా |
వృక్షైస్తారాత్పజాతీయో విజాతీయః శిలాదితః || 3.౩౨||

న సత్యవయవాః సన్తి తేనైకం స్వాదఖణ్ణకమ్ |
జాత్యభావాత్పజాతీయం విజాతీయం చ దుర్భణమ్ || 3.౩౩||

ఏకాదిభిః పద్దైర్భేదత్రయమత్ర నిర్వాయతే ।
 సర్వభేదవిహీనం యదఖణ్ణం తత్సదీక్ష్యతామ్ ॥ 3.3౪ ॥
 ఆస్తీతి శబ్దబుద్ధీ ద్వే దృశ్యేతే నామరూపయోః ।
 తదభావాత్పురా సృష్టేః శూన్యమాహురవైదికాః ॥ 3.3౫ ॥
 నామరూపాత్మకం శూన్యాత్కిలైతదుపపద్యతే (ఉపజాయతే) ।
 తదయుక్తం న వన్ధ్యాయాః పుత్రాత్పుత్రాన్తరోద్భవః ॥ 3.3౬ ॥
 శూన్యజత్సే నామ శూన్యం రూపం శూన్యమితీదృశః ।
 శూన్యానువేధో భాసేత సద్వేధస్తవభాసతే ॥ 3.3౭ ॥
 తతః సత్కారణం సత్తు సర్వసృష్ట్యర్థమైక్షేత ।
 బహు స్యామహమేవాతః ప్రజాయేయేతి మాయయా ॥ 3.3౮ ॥
 వస్తుతో బహుభావశ్చేదద్వైతం సద్వినశ్యతి ।
 మాభూన్నాశ ఇతి శ్రుత్యా ప్రకర్షేణ జనిః శ్రుతా ॥ 3.3౯ ॥
 ప్రకర్షో నామ పూర్వస్మాదాధిక్యమధికా తు యా ।
 సా మాయా న సతి నాపి శూన్యా స్యాద్దూషితత్వతః ॥ 3.౪౦ ॥
 మాయయా బహురూపత్వే సదద్వైతం న నశ్యతి ।
 మాయాకానాం హి రూపాణాం ద్వితీయత్వమనమ్భవి ॥ 3.౪౧ ॥
 అచిన్త్యశక్తిర్మాయాతో దుర్లుటం ఘటయత్యసౌ ।
 ఉపాదాననిమిత్తత్వే కల్పేతే సతి మాయయా ॥ 3.౪౨ ॥
 బహు స్యామిత్యుపాదానభావః ప్రోక్తో మృదాదివత్ ।
 ఐక్షతేతి నిమిత్తత్వమితి ప్రోక్తం కులాలవత్ ॥ 3.౪౩ ॥
 మాయావృత్తివిశేషే యా చిచ్ఛాయాఽసౌ సదీక్షణమ్ ।
 ఈక్షిత్యా ససృజే తేజస్తాదృక్ సజ్కల్పలీలయా ॥ 3.౪౪ ॥
 ఆకాశవాయూ ప్రాక్ సృష్టావతి ప్రోవాచ తిత్తిరిః ।
 దిశ్శ్రోత్రమారుణిః సృష్టేర్వస్తుం తేజ ఉదైరయత్ ॥ 3.౪౫ ॥
 బ్రహ్మాపలక్షణాయైవ సృష్టిః సర్వత్ర కథ్యతే ।
 జగతః కీయతాఽప్యేతచ్ఛక్యం లక్షయితుం ఖలు ॥ 3.౪౬ ॥
 తేజసోఽచేతనత్వేఽపి తేజః కణ్ఠకసంయుతమ్ ।
 తద్బ్రహ్మ పూర్వవదీక్ష్య సజ్కల్పాత్ససృజే హ్యపః ॥ 3.౪౭ ॥

అహ్మఞ్చకం బ్రహ్మ పృథ్వీమన్నహేతుమకల్పయత్ |
తేజోఽబన్నేభ్య ఏతేభ్యో దేహబీజాని జజ్ఞరే || 3.౪౮||

జరాయుజాణ్ణజోద్భిజ్ఞాసీతి బీజత్రయం ఖలు |
జీవరూపప్రవేశార్థమైక్షత బ్రహ్మ దేవతాః || 3.౪౯||

దృష్ట్వా భూయ ఇహోత్పన్నాస్తేజోఽబన్నాఖ్యదేవతాః |
ఏకైకాం త్రివృతం తాసు కుర్వే దేహాదిసృష్టయే || 3.౫౦||

తేజస్యబన్నయోరంశావత్సౌ ప్రక్షిప్య మిశ్రణాత్ |
తేజస్త్రివృత్కృతం తద్వదస్యయోరపి యోజ్యతామ్ || 3.౫౧||

తేజోఽబన్నైస్త్రివృద్భూత్తైరణ్ణజాదివపుంష్యయమ్ |
నిర్మాయ జీవరూపేణ ప్రావిశత్తేషు సర్వతః || 3.౫౨||

అహఙ్కారస్తు చైతస్యసంయుక్తః ప్రాణధారణాత్ |
జీవః స్యాత్సర్వదేహేషు వ్యాప్నోత్యాపాదమస్తకమ్ || 3.౫౩||

సద్వస్తునేయమారోప్య సంసారో మాయయా కృతః |
అవిచారకృతారోపనివృత్త్యర్థం విచార్యతామ్ || 3.౫౪||

త్రివృత్కరణమగ్నోదౌ సృష్టం తావద్విచారిణః |
ప్రసిద్ధే తైజినేఽప్యగ్నావబన్నాంశావవస్థితౌ || 3.౫౫||

జ్ఞానాయాం రోహితం రూపం బహులం తత్తు తేజసః |
కించొచ్చుక్లమపామేతత్కించొత్కృష్టం తు భూమిగమ్ || 3.౫౬||

రూపత్రయే భూతగతే వివిక్తే భౌతికోఽనలః |
కారణవ్యతిరేకేణ వాచైవారభ్యతే వృథా || 3.౫౭||

జగతశ్చక్షుషస్యేత్థం మిథ్యాత్వం వక్తుమాదితః |
తేజోఽబన్నత్రయస్యాత్ర చాక్షుషస్యోదితా జనిః || 3.౫౮||

ఆదిత్యవన్ద్యవిద్యుత్సు మిథ్యాత్వం వహ్నివన్నయేత్ |
గృహీత్వైతావతా వ్యాప్తిం కార్యమిథ్యాత్వమూహ్యతామ్ || 3.౫౯||

తేజోఽబన్నాఖ్యకార్యాణాం మిథ్యాత్వే స్యాత్సదద్వయమ్ |
కారణం సత్యమేషాం తు పూర్వేషాం జ్ఞానినాం మతిః || 3.౬౦||

దృశ్యే బాహ్యే భౌతికత్వమస్తు దేహే తు నో తథా |

ఇతి మూఢమతేర్నుత్త్యై దేహా భౌతికతోచ్యతే || 3.౬౧||
 యదన్నం పార్థివం భుక్తం తద్ధీమాంసపురీషకైః |
 సూక్ష్మమధ్యస్థులభాగైర్దేహాఽస్మిన్ పరిణమ్యతే || 3.౬౨||
 ప్రాణ లోహితమూత్రాంశైరపాం పరిణత్ప్రిధా |
 వాఙ్మజ్జాస్థివిభేదః స్యాద్ధృతతైలాది తేజసః || 3.౬౩||
 స్థూలే చ మధ్యమే భాగే కారణానుగతిః స్ఫుటా |
 ధీప్రాణవాక్సు సద్దేహం దధిదృష్టాస్తతోఽనుదత్ || 3.౬౪||
 ఘృతే విలీనే దధ్యంశోఽనుగతో భాతి న స్ఫుటః |
 తథాపి దధికార్యత్వం విద్యతే సర్వసమృతమ్ || 3.౬౫||
 తథా మనఃప్రాణవాచాం భవత్వన్నాదికార్యతా |
 అత్స్త్రియత్వాత్ప్రృత్యజ్ఞా కారణానుగతిర్న హి || 3.౬౬||
 నిత్యద్రవ్యం మనో నాన్నకార్యమిత్యాహ తార్కికః |
 స ఏషోఽఙ్గారదృష్టాస్తద్వారేణ ప్రతిబోధ్యతే || 3.౬౭||
 యథా ఖద్వోతమాత్రః స్యాదఙ్గారః కాష్ఠసజ్జయే |
 కాష్ఠవృద్ధౌ జ్వలత్యగ్నిస్తథా విద్యాన్మనోన్నయోః || 3.౬౮||
 త్యక్తేఽన్నే పఞ్చదశసు దినేషు క్షీయతే మనః |
 తేన స్మర్తుం న శక్తోఽభూచ్ఛేష్యతకేతుర్న కిఞ్చన || 3.౬౯||
 అన్నేన పుష్టే మనసి వేదాన్ సస్మార తత్క్షణాత్ |
 అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం మనోఽన్నమయమిష్యతామ్ || 3.౭౦||
 భౌతికత్వేఽఖిలస్వైవం స్థితే భూతాతిరేకతః |
 తన్నాస్తి తద్వద్భూతాని వైవ సద్వ్యతిరేకతః || 3.౭౧||
 జగతః కారణం యత్సదదైవతం తద్విజ్జివాన్ |
 శ్వేతకేతుస్తావతాస్య జీవత్వం న నివర్తతే || 3.౭౨||
 స్వస్య బ్రహ్మాత్వబోధేన జీవత్వమపగచ్ఛతి |
 ఇత్యభిప్రేత్య తం శిష్యం పునః ప్రోత్సాహయత్యసౌ || 3.౭౩||
 స్వప్నావసానం జానీహి మమ వ్యాకుర్వతో ముఖాత్ |
 స్వస్య స్వరూపం సత్తత్వమితి సుప్తౌ స్ఫుటం ఖలు || 3.౭౪||

యదా సుషుప్తిమాప్నోతి పుమానేతం తదా జనాః ।
 స్వపితీత్యాహురేతస్య తాత్పర్యం ప్రవిచిన్త్యతామ్ ॥ 3.2౫॥
 తిజన్తం పదమజ్ఞానాం సుబన్తం తు వివేకినామ్ ।
 స్యాన్నిద్రాణస్య నామైతద్వస్తుతత్త్వావభాసకమ్ ॥ 3.2౬॥
 స్వప్నజాగరయోర్జీవః సత్తత్త్వాద్భిన్నవద్భవేత్ ।
 సుషుప్తౌ సమ్యగేకత్వం యాతి సద్వస్తునా సహ ॥ 3.2౭॥
 జీవత్వమాత్మనః ప్రాణధారణాన్న స్వభావతః ।
 సద్రూపత్వం స్వతస్సత్తు స్ఫుటం స్వపితినామతః ॥ 3.2౮॥
 స్వమపీతీతి నామ్నోఽస్య నిరుక్తిరవగమ్యతామ్ ।
 స్వరూపం వాస్తవం సుప్తౌ ప్రాప్యమిత్సుదితం భవేత్ ॥ 3.2౯॥
 ఉపాధేర్మనసో జాగ్రత్సుప్త్యవస్థే హి నాత్మనః ।
 ఇత్యభిప్రేత్య శకునిదృష్టాన్తః ప్రోచ్యతే ధియః ॥ 3.౩౦॥
 శకునిః సూత్రబద్ధో యః స గచ్ఛన్వివిధా దిశః ।
 అలభ్యాధారమాకాశే బన్ధస్థానమావ్రజేత్ ॥ 3.౩౧॥
 సత్తత్త్వే మాయయా బద్ధం మనో జాగరణం వ్రజేత్ ।
 అలభ్యా తత్ర విశ్రాన్తిం సత్తత్త్వే లీయతే పునః ॥ 3.౩౨॥
 ఆత్మచ్ఛాయాఽపి మనసా సదాఽఽగచ్ఛతి గచ్ఛతి ।
 గత్యాగతీ తు సంసారః స చ స్వాత్మని కల్పితః ॥ 3.౩౩॥
 మనోలయేఽనుపాధిః సన్నాత్మా సంసారవర్జితః ।
 స్వేన వాస్తవరూపేణ సుషుప్తావవతిష్ఠతే ॥ 3.౩౪॥
 చిచ్ఛాయా చ వపుః స్థూలమిన్ద్రియాణ్యాత్మబోధనే ।
 ద్వారాణీత్యాహ మన్త్రోఽయం రూపంరూపమితి స్ఫుటమ్ ॥ 3.౩౫॥
 దేహే దేహే ప్రతిచ్ఛాయారూపోఽభూత్స్వాత్మబుద్ధయే ।
 మాయాభిరిన్ద్రో బహుధా దేహోఽభూత్స్వాత్మబుద్ధయే ॥ 3.౩౬॥
 ఇన్ద్రియాశ్వాస్తేన యుక్తాస్తచ్చ స్వాత్మావబుద్ధయే ।
 ఛాయామాశ్రిత్య తత్రాత్మా బోధితః సుప్తివర్ణనాత్ ॥ 3.౩౭॥
 అశనాయాపిపాసోక్త్యా దేహమాశ్రిత్య బోధ్యతే ।

అశనాయాపిపాసాఖ్యాద్వయం స్వపితినామవత్ || 3.౮౮||

అశనాయా జన్వైః ప్రోక్తా క్షుధావస్తువివేకిభిః |

నయత్యశితమిత్యేవమపు నిర్వచనం భవేత్ || 3.౮౯||

పీతా ఆపోఽశనం భుక్తం ద్రవీకృత్య నయన్త్యతః |

అశనాయేతి శబ్ధోక్తా విణ్మాంసోత్పత్తిరన్నతః || 3.౯౦||

విణ్మాంసహేతురన్నం యదేతస్యోత్పాదకం జలమ్ |

జలస్యోత్పాదకం తేజస్తస్య చోత్పాదకం చ సత్ || 3.౯౧||

అనుమాయాత్ర కార్యేణ జ్ఞేయం తత్కారణం పరమ్ |

సన్మూలకారణం జ్ఞేయం స్యాద్విశ్వాసోఽనుమానతః || 3.౯౨||

పురీషాద్యన్నకార్యం స్యాత్సత్యేవాన్నస్య సత్త్వతః |

సత్యామేవ యథా కుమ్భో మృది దృష్టో న చాన్యథా || 3.౯౩||

ప్రీహ్మాద్యన్నం సతీష్యేవ దృష్టమపు న చాన్యథా |

ఆపశ్చ స్వేదరూపా స్యుః సత్యేవోష్ఠీ హి తేజసి || 3.౯౪||

తేజశ్చ భావరూపత్వాత్సమృభవేన్న సతా వినా |

సతస్తూత్పత్తిరాహిత్యాన్నాన్వేష్యం కారణాన్తరమ్ || 3.౯౫||

సమ్మూలాః సకలా దేహా ఇదాసీం చ సతి స్థితాః |

అన్తే సత్యేవ లీయన్తే విద్యాత్సత్త్వమద్వయమ్ || 3.౯౬||

యథా భూతాతిరేకేణ భౌతికం నైవ విద్యతే |

భూతాని చ సతోఽన్యాని తథా నేత్యుపపాదితమ్ || 3.౯౭||

అశనాయాముఖేనేత్థం సత్త్వే దీః ప్రవేశితా |

పిపాసాముఖతోఽప్యస్మిన్నతి ధీరవతార్యతే || 3.౯౮||

ఉదన్యేతి పిపాసాయా పర్యాయస్తం వివేకినః |

ఉదకం జయతీత్యేవం తేజస్యేవం ప్రయుజ్జాతే || 3.౯౯||

పీతం జలం శరీరస్థం తేజసా జీర్యతే తతః |

మూత్రం రక్తం చ నిష్పన్నం ద్రవత్వాజ్జలజే ఉభే || 3.౧౦౦||

తాభ్యామాపోఽనుమీయతే తాభిస్తేజస్తతస్తు సత్ |

వ్యాప్తిం గృహీత్వా సర్వత్ర యోజనాయోదితం పునః || 3.౧౦౧||

దేహే యేవయవాః సన్తి పదార్థాః సన్తి తే బహిః |
 తేషు సర్వేషు సన్మాత్రరూపత్వమవధార్యతామ్ || 3.౧౦౨||
 భౌతికత్వం పురా ప్రోక్తం తదుక్తం దేహబాహ్యయోః |
 ఇన్ద్రియద్వారతో వోద్ధుం ప్రోచ్యతే మరణక్రమః || 3.౧౦౩||
 మ్రియమాణస్య వాగాదివృత్తిర్మనసి లీయతే |
 మనోవృత్తేర్లయః ప్రాణే ప్రాణవృత్తేస్తు తేజసి || 3.౧౦౪||
 శ్వాసస్యోపరతావృష్టం స్పృష్ట్యా జీవననిశ్చయమ్ |
 కుర్వత్సుష్ణం తు తత్తేజః సద్వస్తుని విలీయతే || 3.౧౦౫||
 ఛాయాదేహేన్ద్రియద్వారైః పదార్థో యోఽత్ర బోధితః |
 స ఏష సర్వజగతోఽణిమా వస్త్యన్తరం న తు || 3.౧౦౬||
 స్థూలత్వాణుత్వరూపాభ్యాం వస్త్యేకం భాసతే ద్విధా |
 స్థూలమిన్ద్రియగమ్యత్వాన్నామరూపాత్మకం జగత్ || 3.౧౦౭||
 సదద్వైతం భవేత్సుక్ష్మమిన్ద్రియావిషయత్వతః |
 ఏతదాత్మకత్వైవాస్య స్థూలస్యేతిహ యుజ్యతే || 3.౧౦౮||
 అణుత్వం వస్తునః ప్రోక్తం యత్తత్సత్యమబాధనాత్ |
 స్థూలత్వం మాయయా క్షప్తం జ్ఞానేనైతస్య బాధనాత్ || 3.౧౦౯||
 అబాధ్యో యః స ఏవాత్మా సర్వస్య న తు కల్పితః |
 శ్వేతకేతో యదద్వైతం తదసి త్వం న మానవః || 3.౧౧౦||
 చిచ్ఛాయావానహజ్కారోఽధీతే వేదచతుష్టయమ్ |
 త్వం తు సాక్ష్యేవ తస్యాతః సదసి త్వం న చేతరః || 3.౧౧౧||
 భిన్నోఽభూద్భృదయగ్రన్థిః శ్వేతకేతోర్వివేకతః |
 ధీదోషం సంశయం మార్ఙ్గం భూయో బ్రూహిత్యవోచత || 3.౧౧౨||
 సతా సమృద్యతే జీవః సుషుప్తావిత్సుదీరితమ్ |
 తథా చేత్సతి సమృన్నోఽహమిత్యస్య కుతో న ధీః || 3.౧౧౩||
 నానావృక్ష రసైక్యేన సమృన్నే మధుని స్థితః |
 న బుధ్యతే రసోఽస్యేతి తథా సర్వలయాన్న ధీః || 3.౧౧౪||
 జీవోపాధిలయేఽప్యత్ర తద్బిజస్యావశేషతః |

తదుపాధిక ఏవాస్మిన్దేహేఽన్యేద్యుః ప్రబుధ్యతే || 3.౧౧౫||

చిత్తైక్యాగ్రాయ తచ్ఛక్ష్మా పరిహార్యా తు వస్తుషు |
పూర్వోక్తమేవ తద్బద్ధం తదేవాహ పునర్గురుః || 3.౧౧౬||

ప్రాజ్ఞమృత్యుతయా తత్త్వమవిశ్వస్య స్వశక్యయా |
పునః పునరపృచ్ఛత్యం ప్రత్యాహసౌ పునః పునః || 3.౧౧౭||

సుషుప్తౌ బుధ్యభావేఽపి పునర్జాగరణేఽస్మి ధీః |
ఆగచ్ఛం సత ఇత్యేత్వం తదా కస్మాన్న వేత్యసౌ || 3.౧౧౮||

సుప్తౌ సద్రూపమజ్ఞాత్వా సదైక్యం ప్రాప్తవాంస్తతః |
సతో నాగమనం స్మార్యమపామస్మరణం యథా || 3.౧౧౯||

గణ్ణాజలం ప్రవిశ్యాద్భౌ మేఘేనాకృష్య సిచ్యతే |
నాజ్ఞాతత్వాత్స్మృతిస్తత్ర తద్వదత్ర స్మృతిర్న హి || 3.౧౨౦||

వ్యాపూదిః సుప్త ఏవాత్ర బుధ్యతే వాసనావశాత్ |
న నష్టా వాసనేత్యేవం వివక్షితోఽచ్యతే పునః || 3.౧౨౧||

జీవస్య నశ్వరస్వైక్యం న నిత్యేన సతేతి చేత్ |
జీవో న నశ్యతి క్వాపీత్యేవం వృక్షవదీక్ష్యతామ్ || 3.౧౨౨||

శాఖాం వృక్షే జీవపూర్ణ జీవస్వైజతి యామసౌ |
శుష్యేన్నాన్యా తథా జీవేఽపగతే మ్రియతే వపుః || 3.౧౨౩||

నామరూపయుతం స్థూలం తద్ధీనాత్సదణోః కథమ్ |
ఉత్పన్నమితి చేద్బిజాద్వటవృక్షవదీక్ష్యతామ్ || 3.౧౨౪||

న్యాయాగమాభ్యాం సిద్ధం చ శ్రద్ధాహీనః పరాజ్ఞుఖః |
న బుధ్యతే శ్వేతకేతో శ్రద్ధస్వాస్త్రర్ముఖో భవ || 3.౧౨౫||

సత్సర్వత్ర స్థితం కస్మాన్న సర్వే విదురీదృశమ్ |
ముముక్షుస్తు కథం వేత్తీత్యత్ర దృష్టాస్త ఉచ్యతే || 3.౧౨౬||

లవణస్య ఘనం నీరే విలీనం వేత్తి న త్వచా |
జిహ్వాయా వేత్తి తద్వత్సదుపాయేనైవ బుధ్యతే || 3.౧౨౭||

సతి సర్వేన్ద్రియాగమ్యే క ఉపాయః స ఉచ్యతే |
ఉపాయ ఉపదేశోఽత్ర భవేద్గన్ధారమార్గవత్ || 3.౧౨౮||

గన్ధారాద్యో వనే నీతస్తస్కరైర్బద్ధనేత్రకః ।
 తస్య బన్ధం విముచ్యత్ర కృపాలుర్మార్గమాదిశత్ ॥ 3.౧౨౯ ॥
 తేనాదిష్టమవిస్మృత్య ధీమాన్గన్ధారమాప్తవాన్ ।
 అవిద్యయావృతం తత్త్వం వేత్త్యేవముపదేశతః ॥ 3.౧౩౦ ॥
 అశ్లేషనాశౌ విదుషః సశ్చీతాగామికర్మణోః ।
 ప్రారబ్ధే భోగసజ్జీణే ముచ్యతే న తు జాయతే ॥ 3.౧౩౧ ॥
 కీదృశీ మృతిరస్యేతి చేద్వాగాదిలయాద్యథా ।
 మూఢస్య తద్వదేవాస్య వైలక్షణ్యం న కీఞ్చన ॥ 3.౧౩౨ ॥
 సమానాయాం మృతావేకో ముక్తో నాన్యః కుతో వద ।
 సత్యాన్మృతాభిసన్ధత్వం వైషమ్యం జ్ఞానిమూఢయోః ॥ 3.౧౩౩ ॥
 తస్కరాతస్కరో చౌర్యశఙ్కయా తలరక్షకైః ।
 గృహీతౌ న కృతం చౌర్యమిత్యాహతురుభావపి ॥ 3.౧౩౪ ॥
 గృహ్ణీతః పరశుం తప్తం తౌ తయోస్తస్కరోఽన్మృతమ్ ।
 అభిసన్ధాయ దగ్ధః సన్ హస్యతే తలరక్షకైః ॥ 3.౧౩౫ ॥
 అతస్కరః సత్యసన్ధో న దగ్ధో ముచ్యతే చ తైః ।
 అజ్ఞాన్యన్మృతసన్ధోఽత్ర సత్యసన్ధస్తు తత్త్వవిత్ ॥ 3.౧౩౬ ॥
 మర్త్యోఽహమితి సన్ధాయ మ్రియతే జాయతే చ సః ।
 బ్రహ్మోహమితి సన్ధాయ ముచ్యతే న చ జాయతే ॥ 3.౧౩౭ ॥
 బుద్ధిదోషం సమాధాతుం దృష్టాన్తాస్తైస్తవాత్ర కిమ్ ।
 త్వం సదేవేత్యభిప్రేత్య నవకృత్వ ఉపాదిశత్ ॥ 3.౧౩౮ ॥
 భిన్నగ్రన్థిః శ్వేతకేతుర్మననాచ్ఛిన్నసంశయః ।
 సదద్వైతం స్వమాత్మానం విశేషేణావబుద్ధవాన్ ॥ 3.౧౩౯ ॥
 శ్వేతకేతోర్బృహ్మవిద్యా వ్యాఖ్యాతా స్ఫుటమేతయా ।
 తుష్టోఽస్మాననుగృహ్ణాతు విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ 3.౧౪౦ ॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 ఛాన్దోగ్యోపనిషది శ్వేతకేతువిద్యాప్రకాశో నామ తృతీయోఽధ్యాయః ॥ 3 ॥

౪. ఛాన్దోగ్యే సనత్కుమారవిద్యాప్రకాశో నామ చతుర్థోఽధ్యాయః ।

సనత్కుమారశ్చాన్దోగ్యే నారదాయోపదిష్టవాన్ ।

విద్యామేతాం ప్రవక్ష్యేఽత్ర సర్వశోకనివృత్తయే ॥ ౪.౧॥

పురాణపఞ్చమాన్వేదాన్ శాస్త్రాణి వివిధాని చ ।

జ్ఞాత్వాస్యనాత్మవిత్త్వేన నారదః శోకమాప్తవాన్ ॥ ౪.౨॥

వేదాభ్యాసాత్పురా తాపత్రయమాత్రేణ శోకితా ।

పశ్చాత్త్వభ్యాసవిస్మారభక్తిగర్వైశ్చ శోకితా ॥ ౪.౩॥

శోకం తరత్యాత్మవేదీత్యభిజ్ఞేభ్యః శ్రుతం వచః ।

శోకపారం నయేత్యుక్త్వా నారదో గురుమాప్తవాన్ ॥ ౪.౪॥

బహుగ్రన్థాభ్యాసతస్తే మహతీ శబ్దవాసనా ।

నామ బ్రహ్మేత్యుపాస్వాత ఇతి ప్రోవాచ తం గురుః ॥ ౪.౫॥

స్వశబ్దవాసనాం త్యక్త్వా ప్రాప్స్యసి బ్రహ్మవాసనామ్ ।

పశ్చాద్బ్రహ్మణ ఆత్మత్వం వక్ష్యామీతి గురోర్మతిః ॥ ౪.౬॥

బ్రహ్మ దృష్ట్వా (దృష్ట్వా) నామమాత్రధ్యానాన్నాఽపైతి శోకితా ।

ఇత్యభిప్రేత్య నామ్నోఽస్మాదధికం పృష్టవానసౌ ॥ ౪.౭॥

వాక్లమ్నః కారణత్వేనాధికేతి బ్రహ్మదర్శనమ్ ।

వాచి ప్రాహ గురుః శిష్యః పూర్వవత్పృష్టవాన్పునః ॥ ౪.౮॥

ఆప్రాణమిత ఆరభ్య పూర్వస్మాదుత్తరాధికే ।

ప్రవర్తతే శిష్యగుర్వోః ప్రశ్నోత్తరపరమ్పరా ॥ ౪.౯॥

ఇచ్ఛాత్మకం మనో వాచోఽధికం తత్కారణత్వతః ।

సత్యామేవ వివక్షాయాం వక్తుమారభతే పుమాన్ ॥ ౪.౧౦॥

సంకల్పేద్వేదం సమ్యగీతి తదిచ్ఛతి పుమాంస్తతః ।

సంకల్పోపే హేతురిచ్ఛాయాశ్చిత్తం సంకల్పకారణమ్ ॥ ౪.౧౧॥

విక్షిప్తచిత్తాదైకాగ్ర్యం ధ్యానమభ్యధికం తతః ।

ధ్యేయవిజ్ఞానమధికం జ్ఞానాదభ్యధికం బలమ్ ॥ ౪.౧౨॥

జ్ఞానహేతుర్దేహబలం బలం స్యాదన్నకారణమ్ ।

ఆపోఽన్నహేతవోఽపాం తు తేజః కారణమీరితమ్ ॥ ౪.౧౩॥

హేతుః సవాయురాకాశస్తేజసో వియతః పునః |
 స్తప్తవ్యస్మృతిరీశస్య స్పష్టాశా స్మృతికారణమ్ || ౪.౧౪||
 నామాద్యాశాస్తతత్వేషు బ్రహ్మదృష్టిం కరోతి యః |
 స పుమాన్ లభతే సర్వ తత్ర తత్రోచితం ఫలమ్ || ౪.౧౫||
 ప్రతీకోపాసనైరేతైర్భహ్నాయాసైః ప్రశోచతి |
 న శోకం తరతీతుస్కౌఽహ్యపృచ్ఛతోఽధికం పునః || ౪.౧౬||
 పరాక్ పదార్థధ్యానేషు ఫలేషు చ విరక్తితః |
 దృఢాం ప్రత్యగ్వివిదిషాం దృష్ట్వా ప్రాణముపాదిశత్ || ౪.౧౭||
 న ముఖ్యం ప్రత్యగాత్మత్వం యద్యపి ప్రాణవస్తునః |
 తథాఽప్యాత్మప్రతినిధిః సమృభేదాత్మలక్షకః || ౪.౧౮||
 కస్మిన్నుత్కాన్తైత్కాన్తో భవిష్యామి స్థితే స్థితః |
 ఇతి వీక్ష్యస్పృజత్ప్రాణం పరమాత్మేతి హి శ్రుతిః || ౪.౧౯||
 చక్రస్యారా యథా నాభావాశ్రితాశ్చక్షురాదికమ్ |
 ఆశ్రితం నిఖిలం ప్రాణే తతస్తస్యాత్మతా భవేత్ || ౪.౨౦||
 ఆశ్వేన యాతి పురుషో దత్తే విప్రాయ గాం పుమాన్ |
 ప్రాణ ఏవాశ్వాదిశబ్దైరుక్తో న తు శవః కశ్చిత్ || ౪.౨౧||
 పితృమాత్రాదిశబ్దైశ్చ ప్రాణః ప్రోక్తః శవో న తు |
 తస్మాత్సర్వాత్మకః ప్రాణః పరమాత్మేతి నిశ్చయః || ౪.౨౨||
 యో బుభుత్సురసౌ ప్రాణమేవం పశ్యన్ గురూక్తితః |
 యుక్తయా ధియా చ వైచిన్వన్నతివాదీతి కథ్యతే || ౪.౨౩||
 నామాద్యాశాస్తతత్వాని యః ప్రాణోఽతీత్య వర్తతే |
 తమాత్మానం వక్తి యస్మాదతివాదీ భవేత్తతః || ౪.౨౪||
 తర్కాద్విప్లావకేభ్యోఽయం నిర్భిః సన్ స్వాతివాదితామ్ |
 అగ్గీకుర్యాదేవ యస్మాత్సన్దేహో నాత్ర విద్యతే || ౪.౨౫||
 నామాదీనామనాత్మత్వం స్పష్టమిత్యత్ర నారదః |
 అసస్తుష్టోఽధికం తత్త్వం పప్రచ్ఛేవ పునఃపునః || ౪.౨౬||
 ప్రాణాత్మత్వం తు సమృభవ్యం సమ్యక్సోఽపపాదనాత్ |

శోకశ్చ సుప్తా ప్రాణస్య న దృష్టోఽతస్తుతోష సః ॥ ౪.౨౭॥

శ్రద్ధాలం యోగ్యశిష్యం తముద్ధరామీత్యసౌ గురుః ।

అపృష్టోఽప్యధికం తత్త్వం స్వయమేవోపదిష్టవాన్ ॥ ౪.౨౮॥

ఆత్మోపలక్షకః ప్రాణో న త్వాత్మైషోఽనృతత్వతః ।

నామరూపాత్మకః ప్రాణో మాయయోత్పాదితో హ్యసౌ ॥ ౪.౨౯॥

అనృతోఽప్యేష సత్యస్య లక్షకః ప్రతిబిమ్బవత్ ।

ముఖ్యస్య ప్రతిబిమ్బన ముఖం స్వస్యోపలక్ష్యతే ॥ ౪.౩౦॥

ఆత్మేదమ్బుద్ధిగమ్యైస్తైరాశాన్తైర్నోపలక్ష్యతే ।

ప్రాణోఽహమ్బుద్ధిగమ్యేషు స్థితత్వాదాత్మలక్షకః ॥ ౪.౩౧॥

అతఏవాతివాదిత్వమస్తి ప్రాణాత్మవేదనాత్ ।

అముఖ్యం తచ్చ ముఖ్యం తు భవేత్సత్వాత్మవేదనాత్ ॥ ౪.౩౨॥

కారుణ్యాతిశయం దృష్ట్వా సస్తుష్టో నారదోఽబ్రవీత్ ।

సత్యేనైవాతివాదీ స్యామనృతస్యాత్మతాం త్యజన్ ॥ ౪.౩౩॥

విచారణీయం తత్సత్యం విజ్ఞానమననాదిభిః ।

ధ్యానవాన్నోక్తిమాత్రేణ బుద్ధ్యేతేత్యబ్రవీద్గురుః ॥ ౪.౩౪॥

సంశయం చ విపర్యాసం నిరాకృత్య విశేషతః ।

యదా జానాతి విజ్ఞానాత్సత్యవాదీ భవేత్తదా ॥ ౪.౩౫॥

విజ్ఞానహేతుర్మననమన్వయవ్యతిరేకభాక్ ।

శ్రద్ధా మననహేతుః స్యాదాగమాచార్యవాక్యయోః ॥ ౪.౩౬॥

శ్రద్ధాయాః కారణం నిష్ఠా సదా శుశ్రూషణం హి సా ।

చిత్తైకాగ్ర్యగతిర్యాఽసౌ (కృతిర్యాఽసౌ) నిష్ఠాయాః కారణం భవేత్ ॥ ౪.౩౭॥

సుఖమస్తితి ధీర్ముక్తౌ కృతిస్తస్యాః (కృతేస్తస్యాః) ప్రయోజకా ।

తద్విహీనోఽయమాద్యైర్నో చిత్తైకాగ్ర్యం కరోతి హి ॥ ౪.౩౮॥

సుఖం కిమితి చేద్భూమా సుఖమల్పే తు తన్న హి ।

క్లిశ్యత్యలృప్ధనోఽన్యస్మిన్ధనబాహుల్యదర్శనాత్ ॥ ౪.౩౯॥

భూమ్నః సుఖత్వే భూమా కః కిమల్పమితి చేచ్ఛృణు ।

జ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానహీనో భూమాఽవిచ్ఛేదదర్శనాత్ ॥ ౪.౪౦॥

జ్ఞాతృజ్ఞానాజ్ఞేయరూపం మాయాకార్యమిదం జగత్ |
 బహువిచ్ఛేదయుక్తత్వాదల్పమిత్యభిధీయతే || ౪.౪౧||
 అచ్ఛేదోఽయమదాహోఽయమక్లేదోఽశోష్య ఏవ చ |
 భూమా తస్మాదమర్త్యోఽయమల్పం మర్త్యమతద్విధమ్ || ౪.౪౨||
 సంసారకాల ఏవాస్తి న ముక్తావల్పతా తతః |
 ముక్తౌ జ్ఞాననివర్త్యత్వాన్మర్త్యం జగదితీర్యతే || ౪.౪౩||
 సంసారమోక్షయోర్భూమా విద్యతే సోఽమృతత్వతః (సోఽమృతస్తతః) |
 అఖణ్డైకరసానన్దః సోఽయమాత్మా స్వయమ్ప్రభః || ౪.౪౪||
 మూర్ఛాస్పృశప్రోస్తాదృశోఽయమజ్ఞానేన తిరోహితః |
 సమాధిసుప్తిమూర్ఛాస్పృశ భాసతే సాధనం వినా || ౪.౪౫||
 మేఘనాచ్ఛాదితః సూర్యో యథా తద్వత్స్వయమ్ప్రభః |
 అజ్ఞానేనావృతో భూమా ప్రాణిభిర్ను విభావ్యతే || ౪.౪౬||
 స్వప్రకాశాత్మచైతన్యమజ్ఞానస్య న బాధకమ్ |
 భాసకం ప్రత్యుత్తైతస్య స్వానన్దస్య యథా తథా || ౪.౪౭||
 ఆనన్దాఽజ్ఞానయోః సుప్తౌ చైతన్యేనావభాసనాత్ |
 ఉత్థితః సుఖమస్వాప్నం న జానేఽన్యదితి స్మరేత్ || ౪.౪౮||
 అరణిస్థో యథా వహ్నిర్ను దహేదరణిం తథా |
 పశ్చాన్మథన జాతోఽసౌ సాకల్యేనారణిం దహేత్ || ౪.౪౯||
 తథా వేదాన్తవాక్యోత్తధీవృత్తౌ ప్రతిబిమ్బితమ్ |
 స్వప్రకాశాత్మచైతన్యం కృత్వాన్జ్ఞానస్య బాధకమ్ || ౪.౫౦||
 తస్మాద్విజ్ఞానసహితః సమాధావనుభూయ హి |
 భూమానన్దం యథాశాస్త్రం స్మృత్వా వ్యుత్థాయ వక్తీ చ || ౪.౫౧||
 జ్ఞాతృజ్ఞానాజ్ఞేయరూపా త్రిపుటీ స్వప్నజాగ్రతోః |
 భూమానన్దం తిరోధతే విద్వాన్స్త్యభిభవత్యముమ్ || ౪.౫౨||
 చిచ్ఛాయావానహజ్కారో జ్ఞాతా స్యాచ్ఛక్తురాదిజా |
 బుద్ధివృత్తిర్భవేజ్ఞానం జ్ఞేయా రూపరసాదయః || ౪.౫౩||
 త్రిపుటీ మాయాకీ మిథ్యేత్యేవం విజ్ఞాయ తత్త్వవిత్ |

తాముపేక్ష్య కరోత్యేవ భూమానన్దే భరం సదా ॥ ౪.౫౪॥

అఖణ్డైకరసం భూమానన్దం శ్రుత్వా స నారదః ।

భూమ్నోసమ్భావనాం మత్వా పప్రచ్ఛాధారమస్య హి ॥ ౪.౫౫॥

సత్యాధారే పరిచ్ఛేదో నిరాధారో న బుధ్యతే ।

యద్యద్ధటాదికం లోకే తత్సర్వం క్వచిదాశ్రితమ్ ॥ ౪.౫౬॥

వ్యవహారదశాయాం కిమాధారః పృచ్ఛ్యతేఽథవా ।

వస్తుతో వ్యవహారే తు మహిమ్నోవాయమాశ్రితః ॥ ౪.౫౭॥

పరాస్య శక్తిర్వివిధేత్యేవం శ్రుత్యన్తరేరితా ।

భూమ్నః శక్తిర్భవేన్మాయా తదర్థో మహిమాఽఖిలః ॥ ౪.౫౮॥

మహిమాభ్యే జగత్యస్మిన్య ఆనన్దోఽవభాసతే ।

స భూమాస్య పరిచ్ఛేదో వ్యవహారే న దుష్కృతి ॥ ౪.౫౯॥

వస్తుతత్త్వవిచారే తు న మహిమ్ని ప్రతిష్ఠితః ।

మహిమా స్యాద్ధవాశ్వాదిర్భూమ్నో నాధార ఏవ హి ॥ ౪.౬౦॥

అన్యస్మిన్ష్టి మహిమ్నోన్యో రాజాదిః ప్రతిష్ఠితః ।

భూమ్నో నాన్యద్యస్తు తస్మాత్కుత్రాఽసౌ ప్రతిష్ఠితః ॥ ౪.౬౧॥

యథా లోకే నిరాధార ఆకాశోఽస్తి తథా కుతః ।

భూమా న స్యాదతో యుక్త్యా నిరాధారోఽపి బుధ్యతామ్ ॥ ౪.౬౨॥

వ్యావహారిక ఆనన్దే వ్యుత్పత్తేః శూన్యతా న హి ।

వ్యుత్పన్నో యోక్తికత్తైష ఐకాగ్ర్యే భాసతేం స్వయమ్ ॥ ౪.౬౩॥

బోధక్రమో బుభుత్సూనాం విస్పష్టమభిధీయతే ।

చతుర్దిక్షధ ఊర్ధ్వం చ భూమా బోధ్యవ్య ఆదితః ॥ ౪.౬౪॥

సత్తాభానప్రీతయోఽత్ర వీక్ష్యన్తే సర్వవస్తుషు ।

సచ్చిదానన్దరూపోఽతో భూమా సర్వత్ర తిష్ఠతి ॥ ౪.౬౫॥

భూమ్నో వియోగే వస్తూని నైవ సన్తి న భాన్తి చ ।

ప్రియత్వం దూరతన్తేషాం భూమా సర్వాత్మకస్తతః ॥ ౪.౬౬॥

జగద్భ్రాన్తి నివార్యాస్య తాటస్థ్యవినివృత్తయే ।

అహఙ్కారేణ భూమానుసన్దేయః సర్వదిక్ష్యసౌ ॥ ౪.౬౭॥

సన్వేష సచ్చిదానన్తా దేహాదిష్వపి బాహ్యవత్ |
 భూమాహజ్కారయోగ్యోఽతోఽహం సర్వమితి వా శ్రయేత్ || ౪.౬౮||
 గృహైకదేశేఽవస్థాయ సార్యభౌమోఽహమిత్యసౌ |
 రాజాభిమన్యతే తద్వద్భూమాహమితి నో కుతః || ౪.౬౯||
 ఆభిమానికమేవేదం భూమాత్మత్వమితి భ్రమమ్ |
 నిరాకర్తుం సర్వదిక్షు భూన్నో జ్ఞేయా చిదాత్మతా || ౪.౭౦||
 అహంశబ్దశ్చిదాత్మానం సాహజ్కారం బ్రవీతిహి |
 అహజ్కారే బోధలీనే చిదాత్మైవావశిష్యతే || ౪.౭౧||
 క్రమేణానేన యస్తస్వం పశ్యన్ శాస్త్రవిచారతః |
 యుక్త్యా మత్స్యా ఫియా వేత్తి జీవన్ముక్తో భవేదసౌ || ౪.౭౨||
 జీవన్ముక్తో రతిక్రీడామిథునానన్దలక్షణాన్ |
 వ్యవహారాన్ క్రమేణైతి ప్రారబ్ధస్యానుసారతః || ౪.౭౩||
 సుఖదుఃఖప్రదారబ్ధకర్మవేగశ్చతుర్విధః |
 తీవ్రో మధ్యో మన్దసుప్తౌ చేతి తస్య విధా మతాః || ౪.౭౪||
 తీవ్రవేగే స పశ్వాదితుల్యో నాత్మానమీక్షతే |
 ఆత్మని ప్రీతిరస్తీతి భవేదాత్మరతిస్తదా || ౪.౭౫||
 మధ్యవేగే తు భోగానాం ప్రాధాన్యం స యదా తదా |
 కృత్వావకాశమాత్మానం వదన్ క్రీడతి బాలవత్ || ౪.౭౬||
 మన్దవేగే తిరస్కృత్య భోగాన్ ప్రాయేణ చిన్తయన్ |
 ఫియాత్మానం ద్వన్ద్వసుఖం ప్రాప్నోతి మిథునే యథా || ౪.౭౭||
 సుప్తవేగేఽతినిర్విఘ్నా నిర్వికల్పసమాధిభాక్ |
 ఆత్మానన్దావశేషః సన్నాస్తే ముక్తవదద్వయః || ౪.౭౮||
 స్వరాట్ స్వాత్పతితే దేహా నాన్యాధీనో విమూఢవత్ |
 తస్య సర్వేషు లోకేషు కామచారో భవేత్థలు || ౪.౭౯||
 మాయయా కల్పితా లోకాస్తే సర్వే భూమరూపతామ్ |
 ముక్తస్య ప్రాప్నువన్వేషం సర్వలోకాత్మకస్తతః || ౪.౮౦||
 కామచారోఽతివిశ్రమ్భః (అతివిప్రమ్భః) ప్రతిబంధవివర్జితః |

సర్వస్య స్వస్వరూపేఽస్తి ప్రతిబద్ధో కోఽపి హి ॥ ౪.౮౧॥
 భూమాత్మానం న జానాతి మూఢః కిం త్వన్యథేక్షతే ।
 జీవోఽహమీశ్వరాధీనో ధర్మాధర్మయుతస్త్వీతి ॥ ౪.౮౨॥
 తస్యేశ్వరో భవేద్రాజా లోకః కర్మజితః క్షయా ।
 కామచారస్తు లోకేషు సర్వథాస్య న సమ్భవేత్ ॥ ౪.౮౩॥
 జీవన్ముక్తస్తత్త్వవిద్యః శాస్త్రయుక్త్యనుభూతిభిః ।
 తస్య ప్రాణాదినామాస్తం జగత్స్వాత్మన ఉద్గతమ్ ॥ ౪.౮౪॥
 తస్మాత్ప్రాణాదివస్తూనాం ధ్యానేనాస్య ఫలేన వా ।
 జీవన్ముక్తస్య నార్థోఽస్తి కృతకృత్యః సుఖీ హ్యసౌ ॥ ౪.౮౫॥
 న మృత్యుం పశ్యతి జ్ఞానీ న రోగం నాపి దుఃఖితామ్ ।
 సర్వస్వాత్మతయా బుద్ధ్వా సర్వమాప్రోతి సర్వథా ॥ ౪.౮౬॥
 విదేహముక్తో బ్రహ్మత్వాత్సర్వం సృజతి మాయయా ।
 యేన యదీక్ష్యతే తస్మై తద్రూపం స్వం ప్రదర్శయేత్ ॥ ౪.౮౭॥
 విషయాహరణం శుద్ధం రాగద్వేషాదివర్జనాత్ ।
 తతః శుద్ధధియాత్మానం భూమానం సర్వదా స్మరేత్ ॥ ౪.౮౮॥
 శోకాదిసర్వగ్రస్థీనాం భూమ్నః స్మృత్యా విమోక్షణాత్ ।
 శుద్ధధీర్నారదస్తస్మై తమఃపారమదర్శయేత్ ॥ ౪.౮౯॥
 సనత్కుమారవిద్యాయాస్తాత్పర్యం సప్తష్టమీరితమ్ ।
 తేన కుర్యాన్మయి కృపాం విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౪.౯౦॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 ఛాన్దోగ్యే సనత్కుమారవిద్యాప్రకాశో నామ చతుర్థోఽధ్యాయః ॥ ౪॥

౫. ఛాన్దోగ్యే ప్రజాపతివిద్యాప్రకాశోఽనామ పంచమోఽధ్యాయః ।

ప్రజాపతిః స్వాత్మవిద్యాం ఛాన్దోగ్యే బహుధాఽబ్రవీత్ ।
 విరోచనాయ చన్ద్రాయ తాం వక్ష్యే సుఖబుద్ధయే ॥ ౫.౧॥
 ఆసంసార్యయమాత్మాఽసావన్వేష్టవ్యో ముముక్షుణా ।
 ప్రజాపతిరితి ప్రాహ ప్రసజ్జేన స్వసంసది ॥ ౫.౨॥

యో నిష్పాపోఽజరో మృత్యుశోకక్షుత్పడివర్జితః ।
సత్యోఽస్య కామః సజ్కల్పశ్చాసంసారీ స ఈశ్వరః ॥ ౫.౩॥
పాపం కర్తురకర్తాత్మా చిన్మాత్రః పాపవాన్ కథమ్ ।
జరామృత్యూ దేహధర్మా విద్యేతే న చిత్తస్తతః ॥ ౫.౪॥
శోకః స్వాన్మనసో ధర్మః క్షుత్తుష్టే ప్రాణగే ఉభే ।
చిద్రూపస్యాత్మనో నైవ సన్తి శోకాదయస్తయః ॥ ౫.౫॥
చిన్మాత్రస్యాప్యస్తి మాయా కామసజ్కల్పకారిణీ ।
స్రక్ష్యామి జగదిత్యాదికామో మాయావినోఽస్తి హి ॥ ౫.౬॥
ఆకాశాదిపదార్థాస్తు యథాపూర్వం భవన్తిహ ।
సజ్కల్పోఽస్తి తతో జ్ఞేయా వ్యావహారిక సత్యతా ॥ ౫.౭॥
అన్యేష్య పరమాత్మాఽయం మాయాతత్కార్యలక్షితః ।
గురుశాస్త్రకృతో బోధస్తస్యాన్వేషణముచ్యతే ॥ ౫.౮॥
తతోఽనుభూత్యా విజ్ఞాతుమేష్టవ్యో ధీనిరోధతః ।
ధ్యాయన్యక్త్యై చ మన్వాసః స్వాత్మానుభవమాప్పుయాత్ ॥ ౫.౯॥
య ఏవం వేత్త్యసౌ సర్వాఃలోకాన్ కామాంశ్చ (సర్వాఃలోకాన్) విద్ధతే ।
లోకాధిష్ఠానరూపత్వాత్సర్వలోకాత్మతా భవేత్ ॥ ౫.౧౦॥
కామాస్తు విషయానన్తాః స్వాత్మానన్దస్య తేఽఖిలాః ।
లేశాస్తతః సర్వకామప్రాప్తిరాత్మవిదోఽస్తి హి ॥ ౫.౧౧॥
ఏతత్ప్రజాపతేర్వాక్యం శ్రుత్వా దేవాసురాస్తదా ।
ఉభయేఽపి బుభుత్సన్తః పరమాత్మానమాదరాత్ ॥ ౫.౧౨॥
దేవరాజోఽసురేశశ్చ తౌ ద్వావిన్ద్యవిరోచనౌ ।
సత్యలోకం ప్రాప్య తస్మిన్ననేవేతాం ప్రజాపతిమ్ ॥ ౫.౧౩॥
ద్వాత్రింశద్వర్షనేవాతః ప్రసన్నోఽసౌ ప్రజాపతిః ।
అక్షిలక్షితమాత్మానం తాభ్యాం ద్వాభ్యామవోచత ॥ ౫.౧౪॥
పూర్ణత్వాత్పురుషో యోఽస్తి పరమాత్మాఽయమక్షిణీ ।
జాగ్రత్సాక్షితయా స్థిత్యా విద్వద్భిః సువిభావ్యతే ॥ ౫.౧౫॥
చిచ్ఛాయావానహజ్కారో మూఢైరాత్మేతి భావ్యతే ।
కర్తా భోక్తా స జీవః స్యాత్పరబ్రహ్మైవ సాక్ష్యసౌ ॥ ౫.౧౬॥

బ్రహ్మణో మరణాభావాదమృతత్వం తదీర్షతే ।
 అద్వితీయతయా భీతిహేత్వభావాచ్చ నిర్భయమ్ ॥ ౫.౧౭ ॥
 ప్రజాపత్యుక్తితాత్పర్యం నానుబుద్ధముభావపి (నానుబుద్ధ్యేతాముభావపి) ।
 రాజ్యవాసనయా చిత్తం తదీయం రాజసం ఖలు ॥ ౫.౧౮ ॥
 అన్యదేహస్య యా ఛాయా సా చక్షుష్యుపలభ్యతే ।
 తామేవాత్మతయా ప్రాహేత్యేషా బుద్ధిరభూత్తయోః ॥ ౫.౧౯ ॥
 ఛాయాత్మానం దృఢీకర్తుం పునః పప్రచ్ఛతుర్గురుమ్ ।
 అపాస్విదర్శ చ యో దృష్టశ్చాయాత్మా సోఽయమేవ కిమ్ ॥ ౫.౨౦ ॥
 తదీయమన్యథాజ్ఞానం బుద్ధాప్యపి న నిరాకరోత్ ।
 సభామధ్యే మానభక్తే బుద్ధిభ్రంశో భవేదితి ॥ ౫.౨౧ ॥
 స్వేనాక్షిణ్యుపవిష్టో యః స సర్వత్రాపి తిష్ఠతి ।
 ఇత్యుక్తోపాయతస్తా ద్వా బోధయామీత్యమన్యత ॥ ౫.౨౨ ॥
 శరావే జలయుక్తే వా కేవల వీక్ష్య తౌ పునః ।
 సాలక్ష్కారావవేక్ష్యాథ ఛాయాం నాత్మేతి బుధ్యతామ్ ॥ ౫.౨౩ ॥
 ఛాయాయా అన్యథాత్వం స్యాత్సాక్షీ చైకవిధః స్థితః ।
 ఆత్మత్వం నిర్వికారస్య శక్యతే బోద్ధమజ్ఞసా ॥ ౫.౨౪ ॥
 తథాపి పాపబాహుల్యప్రతిబద్ధధియావుభౌ ।
 ఛాయాత్మతాం శరావోక్త్యా దృష్టాం కృత్వాత్మతుష్యతామ్ ॥ ౫.౨౫ ॥
 కాలేన ప్రతిబంధస్య క్షయే సత్యథ తం పునః ।
 ఉపదేశం శరావాఖ్యోపాయం చాలోచ్య మోక్ష్యతే ॥ ౫.౨౬ ॥
 ఇత్యుపేక్ష్య గురుస్తస్థా తౌ రాజ్యత్యాగతశ్చిరమ్ ।
 ప్రయాసం ప్రాప్య సహసా జగ్ముతుః స్వస్వలోకయోః ॥ ౫.౨౭ ॥
 ఏతౌ ప్రజాపతేః శిష్యావితీ భ్రాన్త్యా విపర్యయమ్ ।
 తదీయం ప్రాప్య నశ్యేయురితి సోఽఘోషయద్గురుః ॥ ౫.౨౮ ॥
 విరోచనస్తామసత్వాచ్ఛ్రుం తానసురాన్పుతి ।
 గత్వా దేహాత్మతాం తేభ్య ఉపాదిక్షన్నిజేచ్ఛయా ॥ ౫.౨౯ ॥

అక్షిచ్ఛాయా దేహజన్యా తయా దేహోపలక్షణాత్ |
 దేహ ఆత్మా స్వస్వదేహం సదా పూజయతాసురాః || ౫.౩౦||
 దేహ దృఢేత్ర భోగోఽస్తి ముక్తిః స్వాచ్ఛవపూజయా |
 ఇత్యాసురః సమ్ప్రదాయః ప్రాయేణాద్యాపి దృశ్యతే || ౫.౩౧||
 ఇన్ద్రస్తు సాత్త్వికత్వేన మననం కురుతేఽధ్వని |
 ఆన్యోదయోఽపి ఛాయాయామలజ్కారాదయో యథా || ౫.౩౨||
 ఏవం సత్యభయం బ్రహ్మ దేహచ్ఛాయా కథం భవేత్ |
 ఏవం మత్వా సమాగత్య గురోరగ్రే తథాఽవదత్ || ౫.౩౩||
 పాపక్షయాయ ద్వాత్రింశద్వర్షాణి (తపసే వస) |
 పూర్వోపదిష్టం భూయోఽపి బ్రవీమీత్యాహ తం గురుః || ౫.౩౪||
 జాగ్రతి స్థూలదేహేన సాఙ్కర్యం శఙ్కతే తతః |
 స్వప్నే యశ్చరతీవాఽసౌ సాక్ష్యాత్మేత్యవగమ్యతామ్ || ౫.౩౫||
 ఆన్యరోగాదయో దోషాశ్చాయాయాం దేహబిమ్బగాః |
 భాన్తి స్వప్నే తు నైవేతి తుష్టో వవ్రాజ పూర్వవత్ || ౫.౩౬||
 మన్వానః సన్నన్యదోషాసపశ్యత్స్వప్నమాత్మని |
 చోరవ్యాపూదయో ఘ్నస్తీత్యదీనాగత్య చాబ్రవీత్ || ౫.౩౭||
 స్వప్నేఽపి వాసనాదేహః శఙ్కేతేతి సుషుప్తిగమ్ |
 సాక్షిణం ప్రోక్తవాంస్తస్మై ద్వాత్రింశద్వర్షనేవినే || ౫.౩౮||
 తుష్టోఽగచ్ఛతుస్సుప్తిస్థే జాడ్యం దోషమవైక్షత |
 వినష్టసదృశః సుప్తావాత్మేత్యాగత్య చాబ్రవీత్ || ౫.౩౯||
 ఆమూర్తం కారణం దేహం బోధుమాప్సక్షయాదసౌ |
 శక్తోఽభూదితి సస్తుష్టః పునః ప్రోవాచ తం గురుః || ౫.౪౦||
 పఞ్చవర్షాణి సేవస్వ పాపశేషక్షయాయ తే |
 ఇత్యుక్త్వా సేవతే తస్మై గురుః స్పష్టముపాదిశత్ || ౫.౪౧||
 మఘవన్యత్త్వయా బుద్ధం శరీరం తత్త్రిధా స్థితమ్ |
 స్థూలం సూక్ష్మం కారణం చ (తు) తత్తు సర్వం వినశ్వరమ్ || ౫.౪౨||
 అనశ్వరాత్మతత్త్వస్య ప్రవేష్టురీవరూపతః |

భోగాధిష్ఠానమేవైతత్సపుర్నాస్యాత్మతాఽస్తి హి ॥ ౫.౪౩॥

జాప్రత్యస్వప్నసుషుప్తేషు భాసయేద్యో వపుస్త్రయమ్ ।

స సాక్ష్యాత్మా బ్రహ్మతాఽస్య సుఖదుఃఖాదివర్జనాత్ ॥ ౫.౪౪॥

ఆత్మనః ప్రతిబిమ్బో యః సోఽయం దేహే ప్రవిష్టవాన్ ।

ప్రతిరూపో బభూవేతి శ్రుత్యన్తరసమీరణాత్ ॥ ౫.౪౫॥

స భోక్తా త్రిషు దేహేషు తాదాత్మ్యమభిమన్యతే ।

సశరీరః స్వకర్మోత్థే భుక్త్యైఽవశ్యం ప్రియాప్రియే ॥ ౫.౪౬॥

అశరీరం సాక్షిణం తు స్పృశేతే న ప్రియాప్రియే ।

సంసారతదభావౌ ద్వా సుస్థితౌ కర్తృసాక్షిణోః ॥ ౫.౪౭॥

ఏవం వ్యవస్థితేఽప్యజ్ఞః కర్తృదేహేషు సాక్షిణమ్ ।

అశరీరం ప్రవేశ్యాశు సుఖం దుఃఖం చ మన్యతే ॥ ౫.౪౮॥

వివేకే సతి సాక్ష్యేష శరీరేభ్యః సముత్థితః ।

స్వాభావికేన బ్రహ్మాత్మరూపేణ వ్యవతిష్ఠతే ॥ ౫.౪౯॥

ఆస్మిన్నర్థే సాక్షితుల్యా దృష్టాంతా దేహవర్జితాః ।

వాయుభ్రవిద్యుతాం నాస్తి హస్తపాదాదిమద్వపుః ॥ ౫.౫౦॥

అదేహాః వృష్టిసిద్ధ్యర్థమాకారాన్ కాంశ్చిదాప్నువన్ ।

వృష్టినిష్పాదకస్తత్తదాకారో వ్యోమ్ని దృశ్యతే ॥ ౫.౫౧॥

ఆకారా వృష్టికాలాత్ప్రాగ్యోస్వని గూఢా న తు స్ఫుటాః ।

తతో వ్యోమ్నః సముత్థాయ నిదాఘే జ్యోతిరానువన్ ॥ ౫.౫౨॥

సంతాపాఖ్యం పరం జ్యోతిః ప్రాప్య తేన దృఢీకృతాః ।

వృష్టికాలే స్వస్వరూపం స్ఫోరయన్తితి దృశ్యతే ॥ ౫.౫౩॥

తథాఽయమశరీరః సన్ సాక్ష్యజ్ఞానతిరోహితః ॥

దేహేఽన్తర్భూయవపుషో వివేకేన సముత్థితః ॥ ౫.౫౪॥

పరం జ్యోతిరబ్రహ్మరూపం ప్రాప్య వాక్యోత్థబోధతః ।

స్వేన వాస్తవరూపేణ నిర్వైతేనావభాసతే ॥ ౫.౫౫॥

స్వతః సాక్షీ సమ్ప్రసాదః కాలష్యేణ వివర్జనాత్ ।

అవిద్యయా స్యాత్కాల్పిష్యం దేహతాదాత్మ్యవిభ్రమాత్ ॥ ౫.౫౬॥

జాగరే స్థూలసూక్ష్మాభ్యాం తాదాత్మ్యాద్వాస్యధయోఽఖిలాః ।

ఆధయశ్చాస్య సస్తీదం మహత్కాలుష్యమిష్యతే ॥ ౫.౫౭॥

ఈషత్కలుషతా స్వపేన్న సూక్ష్మమాత్రాభిమానతః ।

సుప్తౌ తేనాపి హీనత్వాదయమాత్మా ప్రసీదతి ॥ ౫.౫౮॥

కాలుష్యబీజమజ్ఞానమస్త్యత్రార్థ వివేచితః ।

బీజేనాపి విహీనత్వాత్సమ్యగేవ ప్రసీదతి ॥ ౫.౫౯॥

స్వతః సాక్షీ సమృద్ధిసాదస్తత్స్వరూపానుభూతయే ।

సముత్థానం భవేదస్య దేహాదిభ్యో వివేచనే ॥ ౫.౬౦॥

సముత్థితస్య జీవత్వనివృత్త్యై బ్రహ్మరూపతామ్ ।

మహావాక్యాని సర్వాణి బోధయన్త్యతియత్నతః ॥ ౫.౬౧॥

పరం జ్యోతిర్బ్రహ్మరూపం ప్రాప్య వాక్యార్థబోధతః ।

ఉత్తమః పురుషః స స్యాద్యః పురాఽక్షిణి వర్ణితః ॥ ౫.౬౨॥

దేహదజ్ఞానతః కార్యాత్కారణాచ్చాయముత్తమః ।

జీవత్వహానాద్బ్రహ్మాత్వభావాచ్ఛ్రుత్తమతోచితా ॥ ౫.౬౩॥

ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్వాక్షర ఏవ చ ।

క్షరః సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే ॥ ౫.౬౪॥

ఉత్తమః పురుషస్తస్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః ।

ఇత్యాహ భగవాన్ కార్యకారణాభ్యాం తముత్తమమ్ ॥ ౫.౬౫॥

ఉత్తమోఽయం పుమాన్మూఢప్రాణీనామపి విద్యతే ।

తత్ర తత్త్వవిదః కోఽతిశయః స్యాదితి చేచ్ఛుణు ॥ ౫.౬౬॥

స తూత్తమబ్రహ్మరూపం తత్త్వవిత్సాత్మవస్తుని ।

పర్యేతి స్వాత్మబుద్ధ్యేతం సర్వదేహస్థమీక్షతే ॥ ౫.౬౭॥

ఇన్ద్రాజాదిదేహేషు నానాఖాద్యాని భక్షయన్ ।

బాలైః సాకం హసన్ స్త్రీభిః కదాచిద్రమతే సహ ॥ ౫.౬౮॥

యానైః క్కాపి జ్ఞాతిభిశ్చ సహితో మోదతే ఖలు ।

న కదాచిత్స్మరత్యేతద్వపుర్రససమీపగమ్ ॥ ౫.౬౯॥

ఏతద్దేహేన తాదాత్మ్యభ్రాన్త్యా దుఃఖమభూత్పురా ।

వివేకేన భ్రమేఽపేతే తద్దుఃఖం నాద్య వీక్ష్యతే || ౫.౭౦||

ఇన్ద్రరాజాదిదేహేషు న తాదాత్మ్యం పురాపి చ |
అతో న తద్దేహాదుఃఖశఙ్కాఽప్యస్య న (తు) విద్యతే || ౫.౭౧||

సుఖాని తద్దేహగాని సాక్షీ సర్వాణ్యవేక్ష్యతే |
సాక్ష్యాత్మత్వాభిమానీ సన్ జ్ఞానీ తాన్యభిమన్యతే || ౫.౭౨||

దుఃఖాన్యపీక్షతే సాక్షీ తథాప్యేతేషు తత్త్వవిత్ |
నాభిమానముపాదత్తే దుఃఖానాం మాయాకత్వతః || ౫.౭౩||

బ్రహ్మానన్దస్య లేశాః స్యురానన్దా విషయోత్థితాః |
అతస్తత్త్వవిదః పక్షపాతో హ్యేతేషు విద్యతే || ౫.౭౪||

పుణ్యమేవముమాప్నోతి న దేవాన్వాపమాప్నుయాత్ |
ఇతి శ్రుత్యన్తరం బ్రూతే సుఖం సర్వాత్మదర్శినః || ౫.౭౫||

ప్రజాః శోచన్తి యత్కించ్చిత్తాసామేవ భవేదిదమ్ |
న సర్వాత్మదృశోఽస్తితి ప్రాహైతదపి సా శ్రుతిః || ౫.౭౬||

సర్వాత్మత్వేఽపి దేహాదిదోషలేపో న మేఽస్తి హి |
అదుష్టా సూర్యభా యద్యచ్ఛణ్ణాలాదిస్పృగప్యసౌ || ౫.౭౭||

బ్రహ్మాద్యాః స్థావరాన్తా యే ప్రాణీనో మే వపుః స్మృతాః |
కామక్రోధాదయో దోషా జాయేరన్మే కుతోఽన్యతః || ౫.౭౮||

ఇత్యాచార్యా బ్రహ్మబోధకుశలా అభవన్పురా |
సుఖమాత్రగ్రాహిణోఽత్ర దృష్టాన్తాః సన్త్యనేకశః || ౫.౭౯||

వృక్షే మధుకరః పుష్పరసం గృహ్ణాతి నేతరత్ |
యతిర్భిక్షాముపాదత్తే నాశౌచం కన్యచిద్గృహే || ౫.౮౦||

మూర్ఘస్యాపి సుఖే పక్షపాతోఽస్తిత్యుచ్యతే యది |
తర్హి తస్య ప్రసిద్ధ్యర్థం తత్త్వం సోఽప్యవగచ్ఛతు || ౫.౮౧||

తత్త్వే బుద్ధే స్వదేహేన తాదాత్మ్యం న స్మరత్యసౌ |
తేన దుఃఖే విన్ష్టేఽథ సుఖమేవ సదేక్షతే || ౫.౮౨||

తాదాత్మ్యస్యాఽస్మృతౌ దేహనిర్వాహో నేతి చేచ్ఛుణు |
అశ్వాదినేవ ప్రాణేన ప్రేరితం రక్ష్యతే వపుః || ౫.౮౩||

రథే ప్రయోగయోగ్యోఽశ్వః శిక్షితః సారథిం వినా ।
 స్వయమేవ సదాభ్యాసాద్ధస్తవ్యం ప్రాపయేత్థలు ॥ ౫.౮౪॥
 ఈశ్వరేణాస్య దేహస్య ప్రేరణాయ నియోజితః ।
 ప్రాణస్తద్భోగదేశే దేహం నయతి కర్మణా ॥ ౫.౮౫॥
 గర్భస్థానాం చ బాలానాం నిర్వాహో వపుషో యథా ।
 జీవన్ముక్తస్య దేహేఽపి నిర్వాహః స్వాత్మథా న కిమ్ ॥ ౫.౮౬॥
 సమాధావాత్మరూపేణ వ్యుత్థానే భోగ్యరూపతః ।
 సర్వాసన్దాన్ సదా భుక్త్యై ముక్తస్యాతిశయో హ్యాయమ్ ॥ ౫.౮౭॥
 ముక్తేన బుద్ధః సాక్ష్యేష సర్వాక్షేషు విభావ్యతామ్ ।
 తత్తదిన్ద్రియసంయుక్తస్త్రిపుటీం భాసయత్యయౌ ॥ ౫.౮౮॥
 భాసమానే సాక్షితత్వే తద్భాసా భాస్యమిన్ద్రియమ్ ।
 చక్షుర్వియత్యభివ్యాప్య రూపం సర్వే ప్రకాశయేత్ ॥ ౫.౮౯॥
 ద్రష్టాహక్కుత్స్యవచ్చిన్నో దర్శనం చక్షుషః క్రియా ।
 దృశ్యం రూపమియం సర్వా త్రిపుటీ భాతి సాక్షిణి ॥ ౫.౯౦॥
 సాక్షిణో భాసకత్వేఽపి రూపగన్ధాదిభిత్తయే ।
 చక్షుర్భాణాద్యక్షజాతం సర్వసాధారణం మనః ॥ ౫.౯౧॥
 జిహ్వాణీమమహం గన్ధమిత్యాది త్రిపుటీమిమామ్ ।
 సదా భాసయతే సాక్షి స ఏవాత్మోత్తమః పుమాన్ ॥ ౫.౯౨॥
 మనోఽస్య దైవం చక్షుః స్యాత్కాలత్రయవిభాసనాత్ ।
 తేన భుక్త్యై బ్రహ్మలోకస్థితాన్ కామాన్నిజాత్మని ॥ ౫.౯౩॥
 దేవాః సర్వే తమాత్మానముపాస్య ప్రాప్నువన్స్త్యమాన్ ।
 కామాన్లోకాన్శ్చాత్మతత్త్వం బుధ్వా సర్వాత్మతాం జగుః ॥ ౫.౯౪॥
 అన్యోఽపి యస్తమాత్మానమన్విష్య గురుశాస్త్రతః ।
 స్వానుభూత్యా విజానాతి స తానాప్నోతి దేవవత్ ॥ ౫.౯౫॥
 ప్రజాపతిరువచైవమిన్ద్రాయేత్థం (మిన్ద్రాయేదం) పునః పునః ।
 ఏకాధికం వర్షశతం సేవిత్యాఽసౌ చ లబ్ధవాన్ ॥ ౫.౯౬॥
 గురుశుశ్రూషయా పాపం విద్యాయాః ప్రతిబన్ధకమ్ ।

అపైతి విద్యా లభ్యా స్యాదిత్యత్తేన్ద్రో నిదర్శనమ్ ॥ ౫.౯౭॥

సర్వజ్ఞేనోపదిష్టాపి ప్రతిబన్ధకయం వినా ।

న లభ్యతేత్ర దృష్టాన్తో విరోచన ఉదీరితః ॥ ౫.౯౮॥

గురుః కారుణీకో భూత్వా సోఢ్వాయాసం పునః పునః ।

ప్రజాపతిరివ ప్రాప్తాననుగృహ్ణీత సర్వథా ॥ ౫.౯౯॥

ప్రజాపతేరియం విద్యా కథితానుగ్రహోద్గరోః ।

సచ్ఛిష్యాననుగృహ్ణాతు విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౫.౧౦౦॥

ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే

ఛాన్దోగ్యే ప్రజాపతివిద్యాప్రకాశోఽనామ పంచమోఽధ్యాయః ॥ ౫॥

౬. ముణ్డకోపనిషద్వివరణో నామ షష్ఠోఽధ్యాయః ।

బ్రహ్మవిద్యాం శౌనకాయ యామువాచాఙ్గిరా మునిః ।

అథర్వణే ముణ్డకేఽసౌ విశదీకృత్య వక్ష్యతే ॥ ౬.౧॥

చతుర్ముఖాదికే సమ్ప్రదాయే యో మునిరఙ్గిరాః ।

ఉపసద్య యథాశాస్త్రమేతం పప్రచ్ఛ శౌనకః ॥ ౬.౨॥

ఏకస్మివిదితే సర్వం విజ్ఞాతమితి వైదికీ ।

ప్రసిద్ధిరస్తి తద్వస్తు కిం స్యాన్నిశ్చిత్త్య మే వద ॥ ౬.౩॥

శృణు విద్యే ఉభే తావద్వేదితవ్యే పరాపరే ।

పుష్టం వస్తు తయోర్మధ్యే గమ్యతే పరవిద్యయా ॥ ౬.౪॥

షడఙ్గసహితా వేదా విజ్ఞాయన్తే యయా ధియా ।

సా ధీరపరవిద్యా స్యాద్బ్రహ్మాధీస్తు పరా మతా ॥ ౬.౫॥

ఉపనీతేన విజ్ఞేయా వేదాః సర్వే న తావతా ।

బ్రహ్మధీః కిన్తు వైరాగ్యే స్యాదాచార్యోపదేశతః ॥ ౬.౬॥

వైదిక్యప్యధికారస్య భేదాదుక్తా పృథక్ పరా ।

విప్రాః పరివ్రాజకాశ్చ తిష్ఠన్తితి యథా తథా ॥ ౬.౭॥

యస్యామపరవిద్యాయాం కర్మాణ్యుక్తాని సాధకాః ।

కుర్వన్తి కర్మభిః శుద్ధిం పరవిద్యా కరోతి హి ॥ ౬.౮॥

పరయా చాక్షరం జ్ఞేయమేతస్మిన్విదితే సతి ।
 సర్వం జగద్భవేదుబ్ధం తస్య సర్వాత్మకత్వతః ॥ ౬.౯ ॥
 న వినానుష్ఠితం కర్మ వేదనం పర్యవస్యతి ।
 బ్రహ్మ ధీస్తావతైవ స్యాత్ఫలదేతి పరా మతా ॥ ౬.౧౦ ॥
 తద్వేద్యమక్షరం కీదృగితి చేదభిధీయతే ।
 జ్ఞానేన్ద్రియైర్న విజ్ఞేయం గ్రాహ్యం కర్మేన్ద్రియైర్న వా ॥ ౬.౧౧ ॥
 న గోత్రం కాశ్యపాద్యస్తి వర్ణః శుక్లాదికశ్చ న ।
 న జ్ఞానేన్ద్రియమస్త్యస్య నాపి కర్మేన్ద్రియం తథా ॥ ౬.౧౨ ॥
 నిత్యోఽక్షరపదార్థోఽయం తద్వినాశానిరూపణాత్ ।
 విభుర్వివిధభావిత్యాత్తచ్చ సర్వాత్మకత్వతః ॥ ౬.౧౩ ॥
 ఆకాశవత్సర్వగోఽతః పరిచ్ఛేదో న దేశతః ।
 న కాలతోఽపి నిత్యత్వాద్విభుత్వాన్నాపి వస్తుతః ॥ ౬.౧౪ ॥
 సర్వగస్యాపి సూక్ష్మత్వాదక్షాఽగోచరతోదితా ।
 పరిమాణాలృతా నాత్ర సౌక్ష్మ్యం దుర్లక్ష్యతా తు తత్ ॥ ౬.౧౫ ॥
 హస్తగ్రాహ్యో ఘటః స్థూలో ధ్వనిః సూక్ష్మస్తదగ్రహాత్ ।
 స్వరూపసౌక్ష్మ్యమేతత్స్యాదవరోఽపి భవేదిదమ్ ॥ ౬.౧౬ ॥
 ధనస్యేవ వ్యయో నాస్య విక్రియాదేరసంభవాత్ ।
 స్థిరజ్జగ్గుభూతానాం హేతుం తం మన్వతే బుధాః ॥ ౬.౧౭ ॥
 యదుక్తం లక్షణం తత్తు కౌటస్థ్యాదక్షరం భవేత్ ।
 తద్వయా వేద్యతే నేయం పరా విద్యేతి కీర్తితా ॥ ౬.౧౮ ॥
 న యుక్తం భూతయోనిత్వం సాధనాస్తరవర్ణనాత్ ।
 ఏకస్మాచ్చేతనాద్భురిజడానామప్యసంభవాత్ ॥ ౬.౧౯ ॥
 ఊర్ణనాభిర్యథా తస్తూన్ సృజితే సంహరత్యపి ।
 అన్యాసవేక్షస్తద్వత్స్యాదక్షరస్యాపి హేతుతా ॥ ౬.౨౦ ॥
 బహ్వాషధ్యో యథైకస్యా భూమేర్జాతా యథా జడాః ।
 కేశాశ్చేతనతో జాతాస్తథా త్వక్షరతో జగత్ ॥ ౬.౨౧ ॥
 బ్రహ్మణో జగదుత్పత్తేః క్రమోఽయమవగమ్యతామ్ ।
 వక్ష్యమాణేన తపసా బ్రహ్మాదాపుపచీయతే ॥ ౬.౨౨ ॥

అఙ్కరోత్పాదకం బీజముచ్ఛానం స్యాద్యథా జలాత్ |
 సృజ్యస్య బుద్ధ్యా సంయుక్తం స్యాద్బ్రహ్మోపచితం తథా || ౬.౨౩||
 భోగ్యవర్గాఙ్కరాఖ్యం యదన్నం తజ్జాయతే తతః |
 అవ్యాకృతం వ్యాచిక్ష్ణావస్థమన్నమిహోచ్యతే || ౬.౨౪||
 తస్మాదన్నాత్క్రియాశక్తిః ప్రాణో జ్ఞానస్య సాధనమ్ |
 మనశ్చాజాయత స్థూలం సత్యాఖ్యం భూతపఞ్చకమ్ || ౬.౨౫||
 తతో భూమ్యాదయో లోకా జ్యోతిష్టోమాదికర్మసు |
 అమృతాఖ్యం స్వర్గఫలమిత్థం సర్వమజాయత || ౬.౨౬||
 బ్రహ్మైవ జగదాకారం స్యాచ్ఛేత్యద్వికృతం భవేత్ |
 నో చేజ్జగన్న జాయేతేత్యత ప్రతివిధీయతే || ౬.౨౭||
 నిరుపాధి బ్రహ్మతత్త్వం జగదాకారభాజ్ న హి |
 మాయోపాధిక ఏవాయం సర్వజ్ఞః సృజతే జగత్ || ౬.౨౮||
 సామాన్యవృత్త్యా సర్వశో విశేషేణ చ సర్వవిత్ |
 జ్ఞానమేవ తపోఽస్యాస్మాజ్జగద్వేదాద్యజాయత || ౬.౨౯||
 జగత్కారణమద్వైతం జ్ఞాతవ్యం పరవిద్యయా |
 జ్ఞాతేఽస్మిన్సర్వజగతస్తత్వం యత్తద్విబుద్ధ్యతే || ౬.౩౦||
 అపరా వేదవిద్యా తు కర్మానుష్ఠానమార్గతః |
 సాధనం పరవిద్యాయాః సత్యం సత్కర్మణః ఫలమ్ || ౬.౩౧||
 కామ్యకర్మఫలం స్వర్గో నిత్యకర్మఫలం ధియః |
 శుద్ధిస్తవోభయం కర్మ కృత్వావశ్యమవాప్నుయాత్ || ౬.౩౨||
 హే సత్యకామాః కర్మాణి మస్త్రబ్రాహ్మణదర్శినః |
 కురుధ్యమేష వః పథా భోగమోక్షప్రసిద్ధయే || ౬.౩౩||
 అగ్నిహోత్రం జహోత్యాదౌ కుర్యాద్ధర్మాదికానథ |
 యదభావే జన్మసు స్యాత్సప్తస్వేతస్య దుర్గతిః || ౬.౩౪||
 కాల్యాదివహ్నిజిహ్వోను హోతారం తం యథావిధి |
 ఆపౌత్యాఖ్యా దేవతాస్తా ఇన్ద్రలోకే నయన్తి హి || ౬.౩౫||
 ప్రియం వదన్త్య ఏహీతి వత్సః సూర్యరశ్మిభిః |

పుణ్యార్జితో లోక ఏష ఇత్యుక్త్వా ప్రాపయన్తి తమ్ || ౬.౩౬ ||

కామ్యకర్మఫలం ప్రోక్తమీశ్వరార్చితకర్మణః |

ఫలం సంసారహాయత్వబుద్ధిః సాధ వివిచ్యతే || ౬.౩౭ ||

క్షుద్రాయాస్తరణం నద్యాః ప్రసిద్ధ్యత్యద్భుతైః ప్లవైః |

న సముద్రస్య యజ్జశ్చ తద్వచ్చిథీసాధనమ్ || ౬.౩౮ ||

తేనాప్నోతి స్వర్గమాత్రం న తు మోక్షం తథా సతి |

కర్మనిష్ఠా జరామృత్యూ ప్రాప్నువన్తి పునః పునః || ౬.౩౯ ||

జ్ఞానవద్వైదికత్వేన కర్మణో ముక్తహేతుతా |

ఆస్తీతి చేన్న సంసారమూలహేత్వనిరాకృతేః || ౬.౪౦ ||

అవిద్యా సంసృతేర్మూలమేతస్యామేవ కర్మిణః |

వర్తన్తే న తు జానన్తి బ్రహ్మత్మానం సదద్వయమ్ || ౬.౪౧ ||

పణ్ణితంమన్యతాం ప్రాప్తాః కర్మకాణ్డార్థవేదనాత్ |

గురుశ్చ తాదృగేవాతో హ్యన్ధనీతాన్ధవత్త్వితాః || ౬.౪౨ ||

అహం యజ్ఞా వాజపేయరాజసూయాదిభిర్మఖైః |

కృతార్థ ఇతి రాగేణ మత్వా భోగక్షయే పతేత్ || ౬.౪౩ ||

వరీషం కర్మ మత్వాస్మాచ్చేయోఽన్యన్నైవ వేత్స్యసౌ |

స్వర్గాదాగత్య విప్రత్వం ప్రాప్నోతి శ్వాదిజన్మ వా || ౬.౪౪ ||

కర్మాతరం చేద్రమ్యం స్యాద్విప్రత్వం శ్వాదితాన్యథా |

అసారతామిమాం వేత్తి శుద్ధధీర్నిత్యకర్మభిః || ౬.౪౫ ||

ఉపాసకో బ్రహ్మలోకం ప్రాప్నోత్యావృత్తివర్జితమ్ |

తథాపి భూయానాయాసో ముక్తిశ్చాస్య విలమ్బితే || ౬.౪౬ ||

పరీక్ష్య కర్మజాల్లోకాన్ కర్మణా ముక్త్యసంభవాత్ |

విరక్తో బ్రహ్మబోధార్థం గురుమేతి యథావిధి || ౬.౪౭ ||

వేదాంతామనేకత్వాత్సంశయానాం బహుత్వతః |

వేద్యస్యాప్యతిసూక్ష్మత్వాన్న జానాతి గురుం వినా || ౬.౪౮ ||

శ్రవణాన్మననాద్ధ్యానాదప్యపాయాద్గురూదితాత్ |

అజ్ఞానసంశయో జహ్యోద్విపరీతాం చ భావనామ్ || ౬.౪౯ ||

గురుశ్చ యోగ్య శిష్యాయ విద్యామక్షరబోధినీమ్ ।
 బ్రూయాత్స్వకీయవిద్యాయాః సమ్ప్రదాయప్రవృత్తయే ॥ ౬.౫౦॥
 తదేతదక్షరం సత్యం మాయాశక్తిసమన్వితమ్ ।
 తస్మాత్సర్వే సముత్పన్నా విస్ఫులిక్లా యథాగ్నితః ॥ ౬.౫౧॥
 అక్షరాత్మా స్వయంజ్ఞోతిర్మాయారూపాక్షరాత్పరః ।
 అచిన్త్యశక్తిరన్వతా మాయాస్మిన్ కల్పయేజ్జగత్ ॥ ౬.౫౨॥
 మాయావిరోఽస్మాత్ప్రాణాది వియదాది చ జాయతే ।
 తతో విరాడభూత్సమిన్నవశిష్టమభూజ్జగత్ ॥ ౬.౫౩॥
 పురుషో మాయయా సర్వజగద్రూపేణ భాసతే ।
 సర్వే పురుష ఏవతో వస్తుతత్త్వావలోకనే ॥ ౬.౫౪॥
 దేహత్రయగుహాయాం యచ్చైతన్యం సాక్షి విద్యతే ।
 ఏతత్సర్వాత్మకం బ్రహ్మత్యేవం బుద్ధా తమోనుదేత్ ॥ ౬.౫౫॥
 అజ్ఞోఽపామితి తాదాత్మ్యమజ్ఞానస్యాత్మతాఽస్తి యత్ ।
 అవిద్యాగ్రస్థిరేష స్యాత్స చ బోధాద్వికీర్యతే ॥ ౬.౫౬॥
 ఆవిర్భూతం స్వయం భానాత్స్వత్వాత్సన్నిహితం చ యత్ ।
 బ్రహ్మస్మిన్ కల్పితం సర్వమితి ధీర్బంధ ఉచ్యతే ॥ ౬.౫౭॥
 సా ధీశ్చేన్న స్థిరా తర్హి ప్రణవేన విచిన్తయేత్ ।
 బాణేన విద్యతే లక్ష్మ్యం విధ్యేద్బ్రహ్మతయా ధియా ॥ ౬.౫౮॥
 ధీర్బాణో ధనురోఽక్కారో బ్రహ్మ తల్లక్ష్మ్యముచ్యతే ।
 అప్రమత్తేన బోధవ్యం లగ్నా బ్రహ్మణీ ధీర్భవేత్ ॥ ౬.౫౯॥
 దృఢం లగ్నం బాలశల్యమాకృష్టమపి నావ్రజేత్ ।
 ముక్తశల్యః సమాగచ్ఛేద్బాణ ఏవ వృథా యథా ॥ ౬.౬౦॥
 బ్రహ్మసంలగ్నధీరేవం స్వయం నాయాతి కుత్రచిత్ ।
 కిన్త్యకీఞ్చత్కరం చక్షురాద్యేవాయాతి బాహ్యతః ॥ ౬.౬౧॥
 దర్శనాదిక్రియాః కుర్వన్యథాపూర్వం య ఇన్ద్రియైః ।
 సిద్ధ్యసిద్ధి న జానాతి జీవన్ముక్తః స ఉచ్యతే ॥ ౬.౬౨॥
 పఞ్చీకృతోకమార్గేణ ప్రణవధ్యానమాచరేత్ ।
 తతో జగదధిష్ఠానమేకమేవ సదేక్ష్యతే ॥ ౬.౬౩॥

లొకికీవైదికీశ్చాన్యః సర్వా వాచః పరిత్యజేత్ |
 ధ్యాయేచ్ఛద్బ్రహ్మ తస్యాత్ర ఘోరన్యాది వినశ్యతి || ౬.౬౪ ||
 భిద్యతే హృదయగ్రన్ధిశ్చిద్యన్తే సర్వసంశయాః |
 శ్రీయన్తే చాస్య కర్మాణి తస్మిన్దృష్టే పరావరే || ౬.౬౫ ||
 పరమవ్యాకృతం యస్మాదవరం స్యాచ్ఛిదాత్మనః |
 దృష్టే తస్మిన్నహంకారచితోర్గ్రన్ధిర్విభిద్యతే || ౬.౬౬ ||
 అహంకారస్య కర్తృత్వం చిత్సధ్యస్య తథా చిత్తః |
 స్ఫూర్తి చాహంకృతౌ గ్రన్ధిం కుర్యాన్మాయా తయోర్బృథమ్ || ౬.౬౭ ||
 భిన్నే గ్రన్ధౌ వివేకేన సంశయా బ్రహ్మతత్త్వగాః |
 భిద్యన్తే న్యాదాభవిజన్మహేతుకర్మక్షయస్తథా || ౬.౬౮ ||
 ఆనన్దరూపం హృత్కోశే యద్భాతి ప్రాణినాం సదా |
 తచ్ఛుభ్రం జ్యోతిషాం జ్యోతిర్దృష్టవ్యం తన్ముముక్షుభిః || ౬.౬౯ ||
 భాసకా అపి సూర్యాద్యాస్తద్భాసయితుమక్షమాః |
 తస్మిన్నాదౌ భాసమానే తద్భాసా భాసతేఽఖిలమ్ || ౬.౭౦ ||
 సర్వాసు దిక్షు తద్భాతి తస్మిన్నస్తర్భవత్యదః |
 జగత్తతః పృథజ్నాస్తి తరజ్ఞాదిర్జలాద్యథా || ౬.౭౧ ||
 జలతత్త్వం తరజ్ఞాదౌ బ్రహ్మతత్త్వం తథాఽఖిలే |
 తతో బ్రహ్మణి విజ్ఞాతే విజ్ఞాతం సకలం భవేత్ || ౬.౭౨ ||
 అఖణ్డైకరసం బ్రహ్మ సమాధావేవ భాసతే |
 వ్యుత్థానే భోక్తుభోక్తారౌ భాసతే పక్షివత్పుథక్ || ౬.౭౩ ||
 వృక్షే పక్షి ఫలం భుజ్జ్యే క్షుధితోఽన్యస్త్వ వీక్షతే |
 చిచ్ఛాయావానహంకారో భుజ్జ్యే చిద్విక్షతే తథా || ౬.౭౪ ||
 బోధాత్పురా తు చిద్భ్రాన్త్యా మగ్నా భోక్తరి శోచతి |
 సా భ్రాన్తిరోఽభిక్తునిష్ఠైవ తద్వివేకోఽపి భోక్తుగః || ౬.౭౫ ||
 భోగావాన్తరభేదౌ హి భ్రాన్తితద్భాధకావుభౌ |
 ఇతరారోపవేత్తా చ చిత్సధ్యస్తా న వాస్తవౌ || ౬.౭౬ ||

వివినక్తి యదా భోక్తా పుణ్యపాపే తదాస్య నో |
 క్రీడత్యాత్మన్యసౌ ధ్యానాదుద్యూతాదౌ మూఢవత్సదా || ౬.౭౭||
 ఆత్మన్యేవ రతిం కుర్యాత్సర్వదా నిత్యకర్మవత్ |
 వరిష్ఠో బ్రహ్మవిత్స్వేష వ్యర్థక్షణవివర్జనాత్ || ౬.౭౮||
 సత్యం తపో బ్రహ్మచర్యం విద్యాధిక్యతికారణమ్ |
 ముఖ్యాధికారీ విద్యాయాం వరిష్ఠో బ్రహ్మవిద్యవేత్ || ౬.౭౯||
 న చక్షుషా నాపి వాచా నాన్యైరక్షైశ్చ గృహ్యతే |
 న కర్మణా న తపసా వినాస్తర్ముఖతాం క్వచిత్ || ౬.౮౦||
 ధ్యానేనాస్తర్ముఖో వాక్యాదబ్రహ్మాత్మానమవేక్షతే |
 విశుద్ధబుద్ధిరాత్మజ్ఞో యథా వక్తి తథా భవేత్ || ౬.౮౧||
 భూతికామో విభూత్యర్థమాత్మజ్ఞుః సర్వదార్పయేత్ |
 నిష్కామస్తముపాసీనో వేత్తి బ్రహ్మత్వమాత్మనః || ౬.౮౨||
 కామశ్రేష్ఠ్యపరః కామైస్తత్ర తత్ర ప్రజాయతే |
 జీవన్నేవాత్మవిత్సర్వకామానాం లయమాప్పుయాత్ || ౬.౮౩||
 న వేదపాఠబాహుల్యాన్న బహుశ్రుతితస్తథా |
 ఆత్మా లభ్యోఽథ దేవోఽయం వృణుతే తేన లభ్యతే || ౬.౮౪||
 ఈశ్వరానుగ్రహోదేవ భవేదద్వైతవాసనా |
 తస్మాదబ్రహ్మోర్పితం కర్మ కుర్యాదీశ్వరతుష్టయే || ౬.౮౫||
 ఈశానుగ్రహాయుక్తస్య సచ్చిదానందలక్షణామ్ |
 తనుం వివృణుతే స్వీయాం పరమాత్మా హ్యశేషతః || ౬.౮౬||
 శ్రవణం మననం ధ్యానం యస్య న ప్రబలం భవేత్ |
 ప్రమాదో వాస్తి విషయాసక్త్యాత్మా న స బుధ్యతే || ౬.౮౭||
 తపో నాస్యాశ్రమోపేతం యస్య శుద్ధా న తస్య ధీః |
 సంపత్త్యా శ్రవణాదీనామసౌ జ్ఞానేన తృప్యతి || ౬.౮౮||
 వేదాస్తధీనిశ్చిత్తార్థాః సంన్యాసాచ్ఛుద్ధబుద్ధయః |
 బ్రహ్మదృష్టౌ స్థిరాయాస్తే ముచ్యంతే మూలకారణాత్ || ౬.౮౯||
 సంసారిణాం దేహపాతోఽపరాస్తః పునరుద్భవాత్ |

పరాంతో విదుషాం దేహపాతః పునరనుద్భవాత్ || ౬.౯౦||

పరాస్తకాలే ముక్తా యే బ్రహ్మత్వాత్తే పరామృతాః |

కలాః పఞ్చదశైతేషాం లీయంతే స్వస్వకారణే || ౬.౯౧||

ప్రాణః శ్రద్ధా ఖాదిభూతపఞ్చకం చేన్ద్రియం మనః |

అన్నవీర్యతపోమద్రాః కర్మ లోకాశ్చ తాః కలాః || ౬.౯౨||

వాగాదీననుగృహ్లాన్తి వహ్నయాదేః శక్తయః పురా |

తాశ్చ దేవానేవ యాన్తి స్వానుగ్రాహ్యవిలోపనాత్ || ౬.౯౩||

అనారభ్యాని కర్మాణి విజ్ఞానమయనామకః |

కర్తా చ విద్యయా లీనః స్వస్మిన్ కారిన్యవద్భృతే || ౬.౯౪||

అభావస్తం యాన్తి నద్యో నామరూపే విహాయ హి |

తథా విద్యాన్నామరూపాన్ముక్తో యాతి పరం పదమ్ || ౬.౯౫||

యః కోఽపి బ్రహ్మ వేత్త్యేష వ్రహ్మైవ భవతి స్వయమ్ |

అబ్రహ్మవిత్తస్య కులే న స్యాదేతద్విబోధతః || ౬.౯౬||

శోకం తరతి పాప్మానమపి ధీగ్రన్థితోఽఖిలాత్ |

ముక్త బ్రహ్మత్మబోధేన భవత్యేవామృతోఽఖిలః || ౬.౯౭||

క్రియావస్తః శ్రోత్రియా యే సగుణబ్రహ్మచిన్తకాః |

తేషామేవ బ్రహ్మతత్త్వవిద్యామేతాం వదేద్బుధః || ౬.౯౮||

అఙ్గిరాః శౌనకాయైతత్సత్యం బ్రహ్మోపదిష్టవాన్ |

నమస్కృత్య బ్రహ్మవిదో బ్రహ్మవిద్యామవాప్నుయాత్ || ౬.౯౯||

శౌనకస్య బ్రహ్మవిద్యా విస్పష్టముపవర్ణితా |

తుష్టోఽస్మాననుగృహ్లాతు విద్యాతీర్థమహేశ్వరః || ౬.౧౦౦||

ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే

ముణ్ణుకోపనిషద్వివరణోనామ షష్ఠోఽధ్యాయః || ౬ ||

౭. ప్రశ్నోపనిషద్వివరణం నామ సప్తమోఽధ్యాయః |

అధర్వణే పిప్పలాదః షణ్మునిభ్యో యదబ్రవీత్ |

తత్సర్వం ప్రవిచ్యాయేత్ ప్రవక్ష్యామి పృథక్ పృథక్ || ౭.౧||

మునయో వేదతాత్పర్యాత్సగుణబ్రహ్మచింతకాః ।

పరం బ్రహ్మైవేక్షమాణాః సమిద్ధస్తా గురుం యయుః ॥ ౭.౨॥

గురూపసత్తిసంపూర్ణైస్వ వర్షం గుర్వేన్దికేవసన్ ।

సమ్యక్ ఫలతి విద్వేషా వార్షిక్యా గురుసేవయా ॥ ౭.3॥

కాత్యాయనోఽపుచ్ఛదాదౌ స్థూలదేహజనికమమ్ ।

ఫలం త్వపరవిద్యాయాస్తత్ర సృష్టిభవిష్యతి ॥ ౭.౪॥

కర్మోపాస్తిశ్చాపరస్యాం విద్యాయాం శ్రూయతే ద్వయమ్ ।

తత్ఫలం జన్మకష్టం తదిత్యభిప్రేత్య వర్ణ్యతే ॥ ౭.౫॥

ప్రజాపతిః ప్రజాకామో విరాటస్సృష్టేరనన్తరమ్ ।

సృష్టవ్యాలోచనాఖ్యం తత్తపః కృత్వాఽసృజత్ప్రజాః ॥ ౭.౬॥

భోగ్యభోక్తృత్వకం ద్వన్ద్వం రయిప్రాణాఖ్యమాదితః ।

సృష్ట్యాఽభిమానినౌ దేవౌ చన్ద్రాదిత్యౌ చ సృష్టవాన్ ॥ ౭.౭॥

మూర్తమోషధ్యాదిభోగ్యం శబ్దగన్ధసాదికమ్ ।

అమూర్తమనయోర్వృద్ధిం దేవశ్చన్ద్రః కరోతి హి ॥ ౭.౮॥

ఆదిత్య ఉద్యనోఽభిక్తవాణాం తత్తద్దిగ్వర్తినామిమాన్ ।

ప్రాణాన్సృజన్తయేదోఽభిక్తృనేతేఽన్నం భుజ్జితే తతః ॥ ౭.౯॥

చన్ద్రస్తిథిమహోరాత్రం సూర్యః సమాదయత్యతః ।

తత్సమాహస్వరూపోఽసౌ కాలః సంవత్సరోఽభవత్ ॥ ౭.౧౦॥

యద్యదుత్పద్యతే తత్తత్స్యాదుపాధిః ప్రజాపతేః ।

ప్రజాపతిర్వత్సరాత్మా స పునర్ద్వివిధోఽభవత్ ॥ ౭.౧౧॥

అభూతాం వత్సరాంచౌ ద్వావయనే దక్షిణోత్తరే ।

చన్ద్రాదిత్యౌ తత్ర దేవౌ దక్షిణోత్తరమార్గయోః ॥ ౭.౧౨॥

ఇష్టపూర్తకృతశ్చన్ద్రం యాన్తి దక్షిణమార్గతః ।

ఆవర్తన్తే పునస్తత్ర క్రమముక్తిర్న విద్యతే ॥ ౭.౧3॥

యోగినః సగుణధ్యానాద్రవిముత్తరమార్గతః ।

గత్వా తన్మణ్డలం భిత్వాస్ బ్రహ్మలోకం ప్రజన్తి హి ॥ ౭.౧౪॥

ఆసీత్ప్రజాపతిర్మాసః పక్షౌ శుక్లేతరావిహ ।

యా తయోశ్చ రవిశ్చన్ద్రోఽభిమన్తారావుభౌ స్థితౌ ॥ ౭.౧౫॥

రవిధ్యాయీ తు కృష్ణేఽపి కుర్వన్ శుక్లఫలం వ్రజేత్ |
 శుక్లపక్షే ఫలాధిక్యం శాస్త్రోక్తం కామ్యకర్మణామ్ || ౭.౧౬ ||
 ప్రజాపతిరహోరాత్రరూపోఽభూదహ్ని దేవతా |
 రవిశ్చన్ద్రో రాత్రిదేవో రాత్రావేవ రతిస్తతః || ౭.౧౭ ||
 భోక్తృభోగ్యాత్మకం ద్వంద్వం సృష్ట్యాఽభైష ప్రజాపతిః |
 అన్నరూపోఽభవత్తస్మాదన్నాద్రేతస్సముద్భవః || ౭.౧౮ ||
 రేతసోఽమూః ప్రజా జాతా రేతస్సేకం ప్రజాపతేః |
 వ్రతం చరన్తి చేతువ్రతం పుత్రీం చోత్పాదయన్తి హి || ౭.౧౯ ||
 బ్రహ్మచర్యరతా ఊర్ధ్వరేతసో బ్రహ్మచిన్తకాః |
 బ్రహ్మలోకం వ్రజన్త్యన్యే నిస్తపస్కా న యాన్తి తమ్ || ౭.౨౦ ||
 కాత్యాయనేన యత్పుష్టం హేయం జన్మ తదీరితమ్ |
 భార్యః సూక్ష్మదేహస్య స్థూలేఽప్రాక్షీద్వివేచనమ్ || ౭.౨౧ ||
 తస్మిన్వివేచితే స్థూలస్యానాత్మత్వం స్ఫుటం భవేత్ |
 ధారకో ద్యోతకః శ్రేష్ఠ ఇత్యప్రాక్షీదసౌ త్రయమ్ || ౭.౨౨ ||
 దేవాః కతి స్థూలదేహం ధారయన్స్తత్ర ధారణమ్ |
 ద్వివిధం జననం తస్య ప్రేరణం చేతి తద్ద్యయమ్ || ౭.౨౩ ||
 జ్ఞానవర్గే క్రియావర్గే స్థితాః కే భాసయన్తి తమ్ |
 ప్రేరణాఖ్యే ధారణేఽస్మిన్మోక్షో దేవేషు కో భవేత్ || ౭.౨౪ ||
 కారిన్యం చ ద్రవోష్ణత్వే చలనం ఛిద్రమిత్యమీ |
 దృశ్యన్తేఽశాః పఞ్చభూతజన్యోఽతో దేహ ఇష్యతే || ౭.౨౫ ||
 వాక్పాణ్యాదిః క్రియావర్గః క్రియాం కుర్వన్న భాసయేత్ |
 జ్ఞానవర్గో మనశ్చక్షురాదికో భాసయేద్వపుః || ౭.౨౬ ||
 ప్రేరణాఖ్యాం ధారణాం తు ప్రాణ ఏవ కరోతి హి |
 భూతేన్ద్రియాభిమానిన్యో దేవతా గర్వమాప్పువన్ || ౭.౨౭ ||
 వయం దేహమవష్టభ్య ప్రేరయామో గృహోదిషు |
 ప్రాణదేవోఽన్యదేవానామేతం గర్వన్యవారయత్ || ౭.౨౮ ||

యూయం మా ప్రాపుత భ్రాన్తిమహమేవాత్ర పఞ్చధా ।
ప్రాణాపానాదిర్భాగైః ధారయామి హ్యదో వపుః ॥ ౭.౨౯॥

తానవిశ్వసతో దేవాన్విశ్వాసయితుమేష తు ।
దేహోన్నిర్గుతముద్యుక్తో హ్యోనన్దేవాశ్చ విహ్వలాః ॥ ౭.౩౦॥

స్థితే స్వరాజ్ఞ తిష్ఠన్తి నిర్గచ్ఛన్తి చ నిర్గతే ।
మధుకృన్మక్షికా దేవాశ్చాసన్ప్రాణవశాస్తథా ॥ ౭.౩౧॥

ప్రాణ సూత్రం తేన బద్ధాః సర్వే తత్తద్వశా ఇమే ।
ఉత్క్రాన్తిం వారయన్తస్యే ప్రాణం తుష్ఠవురాదరాత్ ॥ ౭.౩౨॥

దేహోఽకిచ్ఛత్కరః ప్రాణ ఏవ సంసారకారణమ్ ।
భార్గవో నిశ్చికాయేత్థం పిప్పలాదేన బోధితః ॥ ౭.౩౩॥

క్రమముక్తిర్లేతురస్య ప్రాణస్య ధ్యానమిత్యసౌ ।
కౌశల్యః ప్రాణవిషయాన్షట్ప్రాణానకరోత్సుప్తమ్ ॥ ౭.౩౪॥

ప్రాణోఽయం కుత ఉత్పన్నః కథమేష వపుర్వృజేత్ ।
స్వరూపం ప్రవిభజ్యైష కథం దేహోఽవతిష్ఠతే ॥ ౭.౩౫॥

కేన వృత్తివిశేషేణ దేహోదుత్క్రాన్తిమాపుయాత్ ।
బాహ్యం జగత్కథం ధత్తే తస్యాఽధ్యాత్మధృతిః కథమ్ ॥ ౭.౩౬॥

ఉపాస్తిశ్రద్ధయా సర్వం విశేషం పృష్టవానితి ।
తుష్టో గురురువాచైషాం ప్రశ్నానానాం స్పష్టముత్తరమ్ ॥ ౭.౩౭॥

పరమాత్మన ఉత్పన్నః ప్రాణ ఆత్మా త్వవిక్రీయః ।
అవిష్కృత్యైవ దేహం స్వం దేహచ్ఛాయా యథోదితా ॥ ౭.౩౮॥

ఛాయాన్మతైవ దృష్టా చేత్ప్రాణోఽప్యాత్మని కల్పితః ।
యథా దర్పణదీప్యాదిర్మాయోపాధిస్తథాత్మనః ॥ ౭.౩౯॥

పూర్వకల్పే కృతం కర్మ మనసా యత్తదేవ హి ।
ప్రాణస్య స్థూలదేహేషు సమాగమనకారణమ్ ॥ ౭.౪౦॥

గ్రామేష్యధికృతాన్ సమ్రాడ్ వినియుక్త్యే యథా పృథక్ ।
ప్రాణో వృత్తిః స్వకీయాస్తాః వినియుక్త్యే యథాయథమ్ ॥ ౭.౪౧॥

మలమూత్రవిసర్గార్థమపానం స్థాపయేదధః ।

ముఖనాసికయోః కుర్వన్ స్వయం శ్వాసమవస్థితః ॥ ౭.౪౨॥

సమానః స్థాపితో మధ్యే భుక్తమన్నం సమం నయేత్ ।

అన్నాప్యాయనతో మూర్ధచ్ఛిద్రైః సప్తవిధోఽభవత్ ॥ ౭.౪౩॥

హృత్పుణ్డరీకే జీవాత్మా స్థితస్తద్భహుభిర్వృతమ్ ।

నాడీభేదైర్ములనాడి సజ్ఞ్యా చైకాధికం శతమ్ ॥ ౭.౪౪॥

ప్రత్యేకం శతసజ్ఞాః స్యుః శాఖా నాడ్యస్తథా పునః ।

ద్వాసప్తతిసహస్రాణి ప్రతిశాఖాః ప్రకీర్తితాః ॥ ౭.౪౫॥

తాసు సర్వాస్వవస్థాయ వ్యానోఽయం కురుతే బలమ్ ।

కరోత్యుదాన ఉత్క్రాంతిం కణ్ఠస్థో హ్యన్యజన్మనే ॥ ౭.౪౬॥

విభజ్య పంచుమాత్మానమేవం దేహ వ్యవస్థితః ।

ఉదానవాయునోత్క్రాన్తిరుక్తా బహిరభోఽవ్యతే ॥ ౭.౪౭॥

ఆపో భూమివియద్వాయుతేజసాం యేఽభిమానినః ।

దేహస్తద్రూపతః ప్రాణో ధత్తే బాహ్యమిదం జగత్ ॥ ౭.౪౮॥

పునస్తద్దేవతారూపః శారీరాశ్చక్షురాదికాన్ ।

ప్రాణాదీననుగృహ్ణాతీత్యాధ్యాత్మం ధారణం భవేత్ ॥ ౭.౪౯॥

భేరనుప్రహుశ్చక్షుష్యస్తి తద్వత్పరేష్యపి ।

అపానాదిషు భూమ్యాదేరుపకారోఽస్తి శాస్త్రతః ॥ ౭.౫౦॥

తేజోదేవతయోదానోఽనుగృహీతో యతస్తతః ।

శారీరాష్ట్యే ప్రశాన్తేఽస్మాద్దేహోదేహాన్తరం వ్రజేత్ ॥ ౭.౫౧॥

మనస్యేకీభవత్యాదావిన్ద్రియాణి తదాత్మనః ।

యం దేహం భావయేత్తత్ర యాతి ప్రాణః సజీవకః ॥ ౭.౫౨॥

షట్సు ప్రశ్నేషు నిర్ణీతం ప్రాణం ధ్యాయతి యః పుమాన్ ।

సోపాధికబ్రహ్మవేదీ స క్రమేణ విముచ్యతే ॥ ౭.౫౩॥

బ్రహ్మలోకాన్తసంసారోఽపరవిద్యాఫలం తతః ।

గార్గ్యస్తు పరవిద్యార్థం పంచుప్రశ్నానవోచత ॥ ౭.౫౪॥

కాని స్వపన్తి కాన్యత్ర జాప్రతి స్వప్నదృక్చ కః ।

సుప్తౌ సుఖం భవేత్కస్య జగత్కస్మిన్విలీయతే ॥ ౭.౫౫॥

దశేన్ద్రియాణి బాహ్యాని స్వపన్త్యన్తర్ధియా సహ ।
 రశ్మయోఽస్తం యథా యాన్తి సన్ధ్యాయాం రవిణా సహ ॥ ౭.౫౬ ॥
 శ్రవణాదిక్రియా నైవ సుప్తత్వాదితి గమ్యతే ।
 తదాపి జాగ్రతి ప్రాణాః శ్వాసాదేరవిలోపనాత్ ॥ ౭.౫౭ ॥
 జాఠరాగ్నిః పటుర్భూత్వా భుక్త్యై జరయతే తదా ।
 ప్రాణాన్యాగాగ్నిరూపేణ ధ్యాత్వా యాగఫలం వ్రజేత్ ॥ ౭.౫౮ ॥
 బాహ్యౌజ్ఞాణాముపరమే మనోఽనుపరతం యదా ।
 జీవాత్మా తదుపాధిః సన్ సదా స్వప్నమవేక్షతే ॥ ౭.౫౯ ॥
 నాడీషు సఞ్చరన్ జీవో నానాజన్మభిరర్జితాః ।
 వాసనా వీక్షతే సోఽయం స్వప్న ఇత్యభిధీయతే ॥ ౭.౬౦ ॥
 హృచ్చిద్రాణ్యావృతాని స్యుః సుప్తౌ పితౄఖ్యతేజసా ।
 చిత్తోపాధికజీవోఽపి పిత్రేనాత్రాభిభూయతే ॥ ౭.౬౧ ॥
 దుఃఖవృత్త్యదయశ్చిత్తే (వృత్త్యా) నాస్తి ఛిద్రనిరోధతః ।
 ఆత్మానన్దః స్వప్రకాశస్తదా జీవస్య తిష్ఠతి ॥ ౭.౬౨ ॥
 సుప్తౌ చ ప్రలయే ముక్తౌ జగదాత్మని లీయతే ।
 నివాసవృక్షే లీయన్తే సన్ధ్యాయాం పక్షిణో యథా ॥ ౭.౬౩ ॥
 తన్మాత్రాణి చ భూతాని జ్ఞానకర్మేద్రియాణ్యపి ।
 అన్తఃకరణభేదాశ్చ శక్తి జ్ఞానక్రియాత్మికే ॥ ౭.౬౪ ॥
 పతేషాం విషయాః సర్వే ద్రష్టృశ్రోత్రాదీనామకః ।
 జీవోఽన్తఃకరణస్థోఽపి జగత్సర్వమిదం భవేత్ ॥ ౭.౬౫ ॥
 న కిఞ్చిద్భూతి నిద్రాయాం లీనం స్యాత్తదవేక్షయా ।
 సర్వేషాం ప్రలయే యద్వస్మక్తౌ తత్త్వవిదస్తథా ॥ ౭.౬౬ ॥
 పరమాత్మా లయాధారో యథా తద్వస్థితేరపి ।
 ఆధారస్తేన జగతః పరమాత్మోపలక్ష్యతామ్ ॥ ౭.౬౭ ॥
 ఉపలక్షయితా జీవో బుద్ధౌ చిత్ప్రతిబిమ్బకః ।
 ఉపలక్ష్యం బ్రహ్మ తత్తు స్యాదచ్ఛాయాదిరూపకమ్ ॥ ౭.౬౮ ॥
 ఛాయా తమస్తేన హీనం శరీరత్రయవర్జితమ్ ।
 తౌహిత్యాదిగుణైర్హీనం శుభ్రం క్రోధాద్యభావతః ॥ ౭.౬౯ ॥

అక్షరం నాశహతూనామభావాద్బ్రహ్మ తాదృశమ్ |
 యో జానాతి స సర్వజ్ఞః సర్వాత్మా చ భవేత్థలు || ౭.౭౦||
 సత్యకామస్తు పూర్వోక్తబ్రహ్మానుభవసాధనమ్ |
 ప్రణవధ్యానమప్రాక్షీత్ఫలభేదేన సంయుతమ్ || ౭.౭౧||
 లోకేషు జ్ఞానకర్మభ్యాం సాధ్యేషు కతమం బ్రజ్జేత్ |
 ఆమృతి ప్రణవధ్యాయీ సవిశేషమిదం వద || ౭.౭౨||
 శృణోస్కార్ః ప్రతీకం స్యాదపరస్య పరస్య చ |
 బ్రహ్మణోఽన్యతరద్బ్రహ్మ ప్రణవేన విచిన్తయేత్ || ౭.౭౩||
 విరాడాద్యపరం తద్వత్సత్యజ్ఞానాత్మకం పరమ్ |
 మాత్రాత్రయవిభక్తం తదుపరం బ్రహ్మ చిన్తయేత్ || ౭.౭౪||
 విరాధకారః సూత్రాత్మోకారో హ్యవ్యాకృతం పునః |
 మకార ఇతి విజ్ఞేయో విభాగోఽపరచిన్తనే || ౭.౭౫||
 సూత్రవ్యాకృతవిజ్ఞానహీనో యది విచిన్తయేత్ |
 విరామాత్రం తమోజ్కారం తదాపి వ్యర్థతా న హి || ౭.౭౬||
 ఋగాఖ్యదేవాః సహసా భూర్లోకం ప్రాపయన్తి తమ్ |
 పూర్వవాసనయా యోగమభ్యస్యత్యధికం పునః || ౭.౭౭||
 విరాటూన్మత్రాత్మకం మాత్రాద్వయం ధ్యాత్వా తు నీయతే |
 యజుర్వైదైః సోమలోకం పునరావృత్తిసంయుతమ్ || ౭.౭౮||
 విరాటూన్మత్రావ్యాకృతాఖ్యం త్రిమాత్రం ప్రణవం స్మరేత్ |
 సామవేదైర్బ్రహ్మలోకం నీయతే ముక్తికారణమ్ || ౭.౭౯||
 సమస్తజీవసంఖ్యైః సూత్రాత్మా యః పరోఽన్యతః |
 తస్మాదపి పరం బ్రహ్మాతత్త్వం యత్తదవేక్షతే || ౭.౮౦||
 క్రమముక్తిర్భవేదిత్యమపరబ్రహ్మచిన్తనాత్ |
 ఓజ్కారేణ పరం బ్రహ్మ ధ్యాత్వేష్వక్షిత్యా చ ముచ్యతే || ౭.౮౧||
 శాన్తం జరామృత్యుహీనమభయం బ్రహ్మ యత్పరమ్ |
 తచ్చోజ్కారేణ విద్వాన్యః సోఽన్వేతీతి పృథక్ శ్రుతమ్ || ౭.౮౨||
 ముక్తౌ ప్రాప్యం పరం బ్రహ్మ యత్తస్య ప్రత్యగాత్మతామ్ |

బుభుతుః సన్ భరద్వాజః పురుషం ప్రష్టమిచ్ఛతి || ౭.౮౩||
 రాజపుత్రః షోడశభిః కలాభిః పురుషం యుతమ్ |
 అప్రచ్ఛన్మాం న వేదాహం వదైతం పురుషం మునే || ౭.౮౪||
 శృణ్వసౌ పురుషో దేహే హృన్మధ్యే భాసతే సదా |
 తస్మిన్ప్రాణాదినామాంతా మాయయోత్పాదితాః కలాః || ౭.౮౫||
 ప్రాణః శ్రద్ధా ఖాదిభూతపశ్చకం చేన్ద్రియం మనః |
 అన్నం వీర్యం తపో మన్త్రాః కర్మ లోకాశ్చ నామ చ || ౭.౮౬||
 ఆరోపితాః కలా యస్మిన్ పూర్ణోఽసౌ పురుషస్తతః |
 ఉపలబ్ధిస్తథాప్యస్య దేహమధ్యే ప్రశస్యతే || ౭.౮౭||
 చిద్రూపతాఽత్ర విస్పష్టా దర్శనశ్రవణాదిభిః |
 అపైతి జీవతా దేహే స్థితే పూర్ణత్వబోధనాత్ || ౭.౮౮||
 జీవత్వాపాదకోపాధిః ప్రాణస్తస్మాజ్జనైః సదా |
 ప్రాణోత్క్రాన్తిస్థితి స్వాత్మన్యారోప్యేతేముమూర్షిభిః || ౭.౮౯||
 కస్మిన్నుత్కాన్త ఉత్కాతిమాప్యోమీతి విచారయన్ |
 పరమాత్మాఽసృజత్ప్రాణాన్ జనారోపోఽభవత్తతః || ౭.౯౦||
 జీవత్వస్వారోపితస్య నివృత్త్యర్థం చిదాత్మని |
 దేహస్థే పూర్ణరూపేణ పురుషత్వం విబుధ్యతామ్ || ౭.౯౧||
 జగత్ప్రాణాదినామాన్తం సర్వమస్మిన్ప్రకల్పితమ్ |
 సర్వాధిష్ఠానరూపత్వాత్ పూర్ణత్వముపపద్యతే || ౭.౯౨||
 నదీష్వభిం ప్రవిష్టాసు లీయేతే రూపనామనీ |
 కలాః స్వాత్మని బోధేన లీనా స్వాత్మాఽభివత్థితః || ౭.౯౩||
 ఏషోఽకలోఽమృతః పూర్ణశ్విదాత్మా ముక్త ఉచ్యతే |
 ఏవం బోధయితుం సర్వే వేదాన్తాః సమ్ప్రవర్తితాః || ౭.౯౪||
 కలాః ప్రతిష్ఠితా యస్మిన్ రథనాభావరా ఇవ |
 తం వేద్యం పురుషం సర్వే జానీధ్వం మృత్యుహానయే || ౭.౯౫||
 కాత్యాయనాదయః సర్వే శృణుధ్వం మునిపుంగవాః |
 ఏతావదేవ బ్రహ్మహం వేద్మి నాతోఽధికం క్వచిత్ || ౭.౯౬||

మునయోఽప్యర్చయన్తస్యం పిప్పలాదం వచోఽబ్రువన్ |
 సంసారభయతోఽస్మాకం పాలనాత్త్వం హి నః పితా || ౭.౯౭||
 అవిద్యాయాః పరం పారం యస్తారయతి తస్య తే |
 శుశ్రూషాముచితాం కర్తుం న శక్తాః ప్రణర్తి వినా || ౭.౯౮||
 గురుభ్యః పరమర్షిభ్యో భూయో భూయో నమో నమః |
 ఇత్యేవం పిప్పలాదస్తాన్మునీననుగృహీతవాన్ || ౭.౯౯||
 వేదైశ్చతుర్భిరుత్పన్నా విద్యేయం బ్రహ్మగోచరా |
 ప్రకాశితాతః సన్తుష్యాద్విద్యాత్థిర్థమహేశ్వరః || ౭.౧౦౦||
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 ప్రశ్నోపనిషద్వివరణం నామ సప్తమోఽధ్యాయః || ౭||

౮. కౌషీతకీశాఖా వివరణే ఇన్యప్రతర్దనసంవాదో నామ అష్టమోఽధ్యాయః |

ఐతరీయే తైత్తిరీయే ఛాన్దోగ్యేఽథర్వణే చ యత్ |
 తత్త్వం చతుర్వేదవిద్యాప్రకాశే తత్సమీరితమ్ || ౮.౧||
 అనుభూతిప్రకాశేఽథ కౌషీతక్యాదినామసు |
 చతుర్వేదాఙ్గశాఖాసు యత్తత్త్వం తదుదీర్యతే || ౮.౨||
 ఋగ్వేదస్థితశాఖా యా కౌషీతక్యభిధాఙ్కీతా |
 తస్యాం ప్రతర్దనాయేన్ద్రః ప్రాహాత్మానుభవం స్ఫుటమ్ || ౮.౩||
 మనుష్యేభ్యో హితతమం వరం వవ్రే ప్రతర్దనః |
 హితం హితతరం చేన్ద్రో మేనే హితతమం ఘియా || ౮.౪||
 హితం స్వర్గసుఖం మర్త్యసుఖాదప్యధికం త్వతః |
 తద్వైరాగ్యం హితతరం యాగాద్యాయాసవర్జనాత్ || ౮.౫||
 స్వాత్మబోధో హితతమో నిత్యానన్దానుభూతిదః |
 ఇతి మత్సేన్ద్ర ఆహేతం శిష్యం జానీహి మామితి || ౮.౬||
 సహస్రాక్షోఽహమిత్సుక్షేర్మద్దేహ ఇతి చేరణాత్ |
 అన్మచ్ఛబ్ధో వపుస్తస్య స్వామినం చ బ్రవీత్యయమ్ || ౮.౭||
 సహస్రాక్షవపుస్తేన దృష్టం స్వామీ తు తద్దృశా |
 న ద్రష్టుం శక్యతే లిఙ్గాత్పురైవానుమతః ఖలు || ౮.౮||

సహస్రాక్షవపుః స్వామియుక్తం స్యాద్వ్యవహర్తుతః ।
 మచ్ఛరీరవదిత్యేవం బాలేనాప్యవబుధ్యతే ॥ ౮.౯॥
 అతో బుద్ధిమతో బోద్ధుం యోగ్యోఽస్మచ్ఛబ్దలక్షితః ।
 వివక్షితః కశ్చిదర్థ ఇతి శిష్యేణ నిశ్చితమ్ ॥ ౮.౧౦॥
 అలౌకికాత్మా జ్ఞేయోఽస్తు తద్విజ్ఞానేన కిం ఫలమ్ ।
 ఇతి చేద్దుఃఖసమ్బందరాహిత్యం తత్త్వధీఫలమ్ ॥ ౮.౧౧॥
 తస్మాద్ధితతమం జ్ఞానం దుఃఖాభావోఽత్రవర్ణ్యతే ।
 సహస్రాక్షే స్థూలదేహే దుఃఖం రోగాదిజం భవేత్ ॥ ౮.౧౨॥
 స్వామిన్యస్మిన్నుక్తదేహే పుణ్యపాపకృతం భయమ్ ।
 త్వాష్ట్రాదీనాం వధేఽప్యాసీదభయం నైవ చిదాత్మనః ॥ ౮.౧౩॥
 త్వష్టః పుత్రో విశ్వరూప ఆసీద్దేవపురోహితః ।
 స్వామిద్రోహం చకారాసౌ తం త్వాష్ట్రం హతవానహమ్ ॥ ౮.౧౪॥
 కర్తర్యభూద్భూహృహత్యా న త్వసజ్జే చిదాత్మని ।
 వేదాన్తజ్ఞానహీనానాం యతీనాం హననే తథా ॥ ౮.౧౫॥
 లోకత్రయే బహువిధానసురాన్ హృతవానహమ్ ।
 చిదాత్మనోఽపి మే తత్ర నైవ లోమాపి హింస్యతే ॥ ౮.౧౬॥
 మాహాత్మ్యం మమ నైతత్స్యాత్కిన్తు జ్ఞానస్య తద్భవేత్ ।
 అన్యోఽపి మాం చిదాత్మానం వేత్తి చేత్తత్ఫలం భవేత్ ॥ ౮.౧౭॥
 వాచా వా మనసా మాత్మవధాదీన్ కురుతే యది ।
 తథాపి జ్ఞానినో మోక్షో న హ్యేత్యైర్వినివార్యతే ॥ ౮.౧౮॥
 పాపం కృతవతోఽప్యస్య ముఖే హర్షక్షయో న హి ।
 న ముక్తిర్నశ్యతీత్యేవం శాస్త్రైరస్య వినిశ్చయాత్ ॥ ౮.౧౯॥
 నను మూఢస్యాపి నాస్తి చిన్మాత్రే పాపలేపనమ్ ।
 తతః కోఽతిశయస్తత్త్వవిదః స్యాదితి చేచ్ఛృణు ॥ ౮.౨౦॥
 అహఙ్కర్తుగతం పాపమజ్ఞాత్వారోప్యతే చితి ।
 తేన గ్లానిర్ముఖే భాతి జన్మాపి నరకే భవేత్ ॥ ౮.౨౧॥

జ్ఞానేన కర్మణస్తస్య బీజభావో వినశ్యతి ।
 జన్మప్రోహో వైవాస్తీత్యేవం నిశ్చిత్స్య హృష్యతి ॥ ౮.౨౨॥
 దగ్ధబీజం యథా లోకే న ప్రరోహక్షమం తథా ।
 జ్ఞానాగ్నిదగ్ధ యత్కర్మ న తజ్జన్మప్రదం భవేత్ ॥ ౮.౨౩॥
 తర్హి తత్త్వవిదః శ్రేష్ఠా మూఢవన్నియమేన తత్ ।
 కుతః పాపం త్యజన్తితి చేద్రహస్యమిదం శ్శృణు ॥ ౮.౨౪॥
 యద్యప్యముష్మికీ హానిర్నాస్త్యథాప్యైహికీ తు సా ।
 మహతీ విద్యతే తేన పాపం యత్సేన వర్జయేత్ ॥ ౮.౨౫॥
 శిష్టాస్త్యజన్తి పాపిష్ఠం ప్రత్యక్షో నరకః స హి ।
 తన్నిన్దకస్తస్య పాపం గృహీత్వా నరకం వ్రజేత్ ॥ ౮.౨౬॥
 స్తోతా కర్మీ తు సంసర్గాత్స్వయమప్యవరేత్తథా ।
 ఇత్థం దోషత్రయం దృష్ట్వా శిష్టాః పాపం త్యజన్తి హి ॥ ౮.౨౭॥
 కిం చ పుణ్యరతః పూర్వ జ్ఞానమాప్నోతి నాన్యథా ।
 పశ్చాచ్ఛ తద్వాసనయా పుణ్యమేవ కరోత్యసౌ ॥ ౮.౨౮॥
 కిం బహుక్త్యా తత్త్వవిదో న భయం పారతౌకికమ్ ।
 ఉపదేశసహస్రథాం చ తథాచార్వైరుదీరితమ్ ॥ ౮.౨౯॥
 పరలోకభయం యస్య నాస్తి మృత్యుభయం తథా ।
 తస్యాత్మజ్ఞస్య శోచ్యాః స్యుః సబ్రహ్మణ్యా అపీశ్వరాః ॥ ౮.౩౦॥
 మాం జానీహిత్యేవమిన్ద్రః స్వాత్మజ్ఞానే ప్రవర్త్య తమ్ ।
 ప్రాణోఽస్మీత్యాదివాక్యేన తస్మై తత్త్వమవోచత ॥ ౮.౩౧॥
 ప్రాణప్రజ్ఞే క్రియాజ్ఞానశక్తీ ద్వే లిక్గదేహగే ।
 తద్ధిష్టానరూపత్వాత్తాభ్యామాత్మోపలక్షితః ॥ ౮.౩౨॥
 ప్రజ్ఞాత్మా ప్రాణరూపోఽస్మీత్యేవం తస్మా అవోచత ।
 ఆనన్దోఽజర ఇత్యాది నిర్ణయస్తస్య ఉచ్యతే ॥ ౮.౩౩॥
 ఆత్రోపాయో నాస్తి కశ్చిదుపాధిముపలక్షకమ్ ।
 వినాత్మవాచకః శబ్దో యస్మాన్న కాపి వీక్ష్యతే ॥ ౮.౩౪॥
 లోకే గుణక్రియాజాతిరూఢయః శబ్దహేతవః ।
 నాత్మన్యన్యతమోఽమీషాం తేనాత్మా నాభిధీయతే ॥ ౮.౩౫॥

ఉపాధిష్యపి సర్వేషు సామీప్యాత్ప్రత్యగ్గాత్మనః ।
 ప్రాణప్రజ్ఞాద్వయం యోగ్యమత్యంతం తేన లక్ష్యతే ॥ ౮.౩౬ ॥
 ప్రాణశబ్దోఽభిధావృత్త్యా వాయుం చేష్టకమాహ హి ।
 ప్రజ్ఞాశబ్దో జ్ఞానహేతుం బుద్ధిం వక్తి స్వశక్తితః ॥ ౮.౩౭ ॥
 తద్భావ్యస్యధిష్ఠానతయా తద్ధేతుత్వోపచారతః ।
 తాభ్యామాత్మా లక్ష్యమాణో జ్ఞేయః శాఖాగ్రవన్దవత్ ॥ ౮.౩౮ ॥
 దేహన్ద్రియాదయో భావా జ్ఞానాదివ్యాప్యతిక్షమాః ।
 యస్య సన్నిధిమాత్రేణ సోఽహమిత్యవధారయ ॥ ౮.౩౯ ॥
 అజడాత్మవదాభాన్తి యత్సాన్నిధ్యాజ్ఞడా అపి ।
 దేహన్ద్రియమనః ప్రాణాః సోఽహమిత్యవధారయ ॥ ౮.౪౦ ॥
 ఉపాధిలక్షితం తత్త్వం యది బోధ్యం న శక్నుయాః ।
 తర్హ్యపాధిద్వయోపేతముపాస్వ గుణసంయుతమ్ ॥ ౮.౪౧ ॥
 ఆయుష్యమమృతత్వం చ గుణౌ ప్రాణస్య సమ్మతౌ ।
 ఇహోయుః ప్రాణతః స్వర్గే చామృతత్వమితి స్ఫుటమ్ ॥ ౮.౪౨ ॥
 సత్యసంకల్పతా ప్రజ్ఞాగుణధ్యానానుసారతః ।
 ఫలమాప్నోతి కామీ చేన్నిష్కామస్తత్త్వమీక్షతే ॥ ౮.౪౩ ॥
 ఉపాస్త్వైకాగ్ర్యమావాధ తత్త్వం వీక్షితుమాదితః ।
 ప్రజ్ఞాప్రాణావుపాధీ తౌ వివిచ్యేతాం యథాతథమ్ ॥ ౮.౪౪ ॥
 శ్రోత్రం త్వక్పక్షుషీ జిహ్వో స్పూణం ధీన్ద్రియపఞ్చకమ్ ।
 వాక్పాణిపాదపాయూపస్థాః కర్మేన్ద్రియపఞ్చకమ్ ॥ ౮.౪౫ ॥
 ఇన్ద్రియాణాం ప్రవృత్తిః స్యాత్ప్రజ్ఞాలోచనపూర్వికా ।
 ప్రాణవాయుప్రేరితా చేత్యేవం లోకే వ్యవస్థితః ॥ ౮.౪౬ ॥
 తత్ర మూఢాః కేచిదాహుర్యుగవఞ్చక్షురాదయః ।
 సర్వేఽపి స్వస్వషయే ప్రవర్తంత ఇతీదృశమ్ ॥ ౮.౪౭ ॥
 తదసన్నిపుణోఽప్యత్ర న శక్తః సూక్ష్మమీక్షితుమ్ ।
 కాలాలృప్తేన సఞ్చాద్య క్రమం ధూర్తో విడమ్బయేత్ ॥ ౮.౪౮ ॥
 ప్రజ్ఞాప్రాణసహాయేన వినా వైవేన్ద్రియం క్వచిత్ ।

ప్రవర్తతే సహాయస్తు క్రమభావీతి నిశ్చితః ॥ ౮.౪౯॥

అన్యథా నిఖిలం వేద ధూర్తో హ్యేకక్షణే పఠేత్ ।

యా ప్రజ్ఞాప్రాణయోర్వృత్తిః సా స్యాద్వాగ్విత్త్వివత్కృమాత్ ॥ ౮.౫౦॥

ప్రజ్ఞాప్రాణానుగ్రహేణ వాగ్యదాహ తదేతరే ।

చక్షురాద్యా ఉపరతాస్తామనుబ్రువతే ఖలు ॥ ౮.౫౧॥

స్వవ్యాపారే ప్రవృత్తాశ్చేత్ప్రజ్ఞాప్రాణానుకర్షణాత్ ।

వాచో విఘ్నా భవేద్విఘ్నవారణం హ్యనువాదితా ॥ ౮.౫౨॥

ఏవమన్యత్రాపి యోజ్యమతః సర్వేఽపి సంహతాః ।

ఏకైకవిషయో హ్యుక్తో వ్యహారః క్రమాద్భవేత్ ॥ ౮.౫౩॥

క్రమభావీ విచిత్రోఽయం వ్యవహారశ్చిదాత్మనా ।

యేనైకేనేక్ష్యతే సోఽయమన్యః సర్వేభ్య ఇష్యతామ్ ॥ ౮.౫౪॥

ప్రాణా వాగాదయః సర్వే కిం సమా ఉత విద్యతే ।

శ్రేష్ఠస్తేష్యితి చేత్ప్రాణః శ్రేష్ఠో జీవనకృత్వతః ॥ ౮.౫౫॥

తస్మాదుపేక్ష్య వాగాదీన్ ప్రాణోపాధిః సమాశ్రితః ।

ఆత్మబోధాయ కిఞ్చాయం ప్రాణ ఉత్థాపయేద్వపుః ॥ ౮.౫౬॥

నను సుప్తావయం ప్రాణో దేహం నోత్థాపయత్సముమ్ ।

కిన్తు జాగరణే తస్మాత్ప్రజ్ఞైవాత్ర ప్రయోజికా ॥ ౮.౫౭॥

చతుర్భిరుహ్యతే యత్తు సర్వశక్త్యా శరీరకమ్ ।

తూలాయతే తదేవాహన్ధియాపూతమితిక్ష్యతే ॥ ౮.౫౮॥

సత్యమేవ తతః ప్రజ్ఞోపాధిః ప్రాణవదాశ్రితః ।

ప్రజ్ఞాత్మా ప్రాణ ఏవైకో మిలిత్వోపాధిరిష్యతే ॥ ౮.౫౯॥

ద్వయోర్మృతో జీవనే చ సహుభావాత్తదేకతా ।

ఉత్థాపకత్వాదుక్థం తదిత్యైకాగ్ర్యాయ చిన్తయేత్ ॥ ౮.౬౦॥

చిత్తైకాగ్ర్యే క్షమా బుద్ధిర్బద్ధం తత్సాక్షిణం భవేత్ ।

జగద్ధేతుతయాఽప్యేష ప్రాణః స్వాత్మోపలక్షకః ॥ ౮.౬౧॥

ఏకాదశేన్ద్రియాణ్యేషాం విషయాశ్చ జగత్థలు ।

సుప్తా సర్వ జగల్లీనం ప్రాణోపాధిక ఆత్మని ॥ ౮.౬౨॥

ఇన్ద్రియాణ్యేవ లీయన్తే విషయా నేతి చేన్న తత్ |
 ప్రాతీతికస్య జగతో మానాభావో లయో మతః || ౮.౬౩||
 ప్రాతీతికత్వం వేదాన్తసిద్ధాన్తే జగతః స్ఫుటమ్ |
 అతః సుప్తౌ జగల్లీనం ప్రబోధే జాయతే పునః || ౮.౬౪||
 ప్రాణప్రతీతిరప్యస్య సుప్తౌ నాస్తీతి చేత్తదా |
 ప్రాణోక్తిరన్యదృష్ట్యైవ ప్రాణేనాత్మోపలక్ష్యతే || ౮.౬౫||
 ప్రబోధే స్వాత్మనోఽక్షాణి జాయన్తే విస్ఫులిక్లవత్ |
 తేభ్యోఽభిమానిదేవాః స్యుర్దేవేభ్యో విషయా ఇమే || ౮.౬౬||
 దృష్టిస్పష్టిమిమాం బ్రహ్మానుభవీ బహుమన్యతే |
 స్వప్నబోధాత్వస్వసంసారో లీయతే స్వప్నవద్యతః || ౮.౬౭||
 న్యాయేనానేన మరణే, మూర్ఛాద్వో చోహ్యతాం ఛయః |
 లీనస్య పునరుత్పత్తౌ వ్యవహారక్రమం శ్చణు || ౮.౬౮||
 ప్రాణోపాధికజీవాత్మా యదా వ్యవజిహీర్షతి |
 తదా వాక్స్పృజతే శబ్ద జీవో వాచా బ్రవీతి తమ్ || ౮.౬౯||
 ఏవం సర్వత్ర విజ్ఞేయం ప్రాణే సర్వాప్తిరీరితా |
 ప్రజ్ఞా ప్రాణాదభిన్నాఽతస్తస్యాం సర్వాప్తిరుచ్యతే || ౮.౭౦||
 వాక్ ప్రజ్ఞాయామేకమంశమభిమానాఖ్యమాశ్రితా |
 ప్రజ్ఞాభిమానవశతః శబ్దోచ్ఛారణశక్తియుక్ || ౮.౭౧||
 శరీరగా త్వగప్యేవం శక్తాభూత్స్పర్శజే సుఖే |
 రతౌ ప్రజాతావానన్దే చోపస్థః శక్తిమానభూత్ || ౮.౭౨||
 క్రీడా చోత్పాదనం వీర్యమోక్షశోక్తమిదం త్రయమ్ |
 ధ్యేయే జ్ఞేయే చ కామాదౌ చిత్తం శతమభూత్థలు || ౮.౭౩||
 సర్వేంద్రియేషు ప్రజ్ఞాయా అభిమానోఽవధార్యతామ్ |
 అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాముదాహార్యోఽఖిలేష్వసౌ || ౮.౭౪||
 ప్రజ్ఞాయా వాచమారుహ్య జీవో నామాభివక్తి చ |
 అన్యచిత్తోఽభవం తేన నావోచమితి చోచ్యతే || ౮.౭౫||
 వక్ష్యమీత్యభిమానోఽయం వాగారోహ ఇతీర్యతే |
 ధ్యాస్యామీత్యభిమానాత్తు చిత్తారోహస్తథా భవేత్ || ౮.౭౬||

అభిమానోఽపి ధీవృత్తిః సాపి పూర్వం భవేదథ |
 ధియా ధ్యానాదిరిత్యేకా ధీః క్రమాత్కరుతే ద్వయమ్ || ౮.౭౭||
 యథా ప్రాణే జగత్సర్వం లయోత్పత్త్యోరవస్థితమ్ |
 ప్రజ్ఞాయాం చ తథా సర్వం స్థితికాలే వ్యవస్థితమ్ || ౮.౭౮||
 ప్రజ్ఞాప్రాణౌ తతో ముఖ్యోపాధీ స్వాత్మావబోధనే |
 తద్ద్వారేణావబోధవ్యో జీవాత్మాదౌ వివేకినా || ౮.౭౯||
 వాచా నామాభివదనం యత్తత్స్వాత్కర్తృపూర్వకమ్ |
 క్రియాత్వాత్కృషివత్కర్తా చాహమిత్యనుభూయతే || ౮.౮౦||
 శబ్దాదివిషయేఽహస్థిః కేనాపి న హి శక్యతే |
 దేహేన్ద్రియేష్యపి తథా మదీయత్వావభాసనాత్ || ౮.౮౧||
 ఆనఖాగ్రమహజ్కారో వపుర్వ్యాప్యవతిష్ఠతే |
 చిద్బింబప్రతిబింబాభ్యాం వ్యాప్తోఽసౌ కర్తృతాం వ్రజేత్ || ౮.౮౨||
 క్రియావాంశ్చైతనః కర్తాహజ్కారస్తాదృశస్తతః |
 కర్తా భూత్వాఖిలైరక్షైర్వ్యాపారాన్ కురుతేఽఖిలాన్ || ౮.౮౩||
 జీవాత్మానం వివిచ్యేత్థం చేతనం ప్రాణధారిణమ్ |
 వివిచ్యాత్పరమాత్మానమానన్దం శుద్ధచేతనమ్ || ౮.౮౪||
 ప్రతిబింబాహజ్కృతిభ్యాం బింబం నిష్కృష్య సాక్షిణమ్ |
 బ్రహ్మేతి విద్యాత్సర్వస్య తస్మిన్నారోపితత్వతః || ౮.౮౫||
 ప్రజ్ఞామాత్రా భూతమాత్రా గ్రాహ్యగ్రాహకరూపతః |
 సంసారం నిర్వహత్యస్మిన్నాత్మతత్త్వే ప్రకల్పితాః || ౮.౮౬||
 చక్రస్యారేష్యాశ్రితా స్యాన్నేమినాభావరాస్తథా |
 అక్షేషు విషయాస్తాని చాత్మని ప్రాణలక్షితే || ౮.౮౭||
 చేష్టా కల్పనహేతుత్వాత్ప్రాణో ధీకల్పనస్య చ |
 హేతుత్వేన భవేత్ప్రజ్ఞా తతస్తానన్ద ఏవ హి || ౮.౮౮||
 పరప్రేమాస్పదతయా సర్వేషాం యో విభాత్యసౌ |
 నిత్యానన్దః పరాత్మా స్యాజ్జరామరణవర్జనాత్ || ౮.౮౯||

న పుణ్యేన భవేద్దేవో న పాపేన పశుర్భవేత్ |
 చిచ్ఛాయావానహజ్కార ఏవ స్యాత్పుణ్యపాపవాన్ || ౮.౯౦||
 తదీయే పుణ్యపాపే ద్వే దేహస్థే చ జరామృతీ |
 స్వాత్మన్యారోపయేన్మాధస్తతో దేవాదిజన్మభాక్ || ౮.౯౧||
 ఆరోపే బాధితే బోధాత్కర్మ స్యాద్ధగ్ధబీజవత్ |
 తతో జన్మాజ్కూరో నాస్తి నిర్లేపే పరమాత్మని || ౮.౯౨||
 కార్యోపాధేరభావేఽపి కారణోపాధిమత్త్వతః |
 కర్మాస్యాప్తితి చేదీశః కర్మాధ్యక్షో న కర్మకృత్ || ౮.౯౩||
 కారయత్త్వా పుణ్యమేవ కర్తారం స్వర్గమాపయేత్ |
 పాపం తు కారయిత్వా తం నరకం ప్రాపయేదసౌ || ౮.౯౪||
 పర్జన్యవత్ప్రేరకత్వాన్నాస్య వైషమ్యమాపతేత్ |
 శాల్యాదీన్ బహుధా వృష్టిర్వర్షయేద్విషమాపి నో || ౮.౯౫||
 ఉత్తమాధమభావోఽత్ర తత్తద్బీజేన కారితః |
 తారతమ్యం చ జీవేషు స్వస్వవాసనయా కృతమ్ || ౮.౯౬||
 మాత్మవత్పాలయేల్లోకం శిక్షయేత్పితృవత్ప్రభుః |
 స్వామీ స్వాధ్రాజవత్సోఽయం మమాత్మేత్యవగమ్యతామ్ || ౮.౯౭||
 మాయోపాధౌ స్థితే తస్య మిథ్యాత్వం బుద్ధ్యతే తతః |
 సంసారీ జీవవన్నేశః స్వానన్తైకరసో హ్యయమ్ || ౮.౯౮||
 అఖణ్డైకరసానన్దో ముక్తోఽయం స్వాత్మదృష్టితః |
 సంసారిదృష్ట్యా సర్వేశ ఇతి విద్ధి ప్రతర్దన || ౮.౯౯||
 ఇన్ద్రానుగ్రహతః సోఽభూత్కృతకృత్యః ప్రతర్దనః |
 ఏతద్వ్యాఖ్యానతస్తుష్యాద్విద్యాతీర్థమహేశ్వరః || ౮.౧౦౦||
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 కౌషీతకీశాఖా వివరణే ఇన్ద్రప్రతర్దనసంవాదో నామ అష్టమోఽధ్యాయః || ౮||

౯. కౌషీతకీశాఖోపనిషద్వివరణో నామ నవమోఽధ్యాయః ।

రాజా బాలాకయే ప్రాహ విప్రాయ బ్రహ్మవేదనమ్ ।
 కౌషీతక్యాఖ్యాశాఖాయామత్ర స్పష్టికరోమి తత్ ॥ ౯.౧॥

దృష్టో బాలాకిరపరబ్రహ్మవిత్స కదాచన ।
 అజాతశత్రుం కాశీశం బుబోధయిషురాగతః ॥ ౯.౨॥

అజాతశత్రుర్బ్రహ్మత్మవేదనాచ్ఛౌర్యతోఽపి చ ।
 అన్తర్పహిశ్చ నిఃశత్రుః కాశ్యాం రాజా బభూవ సః ॥ ౯.౩॥

గర్గగోత్రజవిప్రోఽయం బాలాకిరైవ తత్త్వవిత్ ।
 కిన్తి ప్రాణోపాసకోఽయం దర్పేణ మహతావృతః ॥ ౯.౪॥

రాజన్ బుభుత్సవే తుభ్యం పరం బ్రహ్మ బ్రువాణ్యహమ్ ।
 ఇత్యుక్తాద్విత్సపురుషం బ్రహ్మోపాస్యేత్యవోచత ॥ ౯.౫॥

రాజా నివార్య తం ప్రాహ ఫలం ధ్యేయగుణానపి ।
 ఏవం పశ్చదశ బ్రహ్మోణ్యప్యత్రాసావవోచత ॥ ౯.౬॥

చన్ద్రో విద్యుతి మేఘే ఖే వాయావగ్నౌ జలేఽపి చ ।
 ఆదర్శే శ్రవణే గన్తుశబ్దే ఛాయాకృతావపి ॥ ౯.౭॥

దేహా స్వప్నో దక్షిణేఽక్షిణ్యపి వామేఽబ్రవీత్కృమాత్ ।
 సర్వత్ర రాజ్ఞా ప్రత్యుక్తో విప్రస్తాష్టిమవస్థితః ॥ ౯.౮॥

అజాతశత్రూ రాజా తం పరబ్రహ్మవిదుక్తవాన్ ।
 పరం బ్రహ్మ వదిష్యామీత్యుక్తిస్తవ మృషా భవేత్ ॥ ౯.౯॥

జగతః పురుషాణాం చ కర్తృ బ్రహ్మేతి బుద్ధ్యతామ్ ।
 బాలాకిః పరవిద్యార్థం రాజానముపసన్నవాన్ ॥ ౯.౧౦॥

రాజా నాగ్గీచకారైతత్స్వజాతేరథమత్వతః ।
 గురుత్వం నాస్తి మే తుభ్యం బ్రహ్మ విజ్ఞాపయామ్యహమ్ ॥ ౯.౧౧॥

ఇత్యుక్తాః పాణినా విప్రమాదాయాన్తఃపురం గతః ।
 సూత్రాత్త్వైవ పరం బ్రహ్మ ప్రాణో జీవ ఇతీదృశః ॥ ౯.౧౨॥

బాలాకేనిశ్చయస్తస్య వ్యావృత్త్యై సుప్తమాగతౌ (స్పృష్టమాహతమ్) ।
 సుషుప్తే పురుషే ప్రాణో న లీనచక్షురాదివత్ ॥ ౯.౧౩॥

జీవశ్చేత్ప్రతిబుద్ధ్యేత సమాహూతః స్వనామభిః ।
 ఇతి మత్వాహ్వయత్ప్రాణం శాస్త్రీయైస్తస్య నామభిః ॥ ౯.౧౪॥
 నోత్తస్థా స పుమాన్ కిన్తు శిష్య ఏవాత్ర పూర్వవత్ ।
 యష్టాస్థా తాడితః సుప్తః సముత్తస్థా త్వరాన్వితః ॥ ౯.౧౫॥
 యథా భస్మావృతో వహ్నిర్వాయునా జ్వాల్యతే తథా ।
 ప్రాణో నాత్మా బోధహీనో ఘటవద్యస్తు బుద్ధ్యతే ॥ ౯.౧౬॥
 ఇన్ద్రియైః సహితో భోక్తా జీవోఽసౌ చేతనత్వతః ।
 ద్వా సుపర్ణేతి మన్త్రేణ చేతనౌ ద్వావుదీరితౌ ॥ ౯.౧౭॥
 తయోరన్యతరో భోక్తాఽనశ్నన్నన్యః ప్రకాశతే ।
 చిచ్ఛాయావానహజ్కారో వ్యాప్తో జాగరణే పుమాన్ ॥ ౯.౧౮॥
 ఇన్ద్రియైర్విషయాన్ భుక్త్యే తం భోక్తారమబుద్ధ్యత ।
 ప్రాణాత్మవేద్యసౌ భోక్తుబోధేనైవాతివిస్మితః ॥ ౯.౧౯॥
 బుద్ధం బ్రహ్మేతి సన్తుష్టో నాన్యత్ప్రస్తుమపైక్షత ।
 జ్ఞాపయిష్యేఽహమిత్యేవం రాజ్ఞా తస్మై ప్రతిశ్రుతమ్ ॥ ౯.౨౦॥
 శిష్టిం బోధయితుం తస్మాత్స్వయం ప్రశ్నాంశ్చకార సః ।
 మన్దధీరపి యః శ్రోతా శ్రద్ధాలుర్వినయాన్వితః ॥ ౯.౨౧॥
 అపృష్టేనాపి వక్తవ్యా తస్మై విద్యేతి శాస్త్రధీః ।
 యో భోక్తాఽత్రోత్థితః సోఽయం క్వాఽశయిష్ట పురా క వా ॥ ౯.౨౨॥
 అభూద్ధీరహితా సుప్తిః కుతో వాఽగాదయం పుమాన్ ।
 బాలాకీనా అవిజ్ఞాతమిదం సర్వమితి స్వయమ్ ॥ ౯.౨౩॥
 నిశ్చిత్త్య త్రితయస్యాస్య నిర్ణయం సృష్టమబ్రవీత్ ।
 హృదయం కమలాకారం దేహమధ్యేఽస్యధోముఖమ్ ॥ ౯.౨౪॥
 నాడ్యస్తస్మాద్వినిర్గత్య వ్యాప్నువన్త్యఖిలం వపుః ।
 అహజ్కారోపాధిరాత్మా జీవో భూత్వా హృది స్థితః ॥ ౯.౨౫॥
 నాడిభిః ప్రసృతః సోఽక్షైర్జానన్ జాగరణే స్థితః ।
 బాహ్యభోగప్రదం కర్మ యదా క్షీణం తదా పునః ॥ ౯.౨౬॥
 వాసనాభోగదే కర్మణ్యుద్బుద్ధే స్వప్నభాగ్భవేత్ ।

స్వప్ననాడిష్యవేష్యాథ కర్మణోఽస్యాపి సజ్జయాత్ || ౯.౨౭||

హృది సజ్కోచమాప్నోతి సా సుషుప్తి రీతి ర్యతే |

నాడిమూలాని హృత్పద్మే పురీతదేష్టితేఽవసన్ || ౯.౨౮||

యాని తేషు ప్రవిశ్యాన్తర్లీయతే పరమాత్మని |

పరమాత్మా స్వతః పూర్ణః సచ్చిదానందలక్షణః || ౯.౨౯||

సోఽహంకారపరిచ్ఛిన్నో జీవత్వారోపవాన్ భవేత్ |

అజ్ఞానకార్యోఽహంకారోఽవస్థితః ఫలభుక్తయే || ౯.౩౦||

ఫలదే కర్మణి క్షీణే లీయతేఽసౌ స్వకారణే |

పూర్ణేనైక్యమవాప్నోతి పరిచ్ఛిన్నో యథా ఘటే || ౯.౩౧||

నష్టే ఘటాకాశ ఐక్యం వియతా మహతా బ్రజేత్ |

యదా న కఙ్కచన స్వప్నం పశ్యేత్సుప్తస్తదాఽఖిలమ్ || ౯.౩౨||

విషయేన్ద్రియజాతం యత్తత్ప్రాణే ప్రవిలీయతే |

ప్రాణశబ్దో వాయుమాహ పరమాత్మానమప్యసౌ || ౯.౩౩||

ప్రకృష్టచేష్టాహేతుత్వముభయత్రాపి విద్యతే |

వాయో శ్వాసక్రియాః సర్వాః సృష్టిస్తు పరమాత్మని || ౯.౩౪||

దృష్టిభేదాద్వయోశ్చాక్షలయో వక్తుం హి శక్యతే |

సుప్తస్యాక్షలయః ప్రాణవాయూవితి తటస్థః || ౯.౩౫||

అద్వైతే ద్వైతవిలయం మన్యతే సుప్త ఉత్థితః |

సుప్తాభిప్రాయమాశ్రిత్య పరాత్మని జగల్లయః || ౯.౩౬||

శ్రుత్యుక్తస్తేన పూర్వోక్తప్రశ్నయోరుత్తరం భవేత్ |

కైషోఽశయిష్ట కుత్రేయం సుప్తిస్తతోత్తరం క్రమాత్ || ౯.౩౭||

పరామాత్మన్యశయిష్టాఽభూదజ్ఞానే సుప్తి రీత్యదః |

పరిచ్ఛిన్నస్య పూర్ణాత్మతాదాత్మ్యం శయనం భవేత్ || ౯.౩౮||

సాహంకారస్య జగతో విలయః సుప్తి రుచ్యతే |

కుత ఆగాదితి ప్రశ్నస్యోత్తరం దృశ్యతామిదమ్ || ౯.౩౯||

అజ్ఞానేనావృతాత్పూర్ణాదాగచ్ఛతి పరాత్మనః |

యదా ప్రబుద్ధ్యతే సుప్తస్తదాగ్నేర్విస్ఫులిజవత్ || ౯.౪౦||

ప్రాణా యథాయథం తస్మాజ్ఞాయస్తే పరమాత్మనః ।
 ప్రాణాభిమానిదేవానామగ్న్యూదీనాం జనిస్తతః ॥ ౯.౪౧॥
 లోక్యస్తే విషయా ఆక్షేస్తే దేవేభ్యః సముద్గతాః ।
 సర్వసాధారణః సర్గ ఏకః ప్రాతిస్వికోఽపరః ॥ ౯.౪౨॥
 ఆకాశాదిక్రమాదాద్యః ప్రాణాదిక్రమతోఽపరః ।
 సర్వేషాం ప్రాణీనాం కర్మక్షయే స్యాత్ప్రళయో మహాన్ ॥ ౯.౪౩॥
 పునః కర్మోద్భవే తేషాం స్యాన్మహాసృష్టిరీశ్వరాత్ ।
 ఏకస్య కర్మణి క్షీణే ప్రలయః సుప్తినామభృత్ ॥ ౯.౪౪॥
 పునః కర్మోద్భవే తస్య సృష్టిః స్యాజ్జగరాభిఘా ।
 అద్వైతతత్త్వబోధాయ సృష్టిః సర్వత్ర కథ్యతే ॥ ౯.౪౫॥
 అల్పా సా మహతీ వాస్తు సదద్వైతం విబుద్ధ్యతే ।
 ప్రాథస్య రాజగేహస్య ద్వారం స్యాత్పురతో మహత్ ॥ ౯.౪౬॥
 పృష్ఠతోస్త్రేపురద్వారం చోరద్వారాఖ్యమల్పకమ్ ।
 మహాద్వారేణ సహసా దుర్లభం రాజదర్శనమ్ ॥ ౯.౪౭॥
 జనసమ్మర్దబాహుల్యాద్ద్వారాణాం చ బహుత్వతః ।
 అల్పద్వారే స్వామిభక్తో హారాద్రాజానమీక్షతే ॥ ౯.౪౮॥
 దృష్టిసృష్ట్యానుభూత్యర్థీ వేత్త్యాత్మానం తథా హరాత్ ।
 మహాసృష్ట్యా తత్పదార్థమాదౌ జ్ఞాత్వా తథా పునః ॥ ౯.౪౯॥
 త్వమ్పదార్థం శోధయిత్వా వాక్యాద్భేదో విలమ్బతే ।
 తస్మాదిహజాతశత్రుర్బాలాకేరవిలమ్బతః ॥ ౯.౫౦॥
 ప్రత్యగ్భ్రహ్మత్వబోధార్థం దృష్టిసృష్టిమవోచత ।
 సుప్తావాసీద్యదజ్ఞానమహాజ్కారలయోఽత్ర హి ॥ ౯.౫౧॥
 సోఽహాజ్కారః కర్మభోగకాలే స్యాత్పునరుద్గతః ।
 తేనావచ్ఛిన్న ఆత్మాపి కర్తా భోక్తాపి పూర్వవత్ ॥ ౯.౫౨॥
 భోక్తురాత్మన ఉత్పన్నం భోగసాధనమిన్ద్రియమ్ ।
 ఇన్ద్రియప్రేరకో దేవానుగ్రహస్తత ఉద్గతః ॥ ౯.౫౩॥
 అక్షేభ్యోఽనుగృహీతేభ్యో లోకా భాన్తి సముద్గతాః ।
 సేయం ప్రాతీతికీ సృష్టిస్తస్మాజ్ఞాతా తతః స్వయమ్ ॥ ౯.౫౪॥

జగత్కర్తా పరాత్మేతి క్షణాద్వాలోఽపి బుద్ధ్యతే |
 ఈశ్వరో మహిమోపేతః సోఽప్యన్య ఇతి వాసనా || ౯.౫౫ ||
 ధీమతాం చిరమారూఢా వియదాదిక్రమస్తతః |
 కిం బహుక్త్యాఽస్తు యా కాచిత్స్పృష్టిః సా మాయికీ తేతః || ౯.౫౬ ||
 అద్వితీయానన్త ఆత్మా సుషుప్తావనుభూయతే |
 అహఙ్కారో మాయికో యస్తదవచ్ఛిన్నచేతనః || ౯.౫౭ ||
 ఆత్మా జాగరణే కృతస్నుమానఖం వ్యాఘ్నయాద్యపుః |
 గూఢోఽగ్నిరరణౌ వ్యాపీ తథా సుప్తౌ చితిర్వపుః || ౯.౫౮ ||
 వ్యాప్సోత్యవిద్యయా గూఢా జాగరే క్షురవత్త్వితా |
 నాపితస్య క్షురాః పాత్రే స్పృష్టా భాన్తి పృథక్స్వితాః || ౯.౫౯ ||
 చక్షురాదిషు చిల్లేశాః స్పృష్టా భాన్తి పృథక్తథా |
 సర్వేఽపి కరణాత్మానః కర్తాత్మానమిమం సదా || ౯.౬౦ ||
 అనుసృత్యైవ తిష్ఠతి శ్రేష్ఠినం స్వజనా ఇవ |
 పుత్రమిత్రాదిభిః స్వయైః సార్థం శ్రేష్ఠీ ధనీ సదా || ౯.౬౧ ||
 భుక్త్యై తేఽపి తదిష్టార్థం కుర్వన్తో భోజయన్తి తేమ్ |
 ఏవం జీవః స్వకీయాక్షైః సార్థం శబ్దాదికాన్ సదా || ౯.౬౨ ||
 భుక్త్యైఽఙాణీ చ శబ్దాదీన్సృష్టాన్తి స్వామితుష్టయే |
 యత్ర తిష్ఠతి భోక్తాసౌ సుప్తౌ జాగరణే పునః || ౯.౬౩ ||
 యస్మాద్మదేతి సోఽద్వైతః పరమాత్మేతి బుద్ధ్యతామ్ |
 ఇత్యమద్వైతబోధార్థమహఙ్కారే పరేశ్వరః || ౯.౬౪ ||
 స్పష్టచిత్ప్రతిబింబోఽభూదితి శ్రుత్యన్తరే శ్రుతమ్ |
 యావదద్వైతమాత్మానమన్యో వైవ విజజ్ఞివాన్ || ౯.౬౫ ||
 అసురా బహిరన్తస్థాస్తావదభ్యభవన్నిమమ్ |
 బహిష్ఠా అసురాః స్వర్గే స్థితమేనం బబాధిరే || ౯.౬౬ ||
 ఆన్తరా అసురాశ్చిత్తే కామాద్యా దుఃఖదాయినః |
 యదా విజజ్ఞావాత్మానమసురానఖిలాన్స్తదా || ౯.౬౭ ||

హత్వా జయేన దేవానాం త్రైప్యం స్వారాజ్యమాప్తవాన్ ।
 అజాతశత్రుతామేతి జాతబ్రహ్మత్వబోధతః ॥ ౯.౬౮॥
 అన్తర్బహిర్వా కః శత్రుర్మమ సర్వాత్మదర్శినః ।
 బ్రహ్మద్యాః స్థావరాన్తా యే ప్రాణీనో మమ తే వపుః ॥ ౯.౬౯॥
 కామక్రోధాదయో దోషా జాయేరన్మే కుతోఽన్యతః ।
 అసురాణాం స్వాత్మతాప్తావసురత్వం హతం భవేత్ ॥ ౯.౭౦॥
 అయమేవ జయస్తస్య దేవేభ్యః శ్రేష్ఠతా తతః ।
 అద్వైతమపరాధీనం స్వరాట్ స్వాత్మే న తత్త్వవిత్ ॥ ౯.౭౧॥
 ఆత్మానం బోధయిత్వైషామధిపోఽధికపాలనాత్ ।
 నైతదిన్ద్రస్య మాహాత్మ్యం కిన్తు జ్ఞానస్య తత్త్వతః ॥ ౯.౭౨॥
 అన్యోఽప్యద్వైతమాత్మానం వేత్తి చేదిన్ద్రవద్భవేత్ ।
 అజాతశత్రుర్బాలాకిం విప్రమిత్రమవోధయత్ ॥ ౯.౭౩॥
 తథైవోత్తమతాగర్వం త్యక్త్వా నాసీత బుద్ధిమాన్ ।
 విద్వానప్యపసన్నాయ దద్యాద్విద్యాం మహాదరాత్ ॥ ౯.౭౪॥
 దేయాత్తాభ్యాం స్వభావం తం విద్యాత్థిర్థమహేశ్వరః ॥ ౯.౭౫॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 కౌషీతకీశాఖోపనిషద్వివరణో నామ నవమోఽధ్యాయః ॥ ౯॥

౧౦. మైత్రాయణీయశాఖావివరణో నామ దశమోఽధ్యాయః ।

మైత్రాయణీయనామ్నీ యా శాఖా సా యాజుషీ మతా ।
 తస్యాం శాకాయన్య మునిర్బోధయామాస భూపతిమ్ ॥ ౧౦.౧॥
 బృహద్రథః స్వస్య రాజ్యే పుత్రం సంస్థాప్య నిర్గతః ।
 వనే మహత్తపస్తప్త్యా విద్యార్థం మునిమాయయౌ ॥ ౧౦.౨॥
 అశాశ్వతం శరీరం మే కదా యాయాత్తతః పురా ।
 జ్ఞాస్యామ్యాత్మానమాత్మజ్ఞో మునిర్మాం బోధయిష్యతి ॥ ౧౦.౩॥
 ఇత్యభిప్రేత్య సాష్టాంగం ప్రణిపత్య భువి స్థితః ।
 వృణీష్య వరమిత్సుక్తో వృతవానాత్మవేదనమ్ ॥ ౧౦.౪॥

రాజ్ఞాం భోగప్రధానానామాత్మజ్ఞానం సుదుఃశకమ్ |
 వృణీష్య కామానిత్యుక్తః స మునేః పాదమగ్రహీత్ || ౧౦.౫ ||
 పాదం స్వమూర్ధ్వ్యవస్థాప్య స్వవైరాగ్యం ప్రకాశయన్ |
 ఆధారో కరణే దోషానవోచదోభిక్తుభోగ్యయోః || ౧౦.౬ ||
 భోగాధికరణం దేహస్తస్య దోషా ఇతి స్ఫుటాః |
 అస్థిచర్మస్నాయుమజ్జామాంసశుక్రాదయోఽఖిలాః || ౧౦.౭ ||
 బీభత్సాకారణాన్యేషు మజ్జతా భుజ్యతే కథమ్ |
 విటూర్ణఖాతే మగ్నః సన్ భుజ్కై కోఽపి న బుద్ధిమాన్ || ౧౦.౮ ||
 పురా త్వవిద్యయాచ్చన్నదోషోఽహం భుక్తవాంస్తతః |
 బాలోఽపి మూఢో యత్కించ్చిద్దాద్యాద్విష్టాదికం తథా || ౧౦.౯ ||
 భోగాధికరణే దోషా ఆసతాం భోగసాధనే |
 చిత్తేఽపి బహవో దోషా వర్తతే హి నిరన్తరమ్ || ౧౦.౧౦ ||
 కామక్రోధో లోభమోహౌ విషాదేర్ష్యాభయాదయః |
 యే సన్యేతైర్గ్రస్తచిత్తే భోగినః కిం సుఖం భవేత్ || ౧౦.౧౧ ||
 శ్రూయంతాం భోక్తుదోషాశ్చ భోక్తారో బహవో మతాః |
 దేహాభిమానినో జీవా అధమా మధ్యమోత్తమాః || ౧౦.౧౨ ||
 దరిద్రా అధమా జ్ఞేయా మధ్యమాశ్చక్రవర్తినః |
 గర్వర్వాద్యా ఉత్తమాః స్యుస్తే సర్వేఽపి క్షయిష్టవః || ౧౦.౧౩ ||
 ఉత్పన్నధ్వంసినో యద్వత్సర్వర్థంశమశకాదయః |
 తథైవ సర్వభోక్తారో మ్రియంతే స్వాయుషః క్షయే || ౧౦.౧౪ ||
 భోక్తా న మ్రియతే కిన్తు దేహ ఏవేతిచేచ్ఛుణు |
 దేహస్థప్యైవ భోక్తుత్వం తన్నశ్యేద్వపుషా సహ || ౧౦.౧౫ ||
 దరిద్రాణాం భోగహేతుః శ్రీర్భ్రుత్యాశ్చ న సన్త్యథ |
 సుధుమ్నప్రముఖానాం విద్యంతే చక్రవర్తినామ్ || ౧౦.౧౬ ||
 ఇతి చేతనన్తు సర్వేషాం మిషతమేవ మధ్యమః |
 మ్రియతే చక్రవర్తీ తాం సన్త్యజ్య మహతీం శ్రియమ్ || ౧౦.౧౭ ||
 అన్తర్దానాదిశక్తిశ్చేద్గన్ధస్వరాదిషు విద్యతే |

విద్యతాం నామ మృత్యుస్తు తేషాం శాస్త్రేషు కథ్యతే || ౧౦.౧౮ ||
 భోక్తృణాం నశ్వరాణాం కో భోగః స్యాన్మృత్యుచింతయా |
 శయానో భువి నో కశ్చిన్మూర్ఖుర్ధనమిచ్ఛతి || ౧౦.౧౯ ||
 తిష్ఠత్వసా భోక్తృదోషో భోగ్యేఽపి శ్రూయతామయమ్ |
 అభిగిర్యాదికం సర్వ నశ్వరం కిముతేతరత్ || ౧౦.౨౦ ||
 దోషాన్ సోఢ్యా సకృద్భుక్తః సంసారో నశ్యతీతి చేత్ |
 న భోగైరాశ్రితస్యాస్య సంసారావృత్తిదర్శనాత్ || ౧౦.౨౧ ||
 భోగకాలే కృతం కర్మ కుతో జన్మ దదాతి నో |
 అన్ధకూపస్థితో భేక ఇవాహం సంస్కృతిస్థితః || ౧౦.౨౨ ||
 సంసారకూపపతితమస్మాదుద్ధర్తుమర్హసి |
 త్వమేవ గతిరస్మాకమన్యా కాపి న విద్యతే || ౧౦.౨౩ ||
 రాజ్ఞోఽస్య తీవ్రవైరాగ్యం దృష్టా ముఖ్యాధికారితామ్ |
 తమాహ కృతకృత్యస్త్యమాత్మజ్ఞోఽసి న సంశయః || ౧౦.౨౪ ||
 యజ్ఞదానాది కృత్యం తే జాతం వివిదిషోదయాత్ |
 సఫలం న పునః కర్మ కర్తవ్యం తేఽత్ర విద్యతే || ౧౦.౨౫ ||
 విషయాసక్తిరేవాస్య జ్ఞానస్య ప్రతిబద్ధికా |
 ఏషా తు నాస్తి తే జ్ఞానం హస్తప్రాప్తమివ స్థితమ్ || ౧౦.౨౬ ||
 సంసారహాయతాం బుద్ధ్యా త్యక్తే తస్మిన్నశేషతః |
 యోఽవశిష్టో భాతి సోఽయమేవాత్మేత్యవగచ్ఛ భోః || ౧౦.౨౭ ||
 అవశిష్టోఽయమాత్మాసావహమిత్యేవ గమ్యతే |
 మతభేదాదహమ్బుద్ధిర్బహుష్యస్త్యత్ర కో భవేత్ || ౧౦.౨౮ ||
 దేహః కర్తా చ సాక్షీతి త్రయో వాదిభిరీరితాః |
 ఆత్మానస్తేషు కతమో భవతోఽభిమతో వద || ౧౦.౨౯ ||
 సాక్ష్యాత్మాభిమతో నాసౌ తయోర్దోషాస్త్యయేరితాః |
 సంసారాన్తఃపాతినౌ తౌ న తయోరాత్మతోచితా || ౧౦.౩౦ ||
 చాక్షుషవ్యవహారేఽస్య భాసకత్వేన సాక్షితా |
 వివేక్తుం శక్యతే తస్మాదక్ష్యపాథౌ స ఉచ్యతే || ౧౦.౩౧ ||

దేహమధ్యేఽస్తి హృత్పద్మం నాడీయుతమధోముఖమ్ |
 నాడ్యస్తూర్ధ్వమధశ్చైతం దేహం వ్యాప్య వ్యవస్థితాః || ౧౦.౩౨||
 అహఙ్కారోఽత్ర చిదుక్తః కర్తా భోక్తా హృది స్థితః |
 మనోఽన్తఃకరణం స్థిత్యా హృది వృత్త్యా బహిర్వ్యజేత్ || ౧౦.౩౩||
 రశ్మివత్ప్రసృతా వృత్తిర్నాడ్యాప్నోత్యక్షిగోలకమ్ |
 అస్యతస్త్వా బహిశ్చక్షుర్నియేణ సహ వ్రజేత్ || ౧౦.౩౪||
 వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యం ఘటాకాశవదేతయా |
 వృత్త్యా సహ బహిర్గత్వా తత్రాజ్ఞానం నుదేత్క్షణాత్ || ౧౦.౩౫||
 తద్వృత్త్యాగమనాత్పూర్వమజ్ఞానేన సమావృతమ్ |
 బాహ్యం జగత్తదజ్ఞానం తయా వృత్త్యాఽపసర్యతే || ౧౦.౩౬||
 వర్తినీష్ఠో యథా దీపస్తమో నాశయతే తథా |
 చైతన్యం వృత్తినీష్ఠం యత్తదజ్ఞానస్య నాశకమ్ || ౧౦.౩౭||
 ఏష హృన్నిష్ఠచైతన్యపదార్థోఽఙ్గా బహిర్గతః |
 వ్యాఘ్నవన్నిఖిలం తత్ర వ్యథాం నాప్నోతి కాఞ్చన || ౧౦.౩౮||
 ప్రతికూలాత్మ విషయాద్యా వ్యథా సా తు మానసీ |
 న చైతన్యగతేత్యేవమాచార్యాః స్పష్టమబ్రువన్ || ౧౦.౩౯||
 దుఃఖీ యది భవేదాత్మా కః సాక్షీ దుఖినో భవేత్ |
 దుఃఖినః సాక్షితా నైవ సాక్షిణో దుఃఖితా తథా || ౧౦.౪౦||
 నరే స్వాద్విక్రీయాం దుఃఖీ సాక్షితా కా వికారిణః |
 ధీవిక్రీయాసహస్రాణాం సాక్ష్యతోఽహమవక్రీయః || ౧౦.౪౧||
 యః సాక్షీ చిత్పదార్థోఽసౌ జీవాత్మా తస్య జీవతా |
 అహఙ్కారేణ తాదాత్మ్యభ్రాన్త్యైవ పరికల్పితా || ౧౦.౪౨||
 ఆత్మాహఙ్కారదేహాభ్యాం యుక్తః కలుషితః పురా |
 వివేచితః స్థూలదేహాదీషదేవ ప్రసీదతి || ౧౦.౪౩||
 బోధయిత్వా జీవతత్త్వం జీవస్య బ్రహ్మరూపతామ్ |
 బోధయామాస సోఽప్యాత్మా స్వేన రూపేణ తిష్ఠతి || ౧౦.౪౪||
 అహఙ్కారాద్వివిక్తశ్చేత్తదా సమ్యక్ ప్రసీదతి |
 ఆధివ్యాధ్యాఖ్యకాలుష్యం న చిన్మాత్రేఽస్తి కిఞ్చన || ౧౦.౪౫||

ఏష సాక్షీ సమ్ప్రసాదో దేహద్వయసముత్థితః ।
 శాస్త్రసిద్ధం పరం బ్రహ్మ జ్యోతిః ప్రాప్నోతి వాక్యతః ॥ ౧౦.౪౬ ॥
 మత్తోఽన్యద్బ్రహ్మ పరమం స్వప్రకాశమితి భ్రమః ।
 పురాసీత్తత్త్వమస్యాదివాక్యేనాసౌ నివర్తతే ॥ ౧౦.౪౭ ॥
 అబ్రహ్మత్వభ్రమాపాయో జ్యోతిః ప్రాప్తిరితీర్యతే ।
 తతోఽయం బ్రహ్మణా స్వేన రూపేణ వ్యవతిష్ఠతే ॥ ౧౦.౪౮ ॥
 ఏవం వ్యవస్థితే యోఽసావాత్మానుభవగోచరః ।
 స ఏవ మృతిభీత్యాదిరహితం బ్రహ్మ నేతరత్ ॥ ౧౦.౪౯ ॥
 శ్రవణం మననం ధ్యానం విద్యాయాః సాధనం త్రయమ్ ।
 అజ్ఞానం సంశయో భ్రాన్తిరిత్యేతేషాం నివర్తకమ్ ॥ ౧౦.౫౦ ॥
 గురూపదేశశ్రవణాదజ్ఞానం వినివర్తతే ।
 ఉపపత్తిపరామర్శాత్సంశయానాం నివర్తనమ్ ॥ ౧౦.౫౧ ॥
 నిరస్తరధ్యానతస్తు నశ్యతి భ్రాన్తివాసనా ।
 రాజన్వే శ్రవణం జాతం మననం కురు యత్సతః ॥ ౧౦.౫౨ ॥
 ప్రమాణే సమ్ప్రదాయే వా తత్త్వే వా సంశయో భవేత్ ।
 ఉదితేఽనుదితే వేతి హోమః శాస్త్రాద్వికల్పితః ॥ ౧౦.౫౩ ॥
 న తథా బ్రహ్మవిద్యేయం సర్వోపనిషదీరణాత్ ।
 న ప్రమాణే సంశయోఽతః సమ్ప్రదాయేఽపి నాస్త్యసౌ ॥ ౧౦.౫౪ ॥
 శాఖాప్రవర్తకో మైత్రో మహ్యామాహ న చాపరః ।
 సోఽపి కిఞ్చిదుపాఖ్యానముదాహృత్య మమాబ్రవీత్ ॥ ౧౦.౫౫ ॥
 తత్త్వస్య సంశయోఽపైతి తదాఖ్యానమిదం శ్ంణు ।
 మునయో వాలఖిల్యా యే తే ప్రజాపతిమబ్రువన్ ॥ ౧౦.౫౬ ॥
 అచేతనం శరీరం తత్కేన చేతనవత్కృతమ్ ।
 ప్రేరకో వాస్య కో బ్రూహీత్యుక్తః ప్రత్యబ్రవీదసౌ ॥ ౧౦.౫౭ ॥
 వేదానాముత్తరే భాగే శ్రూయతే పరమేశ్వరః ।
 స కరోత్సుభయం తస్య తాత్త్వికం రూపముచ్యతే ॥ ౧౦.౫౮ ॥

అజ్ఞానమిశ్రణాభావాత్సుధః పాపవివర్జనాత్ |
 పూతో రూపేణ నామ్నా చ హీనత్వాచ్ఛాన్యముచ్యతే || ౧౦.౫౯ ||
 శాస్త్రః క్రోధాదిరాహిత్యాదప్రాణోఽచేష్టకత్వతః |
 ఈశత్వోపాధిరాహిత్యాదనీశాత్మా స్వతో భవేత్ || ౧౦.౬౦ ||
 కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధిరీశ్వరః |
 కార్యకారణతాం హిత్యా పూర్ణబోధోఽవశిష్యతే || ౧౦.౬౧ ||
 దేశాత్కాలాద్వస్తుతశ్చ పరిచ్ఛేదవివర్జనాత్ |
 అనస్తోఽపక్షయాభావాదక్షయోఽచలనాత్ఫిరః || ౧౦.౬౨ ||
 నిత్యస్పూర్త్యా శాశ్వతోఽయమజో జన్మాదివర్జనాత్ |
 స్వతంత్రో న పరాధీనః స్వమహిమ్నీవ తిష్ఠతి || ౧౦.౬౩ ||
 మహిమాశ్వర్యరూపత్వాదఖణ్ణైకరసాత్మతా |
 ఆధారాంతరరాహిత్యాత్ఫితిరత్రోపచర్యతే || ౧౦.౬౪ ||
 అనిచ్ఛన్యేదృశస్యైతద్దేహనిర్వహణం కథమ్ |
 ఇతి చేత్వాంశరూపేణ దేహోఽవస్థాయ నిర్వహేత్ || ౧౦.౬౫ ||
 స ఏవోక్తో దేహసాక్షీ బిద్వద్భిరనుభూయతే |
 నేతరైః సూక్ష్మరూపోఽయమిన్ద్రియావిషయత్వతః || ౧౦.౬౬ ||
 పూర్ణత్వాత్పురుషాఖ్యేఽసౌ దేహో స్వాంశేన వర్తతే |
 బుద్ధిపూర్వం యథా సుప్తః స్వేచ్ఛయా ప్రతిబుద్ధ్యతే || ౧౦.౬౭ ||
 అధ్యాపకః ప్రదోషేషు మధ్యరాత్రే ప్రబుద్ధ్యతే |
 స్వేచ్ఛయా పరమాత్మాపి తథాత్రాంశేన వర్తతామ్ || ౧౦.౬౮ ||
 ప్రతిదేహం తు చిన్మాత్రో ఘటాకాశ ఇవ స్థితః |
 దేహం సాక్షితయా జానన్ క్షేత్రజ్ఞ ఇతి కథ్యతే || ౧౦.౬౯ ||
 సజ్కుల్పాధ్యవసాయాభిమానైరేషోఽనుమీయతామ్ |
 సర్వైరక్షైరుపేతత్వాత్సజ్కుల్పాద్వ్యస్య సమృద్ధేత్ || ౧౦.౭౦ ||
 తేనావచ్ఛిన్నవైతన్యరూపేణేదం వపుః సదా |
 చేతనీకృత్య కార్యేషు ప్రేర్యతేఽత్వైర్యథా రథః || ౧౦.౭౧ ||
 అఖణ్ణైకరసస్యాంశో నేతి చేత్క్యాయతామిదమ్ |

అఖణ్డైకరసాత్త్వైవ మాయయేశ్వరతామగాత్ ॥ ౧౦.౭౨॥

మాయాయా అన్యతత్వేన నాఖణ్డత్వం విరుద్ధ్యతే ।

మాయాయాం స్వచ్ఛరూపాయామాత్మాయం ప్రతిబిమ్బతి ॥ ౧౦.౭౩॥

తదుపాధిక ఈశోఽభూత్స్పష్టేః ప్రాగేక ఏవ సః ।

అతో నారమతైకాకీ రాజామాత్మ్యాదికో యథా ॥ ౧౦.౭౪॥

ద్యూతక్రీడామివేశోఽసౌ సృష్టిక్రీడామవైక్షతం ।

ద్రవ్యాన్తరముపాదానమదృష్ట్యా స్వం వ్యచారయత్ ॥ ౧౦.౭౫॥

బహు స్యామహమేవాత్ర ప్రజారూపీతి చిన్తయన్ ।

దేహానసృజత స్థూలానాప్షాణప్రతిమా ఇవ ॥ ౧౦.౭౬॥

స్వయమేవ యథా స్వప్నే గిరినద్యాదిరూపతః ।

కల్పితో భాత్యసావాత్మా భాత్యేవం బహురూపతః ॥ ౧౦.౭౭॥

జ్ఞానక్రియాశక్తిహీనా దేహః క్రీడార్థమక్షమాః ।

ఇత్యాలోచ్య క్రియాశక్తిః ప్రాణో భూత్వాన్తరావిశత్ ॥ ౧౦.౭౮॥

శ్వాసాధోగత్యన్నసామ్యోద్ధారాదివ్యాప్తిసిద్ధయే ।

పఞ్చధా వ్యభజత్ప్రాణం ప్రాణోపాధిక ఈశ్వరః ॥ ౧౦.౭౯॥

ఉపాంశ్వన్తర్యామిసంజ్ఞా గ్రహౌ ద్వా సోమయాజనః ।

నియతో తద్వదుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసౌ ప్రాణీనామపి ॥ ౧౦.౮౦॥

లోహకారః స్వహస్తాభ్యాం పర్యాయేణ దృతిద్వయాత్ ।

వహ్నిం జ్వాలయతే యద్వజ్జారో జ్వాల్యతేఽనలః ॥ ౧౦.౮౧॥

నిశ్వాసోచ్ఛ్వాససస్థిప్తో భుక్తం పాచయతేఽనలః ।

ఈశస్య జాతరాగ్నిత్వాకారో భగవతేరితః ॥ ౧౦.౮౨॥

అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణీనాం దేహమాశ్రితః ।

ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమ్ ॥ ౧౦.౮౩॥

కర్ణౌ పిథాయ యం ఘోషం శృణోత్స్వన్నః స జాతరాత్ ।

వహ్నిర్జాతో ముమూర్షుస్తు నైనం ఘోషం శృణోతి హి ॥ ౧౦.౮౪॥

ఔష్ణ్యోపేతం పఞ్చవిధప్రాణలింజాభిధం వపుః ।

ప్రాణోపాధికవిద్రూపో జ్ఞానశక్త్యాపి యుజ్యతే ॥ ౧౦.౮౫॥

తతో మనోమయో భూత్వా సత్యసంకల్పతాం వ్రజేత్ |
 యత్యంకల్పయతే జీవంతకరోత్యేవ సర్వథా || ౧౦.౮౬ ||
 హృది స్థితః సన్ శబ్దాదీన్ భుంజోఽహం విషయానితి |
 సంకల్పాన్యక్షణే సృష్ట్యా తైర్భుక్త్యైః క్షేరిషయాన్ సదా || ౧౦.౮౭ ||
 దేహో రథః పంచ హయాస్తస్య కర్మేన్ద్రియాణి హి |
 జ్ఞానేన్ద్రియాణి యాని స్యుస్తాని బన్ధనరజ్జవః || ౧౦.౮౮ ||
 మనోఽత్ర సారథిః సర్వైరవచ్ఛిన్నే శతాం వ్రజన్ |
 చిదాత్మా చేతనం దేహం కృత్వా ప్రేరయతే సదా || ౧౦.౮౯ ||
 తస్యాపాయే మృతో దేహోఽచేతనో న ప్రవర్తతే |
 చిదశస్య ప్రేరకత్వం బ్రవీతి భగవాన్ సుపుటమ్ || ౧౦.౯౦ ||
 మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతః సనాతనః |
 మనఃషష్ఠాన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి || ౧౦.౯౧ ||
 అవచ్ఛిన్నచిదాత్మాఽసౌ స్వతో నేచ్ఛతి కింఞ్చన |
 న భుక్త్యై సుఖదుఃఖే చ తస్మిన్నారోప్యతేఽఖిలమ్ || ౧౦.౯౨ ||
 సర్వేష్యపి శరీరేషు భాతి తద్ధర్మవానివ |
 న తిష్ఠతి స్వతస్తేషు నాపి తద్ధర్మసంయుతః || ౧౦.౯౩ ||
 జ్ఞానేన్ద్రియైర్నదృశ్యోఽయం గ్రాహ్యః కర్మేద్రియైర్న చ |
 స్వరూపసౌఖ్యాదవ్యక్తో వేదానైరేవ బుధ్యతే || ౧౦.౯౪ ||
 నిర్మమత్వాత్సర్వగోఽపి శరీరేషు చ తిష్ఠతి |
 ఆకర్తాఽప్యనభిజ్ఞైస్తు కర్తేవాసౌ విభావ్యతే || ౧౦.౯౫ ||
 వేదానాముత్తరే భాగే ఇత్యాదిగ్రన్థవర్ణితమ్ |
 ఆత్మనో వాస్తవం రూపం కర్తృత్వం నాస్య విద్యతే || ౧౦.౯౬ ||
 స సర్వోపనిషత్సిద్ధ ఏష హృద్యుపలభ్యతే |
 శుద్ధః స్థిరోఽచలో నాస్య కర్మలేపోఽస్తి కశ్చన || ౧౦.౯౭ ||
 అవ్యమో నిఃస్పృహస్తాష్ఠీముదాసీన ఇవ స్థితః |
 స్వస్థ విక్షేపరాహిత్యాదిత్యాత్మానం ప్రపశ్యత || ౧౦.౯౮ ||
 ఈదృశోఽప్యజ్జదృష్ట్యాఽసౌ సత్త్వాదిగుణధారిణా |

మాయాపటేన సఞ్చన్నో భుజ్జాన ఇవ లక్ష్యతే || ౧౦.౯౯||

ఇత్థం బోధితవానేష వాలఖిల్యాన్ప్రజాపతిః |

తత్త్వం బుద్ధ్వాఽథ పప్రచుచ్ఛః కః సంసారీతి తే గురుమ్ || ౧౦.౧౦౦||

శ్రూయతాం పరమాత్మోక్తస్తస్మాదన్యోఽస్మి కశ్చన |

భూతాత్మాఖ్యో నికృష్టోఽయం పుణ్యపాపఫలైర్యుతః || ౧౦.౧౦౧||

విప్రక్షత్రాదిసద్యోనిం శ్వవరాహాదికామపి |

అసద్యోనిమవాప్నోతి భూలోకే జన్మ చేత్తదా || ౧౦.౧౦౨||

అన్యత్ర జన్మ చేత్త్వర్తి పుణ్యేన స్వర్గమశ్నుతే |

పాపేన నరకం ద్వన్వైస్వరభిభూతః పరిభ్రమేత్ || ౧౦.౧౦౩||

మానావమానౌ శీతోష్ణద్వన్ద్వానీత్యాదికాని హి |

యో భూతాత్మోద్దితః సోఽథ విస్పష్టమభిధీయతే || ౧౦.౧౦౪||

అపఞ్చీకృతభూతైర్యజ్జాతం సూక్ష్మం వపుర్ని తత్ |

భూతైః పఞ్చీకృతైర్జాతం యత్తత్సూలమిదం వపుః || ౧౦.౧౦౫||

జ్ఞానాక్షణాం క్రియాక్షణాం వాయూనాం పఞ్చుకత్రయమ్ |

మనోఽహఙ్కార ఇత్యేవం లింగం సప్తదశాత్మకమ్ || ౧౦.౧౦౬||

అహఙ్కారే భౌతికే యచ్చైతన్యం ప్రతిబిమ్బితమ్ |

స భూతాత్మాఽత్ర చిద్బిమ్బం నిర్లేపం బ్రహ్మ కథ్యతే || ౧౦.౧౦౭||

భూతాత్మా ప్రకృతేర్జాతైర్గుణైరేషోఽభిభూయతే |

తమోగుణాభిభూతత్వాత్స్వాత్మస్థం బ్రహ్మ నేక్షతే || ౧౦.౧౦౮||

అధిష్ఠానతయా బ్రహ్మ భూతాత్మన్యపి తిష్ఠతి |

పద్మపత్రే నీరబిన్దురసంశ్లిష్టో యథా తథా || ౧౦.౧౦౯||

ఈదృశోఽపీశ్వరో మాయాయుక్తః సన్ ప్రేరయత్యముమ్ |

భూతాత్మానం స భూతాత్మా వివినక్తీశ్వరం న తమ్ || ౧౦.౧౧౦||

సుఖైర్వైషయికైః సత్త్వగుణోద్భూతైః ప్రతృప్యతి |

ఉద్రేకే రజసః సోఽయం కలుషీక్రియతే భృశమ్ || ౧౦.౧౧౧||

తదానీమతిచాఞ్చుల్యాల్లప్యతే హ్యఖిలాత్ఫలాత్ |

కృర్షి ప్రక్రమ్య తాం త్యక్త్వా తపః కుర్వస్యజేదదః || ౧౦.౧౧౨||

తత్తత్ఫలే సస్పృహత్వాత్స్వగ్రో నాప్నోత్యసౌ సుఖమ్ ।
 అహాఙ్కారేణ బద్ధః స్యాజ్జాలేన విహగో యథా ॥ ౧౦.౧౧౩॥
 సంసారభ్రమణం తస్య ప్రోక్తం శాఖాన్తరేష్వపి ।
 కరణప్రేరకః కర్తా భూతాత్మా సంసరత్యయమ్ ॥ ౧౦.౧౧౪॥
 చైతన్యేన హి పూర్ణేన సోఽన్తర్వాప్తస్తతశ్చితి ।
 భ్రాన్త్యారోపేణ సంసారస్తత్రాసౌ న తు వాస్తవః ॥ ౧౦.౧౧౫॥
 దృష్టాన్తోఽత్రాగ్నినా వ్యాప్తో లోహపిణ్డోఽభిధీయతే ।
 తప్తలోహం ముద్గరేణ హతం బహువిధం భవేత్ ॥ ౧౦.౧౧౬॥
 అహాఙ్కారే చిదాభాసో భూతాత్మా సాక్షిభాసితః ।
 హన్యమానో గుణైః సత్త్వాదిభిర్బహువిధో భవేత్ ॥ ౧౦.౧౧౭॥
 యజ్జన్మ యోనిలక్షణాం భవేచ్ఛతురశీతిషు ।
 సోఽయం బహువిధో భావో లోహే దాత్రకుఠారవత్ ॥ ౧౦.౧౧౮॥
 కులాలేన యథా చక్రం తథా మాయావినా గుణాః ।
 సత్త్వాదయః ప్రేరితాః స్యుస్తైశ్చ జన్మాన్యనేకథా ॥ ౧౦.౧౧౯॥
 లోహే ముద్గరపూతేన నాగ్నోర్బాధస్తథా గుణైః ।
 భూతాత్మోపద్రవేణాస్య సాక్షిణో నాస్తుపద్రవః ॥ ౧౦.౧౨౦॥
 ఏకైకదేహో నరకో భవేద్భూతాత్మనో మహాన్ ।
 మైథునోద్భూత్యాదిదోషాః ప్రసిద్ధా ఏవ దేహినామ్ ॥ ౧౦.౧౨౧॥
 దేహే దోషా యథా చిత్తే దోషాస్తద్వదనేకశః ।
 సమ్మోహోద్యాస్తామసాః స్యుస్తృష్టాద్యా రాజసా మతాః ॥ ౧౦.౧౨౨॥
 భూతాత్మా తైః ప్రేరితః సంస్థైస్తామసరాజస్థైః ।
 కర్మభిర్బహుధా దేహానవాప్నోతి పునః పునః ॥ ౧౦.౧౨౩॥
 శ్రుత్వా సంసారిణం వాలఖిల్యా విస్మయమాయయుః ।
 సంసారస్య ప్రతీకారం పప్రచ్ఛుర్మునయః పునః ॥ ౧౦.౧౨౪॥
 శామ్నేద్భూతాత్మతా యేన చిదాత్మత్వం తు శిష్యతే ।
 తముపాయం గురో బ్రూహీత్యుక్తః సన్గరురుక్తవాన్ ॥ ౧౦.౧౨౫॥
 నద్యూర్మ్యాదికదృష్టాన్తైః సంసారస్యాప్యనిష్ఠతామ్ ।
 మిథ్యాత్వం చ వినిశ్చిత్స్య ప్రజ్ఞేజ్ఞానాధికారితామ్ ॥ ౧౦.౧౨౬॥

యా వేదనోదితా విద్యా సా భూతాత్మప్రతిక్రియా ।
 తపో యోగః స్తుతిర్బోధశోఽక్షం వేదే చతుష్టయమ్ ॥ ౧౦.౧౨౭ ॥
 స్వాశ్రమోచితధర్మో యః స ఏవాస్య తపో భవేత్ ।
 శాస్తాః స్యుర్మోహ తృష్ణాద్వాస్తేన తామసరాజసాః ॥ ౧౦.౧౨౮ ॥
 తచ్చానౌ సత్త్వవృద్ధిః స్యాత్సత్యేవైకాగ్రతా ఫియః ।
 తయాత్మతత్త్వానుభవస్తతో ముక్తో న సంసరేత్ ॥ ౧౦.౧౨౯ ॥
 నిరిన్ధనాగ్నివచ్చిత్తం శామ్నేద్యోగేన కారణే ।
 సంస్కారమాశేషత్వాన్న ధీః సంసర్తుమర్హతి ॥ ౧౦.౧౩౦ ॥
 తదాసీం జీవచైతన్యం బ్రహ్మణ్యేకీ భవేద్యథా ।
 జలే జలం వహ్నిరగ్నో వ్యోమ్ని వ్యోమ స్థితం తథా ॥ ౧౦.౧౩౧ ॥
 అద్వైతమనుభూయాస్మిన్నమాధౌ పృథ్వితః పునః ।
 స్తువన్ సర్వాత్మతాం త బ్రహ్మణోఽనుస్మరేత్సదా ॥ ౧౦.౧౩౨ ॥
 కుతోఽమునిర్యథాఽస్తాపీత్త్వం బ్రహ్మాత్మాదీనా తథా ।
 స్తువన్నపమదేద్వైతవాసనాం చిరమాశ్రితామ్ ॥ ౧౦.౧౩౩ ॥
 యోగాదద్వైతవిజ్ఞానే వాసనాయాశ్చ సజ్జయే ।
 సన్యజ్య జీవతాభ్రాన్తిం పరమాత్మత్వమాప్పుయాత్ ॥ ౧౦.౧౩౪ ॥
 సా భ్రాన్తిస్తమసా జన్యా తమస్తాశ్రితమాత్మని ।
 పరమాత్మత్వమావృత్త్య కల్పయేజ్జీవతాభ్రమమ్ ॥ ౧౦.౧౩౫ ॥
 యదావరకమజ్ఞానమాత్మాఽస్మిన్ప్రతిబిమ్బతి ।
 ఈశ్వరః ప్రతిబిమ్బోఽసౌ సృష్ట్యాదీనాం ప్రవర్తకః ॥ ౧౦.౧౩౬ ॥
 యదజ్ఞానం విక్రియతే భవత్యేష తమోగుణః ।
 దృశ్యమానం జగదిదం తమ ఏవాభవత్పురా ॥ ౧౦.౧౩౭ ॥
 ఈశేన ప్రేరితం తత్స్యాద్రజో జలతరణవత్ ।
 రజోఽపి ప్రేరితం తద్వత్సత్వమేవ గుణత్రయమ్ ॥ ౧౦.౧౩౮ ॥
 సమష్టిరూపోఽహంకారః సత్త్వాత్సారః సముద్ధృతః ।
 చిద్బిమ్బప్రతిబిమ్బాభ్యాం యుక్తోఽసౌ చేతనో భవేత్ ॥ ౧౦.౧౩౯ ॥

ప్రతిదేహం వ్యష్టిరూపక్షేత్రజ్ఞత్వేన తిష్ఠతి ।
 సక్కులో౯౭ధ్యసనాయశ్చ దేహ తత్సత్త్వసాధకః ॥ ౧౦.౧౪౦॥
 హిరణ్యగర్భో వేదేషు సమష్టివ్యష్టిరూపధృక్ ।
 శ్రూయతే యః స సూత్రాత్మా ప్రజాపతిరిహోదితః ॥ ౧౦.౧౪౧॥
 తస్య శ్రేష్ఠాస్త్రయో దేహః సృష్ట్యన్తస్థితేహతవః ।
 బ్రహ్మ రుద్రో విష్ణురితి గుణత్రయసముద్గతాః ॥ ౧౦.౧౪౨॥
 యో యః సృజతి లోకే౭స్మిన్ బ్రహ్మ తత్రాభిమన్యతే ।
 నాశాభిమానీ రుద్రో౭యం విష్ణుః స్థిత్యభిమానవాన్ ॥ ౧౦.౧౪౩॥
 ప్రజాపతిస్త్రీధా భూత్వా భూయో౭పి బహుధా౭భవత్ ।
 వసురుద్రాదిత్యభేదైర్గిరినద్యాదిభేదతః ॥ ౧౦.౧౪౪॥
 ఆత్మన్యధ్యారోప ఏవం ప్రోక్తో మాయావినిర్మితః ।
 ఆత్మా౭ధిష్ఠానరూపేణ ప్రవిష్టః సర్వవస్తుషు ॥ ౧౦.౧౪౫॥
 ఇతం వివేచితశ్చాత్మా భాత్యాధిక్వేన పాలకః ।
 నాధిష్ఠానం వినా కింఛాదారోప్యం బాధ్యతే క్వచిత్ ॥ ౧౦.౧౪౬॥
 ఆరోపితస్య సర్వస్యాధిష్ఠానం తత్త్వమీక్షతే ।
 తస్మాదన్తర్పహిశ్చాత్మా స్థితః సర్వేషు వస్తుషు ॥ ౧౦.౧౪౭॥
 ప్రజాపతిర్వాలఖిల్యాన్మునీనేవమబూబుధత్ ।
 శాకాయన్యః కథామేతాం రాజ్ఞే ప్రోవాచ ధీమతే ॥ ౧౦.౧౪౮॥
 వైరాగ్యం పరమాత్మా౭త్ర జీవాత్మా సాధనాని చ ।
 తపో యోగః స్తుతిర్బోధ ఇతి సర్వం వ్యవస్థితమ్ ॥ ౧౦.౧౪౯॥
 శాకాయన్యాయ భగవాన్మైత్రో౭ఖిలమువాచ హ ।
 తత్సర్వం మే౭నుగృహ్ణాతు విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౧౦.౧౫౦॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 మైత్రాయణీయశాఖావివరణో నామ దశమో౭ధ్యాయః ॥ ౧౦॥

౧౧. కఠవల్లివివరణో నామ ఏకాదశో౭ధ్యాయః ।

యాజుష్యాం కఠశాఖాయాం విద్యాం యాం నచికేతసే ।
 యమః ప్రోవాచ తాం సర్వాం సఙ్గ్రహేణ బ్రవీమ్యహమ్ ॥ ౧౧.౧॥

నచికేతాః కుమారః సన్ స్వపిత్రా ప్రేషితో యమమ్ ।
 గత్వా తం తోషయిత్వాత్మజ్ఞానం వరమయాచత ॥ ౧౧.౨॥
 ప్రేతే మనుష్యే సన్దేహో భూయాన్మతవిభేదతః ।
 పారలౌకిక ఆత్మాస్తి నాస్తి వా నిర్ణయం వద ॥ ౧౧.౩॥
 చార్వాకా దేహమేవాహుః కర్మిణః స్వర్గగామినమ్ ।
 ముముక్షవో ముచ్యమానమిత్సుక్తో గురురాహ తమ్ ॥ ౧౧.౪॥
 దుర్విజ్ఞేయమణుత్వాత్తద్దేవైశ్చ విచకిత్సితమ్ ।
 త్యక్తైవత్పుత్రప్రవితాదీన్ వృణోష్యేత్సుక్త ఆహ ॥ ౧౧.౫॥
 పుత్రాద్యా నశ్వరాః క్లేశహేతవశ్చాథ దుర్గమమ్ ।
 తత్త్వం వక్తుం త్వాహశోఽన్యో నేత్యాత్మైవ త్వయోచ్యతామ్ ॥ ౧౧.౬॥
 శృణు ప్రియం హితం చేతి పురుషైరర్థ్యతే ద్వయమ్ ।
 ప్రియాః పుత్రాదయస్తాత్మా హితో దుఃఖవివర్జితః ॥ ౧౧.౭॥
 అవివేకవివేక ద్వా మార్గా తత్రావివేకినః ।
 ప్రియార్థినస్తస్వం తు నైవం మత్తో జ్ఞానం హితం భజ ॥ ౧౧.౮॥
 మూఢాతిమూఢౌ న సమౌ త్వయాఽత్యన్తవివేకినా ।
 మూఢస్త్విషద్యిషేకీ సన్ స్వర్గమిచ్ఛతి నైహికమ్ ॥ ౧౧.౯॥
 తదుగురుశ్చ తథైతౌ ద్వావన్ధనీతాన్ధవత్స్థితౌ ।
 ఆత్మతత్త్వానభిజ్ఞత్వాదవిద్యాభ్యన్తరే స్థితౌ ॥ ౧౧.౧౦॥
 అతిమూఢో ధనార్థీ సన్ బ్రహ్మహత్యాదికాన్యపి ।
 కరోతి పరలోకైస్తు న తస్య ప్రతిభాసతే ॥ ౧౧.౧౧॥
 చార్వాకైః కర్మిభిశ్చాత్మా శ్రవణాయాపి దుర్లభః ।
 ముముక్షవోఽపి బహవః శృణ్వన్తోఽపి న జానతే ॥ ౧౧.౧౨॥
 హవిర్బుజాం హి దేవానామప్రియం మర్త్యవేదనమ్ ।
 మర్త్యాన్తత్త్వం న జానన్తి విష్ణుర్దేవకృత్తైర్వతాః ॥ ౧౧.౧౩॥
 ఆచార్యశిష్యయోర్దోషాన్దేవా ఉత్పాదయన్తి హి ।
 వాగ్దోషాద్బుద్ధిదోషాద్వా వక్తుం శక్నోతి నో గురుః ॥ ౧౧.౧౪॥

అవిశ్వాసాత్కుతర్కాద్వా శిష్యో బోధుం న శక్నుయాత్ |
 ఈశ్వరానుగ్రహోద్దేవా విహస్తుం శక్నువన్తి నో || ౧౧.౧౫ ||
 సహనావిత్యాది శాన్తిజపేనేశప్రసాదతః |
 నిర్విఘ్నో గురుశిష్యౌ స్తస్తాద్భౌ దుర్లభౌ ఖలు || ౧౧.౧౬ ||
 శబ్దార్థజ్ఞః స్వాత్మతత్త్వానుభవీ చ గురుర్ద్విధా |
 ఆద్యో నరో న తు బ్రహ్మ నరత్వభ్రాన్త్యనాశనాత్ || ౧౧.౧౭ ||
 తేనోక్తే సంశయా ఏవ స్యుర్వాచా బహుయోజనాత్ |
 బ్రహ్మైవానుభవీ తేన బ్రహ్మ ప్రోక్తం విబుధ్యతే || ౧౧.౧౮ ||
 కుతర్కాన్నాశ్యతే విద్యా తార్కికో న గురుస్తతః || |
 ఆగమే చానుభూతౌ చ కుశలోఽత్ర గురుర్భవేత్ || ౧౧.౧౯ ||
 శిష్యో బహిర్ముఖో న స్యాదధ్యాత్మం యోగమాచరన్ |
 దుర్దర్శత్వాదిసంయుక్తమప్యాయానం ప్రపశ్యతిః || ౧౧.౨౦ ||
 బాహ్యేన్ద్రియైర్ను దృశ్యోఽయం గూఢస్థానప్రవేశతః |
 పఞ్చకోశగుహాన్తస్థో గహ్వరే తమసి స్థితః || ౧౧.౨౧ ||
 యోగేనాన్తర్ముఖా బుద్ధిస్తమో నాశయతే తతః |
 దేవం జ్ఞాత్వా హర్షశోకౌ త్యజేత్తద్యోగ్యతాన్తి తే || ౧౧.౨౨ ||
 యోగ్యోఽహం చేత్తర్హితత్త్వం రహస్యం యత్త్వమీక్షసే |
 తద్బ్రూహి సర్వసంసారగుణాతీతం విముక్తయే || ౧౧.౨౩ ||
 ధర్మాధర్మౌ కార్యహేతూ తథా భూతభవిష్యతీ |
 అన్యచ్ఛ సర్వం నో యత్ర తదేవాపేక్షితం మమ || ౧౧.౨౪ ||
 సర్వవేదేషు యద్వేద్యం తపాంసి యదవాప్తయే |
 బ్రహ్మచర్యే చ తద్వస్తు ప్రణవేనాభిధీయతే || ౧౧.౨౫ ||
 ప్రణవో వాచకస్తస్య స్యాత్ప్రృతీకముపాస్తయే |
 తేన బోధ్ధర్మవేన్ముక్తిర్భ్రహ్మలోకోఽప్యపాసితుః || ౧౧.౨౬ ||
 న జాయతే న మ్రియతే ప్రణవార్థశ్చిదాత్మకః |
 పురాణోఽసావజత్వేన నిత్యః స్యాదమృతత్వతః || ౧౧.౨౭ ||
 కారణం మాస్య కార్యం వా దేహఘాతేఽపి నో హతిః |

దేహో దేహాన్తరం హన్తి న చిద్దన్తి న హన్యతే || ౧౧.౨౮||

శ్యామాకాదేరణోరేషోఽణీయాంస్తత్రాణకల్పనాత్ |

మహీయాన్మహతః ఖాదేస్తత్రాకాశాదికల్పనాత్ || ౧౧.౨౯||

స్థితో జన్తోర్హృద్గుహాయాం తం నిష్కామస్తు పశ్యతి |

ఇన్ద్రియాణాం ప్రసన్నత్వాద్వీత్వశోకస్తదా భవేత్ || ౧౧.౩౦||

అన్తర్ముఖోఽహం పశ్యామి మత్తోఽన్యో బాహ్యధీః పుమాన్ |

జ్ఞాతుమర్హతి కో వా తం విరుద్ధాత్మత్వభాసినమ్ || ౧౧.౩౧||

దూరం గచ్ఛేదిహాసీనః శయానో యాతి సర్వతః |

సమదో విమదశ్చాఽతో దుర్లక్ష్యో హ్యవివేకిభిః || ౧౧.౩౨||

వనే ధ్యాతుం సమాసీనో దేహం సజ్కల్ప్య మానసమ్ |

తేనైవ నగరం గత్వా కరోతి క్రయవిక్రయౌ || ౧౧.౩౩||

శయానో మఞ్చకేఽక్షేషు విలీనేషు నిరాకృతిః |

ఆకాశవత్సర్వగతః ఏకః సుప్తోఽవతిష్ఠతే || ౧౧.౩౪||

ధనవిద్యాదిభిర్మత్తః పాణ్డీత్యం సదసి బ్రువన్ |

వైరాగ్యనటనేనాసౌ లక్ష్యతే మదహీనవత్ || ౧౧.౩౫||

ఏవం విరుద్ధధర్మత్వాత్స్వభావః కోఽస్య వాస్తవః |

ఇతి జ్ఞాతుమశక్యత్వాదన్తర్మ్యైవమీక్షతామ్ || ౧౧.౩౬||

అశరీరం శరీరేష్వనవస్థేష్వేష్వవస్థితమ్ |

సర్వగం బహుభావాధిష్ఠానం మత్వా న శోచతి || ౧౧.౩౭||

నాయమాత్మా బహోః పారాద్బహుశ్రుత్యా చ మేధయా |

లభ్యో బహిర్ముఖస్యాస్య నేశ్వరానుగ్రహో యతః || ౧౧.౩౮||

యమన్తర్ముఖమీశోఽనుగృహ్ణీతే తేన లభ్యతే |

తస్యేశః స్వాత్మనో రూపం భాసయత్యఖిలం సుభటమ్ || ౧౧.౩౯||

పాపం క్రోధమవైకాగ్ర్యం యోగసిద్ధిం చ వైతి యః |

తమీశ్వరోఽనుగృహ్ణాతి సంజ్ఞానేనైవమాప్పుయాత్ || ౧౧.౪౦||

బ్రాహ్మణాదిజగన్మృత్యుసహితం యస్తు సంహరేత్ |

సోఽయముగ్రః కథం బోధుం శక్యః స్యాన్నియతిం వినా || ౧౧.౪౧||

కో బోధా కశ్చ బోధవ్య ఇతి చేత్తావుభౌ శ్శుణు ।
 బుద్ధిప్రవిష్టా జీవేశౌ బోధ్యబోధవ్యతాం గతౌ ॥ ౧౧.౪౨॥
 అవచ్చిన్నో భవేజ్జీవోఽనవచ్చిన్నో మహేశ్వరః ।
 రథస్వామీ చ గస్తవ్యదేశో యద్వదుభౌ యథా ॥ ౧౧.౪౩॥
 జీవం తం రథినం విద్ధి శరీరం రథమేవ తు ।
 జీవోపాధిమహాజ్కారం సారథిం ప్రగ్రహం మనః ॥ ౧౧.౪౪॥
 ఇన్ద్రియాణి హయా జ్ఞేయా విషయా గమ్యభూమయః ।
 సారథ్యధీనా సర్వత్ర రథినః సదసద్గతిః ॥ ౧౧.౪౫॥
 కర్తా సారథిరక్షాణి నియమ్య మనసా క్రమాత్ ।
 గచ్ఛన్నస్తర్మణో మార్గపారం విష్ణుపదం వ్రజేత్ ॥ ౧౧.౪౬॥
 ఇన్ద్రియాదిర్విష్ణుతత్త్వపర్యంతో హ్యస్తరక్రమః ।
 ఇన్ద్రియేభ్యో భౌతికేభ్యో భూతేషాస్తరతా స్థితా ॥ ౧౧.౪౭॥
 తద్భూతేభ్యః సూక్ష్మభూతకార్యత్వాన్మన ఆస్తరమ్ ।
 తతోఽతిసూక్ష్మకార్యత్వాత్కర్తృత్వోపాధిరాస్తరః ॥ ౧౧.౪౮॥
 సమష్టికర్తృతోపాధిరాస్తరో వ్యష్టికర్తృతః ।
 సమష్ట్యాఖ్యమహత్తత్వాత్తద్దేత్వవ్యక్తమాస్తరమ్ ॥ ౧౧.౪౯॥
 మాయాఖ్యావ్యక్తతోఽప్యస్యాధారః పురుష ఆస్తరః ।
 పురుషాన్న పరం కిञ్చిత్సర్వం తేనైవ పూరితమ్ ॥ ౧౧.౫౦॥
 సద్రూపః పురుషస్తస్య సత్త్వేనాన్యస్య పూరణాత్ ।
 ఆస్తీతి నిఖిలం భాతి పూరకః పురుషో మతః ॥ ౧౧.౫౧॥
 వస్తుతత్త్వవిచారోఽతః పురుషేఽస్మిన్నమాప్యతే ।
 గస్తవ్యతత్త్వసీమత్వాద్రథీ గచ్ఛతి తం క్రమాత్ ॥ ౧౧.౫౨॥
 రథినో వాస్తవం రూపం పూర్ణత్వం తదబోధతః ।
 అవచ్చిన్నత్వమేతచ్చ తద్బోధేన నివర్తతే ॥ ౧౧.౫౩॥
 ఆత్మా సర్వేషు దేహేషు భ్రాన్త్యా గూఢో న భాసతే ।
 ఏకార్త్యయా సూక్ష్మయైతం పశ్యేత్తాచ్ఛిల్పల్యవాన్ధియా ॥ ౧౧.౫౪॥
 ధియస్తథాత్వం యోగాత్స్యద్యోగో భూమిచతుష్కవాన్ ।
 వాగ్గీకర్తృసమష్టినాం నిరోధాద్భూమయోఽభవన్ ॥ ౧౧.౫౫॥

వాగాదికం బాహ్యమక్షం నిరున్దన్ శేషయేన్మనః ।
 మనో నిరుధన్ కర్తారం శేషయేద్వ్యష్టిరూపిణమ్ ॥ ౧౧.౫౬ ॥
 సవికల్పకమేతశ్చ నిరున్దన్నిర్వికల్పకమ్ ।
 ఆస్మిత్యేతన్నాత్మరూపం మహాన్తమవశేషయేత్ ॥ ౧౧.౫౭ ॥
 తమస్యనే నిరుధ్యాథ శాస్తాత్మా శిష్యతే స్వయమ్ ।
 క్షురధారేవ విషమో యోగో మన్దమతేరయమ్ ॥ ౧౧.౫౮ ॥
 క్షురోఽతిలగ్నో దేహఘ్నా న లగ్నశ్చేద్వపేత నో ।
 సమాహితం మనోఽప్యేవం నిద్రాం కుర్యాద్భహిర్వ్యజేత్ ॥ ౧౧.౫౯ ॥
 కౌశలం యోగినోఽపేక్ష్యం నాపితస్య యథా క్షురే ।
 నివార్య లయవిక్షేపౌ సమాదధ్యాత్పరాత్మని ॥ ౧౧.౬౦ ॥
 శబ్దస్పర్శాదిహీనాత్మా సౌఖ్యోత్సాహ్మధియేక్ష్యతే ।
 ఖవాప్యగ్నిజలోరీణాం స్థౌల్యం శబ్దాదిమత్త్వతః ॥ ౧౧.౬౧ ॥
 శబ్దస్పర్శౌ రూపరసౌ గన్ధో భూతగుణా ఇమే ।
 ఏకద్విత్రివతుఃపఞ్చగుణా వ్యోమాదయః క్రమాత్ ॥ ౧౧.౬౨ ॥
 గుణాధిక్యే స్థౌల్యవృద్ధిః సౌక్య్యవృద్ధిర్గుణక్షయాత్ ।
 నిర్గుణం చాతినూక్మత్వాదతినూక్మధియేక్షతే ॥ ౧౧.౬౩ ॥
 విద్యాయోగౌ యమేనోక్తౌ వైరాగ్యం నచికేతసా ।
 స్వత ఏవాస్త్యపాఖ్యానం నాచికేతమిదం శుభమ్ ॥ ౧౧.౬౪ ॥
 ఏతదేవాతివిస్పృష్టం పునశ్చాత్మ ప్రపఞ్చ్యతే ।
 శ్రూయతాం నచికేతోఽత్త్ర విద్యాయాః ప్రతిబన్ధకమ్ ॥ ౧౧.౬౫ ॥
 ఇన్ద్రియాణి బహిర్గ్రాహ్యం సస్పృశే పరమేశ్వరః ।
 ఆత్మనైః ప్రత్యగ్మాత్మానం న కశ్చిదపి వీక్షతే ॥ ౧౧.౬౬ ॥
 సకామం చ మనస్తద్వన్నిష్కామం చాత్మబుద్ధయే ।
 స్పృష్టం తయోర్యోగయుక్తమనసాత్మాఽవలోక్యతే ॥ ౧౧.౬౭ ॥
 యచ్చైతన్యానుగ్రహేణ రూపాదీనన్ద్రియైః పుమాన్ ।
 జానాతి యేన స్వప్నాద్ది దృశ్యతే తద్విచిన్యతామ్ ॥ ౧౧.౬౮ ॥

చైతన్యేన జడం జ్ఞేయమిత్సుకై శిష్యతేఽత్ర కిమ్ |
 అజ్ఞానం నిఖిలం ప్రాజ్ఞం చైతన్యం బ్రహ్మ వస్తు హి || ౧౧.౬౯ ||
 యద్దేవైరపి సన్దిగ్ధం యత్పుష్టం నచికేతసా |
 ధర్మాధర్మాద్యతీతం యత్తదిదం బ్రహ్మ వర్ణితమ్ || ౧౧.౭౦ ||
 యః కర్మఫలభోక్తాఽస్తి జీవః ప్రాణాదిధారకః |
 ఉపాధితో వివిచ్యైతం జ్ఞాత్యేషం న జగుప్సతే || ౧౧.౭౧ ||
 జగుప్సా యోనిసమ్ప్రప్తిర్నాఽసావేతస్య విద్యతే |
 జగత్కర్తృతయా లక్ష్య ఈశోఽయం తస్య కా జనిః || ౧౧.౭౨ ||
 యద్దేహేఽస్తి తదేవైషు వేదేషు బ్రహ్మ గీయతే |
 మృత్యోః స మృత్యుమాప్నోతి యోఽత్ర నానేవ పశ్యతి || ౧౧.౭౩ ||
 మనసైవేదమాప్తవ్యమేకాగ్రేణేశజీవయోః |
 తత్త్వమద్వైతమేతస్మిన్యోగీ భేదం న పశ్యతి || ౧౧.౭౪ ||
 హృన్నిష్ఠో బుద్ధ్యవచ్చిన్నో జీవో హ్యజ్ఞుష్టమాత్రకః |
 ఉపాధ్యపగమే సోఽయమీశానో భూతభవ్యయోః || ౧౧.౭౫ ||
 వృష్టం జలం పర్వతాగ్రే బహుధాఽధోగతిం వ్రజేత్ |
 జీవేశభేదదృక్ష్వేవం బహుయోనిషు జాయతే || ౧౧.౭౬ ||
 వృష్టం తు నిర్మలే కూపే సుస్థితం పీయతేఽమృతమ్ |
 తథైవ బ్రహ్మతాం స్వస్య విజానన్ముచ్యతే సుధీః || ౧౧.౭౭ ||
 పురమేకాదశద్వారం నామిమూర్ధన్యసంయుతమ్ |
 దేహాఖ్యం యస్య తం దృష్ట్వా విముక్తః సన్ విముచ్యతే || ౧౧.౭౮ ||
 జీవన్నవిద్యాకామాదిబన్ధైర్ముక్తో మృతః పునః |
 శరీరగ్రహణాభావాద్విదేహః సన్ విముచ్యతే || ౧౧.౭౯ ||
 ప్రాణమూర్ధ్న నయత్యాత్మాఽపానవాయుం నయత్యధః |
 తత్సేవకాశ్చక్షురాద్యా లిజ్జేనాత్మాఽనుమీయతామ్ || ౧౧.౮౦ ||
 సకర్తృకాః ప్రాణచక్షురాద్యాః స్యుః సాధనత్వతః |
 కుతారవత్తతో నాయమస్తీత్యేతన్నిరాకృతమ్ || ౧౧.౮౧ ||
 ప్రాణాపానవశాద్దేహో జీవతీతి యదుచ్యతే |

తన్న ప్రాణాద్యాశ్రయో యః కర్తా తేనైవ జీవతి ॥ ౧౧.౮౨ ॥
 స కర్తాఽస్మిన్మృతే దేహే స్వకర్మవశతః పునః ।
 విప్రాదియోనిమాప్నోతి లతావృక్షాదికామపి ॥ ౧౧.౮౩ ॥
 దేహా నీచోత్తమా తాదృక్కర్మకర్తృపురఃసరౌ ।
 నీచోత్తమత్వాత్ప్రాసాదపర్ణశాలే యథా తథా ॥ ౧౧.౮౪ ॥
 సుప్తేష్యక్షేప యః స్వప్నే కామం కామం సృజత్యయమ్ ।
 దేహాతిరిక్తస్థం కో వా నిరాకర్తుం ప్రభుర్భవేత్ ॥ ౧౧.౮౫ ॥
 జీవాత్మానం ప్రసాద్యైవం తస్యైవోపాధ్యపాయతః ।
 బ్రహ్మతాం వేత్తి జగత ఆధారత్వేన లక్షితామ్ ॥ ౧౧.౮౬ ॥
 అగ్నిర్యథైకః కాష్ఠేషు ప్రవిశ్య బహుధా భవేత్ ।
 తథాత్మా త్వేక ఏవైషు దేహేషు బహుధోఽవ్యతే ॥ ౧౧.౮౭ ॥
 వాయుశ్చైకోఽపి దేహేషు ప్రవిశ్య ప్రాణరూపతః ।
 బహుధా భాత్యేవమాత్మా ప్రత్యుపాధి పృథగ్భవేత్ ॥ ౧౧.౮౮ ॥
 సర్వచక్షుఃస్వరూపోఽపి న రవిర్నేత్రరోగభాక్ ।
 సర్వాత్మత్వేఽపి తద్బ్రహ్మ తథా దుఃఖైర్న లిప్యతే ॥ ౧౧.౮౯ ॥
 సర్వభూతాన్తరాత్మైకః స్వతన్త్రో మాయయావృతః ।
 ఏకం స్వం బహుధా కుర్యాద్బహురూపో యథా నటః ॥ ౧౧.౯౦ ॥
 మాయోపాధిక ఈశోఽయం బుద్ధ్యుపాధిమతాం సృణామ్ ।
 కర్మానుసారిణః కామాన్ విదధాత్యుపభుక్తయే ॥ ౧౧.౯౧ ॥
 స్వచిత్తస్థం సాక్షిరూపమీశం పశ్యన్తి యే నరాః ।
 తేషాం నిత్యా దుఃఖశాన్తిర్భ్రాహ్మీనన్తశ్చ శాశ్వతః ॥ ౧౧.౯౨ ॥
 అనిర్దేశ్యం తమానన్తం ప్రత్యక్షం మన్వతే బుధాః ।
 స దృశ్యో వా స్వప్రకాశ ఇతి చేన్న స దృశ్యతే ॥ ౧౧.౯౩ ॥
 న భాసయన్తి సూర్యాద్యా బుద్ధ్యాద్యాశ్చ స్వయంప్రుభమ్ ।
 కిం తు భాన్తం తమన్వేతే భాన్తి భాసా తదీయయా ॥ ౧౧.౯౪ ॥
 సర్వోత్తమత్వాదూర్ధ్వం తన్మూలం సంసారశాఖినః ।
 దేవమానుషపశ్వాద్యాః శాఖాన్తస్యాధమా మతాః ॥ ౧౧.౯౫ ॥

యన్మూలం తత్స్వయంజ్ఞోతిస్తదేవామృతముచ్యతే |
 తస్మిన్ లోకాః శ్రితాః సర్వే తచ్చ నాత్యేతి కశ్చన || ౧౧.౯౬ ||
 మాయాశక్తియుజా తేన జగత్సర్వం నియమ్యతే |
 అగ్నిసూర్య్యాదయస్తస్మాద్భీతాః సస్తశ్చరన్తి హి || ౧౧.౯౭ ||
 నరదేహస్య పాతాత్ప్రాక్షదోబ్ధం శక్నుయాన్న చేత్ |
 జన్మాన్తరేషు తద్బోధః ప్రాయేణాత్సన్తదుర్లభః || ౧౧.౯౮ ||
 స్వప్నవత్ప్రితృలోకస్య స్వాతన్త్ర్యం నాన్తి కిచ్ఛన |
 గన్ధర్వలోకే భోగేచ్ఛాపశాద్ధీరతిచచ్ఛులా || ౧౧.౯౯ ||
 బ్రహ్మలోకేఽస్యైష బోధః స లోకః సులభో న హి |
 ఆదర్శవచ్చుద్ధచిత్రే నరేణాత్మేక్ష్యతే స్ఫుటమ్ || ౧౧.౧౦౦ ||
 ఇన్ద్రియాణామనాత్మత్వమాగమాపాయదర్శనాత్ |
 బుధ్వా తతాక్షిణి స్వస్మిన్ బ్రహ్మత్వం బుధ్యతే సుఖాత్ || ౧౧.౧౦౧ ||
 మన్దశ్చేదక్షధీకర్తృసమష్ట్యవ్యక్తరూపతః |
 క్రమాద్వివిచ్య మూఢం (గూఢం) స్వం వీక్ష్యతే సూక్ష్మయా ధియా || ౧౧.౧౦౨ ||
 బాహ్యోక్షవిషయేష్యాత్మస్వరూపం న హి తిష్ఠతి |
 నివృత్తాక్షో నిరుద్ధేన సూక్ష్మేణ మనసేక్షతే || ౧౧.౧౦౩ ||
 అప్రమత్తోఽఖిలాఽక్షాణి సకర్తృణి యదా పుమాన్ |
 నిరుణద్ధి తదా యోగస్తామవస్థాం ప్రవక్షతే || ౧౧.౧౦౪ ||
 సర్వాక్షాఽగోచరతేషుఽపి స్వాత్మాఽస్తీత్యాహ తత్త్వవిత్ |
 కారణస్యాత్మనోఽసత్త్వే శూన్యం కార్యం జగద్భవేత్ || ౧౧.౧౦౫ ||
 ఆస్తీత్యేవోపలబ్ధ్యో నాఽయమస్తీతి న త్వయా |
 సర్వత్రానుగతం యత్తత్తన్నాస్తీత్యుచ్యతే కథమ్ || ౧౧.౧౦౬ ||
 సోపాధికం తావదాదౌ దృష్ట్వాఽస్తీతి తతః పునః |
 ఉపాధీన్ సమ్పరిత్యజ్య తత్త్వభావేన పశ్యతి || ౧౧.౧౦౭ ||
 ఉపాధీనాం మాయయైషాం కల్పితత్వేన తైర్వినా |
 నిరుపాధికసన్మాత్రం వస్తు తచ్చ తథేక్ష్యతామ్ || ౧౧.౧౦౮ ||
 కలుషం జలమాసీయ తతోఽస్మిన్ కాతకం రజః |
 యదా క్షిపేత్తదా నీరం ప్రసీదతి యథా తథా || ౧౧.౧౦౯ ||

సోపాధికజ్ఞానవతో నిరుపాధిః ప్రసీదతి ।
 రజఃప్రక్షేపసదృశీ యోగాన్నిష్కామతా ధియః ॥ ౧౧.౧౧౦॥
 యదా సర్వే ప్రముచ్యతే కామా యేఽస్య హృది స్థితాః ।
 తదైవ మర్హతాం హిత్యా స జీవన్ బ్రహ్మతాం వ్రజేత్ ॥ ౧౧.౧౧౧॥
 అహంకారేణ చైతన్యం గ్రథిత్యేచ్ఛతి చేత్తదా ।
 హృదయే గ్రన్థయః కామాస్తే భిద్యన్తే వివేకినః ॥ ౧౧.౧౧౨॥
 అహంకారచితోరైక్యభ్రాన్తైరపగమే సతి ।
 కామాభాసాః సన్తు చిత్తే క్రమాన్నశ్యన్తి తేఽపి చ ॥ ౧౧.౧౧౩॥
 జీవన్ముక్తస్తు నిష్కామో న మృతిం ప్రతిపద్యతే ।
 ప్రాణోత్కాన్తిర్మృతిః సా తు జ్ఞానినో న హి విద్యతే ॥ ౧౧.౧౧౪॥
 ప్రాణా అన్తర్విలీయన్తే తప్తాశ్మక్షిప్తనీరవత్ ।
 జ్ఞానీ పురాఽపి బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మైవ్యేతి తల్లయే ॥ ౧౧.౧౧౫॥
 బ్రహ్మ బోద్ధమశక్తః సన్నుపాస్తే చేత్తదా పుమాన్ ।
 నాడ్యా మూర్ధన్యయా బ్రహ్మలోకం గత్వా విముచ్యతే ॥ ౧౧.౧౧౬॥
 ఆత్మైవోపాసకస్యాస్య ధీశుద్ధిశ్చేత్తథా త్వసౌ ।
 దేహాద్వివిచ్య హృన్నిష్ఠం బ్రహ్మత్వేనావగచ్ఛతి ॥ ౧౧.౧౧౭॥
 మృత్యుప్రోక్తాం నాచికేతో విద్యాం యోగం తథాఽఖిలమ్ ।
 లభ్యా బ్రహ్మైవనీవం లభ్యాఽన్యోఽపి విముచ్యతే ॥ ౧౧.౧౧౮॥
 విద్యా తత్ఫలయోర్విఘ్నశాన్త్యర్థం సహనావితి ।
 మన్త జపేత్తేన విఘ్నాః శామ్యన్త్యేవ న సంశయః ॥ ౧౧.౧౧౯॥
 వైరాగ్యం నాచికేతస్య యథా తీవ్రం తథా పుమాన్ ।
 ప్రాప్నోతి సేవ్యమానః సన్వ ఇద్యాతీర్థమహేశ్వరమ్ ॥ ౧౧.౧౨౦॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 కథవల్లివరణో నామ ఏకాదశోఽధ్యాయః ॥ ౧౧॥

౧౨. శ్వేతాశ్వతరవివరణో నామ ద్వాదశోఽధ్యాయః ।

శ్వేతాశ్వతరనామా యో యజుఃశాఖాప్రవర్తకః ।

సోఽత్యాశ్రమిభ్యః ప్రోవాచ విద్యాం వ్యాచక్షుహేఽత్ర తామ్ ॥ ౧౨.౧॥

యే వేదవాదినస్తే తు మీమాంసన్తే ముముక్షవః ।

జగతః కారణం బ్రహ్మేత్యేవం వేదేషు ఘుష్యతే ॥ ౧౨.౨॥

ఉత్పత్తిస్థితినాశాః స్యుర్యతస్తత్కారణం త్వితి ।

సామాన్యమేవ విజ్ఞాతం విశేషస్తు న బుధ్యతే ॥ ౧౨.౩॥

కస్మాద్వస్తువిశేషాన్నో జన్మ కేన చ జీవనమ్ ।

లయః కస్మిన్ వ్యవహృతౌ సుఖాదౌ కో నియచ్ఛతి ॥ ౧౨.౪॥

పితృభ్యామన్నతో రోగాదపి జన్మాదయస్త్రయః ।

నియామకశ్చ రాజేతి వచనం బాలభాషితమ్ ॥ ౧౨.౫॥

పితృరాజాద్యశేషస్య జగతశ్చిత్సతేఽధునా ।

కారణం తచ్చ శాస్త్రైకగమ్యం శాస్త్రం తు నైకధా ॥ ౧౨.౬॥

కాలః స్వభావో నియతిర్యదృచ్ఛౌ భూతపఞ్చకమ్ ।

ప్రధానం జీవ ఏతాని మతాన్యక్తాని శాస్త్రిభిః ॥ ౧౨.౭॥

ఋతుకాలే భవేద్గర్భో వర్షరై సస్యసమ్భవః ।

ఉదాహ్రాయత ఇత్యాది బహుధా కాలవాదినా ॥ ౧౨.౮॥

స్వభావవాద్యగ్నిముష్ణం జలం ద్రవముదాహరత్ ।

రూపజ్ఞానం చక్షుషైవేత్యాహుర్నియతివాదినః ॥ ౧౨.౯॥

ధనికత్వాదివ్యవస్థా యహచ్ఛావాదినోఽచ్యతే ।

భూతవాదీ దేహగతకారీన్యాదీనుదాహరత్ ॥ ౧౨.౧౦॥

ప్రధానవాదీ పురుషాన్ సాత్వికాదీనుదాహరత్ ।

జీవవాదీ కర్మవశాజ్ఞన్మదేవాద్యుదాహరత్ ॥ ౧౨.౧౧॥

సర్వత్ర యుక్తేర్బృష్టత్వాత్కిం తత్త్వమితి చిన్త్యతే ।

సర్వేషామనివార్యత్వాత్తత్సజ్ఞోఽస్త్వితి చేన్న తత్ ॥ ౧౨.౧౨॥

స్వతస్త్రే చేతనే జీవే సతి కాలాద్యచేతనాః ।

సమప్రధానభావేన కథం సజ్ఞీభవన్తి తే ॥ ౧౨.౧౩॥

తర్హి జీవో హేతురస్తు తన్న దుఃఖాదిదర్శనాత్ |
 స్వతన్త్రః స్వాత్మనో దుఃఖం కుర్వన్త్యష్టో న హి క్వచిత్ || ౧౨.౧౪ ||
 దోషాన్ సర్వేషు పక్షేషు పశ్యంతో బహుధా తదా |
 మాయాశక్తిమనిర్వాచ్యామపశ్యన్త్యానయోగతః || ౧౨.౧౫ ||
 ద్విత్రికణాసు యుక్తీనాం సత్త్వైఃపృతే న సన్తి తాః |
 న జానామీత్యేవమన్తే విషీదతి హి వాదినః || ౧౨.౧౬ ||
 యదన్తే శరణం సర్వవాదినామవివాదతః |
 తదజ్ఞానమనిర్వాచ్యా మాయేత్యాహుర్విపశ్చితః || ౧౨.౧౭ ||
 అనిర్వాచ్యేఽపి యుక్తిం చేదన్విచ్ఛతి స మూఢధీః |
 నీరూపం చక్షుషా ద్రష్టుమిచ్ఛత్యేవాతిమోహితః || ౧౨.౧౮ ||
 సర్వకార్యేషు శక్తత్వాన్మాయాఽఽక్షేపం న సాఽర్హతి |
 దుర్బటస్యేవ ఘటనే స్వభావః సర్వసమ్మతః || ౧౨.౧౯ ||
 తథావిధాయాం మాయాయాం పరాత్మా ప్రతిబిమ్బితః |
 అవాన్తరాణి వస్తుని కాలాదీన్యధితిష్ఠతి || ౧౨.౨౦ ||
 మాయావిశిష్టమీశానం జగదాకారతాం గతమ్ |
 సంసారచక్రమిత్యాహుః సంసారాఖ్యనదీతి చ || ౧౨.౨౧ ||
 పునః పునర్జాయమానశ్చక్రవత్పరివర్తతే |
 అవిచ్ఛేదేన సంసారో నదీవత్పువహేత్సదా || ౧౨.౨౨ ||
 జీవోఽహఙ్కారోపహితశ్చక్రవద్భ్రామ్యతే సదా |
 మాయోపహిత ఈశానో జన్మసు ప్రేరయేదముమ్ || ౧౨.౨౩ ||
 ఉపాధిద్వయహీనం తు బ్రహ్మ వేదేషు బోధ్యతే |
 ఇత్థం వేదరహస్యజ్ఞా భవేయుర్బ్రహ్మతత్పరాః || ౧౨.౨౪ ||
 జగత్స్యవ్యక్తమవ్యక్తం సృష్టిసంహారయోః క్రమాత్ |
 బిభర్తి ద్వయమీశానశ్చిదాత్మా తు విముక్తిభాక్ || ౧౨.౨౫ ||
 ఈశానీశావజ్ఞతజ్ఞౌ భోక్తా భోజయితా చ తౌ |
 తయోర్నిర్వాహికా మాయా బ్రహ్మణ్యారోపితం త్రయమ్ || ౧౨.౨౬ ||
 జగద్భ్రమం జీవభేదం వాసనా దేహధారణమ్ |
 చక్షుష్టయం నిరాకుర్యాదభిధ్యానాదిభిః క్రమాత్ || ౧౨.౨౭ ||

అభితో బ్రహ్మరూపత్వధ్యానాద్యాతి జగద్రుమః ।
 బ్రహ్మత్వే యోజితే స్వస్య జీవభావోఽపి గచ్ఛతి ॥ ౧౨.౨౮॥
 అద్యయే భావితే తత్త్వే వాసనా వినివర్తతే ।
 ఆరబ్ధాస్తే దేహహానిర్యాయైవం క్షీయతేఽఖిలా ॥ ౧౨.౨౯॥
 బ్రహ్మజ్ఞానాత్పాశహానౌ క్షీణక్లేశో న జన్మభాక్ ।
 పాశాశ్చతుర్విధాశ్చైవ శాస్త్రేషు ప్రతిపాదితాః ॥ ౧౨.౩౦॥
 మలో మాయా కర్మ తత్త్వతిరోధానం చ తే మతాః ।
 మలో జ్ఞానక్రియాశక్తయోశ్చాదకో దోష ఇష్యతే ॥ ౧౨.౩౧॥
 రాగాదిహేతుర్యాయోక్తా కర్మ పుణ్యం చ పాతకమ్ ।
 మూఢైస్తత్త్వతిరోధానం సర్వైరప్యనుభూయతే ॥ ౧౨.౩౨॥
 క్లేశాన్ పతజ్జులిః ప్రాహ తేష్యవిద్యాదిరస్మితా ।
 ద్వితీయా ద్వేషరాగౌ చాభినివేశస్తు పఞ్చమః ॥ ౧౨.౩౩॥
 భోక్తా భోగ్యం ప్రేరకశ్చ త్రయం బ్రహ్మేతి తత్త్వధీః ।
 ఉపాయేన బ్రహ్మధీః స్యాదరణిస్థాగ్నిలాభవత్ ॥ ౧౨.౩౪॥
 ఉపాయః ప్రణవేనాత్మధ్యానం తేనైష లభ్యతే ।
 తిలాత్మైలాదయో యద్వల్లభ్యాస్తత్తదుపాయతః ॥ ౧౨.౩౫॥
 సర్వవ్యాపినమాత్మానం క్షీరే సర్పిరివార్పితమ్ ।
 ఆత్మవిద్యాతపోభ్యాం తముపలభ్య విముచ్యతే ॥ ౧౨.౩౬॥
 యదుక్తం ప్రణవధ్యానం స యోగస్తత్ర యత్నవాన్ ।
 మనో బ్రహ్మణి యుజ్ఞానస్తత్సాక్షాత్కురుతే ధియా ॥ ౧౨.౩౭॥
 ఉరోఽసమూర్ధస్థానేషు త్రిషు దేహం సమున్నతమ్ ।
 అవస్థాప్యాసనం జిత్వా ప్రత్యాహారం సమాచరేత్ ॥ ౧౨.౩౮॥
 హృద్యక్షణాం నిరోధో యః ప్రత్యాహారః స ఉచ్యతే ।
 జయేత్ప్రబల్యమక్షణాం ప్రాణాయామేన ధైర్యవాన్ ॥ ౧౨.౩౯॥
 ప్రాణాధీనవ్యాపృతీనామక్షణాం ప్రాణరోధనాత్ ।
 నిరోధః స్యాత్తతశ్చిత్తం ధారయేత్ప్రమాదతః ॥ ౧౨.౪౦॥
 సమే శుచౌ శర్కరాదిమశకాదివివర్జితే ।

మనోఽనుకూలేఽవస్థాయ దేశే ధ్యానం సమాచరేత్ ॥ ౧౨.౪౧॥

నాడీరూపాణి నీహారధూమాన్యత్ర విభాన్తి చేత్ ।

బ్రహ్మసన్నిధిమాప్తాధీరితి నిశ్చయతాం తదా ॥ ౧౨.౪౨॥

నిర్జరత్వవిత్పట్టత్వశుభగన్ధాది చేద్భవేత్ ।

యోగసిద్ధిః ప్రవృత్తేతి జ్ఞాత్వా యోగే స్థిరో భవేత్ ॥ ౧౨.౪౩॥

మేఘచ్ఛన్నం చన్ద్రబిమ్బం మేఘాపాయేఽతినిర్మలమ్ ।

తదైవ బుద్ధిచాఞ్చల్యశాన్తావాత్మా ప్రసీదతి ॥ ౧౨.౪౪॥

స్వాత్మతత్త్వప్రసాదేన బ్రహ్మతత్త్వం ప్రసీదతి ।

శాస్త్రాదుబ్ధం బ్రహ్మతత్త్వమాత్మత్వేనానుభూయతామ్ ॥ ౧౨.౪౫॥

అజం ద్రువం మాయిక్తైస్తైః కార్యైః సర్వైర్వివర్జితమ్ ।

జ్ఞాత్వా దేవం పరాత్మానం సర్వపాపైర్విముచ్యతే ॥ ౧౨.౪౬॥

ఏవ దేవః సర్వదిక్షు వహ్నయాదిష్వఖిలేషు చ ।

వర్తతే తం విచిన్త్యాథ ప్రణమేత్సర్వదైవ తమ్ ॥ ౧౨.౪౭॥

తత్త్వయోగౌ సముద్దిష్టావుత్తమస్యాధికారిణః ।

అథ సోపాధికం వస్తు మన్దం ప్రత్యభిధీయతే ॥ ౧౨.౪౮॥

ఐన్ద్రజాలికవన్మాయాజాలవానేక ఈశ్వరః ।

నియచ్ఛన్ శక్తిభిర్లోకాన్ సృజతే సంహరత్యపి ॥ ౧౨.౪౯॥

ఏక ఏవేశ్వరస్తాదృక్ష్వితీయో నైవ విద్యతే ।

జనానాం ప్రత్యగాత్మాఽసౌ జగత్సృష్ట్యాధికార్యపి ॥ ౧౨.౫౦॥

స విరాడూపతాం ప్రాప్య విశ్వతశ్చక్షురాదిమాన్ ।

సర్వేషాం చక్షురాద్యా యే తదీయా ఏవ తేఽఖిలాః ॥ ౧౨.౫౧॥

యో దేవానామితి ప్రోక్తైస్త్రిభిర్మన్తైస్తమీశ్వరమ్ ।

ముముక్షుః ప్రార్థయేత్తైవ సదా బుద్ధివిశుద్ధయే ॥ ౧౨.౫౨॥

తతః శుద్ధమన్త్రిబ్రహ్మ సర్వభూతేష్వవస్థితమ్ ।

అన్తర్భూహిశ్వ సంవాస్తం జ్ఞాత్వా స్యాన్మృతివర్జితః ॥ ౧౨.౫౩॥

శ్వేతాశ్వతరనామాఽహం పురుషం వేద్మి తం ప్రభుమ్ ।

అన్యోఽపి తం విధిత్యైవ మృత్యుమత్యేతి నాన్యథా ॥ ౧౨.౫౪॥

యస్మాత్పరం నాపరం వా కిञ్చిదస్తి తదద్యయమ్ |
 వృక్షవన్నిశ్చలం తేన పూర్ణం సర్వమిదం జగత్ || ౧౨.౫౫||
 ఏతద్విదుర్మృత్యుహీనాస్తే స్యుర్యే తు న తద్విదుః |
 తే దుఃఖమేవ గచ్ఛన్తి న తతోపాధికేక్షణే || ౧౨.౫౬||
 దుర్లక్ష్యో నిరుపాధ్యాత్మా సూక్ష్మధీవర్జితైర్పరైః |
 సులక్ష్య ఏవ సోపాధిస్తస్మాదేవం స్మరేదముమ్ || ౧౨.౫౭||
 సర్వానన శిరోగ్రీవః సర్వభూతగుహాశయః |
 వశీ సర్వస్య లోకస్య స్థావరస్య చరస్య చ || ౧౨.౫౮||
 విశ్వాకారజనేః ప్రాకృ సర్వవ్యవహృతిక్షమః |
 అపాణిపాదో జవనో గ్రహీతా సర్వశక్తియుక్ || ౧౨.౫౯||
 అణోరణీయాన్దుర్లక్ష్యో మహీయాన్మహతః స్ఫుటః |
 ఇత్యాత్మానం శాస్త్రదృష్ట్యా పశ్యతో నాస్తి దుఃఖితా || ౧౨.౬౦||
 స్థూలదర్శీ తు సాకారే సర్వాత్మ్యే వాసితే సతి |
 నిరాకారం తతో బోద్ధుం ప్రార్థయేత్తైశ్వరం వపుః || ౧౨.౬౧||
 య ఏకోఽవర్ణ ఇత్యాది స్తువస్మన్త్రచతుష్టయాత్ |
 ప్రార్థాస్థ మాయాజీవో చ బుద్ధసుప్తా (బుద్ధముక్తౌ/బుద్ధముక్తౌ) విచారయేత్ || ౧౨.౬౨||
 లోకే కాచిదజా వర్ణత్రయోపేతా బహుప్రజాః |
 సృజతే తామజః కశ్చిత్సేవతేఽన్యస్తు తాం త్యజేత్ || ౧౨.౬౩||
 తేజోఽబన్నాత్మికా తద్వన్మాయా వర్జైస్త్రిభిర్యతా |
 ఆనక్తో భజతే మాయాం విరక్తస్తు విముఞ్చతి || ౧౨.౬౪||
 విరక్తః కర్తకర్తారౌ విచిత్యాత్వస్యస్య విగ్రహా |
 చిచ్ఛాయావాసహజ్కారః కర్తా చిద్బాధి కేవలా || ౧౨.౬౫||
 పాదపే క్షుధితః పక్షీ ఫలమత్తీతరః పునః |
 పశ్యన్నాస్తే తథా విద్యాదోభక్తుతత్సాక్షిణావుభౌ || ౧౨.౬౬||
 చిచ్ఛాయాగతభోక్తుత్వం సాక్షిణ్యారోప్యతే భ్రమాత్ |
 అనీశ్వరోఽయం సాక్షీతి శోకో భవతి మోహతః || ౧౨.౬౭||
 నిత్యతృప్తైశ్వరత్వం తత్సాక్షితత్వం తదీక్షతే |
 యదా తదా వీతశోకో మహిమానమవాప్నుయాత్ || ౧౨.౬౮||

ఋచో దేవాశ్చ శబ్దార్థా యస్మిన్నాత్మని కల్పితాః ।
 యస్తం న వేద తస్యర్పా కిం స్యాద్యో వేత్త్యసౌ కృతీ ॥ ౧౨.౬౯॥
 ఛన్దాంసి యజ్ఞానస్యచ్చ మాయావీ సృజితేఽఖిలమ్ ।
 జీవాత్మనా ప్రవిశ్యాస్తే సన్నిరుద్ధో వపుష్యయమ్ ॥ ౧౨.౭౦॥
 మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమ్ ।
 తస్యావయవభూతైస్తు వ్యాప్తం సర్వమిదం జగత్ ॥ ౧౨.౭౧॥
 ఈశో యః స్వత ఏకః సన్ జీవాకారైరనేకశః ।
 యోనిం యోనిం ప్రజత్యేతమీశం జ్ఞాత్వా న సంసరేత్ ॥ ౧౨.౭౨॥
 ప్రతిబద్ధస్య బాహుల్యాద్యో దేవేత్యాదిమన్తతః ।
 పునః పునర్భజేతేశం ప్రతిబద్ధనివృత్తయే ॥ ౧౨.౭౩॥
 అదృష్టప్రతిబద్ధో యో నివర్త్య భజనేన తమ్ ।
 దృష్టో యః ప్రతిబద్ధస్తం విచారేణ జయేత్పునః ॥ ౧౨.౭౪॥
 సూక్ష్మేభ్యః పరమాణుభ్యోఽప్యతీసూక్ష్మో న లక్ష్యతే ।
 బహిర్ముఖైః స్వతః సోఽయం విశ్వం వ్యాప్యోఽవతిష్ఠతే ॥ ౧౨.౭౫॥
 జగతః పాలనేనాయమస్తీత్యాదౌ విబుధ్యతామ్ ।
 బ్రహ్మార్షయో దేవతాశ్చ యోగేనైతం విజానతే ॥ ౧౨.౭౬॥
 క్షీరే ఘృతనిమిత్తం యత్సారం తద్దీమతేక్ష్యతే ।
 తథా వృత్తినిరోధిన్యా సూక్ష్మం వస్తు ధియేక్ష్యతామ్ ॥ ౧౨.౭౭॥
 దివారాత్రిస్తమశాచన్యద్యస్మిన్నాప్తి న కీఞ్చన ।
 నోర్ధ్వం న తిర్హర్షద్వస్తు న దృష్టాన్తోఽస్య విద్యతే ॥ ౧౨.౭౮॥
 దృగ్గోచరే తస్య రూపం నాస్త్యతః కోఽపి నేక్షతే ।
 అజాత ఇతి మన్త్రాభ్యామన్తర్పప్యో భజేత తేమ్ ॥ ౧౨.౭౯॥
 పునశ్చైవం వివేక్తవ్యం విద్యావిద్యే నిజాత్మగే ।
 అవిద్యయా బద్ధ్యతేఽసౌ విద్యయా తు విముచ్యతే ॥ ౧౨.౮౦॥
 అవిద్యాకల్పితోపాధిభేదాదీశత్వజీవతే ।
 చైతన్యస్య భవేతాం యే కథ్యేతే తే క్రమాదిహ ॥ ౧౨.౮౧॥

హిరణ్యగర్భముత్పన్నమాదౌ జ్ఞానైర్భిభర్తి యః |
 పక్షైకమస్తఃకరణం బహుధా వికరోత్యయమ్ || ౧౨.౮౨||
 అధశ్చిర్ధ్వం దిశః సర్వా భ్రాజతేఽసౌ ప్రకాశయన్ |
 భారం వహేద్యథాఽనజ్ఞాన్ జగద్భారం వహేత్తథా || ౧౨.౮౩||
 యో భావాన్ క్షీరబీజాదీన్దధివృక్షాదిరూపతః |
 పరిణామం నయేత్సోఽయం గుణాన్స్త్రీన్ వినియోజయేత్ || ౧౨.౮౪||
 అవిద్యాకృతమీశత్వం తదిదం స్పష్టమీరితమ్ |
 వేదగుహ్యోపనిషదా తస్య తత్త్వముదీరితమ్ || ౧౨.౮౫||
 అవిద్యాకృతజీవత్వమథ స్పష్టముదీర్యతే |
 సత్త్వం రజస్తమశ్చేతి గుణైర్జీవః సమన్వితః || ౧౨.౮౬||
 స ఫలార్థం కర్మ కుర్యాద్భుక్తిం తస్యైవ తత్ఫలమ్ |
 దక్షిణోదగధోమార్గైః సంసరత్యేష కర్మభిః || ౧౨.౮౭||
 అఙ్గాష్టమాత్రహృన్నిష్ఠః స్వప్రకాశః స సూర్యవత్ |
 అహఙ్కారోపాధికః సన్ సఙ్కల్పాన్ కురుతే బహూన్ || ౧౨.౮౮||
 బుద్ధివృత్త్యాత్మవైతస్యసంయోగాదేష చేతనః |
 స సజ్జోచవికాసాభ్యాం తైస్సైర్దేహైః సమో భవేత్ || ౧౨.౮౯||
 నైవ స్త్రీ న పుమానేష నైవ చాయం నపుంసకః |
 యద్యచ్ఛరీరమాదత్తే తేన తేన స కథ్యతే || ౧౨.౯౦||
 అవిద్యాధీనజీవేశావుక్తౌ యత్తత్త్వమేతయోః |
 తద్విద్యాసిద్ధయే కాలస్వభావాదీన్ విచారయేత్ || ౧౨.౯౧||
 మూలకారణతైషాం న యుక్తా జనిమత్త్వతః |
 దేవస్య మహిమా యోఽసౌ మాయాఖ్యస్తస్య యుజ్యతే || ౧౨.౯౨||
 తస్మహిమ్నావృతం సర్వం కాలం చ కలయత్యసౌ |
 భూతభవ్యాదిరూపేణ భిన్నోఽసౌ జాయతే తతః || ౧౨.౯౩||
 జలాగ్న్యాదిసముత్పత్తౌ స్వభావః సహ జాయతే |
 యదృచ్ఛా పఞ్చభూతాని ప్రధానం చేతి మాయకమ్ || ౧౨.౯౪||
 మూలకారణతాఽస్యైవ మాయాయా జన్యభావతః |

అవాన్తరం కారణత్వం కాలాదీనాం భవత్విదమ్ ॥ ౧౨.౯౫॥

ఏకం ప్రధానం ద్వే పుణ్యపాపే సత్త్వాదికాస్త్రయః ।

అష్టౌ ప్రకృతయో భూమిముఖ్యాస్తైర్జాయతే వపుః ॥ ౧౨.౯౬॥

యో మాయాపీ స సర్వేషామాదిః కాలత్రయాత్పరః ।

విశ్వరూపం స్వచిత్తస్థం తముపాస్య ప్రసాదయేత్ ॥ ౧౨.౯౭॥

సంసారవృక్షాత్కాలాదిశాఖాయుక్తాత్పరోహ్యయమ్ ।

ధర్మావహం పాపనుదం స్వచిత్తస్థం తమీక్ష్యతామ్ ॥ ౧౨.౯౮॥

విష్ణ్వాదీనామీశ్వరాణాం పరమం తం మహేశ్వరమ్ ।

దేవానాం పరమం దేవం విదామోఽస్య ప్రసాదతః ॥ ౧౨.౯౯॥

న తస్య వపురక్షం చ విద్యతే తత్సమోఽపి న ।

పరాస్య శక్తిర్వివిధా బలజ్ఞానక్రియాదికా ॥ ౧౨.౧౦౦॥

సోఽధిష్ఠానతయా సర్వకారణం కారణాధిపః ।

యే జివా అధిపస్తేషాం నాన్యోఽస్యాధిపతిర్భవేత్ ॥ ౧౨.౧౦౧॥

యస్తన్తునాభ ఇత్యాదిమన్త్రేణ ప్రార్థయేత్తతః ।

ఏకో దేవః సర్వదేహే గూఢో వ్యాపీ చ సర్వతః ॥ ౧౨.౧౦౨॥

సర్వప్రాణ్యన్తరాత్మాఽసావధ్యక్షః సర్వకర్మణామ్ ।

సర్వభూతాశయః సాక్షీ నిర్గుణః శుద్ధచిద్వపుః ॥ ౧౨.౧౦౩॥

యే తు పశ్యన్తి తం ధీరాస్తేషాం స్యాచ్ఛాశ్వతం సుఖమ్ ।

నిత్యం తం చేతనం బుద్ధ్వా ప్రాప్నుయాచ్ఛాన్తిమక్షయామ్ ॥ ౧౨.౧౦౪॥

అశక్యం యత్సుఖం వక్తుం తదేతదనుభూయతే ।

ఇతి తత్త్వవిదః ప్రాహురుపాయః శ్రూయతామిహ ॥ ౧౨.౧౦౫॥

వివేకయోగస్తద్బోధహేతుస్తత్త్వవివేకతః ।

యథాశాస్త్రం వివిచ్యానుభవన్తి దృఢయోగతః ॥ ౧౨.౧౦౬॥

సూర్యచన్ద్రాదయః సర్వభాసకా అపి తత్సుఖమ్ ।

నైవ భాసయితుం శక్తా భాస్యన్తే కిన్తు తేన తే ॥ ౧౨.౧౦౭॥

చిత్సుఖాత్మా స్వప్రకాశో భాసతే ప్రథమం స్వయమ్ ।

సూర్యాదయస్తస్య చితా భాసన్తే న చితాఽన్యయా ॥ ౧౨.౧౦౮॥

ఏకాకీ నూర్యవద్యోఽయం సర్వం వ్యాప్నోతి భాసయన్ |
 తం యో వేత్తి స ఏవేశో నాస్త్యన్యో హేతురీశనే || ౧౨.౧౦౯ ||
 జ్ఞాన్యేవ విశ్వకృత్కాలకాలః సత్త్వాదిభాసకః |
 ప్రధానజీవయోః స్వామీ హేతుః సంసారమోక్షయోః || ౧౨.౧౧౦ ||
 విద్యాఫలమిదం బాహ్యాధీయో న స్యాత్కదాచన |
 తద్ధిశ్చాన్యై ప్రార్థయేత తం యో బ్రహ్మణమీశ్వరమ్ || ౧౨.౧౧౧ ||
 హిరణ్యగర్భం సృష్ట్యాదౌ వేదాంస్తస్మై దదాతి యః |
 తం భాసకం స్యాత్పృథియో ముముక్షుః శరణం భజే || ౧౨.౧౧౨ ||
 నిష్కలం నిష్క్రియం శాస్త్రం నిరవద్యం నిరజ్ఞానమ్ |
 భజే స్వయం భాసమానం తం దగ్ధేన్ద్రనవహ్నివత్ || ౧౨.౧౧౩ ||
 నిష్కలోఽవయవైర్హీనో హేతుహీనో నిరజ్ఞానః |
 నిర్దిన్ధనాగ్నిసామ్యం తు మాయాతత్కార్యవర్జనాత్ || ౧౨.౧౧౪ ||
 తాదృశం పరమాత్మానం విదిత్వైవ విముచ్యతే |
 వినా జ్ఞానం న ముక్తిః స్యాదితరైః కోటిసాధనైః || ౧౨.౧౧౫ ||
 యదా చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యతి మానవాః |
 తదా దేవమవిజ్ఞాయ ముక్తిర్న త్వస్తి తద్వయమ్ || ౧౨.౧౧౬ ||
 తపసా దేవమారాధ్య శ్వేతాశ్వతరనామకః |
 అత్యశ్రమిభ్యః ప్రోవాచ బ్రహ్మవిద్యామృషిప్రియామ్ || ౧౨.౧౧౭ ||
 వేదాన్తే పరమం గుహ్యం నానోపాఖ్యానవర్ణితమ్ |
 నాఽప్రశాన్తాయ దాతవ్యం దేయం శిష్యాయ ధీమతే || ౧౨.౧౧౮ ||
 యస్య దేవే పరా భక్తిర్యథా దేవే తథా గురౌ |
 తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశన్తే మహాత్మనః || ౧౨.౧౧౯ ||
 అన్యఃప్రవిష్టః శాస్త్రేతి యోఽతర్యామీ శ్రుతీరితః |
 సోఽస్మాన్ముఖ్యగురుః పాతు విద్యాత్థీర్థమహేశ్వరః || ౧౨.౧౨౦ ||
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 శ్వేతాశ్వతరవివరణో నామ ద్వాదశోఽధ్యాయః || ౧౨ ||

౧౩. బృహదారణ్యకే కాణ్వవిద్యాప్రకాశో నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః ।

కాణ్వో యాజుషశాఖాయాం నానాఖ్యానోపబృంహితామ్ ।
బ్రహ్మవిద్యామువాచేమాం సజ్గ్రహేణ బ్రవీమ్యహమ్ ॥ ౧౩.౧॥

బృహదారణ్యకప్రోక్తైః విరాట్పూత్రాద్యుపాసనైః ।
స్వాద్విరాడాదిరూపత్వం స విరాడిహ కథ్యతే ॥ ౧౩.౨॥

ఉపాస్తేర్మహిమా తేన భాత్యుపాసనమిచ్ఛతః ।
ముముక్షుస్తు విరాడాదిదోషాన్స్తప్త్యా విరజ్యతే ॥ ౧౩.౩॥

అధ్యాయస్య తృతీయస్య చతుర్థబ్రాహ్మణే శ్రుతమ్ ।
వైరాజం వపురేతచ్చ శరీరాన్తరకారణమ్ ॥ ౧౩.౪॥

ఇదం నరగవాశ్వాది వపుస్తస్సృష్టితః పురా ।
ఆత్మాసీత్పురుషాకారో బ్రహ్మణ్ణాఖ్యశరీరభృత్ ॥ ౧౩.౫॥

ప్రత్యగ్రూపః పరాగ్రూపాద్వాస్యవృత్తోఽనుభవాత్మకః ।
ప్రథతే యః స ఆత్మేతి ప్రాహురాత్మవిదో బుధాః ॥ ౧౩.౬॥

బహిర్ముఖేన న జ్ఞాతం ప్రత్యక్షత్వమతిం వినా ।
యదజ్ఞాతం పరం తత్త్వం తదభవేత్సర్వకారణమ్ ॥ ౧౩.౭॥

విరాడపి తతో జజ్ఞే త్రైలోక్యాత్మకదేహవాన్ ।
యథోక్తజ్ఞానకర్మభ్యామేవం ప్రత్యగ్విరాడభూత్ ॥ ౧౩.౮॥

స ఏష పరమోఽప్యాత్మా కోశపఞ్చకధారణాత్ ।
సంవృత్తః పురుషాకారః కామావిద్యాద్యుపప్లుతః ॥ ౧౩.౯॥

సోఽనువీక్ష్యాత్మమోహోత్థం వైరాజం రూపమాత్మనః ।
నాపశ్యదపరం కిచ్ఛితోఽహమస్మిత్సథాభ్యధాత్ ॥ ౧౩.౧౦॥

అహమిత్యేవ నామాస్య సమృన్నం తేన లౌకికాః ।
తత్ప్రప్తాః (తత్ప్రప్తాః) స్వం స్వమాత్మానమహమిత్యభివక్షతే ॥ ౧౩.౧౧॥

కోశపఞ్చకయుక్తస్య ప్రత్యక్షత్వస్య నామ తత్ ।
విరాజా కృతమిత్యేతత్సర్వసాధారణం మతమ్ ॥ ౧౩.౧౨॥

అసాధారణదేహస్య తత్త్విత్రాదినా కృతమ్ ।
దేవదత్తాదికం నామ జఘన్యం పూర్వనామతః ॥ ౧౩.౧౩॥

కస్త్యమిత్యేష పృష్టః సన్నాదావహమితి బ్రువన్ |
 పశ్చాజ్ఞుమన్యం నామేదం వక్తి జిజ్ఞాసవే జనః || ౧౩.౧౪||
 చిదేకరస ఆత్మైవ కశ్మలే కోశపఞ్చకే |
 ఏకతామభినమ్నోఽహజ్కారోత్యభిమానతః || ౧౩.౧౫||
 బహవోఽతీతకల్పేఽన్య ఆసన్యద్యప్యపాసకాః |
 తథాపి భావనాధిక్యాదేక ఏవ విరాడభూత్ || ౧౩.౧౬||
 నిఃశేషేణాసురం పాపం దగ్ధవాన్ బహుజన్మభిః |
 తతో విరాడభూదన్యోఽప్యేవం దగ్ధ్వా భవేద్విరాట్ || ౧౩.౧౭||
 దుగ్ధపాపోఽప్యనాత్మజ్ఞో దేహదావభ్యమన్యత |
 తతః స్వనాశమాశక్య సోఽబిభేదస్మదాదివత్ || ౧౩.౧౮||
 స్రజం హి కల్పయిత్వాస్తే తదభయాదాకులేన్ద్రియః |
 ఏవం నశ్వరదేహాది ప్రతిచ్యారోప్య కమృతే || ౧౩.౧౯||
 ఆలోచయేత్ప్రజన్తత్త్వం భీతిధ్వస్యై యథా నరః |
 విరాడాలోచయత్తద్వత్ప్రతీచన్తత్త్వమాదరాత్ || ౧౩.౨౦||
 ఆలోచయన్యథా తత్త్వమపాస్తధ్వాన్తతదభయమ్ |
 అనన్యానుభవం సాక్షాద్దదర్శైకాత్మ్యమాత్మని || ౧౩.౨౧||
 ప్రత్యగ్యాథాత్మ్యవిజ్ఞానశిఖాప్లుప్తమహాతమాః |
 ఆత్మాశేషపుమర్థోఽయం సోఽమన్యత తతో విరాట్ || ౧౩.౨౨||
 దేహన్ద్రియమనోబుద్ధిభావాభావాదిసాక్షిణః |
 ప్రతీచోఽన్యక్తిమప్యత్ర నాస్తి కస్మాద్భిభేమ్యహమ్ || ౧౩.౨౩||
 అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం స్వమాత్మానం యదా పుమాన్ |
 ప్రతీచ్యేవానుసన్ధతే బ్రహ్మసీతి తదేక్షతే || ౧౩.౨౪||
 ప్రత్యగ్భృష్ట్యా తదజ్ఞానం న తజ్ఞం చేక్షతే స్వతః |
 బ్రహ్మ ప్రతీచోరైకాత్మ్యత్తద్ధూరీకృత్య గర్జతి || ౧౩.౨౫||
 ప్రత్యక్తా బ్రహ్మణో రూపం బ్రహ్మతా చాత్మనః స్వతః |
 ఏవం సతి కుతో మే భీరితి విద్వాస్త్రపాయతే || ౧౩.౨౬||
 బ్రహ్మవిద్యామృతే నాన్యదభయహేతువినాశకృత్ |

అతోఽవబోధాదేవాస్య భయం వీయాయ సర్వతః ॥ ౧౩.౨౭॥

కస్మాదభేష్యదీశోఽయం ద్వితీయాత్థలు తద్భయమ్ ।

ద్వితీయో నేశ్వరస్యాస్తి తతో నిర్భయ ఏవ సః ॥ ౧౩.౨౮॥

నను ప్రజాపతేరైక్యదర్శనం కుత ఉద్భభౌ ।

శాస్త్రాచార్యాదితద్దేతోరసత్వాత్తదసమ్భవః ॥ ౧౩.౨౯॥

ఉచ్యతే మహతా పుణ్యపుణ్ణాపాకేన తత్పదమ్ ।

వైరాజం లభవంస్తేన జ్ఞానమస్యోద్భభౌ స్వతః ॥ ౧౩.౩౦॥

జ్ఞానమప్రతిఘం యస్య వైరాగ్యం చ జగత్పతేః ।

ఐశ్వర్యం వైవ ధర్మశ్చ సహసిద్ధమితి స్మృతిః ॥ ౧౩.౩౧॥

ఏవం సతి స్వయంభాతవేదత్వాద్బుద్ధవాన్ స్వయమ్ ।

బోధధ్వస్తాత్మమోహస్యాప్యరతిస్సమజాయత ॥ ౧౩.౩౨॥

స్యాభీష్టవస్త్యలాభేన చేతసో యానవస్థితిః ।

అరతిః సా సిస్పక్షోః సా వస్త్యలాభాదజాయత ॥ ౧౩.౩౩॥

నను విజ్ఞానవిధ్వస్తావవిద్యాయాః కుతోఽరతిః ।

ధ్వస్తాన్యస్యాపి సా చేతస్యతనిర్మోక్షః ప్రసజ్యతే ॥ ౧౩.౩౪॥

అప్యత్పన్నాత్మబోధానామధికారాసమాప్తితః ।

అరత్యాది యథా దృష్టం తథైవ స్యాత్ప్రజాపతేః ॥ ౧౩.౩౫॥

అధికారో యస్య యావాన్ భుక్తే భోగే స తావతి ।

కుతో న ముచ్యతే ముక్తి ప్రతిబంధస్య సజ్జయాత్ ॥ ౧౩.౩౬॥

సత్యామప్యాత్మవిద్యాయాం యో దోషో న నివర్తతే ।

తేన దోషేణానుమేయోఽధికారో విదుషామసౌ ॥ ౧౩.౩౭॥

ప్రబలార్బవేగేన కాముకః సన్ ప్రజాపతిః ।

ఏకం దేహం స్వభోగార్థమస్పృజత్మిథునాత్మకమ్ ॥ ౧౩.౩౮॥

తత్వేధాపాతయద్దేహమభూతాం దమ్పతీ ఉభౌ ।

మనుః పుమాన్ వధూర్ణేయా శతరూపాత్ర నామతః ॥ ౧౩.౩౯॥

తయోః సమ్భాగతో జాతా మనుష్యా దమ్పతీ పునః ।

నానాదేహానగృహ్ణీతాం తాభ్యాం ద్వన్ద్వాని జజ్ఞరే ॥ ౧౩.౪౦॥

గవాశ్వరాసభాజావిప్రముఖా ఆపిపీలికమ్ |
 ప్రాణినో మిథునాత్మానో జాతాః కర్మానుసారతః || ౧౩.౪౧||
 ముఖబాహూరుపాదేభ్యో వహ్నిస్త్యవసుభూమికాః |
 దేవతా అసృజద్భ్రూహ్మ చాతుర్వర్ణ్యనియామికాః || ౧౩.౪౨||
 తత్రేన్ద్రాదీన్ భిన్నదేవాన్మన్యవై యాగభూమిషు |
 కర్మణస్తదసజ్జేయం విరాడేవాఖిలా ఇమే || ౧౩.౪౩||
 అవిద్వదధికారిత్వాత్కర్మణాం భిన్నదేవతాః |
 ఉచ్యంతాం కర్మకాణ్డేన వస్తుతస్తు న తత్తథా || ౧౩.౪౪||
 విరాజో జీవతామాహుః కేచిదన్యే పరాత్మతామ్ |
 ఉభయం యుక్తమేవైతత్వివక్షాయాః విశేషతః || ౧౩.౪౫||
 సోపాధికవివక్షాయాం జీవ ఏవ విరాట్ భవేత్ |
 నిరుపాధికవివక్షాయాం పరమాత్మైవ నేతరః || ౧౩.౪౬||
 వయమప్యేవమేవేతి యద్యుచ్యేత తథాస్తు తత్ |
 సృష్ట్యా విరాట్ భోక్తువర్గం భోగ్యమన్నమచీకృపత్ || ౧౩.౪౭||
 పూర్వజన్మని మర్త్యః సన్ కృత్వాసౌ జ్ఞానకర్మణీ |
 అమృతానసృజద్దేవాన్యద్యప్యేతత్మహాద్భుతమ్ || ౧౩.౪౮||
 సృష్ట్యాఖిలమవేత్సృష్టమహమస్యైఖిలం జగత్ |
 ఈదృశో మహిమా జ్ఞేయః కృతయోరానకర్మణోః || ౧౩.౪౯||
 వర్ణితేత్థం ప్రయత్నేన జ్ఞానకర్మఫలోరితః |
 ఉపాసితః ప్రవృత్త్యర్థం నివృత్త్యర్థం ముముక్షుతః || ౧౩.౫౦||
 సృష్ట్యైశ్వర్యే స్వతన్త్రత్వం తత్కామీ బహు మన్యతే |
 దోషానేవ వివేక్యత్ర బహూనుత్ప్రేక్షతే ధియా || ౧౩.౫౧||
 అవిద్యా పటనంవీతచక్షుషామియదేవ హి |
 వైదికం సాధనం జ్ఞేయం జ్ఞానకర్మస్వభావకమ్ || ౧౩.౫౨||
 తచ్చ కర్తాదిసాపేక్షం విరఞ్చ్యస్తఫలప్రదమ్ |
 జన్మాదివిక్రియాషట్కాయుతం సాతిశయం జడమ్ || ౧౩.౫౩||
 దుఃఖాని చ విచిత్రాణి సన్వేయవ బహుజన్మసు |
 అనేన క్లేశయుక్తేన దుర్లభం తపసా వినా || ౧౩.౫౪||

కథఞ్చైత్పాధితేఽప్యస్మిన్ పరానన్దఘనం ప్రభుమ్ |
 అస్తర్భావ్య విరాట్పిణ్ణే స్థాతవ్యం హి జగుప్సితే || ౧౩.౫౫||
 న కేవలం పిణ్ణవాసస్తాదాత్మ్యం చాభిమానతః |
 తతో భయం భక్షణాయ పితుర్ముఖవిదారణాత్ || ౧౩.౫౬||
 చాణ్డాలానాం తు నేయం భీః కిన్తు పన్నగజన్మనః |
 కో భేదః స్వాద్విరాడ్జన్మన్యరగాత్పుత్రభక్షిణః || ౧౩.౫౭||
 కృచ్ఛాద్భయే ప్రశాన్తేఽపి జగ్రాహాథారతిగ్రహః |
 క్రియమాణే ప్రతీకారే గర్దభాదిశరీరతా || ౧౩.౫౮||
 ఏకయోనౌ సకృజ్ఞాతః క్లేశం సోఢుం న శక్నుయాత్ |
 అనన్తయోనిష్వసకృజ్ఞాయమానస్య కా కథా || ౧౩.౫౯||
 నిస్తరేద్విద్యయా చేత్కిం బకబన్ధప్రయాసతః |
 అథ విద్యాముపేక్షోర్ధ్వం కిం విద్యాం ప్రార్థయిష్యతే || ౧౩.౬౦||
 క్లేశేన మహతోపాస్య బహుయోనీః ప్రవిశ్య చ |
 విద్యాన్వేషణతః శ్రేయ ఇదానీమేవ వేదనమ్ || ౧౩.౬౧||
 ఏవం విచార్య బహుశన్తార్థమేవ ముముక్షతి |
 నివృత్తః సర్యబాహ్యార్థాత్ప్రేమేయం మాతుమర్హతి || ౧౩.౬౨||
 అధికారీ సాధితైః స్యాదేవం ఫలవిచారతః |
 తేన ప్రమాతుం యద్యోగ్యం తదిదానీం నిరూప్యతే || ౧౩.౬౩||
 ఉపాదేయస్య మేయస్య వాచ్యా సమ్భావనా యథా |
 హేయసంసారహేతుశ్చ వక్తవ్యో యత్పతస్తథా || ౧౩.౬౪||
 సంసారాఖ్యమహోవ్యాధేః కిం మూలమితి చిన్తితే |
 తద్ధ్వస్తయే చికిత్సేయం తదా ఫలవతీ భవేత్ || ౧౩.౬౫||
 అవిజ్ఞాతనిదానేన భిషజా యచ్చికిత్సితమ్ |
 తద్ధ్వస్తయే చికిత్సేయం తదా ఫలవతీ భవేత్ || ౧౩.౬౬||
 మాయామూలం ద్వైతమేతదిత్యజ్ఞాతే కథం త్విదమ్ |
 ఆద్వైతం బుద్ధిమారోహేత్స్యాదతోఽన్యా తు వైవ ధీః || ౧౩.౬౭||
 దేహాదృష్టిక్రియాకర్తృరాగాధ్యాసార్థసప్తకాత్ |

ద్వారా సంసారహేతుః స్యాదాత్మాజ్ఞానం తు లోకవత్ || ౧౩.౬౮||

ఆత్మాజ్ఞానమనర్థానాం మూలం లోకేఽపి నేతరత్ ||

స్వపరాక్రమమజ్ఞాత్వా యుధ్యన్మ్రీయత ఏవ హి || ౧౩.౬౯||

ఏవం స్యాత్మానమజ్ఞాత్వా సంసారానర్థమాప్నూయాత్ |

అనర్థాజ్ఞానయోః కార్యకారణత్వం ప్రపఞ్చ్యతే || ౧౩.౭౦||

జహాసితస్యానర్థస్య హేతుః స్యాత్సకరీరతా |

న ప్రియాప్రియవిచ్ఛేదః సకరీరస్య కస్యచిత్ || ౧౩.౭౧||

ధర్మాధర్మౌ చ దేహస్య యోనిరిత్యాగమోఽబ్రవీత్|

విహితం ప్రతిషిద్ధం చ కర్మ మూలం తయోరపి || ౧౩.౭౨||

కర్తురేవ భవేత్కర్మ రాగద్వేషాచ్చ కర్తుతా|

శోభనాశోభనాధ్యాసౌ రాగద్వేషప్రయోజకౌ || ౧౩.౭౩||

ఉక్తాధ్యాసోఽప్యన్యవస్తుసద్భావాత్స్యాన్న చాన్యథా|

వస్తువైరస్య సద్భావ ఆత్మాజ్ఞానేన కల్పితః || ౧౩.౭౪||

ఏవం దేహాదివస్తువైసక్షకవ్యవధానతః|

సంసారానర్థహేతుః స్యాదాత్మాజ్ఞానం జగత్సృజేత్ || ౧౩.౭౫||

ప్రత్యగ్యాథాత్మ్యసంమోహోత్జగత్సదివ భాసతే|

ప్రత్యగ్యాథాత్మ్యసంబుద్ధౌ న సత్తాన్నాసదుచ్యతే || ౧౩.౭౬||

అశేషానర్థరూపస్య ప్రత్యగజ్ఞానరూపిణః|

ధ్వస్తౌ ధ్వస్తిరనర్థానామానన్దశ్చ సమాప్యతే || ౧౩.౭౭||

నిరస్తాతిశయానన్దరూపతా ప్రత్యగాత్మని|

యో వై భూమా తత్సుఖం స్యాదిత్యాది శ్రుతిసంమతమ్ || ౧౩.౭౮||

Verses 66-78 are not found in certain texts. They are added for completion and rest renumbered accordingly.

స్వత ఆనన్దయాథాత్మ్యేఽప్యబోధాద్దుఃఖసమ్ముతిః |

సోఽబోధోఽనర్థహేతుత్వాన్నిరేష్టవ్యశ్చికిత్సితుమ్ || ౧౩.౭౯||

అబుద్ధమాత్మనస్తత్త్వం ప్రమాతుం యోగ్యమాగమైః |

నిరేష్టవ్యం తదప్యత్ర సమ్భావయితుమజ్ఞసా || ౧౩.౮౦||

తమబోధం తచ్చ మేయమవ్యాకృతగిరా శ్రుతిః ।
 నిరదిక్షచ్ఛృతిః సా తు న్యాయేనాత్ర విచార్యతే ॥ ౧౩.౮౧॥
 తద్భేదం తర్హ్యవిస్పృష్టమాసీదవ్యాకృతాభిధమ్ ।
 ఇత్యేతస్మిన్స్యాతవాక్యే పదార్థస్తావదీర్యతే ॥ ౧౩.౮౨॥
 అజ్ఞానాత్మన్యశేషేణ లీనం బీజస్వరూపధృక్ ।
 తచ్చబ్దేన జగతోఽప్రకృతం పరోక్షార్థాభిధాయినా ॥ ౧౩.౮౩॥
 అవ్యాకృతస్య జగతో భూతకాలాభినశ్గతేః ।
 బుభుత్సుం ప్రతి పారోక్ష్యాత్తచ్చబ్దస్తత్ర యుజ్యతే ॥ ౧౩.౮౪॥
 ఐతిహ్యార్థే హశబ్దః స్యాత్సుఖేనార్థావబుద్ధయే ।
 తర్కేణోక్తే ధియః క్లేశః పరమాణ్యనుమానవత్ ॥ ౧౩.౮౫॥
 అచిన్త్యాః ఖలు యే భావాః న తాన్తర్కేణ యోజయేత్ ।
 నాప్రతిష్ఠితతర్కేణ గమీభురార్థస్య నిశ్చయః ॥ ౧౩.౮౬॥
 నామరూపాదివికృతం పరాజ్ఞానేన భాసితమ్ ।
 ఇదంశబ్దేన నిఖిలం జగదేతదుదీర్యతే ॥ ౧౩.౮౭॥
 సామానాధికరణ్యేన తదిదమ్పదయోః శ్రుతమ్ ।
 కార్యకారణయోరైక్యం వ్యాకృతావ్యాకృతాత్మనోః ॥ ౧౩.౮౮॥
 ఏకస్య జగతోఽవస్థే వ్యాకృతావ్యాకృతాత్మకే ।
 అవస్థయోర్విభేదేఽపి తద్ధర్మీ న హి భిద్యతే ॥ ౧౩.౮౯॥
 బాల్యయావనభేదేఽపి దేవదత్తో న భిద్యతే ।
 తతో జగదభేదేన సామానాధికరణ్యగీః ॥ ౧౩.౯౦॥
 నామరూపాద్యభివ్యక్తేః ప్రాక్షనః కాల ఉచ్యతే ।
 తర్హిత్యనేన శబ్దేన స కాలో లోకకల్పితః ॥ ౧౩.౯౧॥
 యద్యప్యవ్యాకృతే కాలవ్యక్తిర్వాప్తి తథాప్యమీ ।
 లోకాః ప్రలయకాలత్వవ్యవహారం ప్రకుర్వతే ॥ ౧౩.౯౨॥
 జగతోఽస్యానభివ్యక్తివ్యాకృతగిరోఽచ్యతే ।
 న జగత్ప్రాగవస్థాయాం వ్యక్తం గర్భస్థపుత్రవత్ ॥ ౧౩.౯౩॥

ఆసీదితి చ సత్త్వమధిష్ఠానతయోదితమ్ |
 తథా చ భావరూపత్వాజ్జగద్వ్యాకృతిమర్హతి || ౧౩.౯౪||
 అవ్యాకృతవచస్త్వేవమవతార్యాస్య వర్ణితాః |
 పదార్థా అథ వాక్యార్థో న్యాయేనైవ నిరూప్యతే || ౧౩.౯౫||
 యస్య వేదాన్తమేయత్వం కారణం జగతశ్చ యత్ |
 అవ్యాకృతం తదేవాత్ర వాక్యార్థో ద్వివిధం హి తత్ || ౧౩.౯౬||
 చిత్ప్రాధాన్యాదవిద్యాయాః ప్రాధాన్యాచ్చ ద్విధాఽద్యయమ్ |
 యచ్చిద్వస్తు ప్రమేయం తదవిద్యా తు వికారకృత్ || ౧౩.౯౭||
 న చిద్వస్తు వివాదార్థం తేన సర్వార్థసిద్ధితః |
 అజ్ఞోఽహమిత్యవిద్యాపి ప్రసిద్ధేవానుభూతితః || ౧౩.౯౮||
 నాసదాసీన్నో సదాసీత్తమ ఆసీదితి శ్రుతిః |
 ఆసీదిదం తమోభూతమప్రజ్ఞాతమితి స్మృతిః || ౧౩.౯౯||
 అజ్ఞానత్వాత్ప్రమాణేన జ్ఞాతవ్యమితి మేయతా |
 అజ్ఞానస్య వికారిత్యాత్కారణత్వం చ సమ్భవేత్ || ౧౩.౧౦౦||
 మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాదీశో మాయాతి హి శ్రుతిః |
 దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయేతి చ స్మృతిః || ౧౩.౧౦౧||
 ఇత్యవ్యాకృతవాక్యార్థో న్యాయేన సునిరూపితః |
 అథ వ్యాకృతవాక్యార్థః క్రమాత్ప్రాప్తో నిరూప్యతే || ౧౩.౧౦౨||
 వ్యాకృతం ద్వివిధం దేహస్పష్టిరీవప్రవేశనమ్ |
 దేహాదిర్విషయత్వేన ప్రవేశాత్పూర్వముచ్యతే || ౧౩.౧౦౩||
 అవ్యాకృతం యత్పూర్వోక్తమరూపకమనామకమ్ |
 తదిదం నామరూపాభ్యామేవ వ్యాక్రీయతే స్వయమ్ || ౧౩.౧౦౪||
 సుషుప్తాదుత్థితి రాజ్ఞః స్వయమేవ యథా తథా |
 జగ్ధాశేషజగన్మూర్తేరవ్యక్తాద్వ్యాకృతిర్ముహుః || ౧౩.౧౦౫||
 నామరూపే తు శబ్దార్థౌ న తాభ్యామతిరిచ్యతే |
 జగత్కించ్చిద్బటాదౌ హి ద్వయమేవ సమీక్ష్యతే || ౧౩.౧౦౬||
 ప్రక్రీయానియమో నాత్ర పుంవుత్పత్తిప్రధానతః |

అతః శ్రుతిషు సృష్ట్యాదివిగానం బహుధేక్ష్యతే || ౧౩.౧౦౭||

యయా యయా భవేత్పుంసాం వ్యుత్పత్తిః ప్రత్యగాత్మని |
సా వైవ ప్రక్రియేహ స్యాత్సాధీస్వా సా చానవస్థితా || ౧౩.౧౦౮||

విస్పష్టత్వం వ్యాకులత్వం శుక్తికారజతాదివత్ |
స్పష్టమవ్యాకృతాన్మోహాత్మిథ్యాజ్ఞానమిదం జగత్ || ౧౩.౧౦౯||

నామరూపాధ్యాస ఏవం వ్యాకృతః ప్రతిపాదితః |
ప్రవేశ్యః తత్ర (ప్రవేశ్యస్యాత్ర) జీవస్య ప్రవేశః ప్రతిపాద్యతే || ౧౩.౧౧౦||

సర్వశాస్త్రారమ్భ ఏష యదర్థస్తద్విబుద్ధయే |
స ఏష ఇహ దేహేషు ప్రవిష్ట ఇతి గీయతే || ౧౩.౧౧౧||

స ఏషోఽత్రానఖాగ్రేభ్యః ప్రవిష్ట ఇతి వేదగీః |
వ్యాఖ్యాయతేఽసౌ పదశః ఆదౌ మీమాంస్యతే త్వథ || ౧౩.౧౧౨||

స ఇత్యనేన శబ్దేన ప్రకృతార్థాఽవమర్శినా |
అవ్యాకృతాధ్యక్ష ఆత్మా యః పురోక్తః స ఉచ్యతే || ౧౩.౧౧౩||

యద్వా విరాడధిష్ఠానం బ్రాహ్మణాదావుదీరితమ్ |
ఆత్మశబ్దేన తస్యాత్ర పరామర్శో భవిష్యతి || ౧౩.౧౧౪||

తచ్ఛబ్దేన పరామృష్టః సాక్ష్యవ్యాకృతభాసకః |
ఏతచ్ఛబ్దేన కార్యస్థః ప్రత్యక్ష ఉపదిశ్యతే || ౧౩.౧౧౫||

అద్వితీయమధిష్ఠానం కార్యస్థః సద్వయస్తయోః |
స ఏష ఇత్యభేదోక్తిర్దుష్కరేతి న చోద్యతామ్ || ౧౩.౧౧౬||

అజ్ఞాతవాస్తుతత్త్వస్య దుష్కరం నాస్తి కిञ్చన |
నీలీకృతం నభః పశ్యేచ్ఛక్షుషా నీలవస్త్రవత్ || ౧౩.౧౧౭||

యోగ్యాయోగ్యవ్యవస్థేయం మానవ్యవహృతౌ భవేత్ |
కల్పనామాత్రనిష్పత్తేర్నాపేక్షాజ్ఞానభూమిషు || ౧౩.౧౧౮||

ఇహేత్యనేన సూత్రాదిస్థాణుపర్యస్తవిగ్రహాః |
ఉచ్యంతే తేషు జీవోఽయం విస్పష్టముపలభ్యతే || ౧౩.౧౧౯||

ప్రవిష్ట ఇతి శబ్దేన చిదాభాసతమోన్వితా |
జీవత్వేనోపలబ్ధిర్యా చితః సైషాభిధీయతే || ౧౩.౧౨౦||

చిదాభాసప్రవేశస్తు ప్రత్యజ్ఞోహే స్వతో భవేత్ |
 తత్కార్యేష్యనువృత్తః స ఉపాధిశ్చిత్ప్రవేశనే || ౧౩.౧౨౧||
 జపాకుసుమరక్తత్వం స్ఫటికే కల్పయతే యథా |
 చిదాభాసప్రవేశోఽయం చిత్త్యధ్యారోప్యతే తథా || ౧౩.౧౨౨||
 సూత్రాదిస్థాణుపర్వంతం జగత్స్పృష్ట్యా స్వమాయయా (జగత్స్పృష్ట్యాత్మమాయయా) |
 స్వాభానైకసహాయేన స ఏవ ప్రావిశతప్పరః || ౧౩.౧౨౩||
 ఆనఖాగ్రేభ్య ఇత్యుక్త్యా మర్యాదాఽస్య ప్రవేశనే |
 ఉక్తా స్పర్శేన చైతన్యం నఖాగ్రావధి లక్ష్యతే || ౧౩.౧౨౪||
 సామాన్యేన విశేషాచ్చ చిద్దేహం వ్యాప్య వర్తతే |
 దృష్టాంతాభ్యాం ద్వయా వృత్తిర్వివిధాభ్యామిహోఽప్యతే || ౧౩.౧౨౫||
 దారు కృత్స్నుమభివ్యాప్య యథాగ్నిర్దారుణి స్థితః |
 సంవ్యాప్య తద్వదఖిలం దేహమాత్మా వ్యవస్థితః || ౧౩.౧౨౬||
 తస్థావసంవ్యాప్య యథా క్షురపాత్రం క్షురస్తథా |
 శ్రోత్రాదినాడిమధ్యస్థస్తనుమవ్యాప్య సంస్థితః || ౧౩.౧౨౭||
 క్షురపాత్రే స్థానభేదాద్విభిద్వ్యనే యథా క్షురాః |
 చైతన్యాని విభిద్వ్యనే తథా నాడివిభేదతః || ౧౩.౧౨౮||
 ప్రాప్నోతి వృత్తి ద్వే జీవః స్వప్నజాగ్రదవస్థయోః |
 సామాన్యవృత్తిమేవైకాం సుషుప్తే ప్రతిపద్యతే || ౧౩.౧౨౯||
 సామాన్యవృత్తిర్యా సాఽత్ర జీవనాయోపపద్యతే |
 విశేషవృత్తయో దేహే శబ్దాద్యాలోచనోఽద్యతాః || ౧౩.౧౩౦||
 మవేశవాక్యం పదశస్తాత్పర్యాచ్చ స్ఫుటీకృతమ్ |
 తదనుగ్రాహకో న్యాయ ఇదాసీం ప్రవిచార్యతే || ౧౩.౧౩౧||
 దేవదత్తః పరిచ్ఛిన్నః సాంశశ్చాఽతో గృహం విశేత్ |
 నిరంశః సర్వగశ్చాత్మా కథం దేహే విశేదసౌ || ౧౩.౧౩౨||
 అప్రవిష్టస్వభావోఽయం దిగ్దేశాద్యనభిప్లుతేః |
 కల్పితోఽస్య ప్రవేశః స్యాజ్జలపాత్రార్కబిమ్బవత్ || ౧౩.౧౩౩||
 విభాగాద్యంశవైషమ్యేఽప్యస్తి సామ్యం వివక్షితమ్ |

ఉపాధిస్థోపలభ్యాదిసామ్యం కేన నివార్యతే ॥ ౧౩.౧౩౪ ॥

ఉపాధావుపలభ్యత్వమన్యథాత్వేన భాసనమ్ ।

బహుత్వభానమిత్యేతద్దృష్టదార్ఢాన్తయోః సమమ్ ॥ ౧౩.౧౩౫ ॥

తేజోధీకం రవేర్విమృమశక్యం ద్రష్టుమజ్ఞాసా ।

తథాపి జలమధ్యే తద్విమృం సమ్యగవేక్ష్యతే ॥ ౧౩.౧౩౬ ॥

స్వయమ్ప్రకాశ ఆత్మైవం నోపలభ్యోఽనుపాధికః ।

జడదేహోద్భూతా తు విస్పష్టముపలభ్యతే ॥ ౧౩.౧౩౭ ॥

జీవత్వభాన్తిరేషైవం ప్రత్యగ్భోపయోగతః ।

జలపాత్రార్కసామ్యేన ప్రవేశ ఇతి కల్ప్యతే ॥ ౧౩.౧౩౮ ॥

యథా సృష్ట్యాదయః కృప్తాః ప్రవేశోఽపి తథేక్ష్యతామ్ ।

యుక్త్యా నైవోపపద్యన్తే సృష్ట్యాద్యాః కల్పితాన్తతః ॥ ౧౩.౧౩౯ ॥

నన్వేపం పర ఏవత్ర ప్రవిష్టశ్చేత్తదా జనాః ।

పశ్యన్వేతం వినాశాస్త్రమితి శాస్త్రం వృథా భవేత్ ॥ ౧౩.౧౪౦ ॥

అహం ప్రాణిమ్యహం వచ్చి పశ్యామ్యేతచ్చుణోమి తత్ ।

మన్యోఽహమిత్యహమ్బద్ధ్యాః దృష్ట ఏవాఖిలైః పరః ॥ ౧౩.౧౪౧ ॥

ఉచ్యతే, తన్న పశ్యన్తి ప్రవిచిక్తం స్వతో జనాః ।

నో శ్వాసభాషణే దృష్టిశ్రుతీ వా స్తోఽస్య నో మతిః ॥ ౧౩.౧౪౨ ॥

ప్రవిష్టస్యాస్తి చేచ్ఛాసభాషణాద్యస్తు తావతా ।

ప్రవేష్టరి కిమాయాతం శాస్త్రబోధ్యః స ఏవ హి ॥ ౧౩.౧౪౩ ॥

ప్రవిష్టస్య ప్రవేష్టశ్చ రూపాభేదేఽపి భిన్నతామ్ ।

ప్రవిష్టత్వాప్రవిష్టత్వధర్మాభ్యాం కో నివారయేత్ ॥ ౧౩.౧౪౪ ॥

ప్రవిష్టం యేఽత్ర పశ్యన్తి నాప్రవిష్టమమీ విదుః ।

వ్యాధత్యేన ప్రపశ్యన్తో న విదుః రాజపుత్రతామ్ ॥ ౧౩.౧౪౫ ॥

వ్యాధోఽయమిత్యసావుక్తిరోజయేత్ప్రాణసంకటే ।

రాజదేవాదికోక్తిస్తు భవేద్బహుఫలప్రదా ॥ ౧౩.౧౪౬ ॥

తద్వత్ప్రవిష్టదృష్టిర్యా సా సంసారే నియోజయేత్ ।

అప్రవిష్టాత్మదృష్టిస్తు మోచయేత్సర్వ సంకటాత్ ॥ ౧౩.౧౪౭ ॥

అతోఽప్రవిష్టదృష్ట్యర్థం నిన్ద్యతే హి ప్రవిష్టదృక్ |
 ప్రవిష్టదర్శనం యత్స్యాన్న తద్దర్శనమాత్మనః || ౧౩.౧౪౮ ||
 స్వతః పరోఽపి దేహదౌ ప్రవిష్టోఽకార్త్యుదోషతః |
 దూషితో దర్శనం తస్య న భవేత్పరదర్శనమ్ || ౧౩.౧౪౯ ||
 అకృత్స్వత్వం యథాఽస్య స్యాద్వ్యవహారే తథోఽచ్యతే |
 శ్వాసయోగాత్ప్రాణితా స్యాద్వక్తౌ వదనయోగతః || ౧౩.౧౫౦ ||
 ద్రష్టా దర్శనయోగేన శ్రోతా శ్రవణయోగతః |
 మంత్రా మననయోగేన స్పృష్టాదౌ యోజయేత్తథా || ౧౩.౧౫౧ ||
 ఏవం చాహం ప్రాణితేతి జ్ఞాతే వక్తౌద్వ్యసంజ్ఞహః |
 వక్తౌహమిత్యపి జ్ఞాతే ప్రాణిత్రాదేరసంజ్ఞహః || ౧౩.౧౫౨ ||
 యతిదీక్షితవోరాదిభూమికాం ధారయేన్నటః |
 తత్ర దృష్టే దీక్షితేఽన్యే దృష్టా యత్స్యాదయో న హి || ౧౩.౧౫౩ ||
 ప్రాణనాదికృతాం మధ్యే ఏకైకం యః సమీక్ష్యతే |
 న స జానాత్యకృత్స్వత్వాదేతదీక్షితవస్తునః || ౧౩.౧౫౪ ||
 ఇత్యుక్తం వ్యాకృతం సర్వం జడాజడవిభాగవత్ |
 ఆరోపోఽయం తన్నివృత్త్యై విద్యాసూత్రమిహోఽచ్యతే || ౧౩.౧౫౫ ||
 ఆత్మేత్యేనముపాసీతేత్యేతత్సూత్రముదాహృతమ్ |
 ఉక్త్వా పదార్థం సూత్రానుగ్రాహకో న్యాయ ఉచ్యతే || ౧౩.౧౫౬ ||
 యచ్ఛాస్తోతి యదాదత్తే యచ్ఛాస్తీ విషయానిహ |
 యచ్ఛాస్య సస్తతో భావస్తస్మాదాత్మేతి కథ్యతే || ౧౩.౧౫౭ ||
 వ్యాష్టోత్యనవశేషేణ సర్వాదీన్ స్రగివాఖిలాన్ |
 కల్పనాధిష్ఠానతయా ప్రత్యజ్ఞాత్మా భవేత్తతః || ౧౩.౧౫౮ ||
 సర్వాధిష్ఠానసన్మాత్ర ఇత్యశేషజగత్ప్రతి |
 అధిష్ఠానతయా వ్యాప్తిం శ్రుతిర్బూతే సదాత్మనః || ౧౩.౧౫౯ ||
 స్వచిదాభాసమోహేన తదుత్థానఖిలాన్యతః |
 ఆదత్తేఽనాత్మనః ప్రాజ్ఞస్తత ఆత్మేతి తం విదుః || ౧౩.౧౬౦ ||
 పరే ఆత్మని సర్వేఽపి సమృత్తిష్టన్తే ఏకతే |
 పృథివ్యాద్యా అనాత్మాన ఇతి చాథర్వణే వచః || ౧౩.౧౬౧ ||

ఆత్మాభాసాః పరాచీనా ధీవృత్తిర్విషయోన్ముఖాః ।
 ప్రత్యక్షాత్తి యతోఽతోఽసావాత్మేత్సుక్తో మసీషిభిః ॥ ౧౩.౧౬౨॥
 విశ్వో హి స్థూలభుజ్నిత్యం తైజసః ప్రవివిక్తభుక్ ।
 ఆనందభుక్తథా ప్రాజ్ఞ ఇతి చాగమశాసనమ్ ॥ ౧౩.౧౬౩॥
 అవ్యావృతాననుగతః పూర్ణః స్వాత్మన్యవస్థితః ।
 యతోఽస్య సంతతో భావస్తస్మాదాత్మేతి శబ్ద్యతే ॥ ౧౩.౧౬౪॥
 తద్విష్టోరితి మన్తోఽపి విష్టోస్తత్పరమం పదమ్ ।
 చక్షుర్వదాతతం వ్యోమ్ని వ్యావష్టే ప్రత్యగాత్మని ॥ ౧౩.౧౬౫॥
 చతుర్విధనిరుక్త్యాత్ర చత్వారోఽర్థాః ప్రకీర్తితాః ।
 అధిష్ఠానం కారణత్వం జీవభావో విముక్తతా ॥ ౧౩.౧౬౬॥
 యన్ముక్తరూపం సాక్షిత్వాద్వ్యాకృతేఽవ్యాకృతేఽపి తత్ ।
 అతిరోహితమత్రాత్మశబ్దేనైతథి సూత్రితమ్ ॥ ౧౩.౧౬౭॥
 ఆత్మశబ్దధియోరాత్మా విషయో నేతి భాషితుమ్ ।
 సూత్రేఽస్మిన్నితిశబ్దోఽయం యథైతత్స్వాత్మభోచ్యతే ॥ ౧౩.౧౬౮॥
 యత్రేతి పరశబ్దః స్వాత్మత్రోపచరితం వచః ।
 జ్యేష్ఠం పితేతి పశ్యన్వీత్యాదావేవమవేక్షణాత్ ॥ ౧౩.౧౬౯॥
 వ్యాకృతావ్యాకృతే యే ద్వే కల్పితే తే విచారతః ।
 ఏతే వారయితుం సూత్రే ఏవకారమసూత్రయత్ ॥ ౧౩.౧౭౦॥
 ఉపేతి సామీప్యవాచీ తన్నిష్ఠా ప్రత్యగాత్మని ।
 కార్యకారణరూపాభ్యాం ప్రత్యజ్ఞేదీయ ఈక్ష్యతే ॥ ౧౩.౧౭౧॥
 ఏతస్య బ్రహ్మసామీప్యం తత్త్వమస్యాదినోచ్యతే ।
 ఆసీతేతి తు శబ్దేన కూటస్థత్వమసూత్రయత్ ॥ ౧౩.౧౭౨॥
 వ్యుత్థాయ కారణాత్కార్యాత్తత్త్వజ్ఞానవర్తనా ।
 ఉపేత్య కూటస్థమజమాసీతాపరిణామవాన్ ॥ ౧౩.౧౭౩॥
 ఇత్యాత్మసూత్రే శబ్దార్థో వాక్యార్థశోచిపవర్ణితః ।
 తదనుగ్రాహకో న్యాయః ఆశక్యాపూర్వముచ్యతే ॥ ౧౩.౧౭౪॥
 వ్యాకృతావ్యాకృతాభ్యాం తద్వస్తుతత్త్వం తిరోహితమ్ ।

ఇతి యచ్చక్ష్మితం తన్న స్వరూపస్యాతిరోహితేః ॥ ౧౩.౧౭౫॥
 స్వస్వరూపం తిరోధాతుం న హి కేనాపి శక్యతే ।
 విస్ఫార్యతామిహాక్షాణి కిమక్షైరపరాధ్యతే ॥ ౧౩.౧౭౬ ॥
 ఆపాదయేయుః శబ్దాదీన్యద్యక్షాణి తథాపి తే ।
 కా హానిస్తస్య శబ్దాదేరేవ తత్త్వం విబుధ్యతామ్ ॥ ౧౩.౧౭౭ ॥
 తైః శబ్దాదితయా భాతి తత్త్వరూపతయా న తు ।
 ఇతి చేదత ఏవైతద్వేదవాక్యేన బుధ్యతామ్ ॥ ౧౩.౧౭౮ ॥
 న పరోక్షత్వమాశక్యం స్వస్వరూపత్వహేతుతః ।
 శబ్దాదితత్త్వం యద్బద్ధః స్వరూపం తన్న చేతరమ్ ॥ ౧౩.౧౭౯ ॥
 ఏకస్యాప్యత్ర చిత్తస్య సహకారివిభేదతః ।
 క్రమేణ గ్రహణం తత్త్వే శబ్దాదౌ చ కుతో న హి ॥ ౧౩.౧౮౦ ॥
 ఇతి శక్ష్కోత్తరం ప్రోక్తమేతత్సూత్రేణ సూచితమ్ ।
 స్వరూపవాచ్యాత్మశబ్దాదతిరోధానభాసనాత్ ॥ ౧౩.౧౮౧ ॥
 నను ప్రాణాదియుక్తాత్మబోధోఽకార్యైస్సన దూషితః ।
 సోఽకార్యైస్సద్బోధః శుద్ధాత్మబోధే కస్మాన్న సమ్భవేత్ ॥ ౧౩.౧౮౨ ॥
 ఇత్యాశక్కాపనుత్త్యర్థమత్రేదం శ్రూయతే స్ఫుటమ్ ।
 ఆత్ర హ్యేతే సర్వ ఏకీభవస్తీతి శ్రుతేర్వచః ॥ ౧౩.౧౮౩ ॥
 ప్రాణాద్యుపాధ్యుపహితాః సర్వైఃప్యాత్మాన ఈశ్వరే ।
 శుద్ధాత్మన్యేకతాం యాన్తి పుత్రభ్రాత్రాదయో యథా ॥ ౧౩.౧౮౪ ॥
 పుత్రో భ్రాతా పితేత్యేకో భిద్యతే ప్రతియోగిభిః ।
 పుత్రాదయస్త ఏకస్మిన్స్తస్మిన్యాన్యేకతాం స్వతః ॥ ౧౩.౧౮౫ ॥
 ఆత్మనోఽనవశేషేణ సమ్బంధోఽనాత్మవస్తునః ।
 రజ్జుసర్పాదివన్నాతః ప్రతీచః శిష్యతే పరాజ్ ॥ ౧౩.౧౮౬ ॥
 సర్వమజ్ఞాతమేవ న్యాద్యస్మిన్నజ్ఞాత ఆత్మని ।
 జ్ఞాతే జ్ఞాతం చ కృత్స్నోఽసౌ తావత్త్వత్సర్వవస్తునః ॥ ౧౩.౧౮౭ ॥
 ప్రమాభాసత్వమేతేన వాక్యేనాస్య నివారితమ్ ।
 మాత్వం సమాభ్యవ్యతే తస్య పదనీయత్వవాక్యతః ॥ ౧౩.౧౮౮ ॥

అస్య సర్వస్య జగత ఆత్మేతి యదుదీరితమ్ ।
 తదేతత్పదసీయం స్యాదితి వాక్యస్య యోజనా ॥ ౧౩.౧౮౯ ॥
 పదసీయేతి శబ్దేన ప్రమాతుం యోగ్యతోచ్యతే ।
 అజ్ఞాతత్వాత్పుమర్థత్వాత్ప్రమాతుం యోగ్యతాత్మానః ॥ ౧౩.౧౯౦ ॥
 అవ్యాకృతవ్యాకృతయోరజ్ఞానాత్మకతా యతః ।
 అతః ఆత్మాతిరేకేణ నాజ్ఞాతార్థోఽస్తి కశ్చన ॥ ౧౩.౧౯౧ ॥
 జ్ఞేయార్థానన్దయోర్యస్మాత్సమాప్తిః ప్రత్యగాత్మని ।
 పరమః పురుషార్థోఽత ఆత్మా భవతి నేతరః ॥ ౧౩.౧౯౨ ॥
 అజ్ఞాతత్వం పురా ప్రోక్తమవ్యాకృతగిరా యథా ।
 జ్ఞేయార్థస్య సమాప్తిం తాం వక్ష్యనేనేతి వాక్యతః ॥ ౧౩.౧౯౩ ॥
 అనేనైతద్వేద సర్వమిత్యాత్మజ్ఞానమాత్రతః ।
 సార్వజ్ఞ్యముక్తమానన్దసమాప్తిస్తు ప్రవక్ష్యతే ॥ ౧౩.౧౯౪ ॥
 అన్యజ్ఞానేన నాన్యస్య క్వచిదస్త్యవబుద్ధతా ।
 ఆత్మజ్ఞానేన సర్వస్య జ్ఞానం కథముదీర్యతే ॥ ౧౩.౧౯౫ ॥
 సత్యమేవం భవేదేతద్యద్యాత్మాప్యన్య ఇష్యతే ।
 ఆత్మాసావన్య ఇతి చ నానున్మత్తస్య గీరియమ్ ॥ ౧౩.౧౯౬ ॥
 ప్రత్యక్షత్వే పరిజ్ఞాతే జగత్తత్వం ప్రబుద్ధ్యతే ।
 ఇత్యత్ర పదదృష్టాన్తో యథావత్స వివిచ్యతే ॥ ౧౩.౧౯౭ ॥
 ఏకం పాదం యథాశ్వస్య దృష్ట్యాశ్వత్వమశేషతః ।
 దృష్టవానేవ భవతి దృష్టోఽశ్వ ఇతి వర్ణనాత్ ॥ ౧౩.౧౯౮ ॥
 ఏవం స్వదేహమాత్రస్థే సాక్షితత్వేఽవలోకితే ।
 అశేషజగత్సత్త్వం లభ్యతైవ న సంశయః ॥ ౧౩.౧౯౯ ॥
 ఆనన్దస్య సమాప్తిర్యా ప్రత్యగాత్మని సాధునా ।
 ప్రదర్శ్యతేఽనుభూత్యాత్ర స్పష్టం సార్వజనీనయా ॥ ౧౩.౨౦౦ ॥
 విత్తాత్పుత్రః ప్రియః పుత్రాత్పిణ్డః పిణ్డాత్తథేన్ద్రియమ్ ।
 ఇన్ద్రియేభ్యః ప్రియః ప్రాణః ఆత్మా ప్రియతమస్తతః ॥ ౧౩.౨౦౧ ॥
 స్వాత్మభోగస్య హేతుత్వాత్ప్రాణాదా ప్రీతిరిష్యతే ।

న స్వతోతో న సా ముఖ్యా వేశ్యాప్రీతిర్యథా తథా ॥ ౧౩.౨౦౨॥

ప్రతీచి నిర్నిమిత్తైవ సర్వావస్థాస్వపీష్యతే ।

ప్రీతిరగ్నుష్టవత్తస్మాన్మృఖ్యాసావితి గమ్యతామ్ ॥ ౧౩.౨౦౩॥

సర్వాన్తరతరత్వేన యుజ్యతే నిర్నిమిత్తతా ।

బాహ్యేషు సనిమిత్తత్వం ప్రీతేః స్పష్టం గవాదిషు ॥ ౧౩.౨౦౪॥

వ్యాధ్యాద్యుపద్రుతో లోకో మృతిమప్యభివాఞ్చతి ।

నిర్నిమిత్తప్రియత్వే తు దేహాదేస్తన్న యుజ్యతే ॥ ౧౩.౨౦౫॥

అనాత్మా ప్రియ ఇత్యేవం యో ముహ్యతి స పామరః ।

విసాశిత్యముదాహృత్య మూఢం తం బోధయేద్బుధః ॥ ౧౩.౨౦౬॥

అనాత్మా భోగకాలేఽస్య సుఖం యావత్ప్రియచ్ఛతి ।

తత్సహస్రగుణం దుఃఖం నాశకాలే ప్రయచ్ఛతి ॥ ౧౩.౨౦౭॥

యా ప్రీతిరవివేకానాం విషయేష్యనపాయినీ ।

వ్యుత్థాప్య (వ్యుత్థాయ) విషయేభ్యస్తాం ప్రతీచ్యేవ నివేశయేత్ ॥ ౧౩.౨౦౮॥

విషయా ఇవ న ప్రత్యక్కదాచిదపి నశ్యతి ।

అతో దుఃఖప్రదత్వం తు శఙ్కేతుం న చ శక్యతే ॥ ౧౩.౨౦౯॥

సూత్రార్థజ్ఞమనుష్యాణాం మతిం విజ్ఞాయ కేచన ।

ముముక్షవో గురుం ప్రాప్య చోదయన్త్యతిసమ్భ్రమాత్ ॥ ౧౩.౨౧౦॥

యద్బ్రహ్మవిద్యయా సర్వభావాప్తిం మన్వతే నరాః ।

తద్బ్రహ్మ కిం విదిత్వాభూత్సర్వమిత్యేతదీర్యతామ్ ॥ ౧౩.౨౧౧॥

ఏవం ముముక్షుభిశ్చోష్యే కృతే కరుణయా గురుః ।

అనాయాసేన తచ్ఛోద్యం పరిహర్తుం వచోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౩.౨౧౨॥

బ్రహ్మైవ బోధాత్ప్రాగ్భవో భూత్వాత్మానమవేతునః ।

అహం బ్రహ్మైతి తద్బోధాత్సర్వాత్మకమభూత్తదా ॥ ౧౩.౨౧౩॥

అవేతోపాధిరాత్మాయమాత్మానం నిరుపాధికమ్ ।

జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయభేదాత్న దోషోఽత్ర మనాగపి ॥ ౧౩.౨౧౪॥

అవిక్తస్తు దేహోద్వైరాత్మా భవతి వేదితా ।

వివిక్తాత్మా వేదితవ్యో ధీవృత్తిర్వేదనం భవేత్ ॥ ౧౩.౨౧౫॥

అవిద్యారోపనిహ్నుత్వై తదాత్మానమవేదితి ।
 ఆత్మాభిముఖధీవృత్తిరాత్మవేదనముచ్యతే ॥ ౧౩.౨౧౬ ॥
 ఆత్మానమేవ తదవేదిత్యుక్తాదేవకారతః ।
 నిర్మాల్యవత్పరిత్యాజ్యం దేహాదీత్యవగమ్యతే ॥ ౧౩.౨౧౭ ॥
 త్యజ్యమానే (త్యాజ్యమానే) తు దేహాదావాత్మైవైకోఽవశిష్యతే ।
 పరిత్యక్తుమశక్యత్వాదాత్మానం నిహ్నుతేఽత్ర కః ॥ ౧౩.౨౧౮ ॥
 అహం బ్రహ్మీ నో జీవ ఇత్యవేద్బ్రహ్మరూపతామ్ ।
 శోధితస్యాహమర్థస్య యుజ్యతే బ్రహ్మరూపతా ॥ ౧౩.౨౧౯ ॥
 బ్రహ్మతా నాత్మనోఽన్యత్ర నాత్మతా బ్రహ్మణోఽన్యతః ।
 తద్యాథాత్మ్యాప్రబోధాత్తు తయోరేష విపర్యయః ॥ ౧౩.౨౨౦ ॥
 అబ్రహ్మనాత్మతాహేతౌ ప్రత్యర్థావస్తే నివర్తితే ।
 ఆత్మానమేవ బ్రహ్మేతి నిర్విఘ్నం ప్రతిపద్యతే ॥ ౧౩.౨౨౧ ॥
 నివర్త్యభేదాద్భిన్నోఽర్థో బ్రహ్మహమ్మదయోర్భవేత్ ।
 అబ్రహ్మనాత్మతే వార్యే ఏకస్మిన్నేవ వస్తుని ॥ ౧౩.౨౨౨ ॥
 స్వానుభూత్యవసేయేఽస్మిన్ప్రతీచ్యబ్రహ్మతాం జనాః ।
 ఆరోప్య శాస్త్రగమ్యేఽస్మిననాత్మత్వమకల్పయన్ ॥ ౧౩.౨౨౩ ॥
 అనుభూత్యవసేయోఽహం బ్రహ్మ శాస్త్రసమర్పితమ్ ।
 అస్మితి బోధాదారోపద్వయమత్ర నివర్తతే ॥ ౧౩.౨౨౪ ॥
 అస్మితి వర్తమానోక్తేర్విద్యాకాలైవ ముక్తతా ।
 సిద్ధాతోఽసౌ న సాధ్యా స్యాదగ్నిహోత్రాదికార్యవత్ ॥ ౧౩.౨౨౫ ॥
 తస్మాత్తత్సర్వమభవదితి వాక్యేన వేదనాత్ ।
 ఉచ్యతే సర్వభావాప్తిరసర్వజ్ఞత్వాపవాదతః ॥ ౧౩.౨౨౬ ॥
 స్వతః సర్వాత్మకమ్బ్రహ్మ భాత్యసర్వమివ భ్రమాత్ ।
 విద్యయా భ్రాన్తిబాధేఽన్య సర్వత్వమవశిష్యతే ॥ ౧౩.౨౨౭ ॥
 నన్వసౌ సర్వభావాప్తిర్న విద్యామాత్రతో భవేత్ ।
 వినోత్తమత్వానుష్ఠానకాలదేవాద్యనుగ్రహమ్ ॥ ౧౩.౨౨౮ ॥
 విప్రస్య ఫలదో వేదో న శూద్రస్యాధమత్వతః ।
 దేవాదేరుత్తమస్యైవ తథా విద్యా ఫలప్రదా ॥ ౧౩.౨౨౯ ॥

యాగజ్ఞానమనుష్ఠానాద్వినా న స్వర్గదం తథా ।
 బ్రహ్మజ్ఞానమనుష్ఠానాద్వినా సర్వాప్తిదం కథమ్ ॥ ౧౩.౨౩౦॥
 గర్భాధానమృతావేవ నాన్యకాలే తథోత్తమే ।
 విద్యా కృతయుగే సర్వభావం యచ్ఛతి నాన్యదా ॥ ౧౩.౨౩౧॥
 రాజ్ఞా కృషిఫలం యద్వత్కార్యం ప్రతిబధ్యతే ।
 సర్వభావస్తథా దేవైర్యాగభుగ్భిర్నివార్యతే ॥ ౧౩.౨౩౨॥
 తస్మాదనుత్తమే జన్మన్యననుష్ఠాయినః కలౌ ।
 యుగే దేవాద్యృణవతో న విద్యా సర్వభావదా ॥ ౧౩.౨౩౩॥
 ఇతి చోదయితుర్యేఽత్రచత్వారశ్చోద్ద్యహేతవః ।
 తద్యో య ఇత్యాది వాక్యైశ్చతుర్భిస్తాన్నిరస్యతి ॥ ౧౩.౨౩౪॥
 న తావదుత్తమం జన్మ సర్వభావప్రయోజకమ్ ।
 ఉత్తమస్యాపి దేవాదేః సర్వత్వం బ్రహ్మబోధతః ॥ ౧౩.౨౩౫॥
 యో దేవానాం ఋషీణాం వా మధ్యే బ్రహ్మ వ్యబుధ్యత ।
 ఆసావసావేవ సర్వమభూన్నాన్యస్తు కశ్చన ॥ ౧౩.౨౩౬॥
 మనుష్యాణాం తథా మధ్యే బ్రహ్మవిత్సర్వభావభాక్ ।
 విద్యావిద్యే ఏవ తస్మాత్సర్వత్వాల్పత్వకారణే ॥ ౧౩.౨౩౭॥
 బ్రహ్మ వా ఇదమగ్రేఽభూదితి విద్యాధికారితా ।
 శ్రూయతే బ్రహ్మణో బ్రహ్మ సర్వజాతిషు తత్సమమ్ ॥ ౧౩.౨౩౮॥
 న పశ్వాదేః సర్వభావప్రసక్తో బోధవర్జనాత్ ।
 శూద్రజాతిశ్చ విదురః సతి బోధే విముచ్యతే ॥ ౧౩.౨౩౯॥
 యాగవిద్యేవాత్మవిద్యా నానుష్ఠానమపేక్షతే ।
 ఫలదాన ఇతి జ్ఞేయం వామదేవనిదర్శనాత్ ॥ ౧౩.౨౪౦॥
 బ్రహ్మోత్పత్వం వామదేవః పశ్యన్మన్వాదిరూపతామ్ ।
 ప్రతిపేదే హ్యనుష్ఠానావసరస్తత్ర కో వద ॥ ౧౩.౨౪౧॥
 న చిత్ వామదేవే వా మనో వాఽన్యేషు వా భిదా ।
 తేన మన్వాదివిద్యామదేవేన ప్రత్యపద్యత ॥ ౧౩.౨౪౨॥
 యత్తు పుణ్యయుగే సర్వభావో న తు కలావపి ।

తదసద్బోధసాధ్యస్య పుణ్యకాలానపేక్షణాత్ || ౧౩.౨౪౩||

న సూర్యగ్రహణాపేక్షో బోధాన్నిద్రాక్షయః క్వచిత్ |

తథా న సర్వభావోఽయం కాలభేదమపేక్షతే || ౧౩.౨౪౪||

య ఏతర్హస్వపి వేదాఽహం బ్రహ్మాఽస్మీతి (బ్రహ్మాఽస్మీతి) తదైవ సః |

ఇదం సర్వం భవత్యేవ యదిదం జగదీక్ష్యతే || ౧౩.౨౪౫||

అవిచారితరమ్యస్య నామరూపాత్మకస్య యత్ |

జగతో వాస్తవం రూపం సత్తత్త్వం బ్రహ్మ తద్భవేత్ || ౧౩.౨౪౬||

నరాణామధర్మణత్వాత్సర్వభావం దివౌకసః |

వారయన్తి హవిరోఽభిక్తుం తైర్దత్తమితి చేన్న తత్ || ౧౩.౨౪౭||

తస్య జ్ఞాతాత్మతత్వస్య (జ్ఞాతాత్మతావస్య) ప్రధ్వస్తతమసో యతేః |

ఇద్ధ్యాదయోఽపి వైవాలం సర్వభావాప్తివారణే || ౧౩.౨౪౮||

యద్యపిశా నృణాం దేవాస్తథాపి బ్రహ్మవేదినః |

అసీశాః ప్రత్యుత్తేతేషామాత్మా భవతి తత్త్వవిత్ || ౧౩.౨౪౯||

ఇత్యమాదేయవిద్యాయాః సూత్రవృత్తీ ఉదాహృతే |

హేయావిద్యా స్వకార్యేణ యుక్తా సూత్రయతి శ్రుతిః || ౧౩.౨౫౦||

స్వస్మాదన్యాం దేవతాం య ఉపాస్తే స్వం న వేద సః |

ఇతి సూత్రమవిద్యాయాః సకార్యాయాః శ్రుతీరితమ్ || ౧౩.౨౫౧||

అచిన్త్యశక్తిశ్చిన్నిష్ఠా స్వాశ్రయం మోహయేత్క్వచిత్ |

అవిద్యా సాఽబోధనాత్స్యత్ జీవత్వభ్రాన్తికారిణీ || ౧౩.౨౫౨||

నాశ్రయం మోహయేద్యాసాపీశ్వరత్వస్య కల్పికా |

వస్తుత్వభ్రాన్తిరేవాస్యాం హేయా సా త్వవతిష్ఠతే || ౧౩.౨౫౩||

సృష్టిప్రకరణే తత్ర మాయాకారః పురోదితః |

అవ్యాకృతగిరా తస్య కార్యం వ్యాకృతమీరితమ్ || ౧౩.౨౫౪||

కర్మప్రకరణే త్వస్మిన్నవిద్యాకార ఈర్యతే |

స్వస్మాద్భిన్నా దేవతేతి ధీరవిద్యావిజృమ్భితా || ౧౩.౨౫౫||

స్వస్యతత్త్వమవిజ్ఞాయ యాగదానాదికర్మభిః |

స్వతోఽన్యా దేవతాః పాతి హ్యనడ్వాన్వాణిజం యథా || ౧౩.౨౫౬||

అపి భూరిపశోః పుంస ఏకస్మిన్నపి తస్కరైః ।
 హ్రీయమాణే పశౌ దుఃఖం కిము సర్వాపహారతః ॥ ౧౩.౨౫౭॥
 సర్వస్వతుల్యే నృపశౌ బ్రహ్మాధీపరిమోషిణా ।
 హ్రీయమాణే మహద్దుఃఖం సర్వేషాం చ దివోకసామ్ ॥ ౧౩.౨౫౮॥
 తస్మాదేషాం న ప్రియం తద్యన్మనుష్యా విజానతే ।
 బ్రహ్మత్వత్వమతో దేవాః ప్రతిబద్ధున్తి వేదనమ్ ॥ ౧౩.౨౫౯॥
 స్పష్టికృతం పారతన్త్యం పశుదృష్టాన్తతో నృణామ్ ।
 వర్ణాశ్రమాది తద్ధర్మస్పష్టిః కర్మార్థమిరితా ॥ ౧౩.౨౬౦॥
 నన్వేపం తస్య ముక్తిశ్చ స్యాదేవాత్మధీయం వినా ।
 అజ్ఞానకర్మణోః శ్రుత్యా సాదరేణోపవర్ణనాత్ ॥ ౧౩.౨౬౧॥
 మైవమాత్మా కిమజ్ఞాతో ముక్తిదః కర్మ వా మహత్ ।
 ఆమ్నాయకృషివన్నాయమజ్ఞాతాత్మా ఫలప్రదః ॥ ౧౩.౨౬౨॥
 అనధీతో యథా వేదో నార్థజ్ఞానేన పాలయేత్ ।
 అకృతా వా కృషిః పాతి నాకర్తారం ఫలార్థినమ్ ॥ ౧౩.౨౬౩॥
 తథా స్వాత్మాప్యవిజ్ఞాతో ముముక్షుం మోక్షదానతః ।
 న పాలయత్యతో ముక్తిరజ్ఞస్య న హి కస్యచిత్ ॥ ౧౩.౨౬౪॥
 స్వాత్మాఖ్యలోకమజ్ఞాత్వా యో దేహోఖ్యస్యలోకతః ।
 ప్రైత్యసౌ పునరప్యన్యం దేహలోకం వ్రజేద్బృథమ్ ॥ ౧౩.౨౬౫॥
 అనాత్మవిన్మహత్పుణ్యమశ్వమేధాదికం యది ।
 కుర్యాన్నిత్యఫలాయైతదథాప్యన్వే వినశ్యతి ॥ ౧౩.౨౬౬॥
 కృతస్య హి క్షయోఽవశ్యం కోష్ఠాగారాదివద్భవేత్ ।
 న మోక్షాయాదరస్తస్మాత్కృతావజ్ఞానకర్మణోః ॥ ౧౩.౨౬౭॥
 కిన్తు జీవన్ముక్తికాలే బోధహేయం వివేచితమ్ ।
 ముక్తిన్తు విద్యానూత్రేణ సూచితా స్యాద్విచారతః ॥ ౧౩.౨౬౮॥
 ఆత్మానమేవ నిద్వైతం స్వప్రభం ప్రవిచారయేత్ ।
 విచారయతి యస్తస్య ఫలం న క్షీయతే క్వచిత్ ॥ ౧౩.౨౬౯॥
 కామీ కామయతే యద్యత్సుఖం స్వర్గాదిజం పుమాన్ ।
 అస్మాదేవాత్మనస్తత్సృజతే కర్మపూజితాత్ ॥ ౧౩.౨౭౦॥

అవినాశోఽఖిలానన్దహేతుత్వం చేత్యదో ద్వయమ్ |
 న కర్మణాం ఫలే యుక్తం యుక్తం విద్యాఫలే తు తత్ || ౧౩.౨౭౧||
 సిద్ధస్య వ్యజ్ఞోకా విద్యావ్యక్తాత్మా ఫలముచ్యతే |
 న హ్యేత్యనో వినాశోఽస్తి నిత్యం విద్యాఫలం తతః || ౧౩.౨౭౨||
 సార్వభౌమాదికాః ప్రోక్తా ఉత్తరోత్తరవృద్ధితః |
 హిరణ్యగర్భపర్యంతా ఆనన్దా ఆత్మబిన్దవః || ౧౩.౨౭౩||
 బ్రహ్మానన్దస్య భూతాని మాత్రాం యాస్తీత్యుదీరణాత్ |
 తత్తత్కర్మానుసారేణ బ్రహ్మానన్దః సుధరేన్పుణామ్ || ౧౩.౨౭౪||
 తత్తద్విషయకామేన చిత్తేఽస్మిన్వ్యాకులీకృతే |
 ఆనన్ద ఆత్మభూతోఽపి స తిరోధీయతే నృణామ్ || ౧౩.౨౭౫||
 పుణ్యేన విషయే లభ్యే చిత్తే స్వాస్థ్యముపాగతే |
 ఆత్మానన్దః సుధరేత్తావద్యావన్న వ్యాకులాన్తరమ్ || ౧౩.౨౭౬||
 ఏవం చ విషయానన్దా బ్రహ్మానన్దస్య బిన్దవః |
 సర్వానన్దనిధిర్విద్యాఫలమిత్యేతదీరితమ్ || ౧౩.౨౭౭||
 ఆనన్దబిన్ద్యభివ్యక్తిహేతుకర్మప్రసిద్ధయే |
 బ్రహ్మక్షత్రాదివర్ణానాం సృష్టిర్యత్నేన వర్ణితా || ౧౩.౨౭౮||
 వర్ణాశ్రమాభిమాసీ సన్నతత్త్వజ్ఞః పరాఙ్మతిః |
 దేవాదీనామాశ్రయః స్యాత్సర్వేషామాపిపీలికమ్ || ౧౩.౨౭౯||
 దేవానాం యాగహోమాభ్యామృషీణాం వేదపాఠతః |
 పితృణాం శ్రాద్ధతో నృణాం వస్త్రాన్నగృహదానతః || ౧౩.౨౮౦||
 పశూనాం తృణనీరాభ్యాముచ్చిష్టకణధాన్యతః |
 శ్వాఖుటిట్టిభముఖ్యానామేవం సర్వాశ్రయో గృహీ || ౧౩.౨౮౧||
 కర్మణా నార్జితో యస్మాన్న కశ్చిదుపకారకృత్ |
 గృహీ దేవాదిస్తస్మాదర్జితోఽభూత్స్వకర్మభిః || ౧౩.౨౮౨||
 స్వస్వకర్మార్జితత్వేన దేవాద్యాః స్వస్వదేహవత్ |
 అవినాశం సదేచ్ఛన్తి గృహిణః స్వోపకారిణః || ౧౩.౨౮౩||

తత్త్వం బుధ్వాననుష్ఠానం నాశోఽయం గృహిణో మహాన్ |
 ఏష దేవాదిభిః సర్వై న హి శక్యశ్చికిత్సితుమ్ || ౧౩.౨౦౪||
 కర్మణామననుష్ఠానం మృతిరోగాదినా తు యత్ |
 నాసావాత్సన్నికో నాశో యస్మాత్పశ్చాత్కరిష్యతి || ౧౩.౨౦౫||
 మా భూత్సర్వస్వహానిర్నో బ్రహ్మయాథాత్మ్యవిద్యయా |
 ఇతి దేవాదయో విద్యాం ప్రతిబద్ధన్తి యత్నతః || ౧౩.౨౦౬||
 నన్వనర్థకరే కేన గృహీత్వేవం (గృహీత్వాయం) ప్రవర్తితః |
 పారతన్త్ర్యమ్ ఋతే (పారతన్త్ర్యేఽమృతే) నైవ ధీమానత్ర ప్రవర్తతే || ౧౩.౨౦౭||
 దేవాదిపారతన్త్ర్యం తు గృహిణామధికారిణామ్ |
 మిథ్యాధీమాత్రహతుత్వాత్నాప్యవిద్యా ప్రవర్తికా || ౧౩.౨౦౮||
 తర్హి ప్రవర్తకం బ్రూమః కామ ఏవ ప్రవర్తకః |
 కామ ఏష క్రోధ ఏష ఇత్యాదిస్మృతివాక్యతః || ౧౩.౨౦౯||
 ఆకామతః క్రియా కాచిద్దృశ్యతే నేహ కస్యచిత్ |
 యద్యద్ధి కురుతే జన్తుస్తత్తత్కామస్య చేష్టితమ్ || ౧౩.౨౧౦||
 తస్మాత్కామయతే పూర్వం బ్రహ్మచారీ చతుష్టయమ్ |
 జాయా మే స్యాదథాపత్యమథ విత్తమథ క్రియా || ౧౩.౨౧౧||
 ఏతావానేవ సంసారే కామో నాతోఽధికః క్వచిత్ |
 లోకాన్తరం కర్మఫలం కర్మోక్త్యైవేరితం భవేత్ || ౧౩.౨౧౨||
 అసమ్భవే తు జాయాదేర్మనోవాగాదిషు క్రమాత్ |
 ఆత్మా జాయాది సజ్కల్ప్య ధ్యాయేజ్ఞాయాదిసిద్ధయే || ౧౩.౨౧౩||
 ఏవం కామప్రేరితః సన్యాతి కర్మాధికారితామ్ |
 అవరుద్ధన్తి గృహిణం దేవాద్యా అధికారిణమ్ || ౧౩.౨౧౪||
 ఇత్యవిద్యాసూత్ర ఉక్తోఽనర్థో యత్సేన విస్తృతః |
 అయం నివర్త్యో విదుషా జీవతేతి శ్రుతేర్మతిః || ౧౩.౨౧౫||
 కర్మోపాస్తిఫలం కణ్వః ప్రాహాత్మబ్రాహ్మణే తథా |
 అవ్యాకృతం వ్యాకృతం చ విద్యావిద్యే హ్యతిస్ఫుటమ్ || ౧౩.౨౧౬||
 అథాధ్యాయే చతుర్థే చ కణ్వః పఞ్చమషష్ఠయోః |

ఉపాఖ్యానాని బహుధా వక్ష్యత్యాత్మావబుద్ధయే ॥ ౧౩.౨౯౭॥
 అజాతశత్రురైత్రేయో దధ్యజీజ్ఞత్సుక్షనామభిః ।
 ఆఖ్యానాన్యజ్ఞేతాని స్యుశ్చతుర్థాధ్యాయగాని హి ॥ ౧౩.౨౯౮॥
 ఆశ్వలశ్చార్తభాగశ్చ భుజ్జ్యుషస్తకహోలకాః ।
 గార్గ్యుద్దాలకశాకల్యాః పఞ్చమాధ్యాయగా ఇమే ॥ ౧౩.౨౯౯॥
 ఆఖ్యానాన్యేతదీయాని స్యుః షష్ఠాధ్యాయ ఈరితమ్ ।
 జనకస్య హ్యుపాఖ్యానం సజ్గ్రహోద్విస్తరాదపి ॥ ౧౩.౩౦౦॥
 ఉపాఖ్యానేషు సర్వేషు ప్రత్యేకం బ్రహ్మ వర్ణితమ్ ।
 శ్రుతైరైతైరుపాఖ్యానైర్బ్రహ్మవిద్యా దృఢా భవేత్ ॥ ౧౩.౩౦౧॥
 యామాత్మబ్రాహ్మణే విద్యాం కణ్వః ప్రోవాచ సా స్ఫుటమ్ ।
 వ్యాఖ్యాతా ప్రీయతాం తేన విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౧౩.౩౦౨॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 బృహదారణ్యకే కాణ్వవిద్యాప్రకాశో నామ త్రయోదశోఽధ్యాయః ॥ ౧౩॥

౧౪. అజాతశత్రువిద్యాప్రకాశో నామ చతుర్దశోఽధ్యాయః ।

అజాతశత్రురధ్యాయే చతుర్థే బ్రాహ్మణైస్త్రిభిః ।
 విద్యాం బాలాకయే ప్రాహ తాం విస్పష్టమితో బ్రువే ॥ ౧౪.౧॥
 అజాతశత్రుర్బ్రహ్మాత్మవేదనాచ్ఛార్వతోఽపి చ ।
 అస్తర్బహిశ్చ నిఃశత్రుః కాశ్యాం రాజా బభూవ సః ॥ ౧౪.౨॥
 గర్గగోత్రజవిప్రోఽయం బాలాకిర్నైవ తత్త్వవిత్ ।
 కిన్తుప్రాణోపాసకోఽయం దర్పేణ మహతా వృతః ॥ ౧౪.౩॥
 అధ్యాత్మమ్ అధిదైవం చ బ్రహ్మ స్యాత్ప్రాణదేవతా ।
 సమష్టివ్యష్టిరూపాఽసావితి గార్గ్యస్య నిశ్చయః ॥ ౧౪.౪॥
 రవ్యాద్యా వ్యష్టయః ప్రోక్తాః సమష్టిస్తు విరాడభవేత్ ।
 న ముఖ్యబ్రహ్మతైషేషామితి రాజ్ఞో వినిర్ణయః ॥ ౧౪.౫॥
 తస్మాదుపాసకో గార్గ్యో న ముఖ్యం బ్రహ్మ వేత్స్యతః ।
 అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం బోధయామాస తం నృపః ॥ ౧౪.౬॥

స్వాద్విజ్ఞానమయో భోక్తా న ప్రాణ ఇతి జాగరే ।
 వివేకో దుఃశకో యస్మాదన్న ద్వావపి సుస్థితౌ ॥ ౧౪.౭॥
 యో విజ్ఞానమయః సుప్తావసావుపరతిం గతః ।
 వర్తతే పూర్వవత్ప్రాణో వివేకః సుశకస్తదా ॥ ౧౪.౮॥
 తస్మాత్సుషుప్తం పురుషమామన్త్య ప్రాణనామభిః ।
 అప్రబోధాదభోక్తుత్వం ప్రాణస్యాఽస్పష్టయత్నృపః ॥ ౧౪.౯॥
 యది భోక్తా భవేత్ప్రాణో జాగ్రద్వచ్చబ్దమ్ ఆగతమ్ ।
 అశ్రోష్యన్నాఽశృణోత్తస్మాన్న స్యాద్భోక్తోపలాదివత్ ॥ ౧౪.౧౦॥
 శ్రోత్రాదీనామ్ ఉపాధీనాం సుప్తావుపరతత్వతః ।
 యథా జీవో న వేత్స్యేవం ప్రాణోఽపీత్యసదుచ్యతే ॥ ౧౪.౧౧॥
 నేన్ద్రియాణాం భవేత్స్వాపో యది ప్రాణప్రధానతా ।
 నామాత్యాః శేరతే యస్మాద్రాజ్ఞ స్వామిని జాగ్రతి ॥ ౧౪.౧౨॥
 దేవతాప్రతిషేధార్థం బోధ్యతే చన్ద్రనామభిః ।
 తదబోధాదభోక్తుత్వం దేవతాయాః సునిశ్చితమ్ ॥ ౧౪.౧౩॥
 ప్రాణస్యాభోక్తుతాం గార్గ్యో వ్యబుధ్యత తతో నృపః ।
 విజ్ఞానమయబోధాయ చక్రే యత్నముపాయతః ॥ ౧౪.౧౪॥
 ఆపిష్యాపిష్య బహుశః సుప్తం రాజా వ్యబోధయత్ ।
 ఆవేషణోత్థసంక్షోభాత్తతోఽసౌ ప్రత్యబుధ్యత ॥ ౧౪.౧౫॥
 మృతకల్పమిమం దేహం స్వచితాఽవేశయన్నివ ।
 జ్వలన్నివ సముత్తస్థా యః స భోక్తేతి గమ్యతామ్ ॥ ౧౪.౧౬॥
 విజ్ఞానమన్తఃకరణం తస్మిన్నాత్మోపలభ్యతే ।
 రాహుశ్చన్ద్రే యథా తద్వద్విజ్ఞానమయతా తతః ॥ ౧౪.౧౭॥
 స్వాభాసవదవిద్యోత్థబుద్ధ్యాదివ్యాప్తివిభ్రమాత్ ।
 తదాత్మత్వాభిమానీ సన్నహమితు్యపలభ్యతే ॥ ౧౪.౧౮॥
 యదోష్పలబ్ధిమాత్రోఽపి విజ్ఞానాధ్యస్తకర్తృతామ్ ।
 ప్రాప్యోపలబ్ధా స్యాత్తేన విజ్ఞానమయ ఉచ్యతే ॥ ౧౪.౧౯॥
 స్ఫటికో రక్తతాం ప్రాప్య జపాకుసుమకల్పితామ్ ।

పద్మరాగాయతే తద్వదుపలబ్ధుత్వమ్ ఆత్మనః ॥ ౧౪.౨౦॥

యదోష్పలభ్యో దేహాదేర్విజ్ఞానేన వివేచితః ।

స్యాద్విజ్ఞానమయస్తేన పురుషః పరిపూరణాత్ ॥ ౧౪.౨౧॥

అశేషాన్ కల్పితానేష విజ్ఞానాదీననాత్మనః ।

ఆత్మా పూరయతి ప్రత్యక్సర్వాదీన్రశనా యథా ॥ ౧౪.౨౨॥

యో విజ్ఞానమయస్తస్య ద్వైతధీః స్వప్నజాగ్రతోః ।

అస్తి సుప్తౌ తు సా నాస్తి స్వభావోఽస్యాత్మ కో భవేత్ ॥ ౧౪.౨౩॥

తస్య స్వభావం నిర్లేతుం సుప్తౌ క్వాభూదయం పునః ।

కుత ఆగాదిమం దేహమిత్యేతదిహ చిన్త్యతే ॥ ౧౪.౨౪॥

బుద్ధావక్షేషు చాత్మాఽయం చిద్రూపః ప్రతిబిమ్బతి ।

తాదృగుబ్ధిన్ద్రియోపాధిర్జాగర్త్యాత్మేతి భణ్యతే ॥ ౧౪.౨౫॥

కర్మక్షయే బుద్ధిరక్షైః సహాఽజ్ఞానే విలీయతే ।

చైతన్యప్రతిబిమ్బాశ్చ లీయన్తే స్వాశ్రయానను ॥ ౧౪.౨౬॥

తదేన్ద్రియాణాం విజ్ఞానం ధీవిజ్ఞానేన సంయుతమ్ ।

విజ్ఞానమయ ఆదత్తే ఇతి శ్రుత్యోపవర్ణ్యతే ॥ ౧౪.౨౭॥

ధీవిజ్ఞానోపసంహారే విజ్ఞానమయతాక్షతౌ ।

నిర్వికారాత్మచైతన్యం కేవలం పరిశిష్యతే ॥ ౧౪.౨౮॥

ఏతదేవ వివక్షిత్యా ప్రతిపాదయతి శ్రుతిః ।

య ఏషోఽన్తర్బుదాకాశస్తస్మిన్ శేతే ఇతీదృశీ ॥ ౧౪.౨౯॥

బుద్ధిర్బుద్ధయశబ్దేన హృన్నిష్ఠత్వాద్వివక్ష్యతే ।

ఆ సమంతాత్కాశతేఽయమిత్యాకాశోఽత్ర చిద్వపుః ॥ ౧౪.౩౦॥

బుద్ధేరస్తః ప్రతిచోఽన్యో నార్థః సమాభివ్యతే యతః ।

తస్మాదాకాశశబ్దేన ప్రత్యగాత్మేహ గృహ్యతే ॥ ౧౪.౩౧॥

ప్రాణాదీనాం యతో జన్మ వక్ష్యతే ప్రత్యగాత్మనః ।

తస్మాదాకాశశబ్దేన బ్రహ్మైవాత్రాభిధీయతే ॥ ౧౪.౩౨॥

అధిష్ఠానత్వమన్తస్త్వమపరిచ్ఛిన్నవస్తునః ।

అన్తర్బుహిర్విభాగోఽయం న ముఖ్య ఉపపద్యతే ॥ ౧౪.౩౩॥

పరాక్ ప్రమేయభూమిభ్యో మనసి వ్యుత్థితే సతి ।
 అనన్యబోధప్రాత్యక్ష్యాద్య ఏష ఇహ భణ్యతే ॥ ౧౪.౩౪॥
 స్వతోఽవగమరూపేఽస్మిన్ కూటస్థే నిర్ద్వయాత్మని ।
 కార్త్యైస్సినావస్థితిర్భక్తుఃశేత ఇత్యభిధీయతే ॥ ౧౪.౩౫॥
 ఘటభక్తే ఘటాకాశో మహాకాశాన్న భిద్యతే ।
 విజ్ఞానలోపే విజ్ఞానమయస్యైవం పరాత్మతా ॥ ౧౪.౩౬॥
 దేహాద్యధ్యక్షతాం హిత్వా సుప్తౌ స్వాత్మని వర్తతే ।
 ఇత్యేతత్సాధ్యతే శ్రుత్యా సమాఖ్యాయాశ్చ యుక్తితః ॥ ౧౪.౩౭॥
 సుప్తస్య స్వపితీత్యేషా సమాఖ్యా సర్వసమ్మతా ।
 నిరుక్తిమాహుశ్చన్దోగాః స్వమపీత ఇతీదృశీమ్ ॥ ౧౪.౩౮॥
 అతః సమాఖ్యయా సుప్తౌ స్వాభావిక్యాత్మని స్థితిః ।
 యుక్తిశ్చోపాధిసంహారః సంసారిత్వనివృత్తయే ॥ ౧౪.౩౯॥
 వాగాద్యుపాధిసమ్బంధాత్సంసారిత్వమివేక్ష్యతే ।
 తే తూపసంహృతాః సర్వే తతోఽసంసారిత్వాత్మనః ॥ ౧౪.౪౦॥
 సర్వేన్ద్రియవియోగేఽపి సుఖిదుఃఖిత్యమాత్మనః ।
 స్వప్నే దృష్టమతః సజ్గ ఆత్మనస్తాత్త్వికో భవేత్ ॥ ౧౪.౪౧॥
 మైవం మృషాత్వాత్స్వప్నస్య మనోమాత్రవిజృమ్భణాత్ ।
 బాహ్యేన్ద్రియవిలోపేఽపి న మనో లుప్యతే తదా ॥ ౧౪.౪౨॥
 మహారాజాదయస్తస్య స్వప్నానుభవగోచరాః ।
 న వాస్తవా ఇతి జ్ఞేయాః శయానేభ్యః పృథక్త్వతః ॥ ౧౪.౪౩॥
 దృశ్యం మిథ్యాస్తు తద్దృష్టుర్దృష్టుతా వాస్తవీ తతః ।
 దృశ్యం సాఽపేక్షతేఽత్యేషా శక్కాత్త్ర వినివార్యతే ॥ ౧౪.౪౪॥
 న కిఞ్చన యదా వేద తదా సుప్త ఇతీరణాత్ ।
 ఆత్మనో జ్ఞానకర్తృత్వం సుప్తౌ నాస్తీతి గమ్యతే ॥ ౧౪.౪౫॥
 సుప్తౌ కేన క్రమేణాయముపాధిః ప్రవిలీయతే ।
 తత్కృమయావబోధాయ హృదయాది వివిచ్యతే ॥ ౧౪.౪౬॥
 ఆనాభితస్తథా కణ్ఠాద్ధృదయం మధ్యతః స్థితమ్ ।

సనాలం పద్మకోశాభం పఞ్చచ్ఛిద్రమథోముఖమ్ ॥ ౧౪.౪౭॥

కదమ్బకుసుమోద్భూతకేసరా ఇవ సర్వతః ।

ప్రసృతా హృదయాన్నాడ్యో బహ్వన్నరసపూరితాః ॥ ౧౪.౪౮॥

నిర్గత్య హృదయాద్బుద్ధిస్తాసు స్వప్నం ప్రపశ్యతి ।

తాభిర్దేహోద్బహిర్గత్వా జాగర్తీత్యభిధీయతే ॥ ౧౪.౪౯॥

పునః ప్రత్యవస్మత్యైషా పురీతద్యష్టితే హృది ।

ప్రవిశ్య లీయతే దేహం వ్యాప్య సామాన్యవృత్తితః ॥ ౧౪.౫౦॥

సర్వసంసారదుఃఖానామత్యన్తోపరమాత్తదా ।

ఆనందస్య పరా నిష్ఠా దృష్టాన్తైః సోపమీయతే ॥ ౧౪.౫౧॥

ఇన్ద్రియస్యాప్రరూఢత్వాత్స్వప్నప్రాప్తేర్వివేకతః ।

నీరాగాణాం బాలరాజబ్రాహ్మణానాం క్రమాత్సుఖమ్ ॥ ౧౪.౫౨॥

దుఃఖం రాగద్వేషజన్యం తదభావే సుఖం స్వతః ।

ఇతి వ్యాప్తిగ్రహీత్యర్థం బహుదృష్టాన్తవర్ణనమ్ ॥ ౧౪.౫౩॥

అద్వయానందరూపత్వమిత్యం సుప్తా ప్రదర్శితమ్ ।

ఏతావతా స్వభావోఽస్య నిర్ణీతః ప్రత్యగాత్మనః ॥ ౧౪.౫౪॥

క్వాభూదేష ఇతి ప్రశ్నం నిర్ణీయ కుత ఆగతః ।

ఇతి ప్రశ్నం వినిర్ణేతుమూర్ణనాభ్యాదికా శ్రుతిః ॥ ౧౪.౫౫॥

యః సుప్తా నిశ్చింతః స్వాత్మా తస్య బ్రహ్మత్వసిద్ధయే ।

జగత్స్పృష్టిర్వర్ష్యతేఽస్మాత్స్పృష్టౌ దృష్టాన్త ఉచ్యతే ॥ ౧౪.౫౬॥

అచేతనో యథాతన్తరూర్ణనాభేః సచేతనాత్ ।

జాతశ్చిదాత్మనస్తద్వత్ప్రాణలోకాద్యచేతనమ్ ॥ ౧౪.౫౭॥

విస్ఫులిక్లా యథా చాగ్నేర్జాయతేఽగ్నిస్వభావతః ।

తథా సుప్తాత్మనో జీవా విజ్ఞానమయనామకాః ॥ ౧౪.౫౮॥

స్వరూపతో జన్మతశ్చ ప్రాణాదిభ్రాన్తికల్పితః ।

జీవస్య కల్పితం జన్మ స్వరూపం తు న కల్పితమ్ ॥ ౧౪.౫౯॥

ఉద్భూతిస్థితినిశాః స్యుర్జగతోఽస్య ప్రతిక్షణమ్ ।

అవిద్యామాత్రహేతుత్వాన్నామీషాం విద్యతే క్రమః ॥ ౧౪.౬౦॥

యస్మాదవిద్యయైవాత్మా ప్రాణక్షేత్రజ్ఞరూపభాక్ ।
 స్వతోఽతః స పరం బ్రహ్మ తస్యోపనిషదుచ్యతే ॥ ౧౪.౬౧॥
 యద్గుహ్యం బ్రహ్మణో నామ బోధాయోపాసనాయ వా ।
 తస్యాదుపనిషచ్చబ్ధవాచ్యం తచ్చాచ్ర బుద్ధ్యతే ॥ ౧౪.౬౨॥
 సత్యస్య సత్యమిత్యేతన్నామబ్రహ్మోఽవబోధకమ్ ।
 ప్రాణా ఆపాతతః సత్యాః సత్యం బ్రహ్మైవ వస్తుతః ॥ ౧౪.౬౩॥
 అసత్యో దేహ ఉదిత ఏకజన్మస్యపక్షయాత్ ।
 సత్యాః ప్రాణా లింగరూపా ఆమోక్షమసపక్షయాత్ ॥ ౧౪.౬౪॥
 మోక్షేఽప్యక్షీణ ఆత్మా తు సత్యసత్య ఉదాహృతః ।
 సత్యస్య సత్యం ప్రోవాచ బ్రహ్మ బాలకయే నృపః ॥ ౧౪.౬౫॥
 ప్రాణా వై సత్యమిత్సుక్తం యత్సత్యం వ్యావహారికమ్ ।
 బాలాక్యభిమతం తత్తు ద్వితీయబ్రాహ్మణే స్ఫుటమ్ ॥ ౧౪.౬౬॥
 శిశువద్విషయాసక్గరహితః ప్రాణ ఇష్యతే ।
 వాగాదీనామివ యతో విషయోఽస్య న దృశ్యతే ॥ ౧౪.౬౭॥
 శరీరమస్యాధానం స్యాద్దేహమాపాదమస్తకమ్ ।
 సామాన్యవృత్త్యా సంవాస్య చేష్టయత్యనిశం యతః ॥ ౧౪.౬౮॥
 ప్రత్యాధానం శిరో జ్ఞేయం ప్రతిచ్ఛిద్రం వ్యవస్థితః ।
 ప్రసారయతి నేత్రాదీన్ ప్రాణో మూర్ధ్ని వ్యవస్థితః ॥ ౧౪.౬౯॥
 ప్రాణస్య బద్ధనస్తమఘః శరీరబలమిష్యతే ।
 దౌర్బల్యే సతి దేహస్య ప్రాణోత్కృష్టిర్ద్దృశ్యతే ॥ ౧౪.౭౦॥
 బద్ధనాయాస్య దామాన్నం వత్సబద్ధనరజ్జవత్ ।
 అన్నే త్రిధా విభక్తేఽస్మిన్ భాగాభ్యాం బధ్యతే స్వయమ్ ॥ ౧౪.౭౧॥
 స్థూలో భాగః పురీషం స్యాన్మధ్యమో దేహపోషకః ।
 ప్రాణం తర్పయతే సూక్ష్మ ఇతి బద్ధం వపుర్వయమ్ ॥ ౧౪.౭౨॥
 ఏవం వివేచితం ప్రాణం య ఉపాస్తే రుణధి సః ।
 భ్రాతృవ్యాన్విషతః సప్త మూర్ధ్ని ఛిద్రవ్యవస్థితాన్ ॥ ౧౪.౭౩॥
 భ్రాతృవ్యాః స్యుః సహోత్పత్తేః శబ్దాద్యాః సజ్గవృత్తయః ।

ద్విషన్తి చ ముముక్షుం తాః ప్రత్యగ్భ్రష్టాపహారతః ॥ ౧౪.౨౪॥
 సేవతేఽక్షిస్థితం ప్రాణం సప్త రుద్రాదిదేవతాః ।
 అక్షీణా ఇత్యుపాస్తే యః సోఽన్నమక్షయమశ్నుతే ॥ ౧౪.౨౫॥
 కర్ణాదిసప్తచ్ఛ్రద్రేషు గౌతమాద్యృషినామకాః ।
 స్థితాః ప్రాణా ఇతి ధ్యాయేద్వాచం చ బ్రహ్మవాదినీమ్ ॥ ౧౪.౨౬॥
 హిరణ్యగర్భరూపేణ సర్వభుక్ స్వాదుపాసకః ।
 ఇతి గార్గ్యమతం బ్రహ్మ బ్రాహ్మణేఽస్మిన్ ప్రపఞ్చితమ్ ॥ ౧౪.౨౭॥
 గార్గ్యోక్తం బ్రహ్మ విస్తుత్య తన్నిరాసాయ సామృతమ్ ।
 తృతీయబ్రాహ్మణే ప్రాహ రాజ్ఞోక్తం బ్రహ్మ విస్తుతమ్ ॥ ౧౪.౨౮॥
 ప్రథమబ్రాహ్మణే రాజా బ్రహ్మ యద్యుప్యశేషతః ।
 ఉవాచాథాపి సత్యస్య సత్యతా నైవ విస్తుతా ॥ ౧౪.౨౯॥
 సత్యసత్యత్వవిస్తారముఖేన ప్రతిపాద్యతే ।
 నిష్ప్రపఞ్చబ్రహ్మతత్త్వం తృతీయబ్రాహ్మణే సుభటమ్ ॥ ౧౪.౩౦॥
 ద్వే ఏవ బ్రహ్మణో రూపే ప్రపఞ్చత్వముపాగతే ।
 మూర్తామూర్తాత్మకే యాభ్యామరూపం బ్రహ్మ రూప్యతే ॥ ౧౪.౩౧॥
 మూర్తామూర్త ప్రపఞ్చశ్చ వాసనా చేతి వా ద్వయమ్ ।
 సవాసనమిదం రూపమనిదం చేతి వా ద్వయమ్ ॥ ౧౪.౩౨॥
 సన్నివేశో నేత్రదృశో యస్య తన్మూర్తముచ్యతే ।
 క్షిత్యమబ్బుగ్నిత్రయం మూర్తమమూర్తమితరద్వయమ్ ॥ ౧౪.౩౩॥
 మూర్తం మర్త్యం శీఘ్రనాశాత్పరిచ్ఛేదాత్స్థితం తథా ।
 ప్రత్యక్షత్వాత్సందిత్యుక్తమమూర్తే తు విపర్యయః ॥ ౧౪.౩౪॥
 తన్నశ్యతి విలమ్బేనేత్యమృతం వ్యాప్తిమత్వతః ।
 యత్పరోక్షమతస్త్వత్యస్మాన్మూర్తామూర్తాత్మకం జగత్ ॥ ౧౪.౩౫॥
 అధ్యాత్మమధిదైవం చ ద్విధా సత్యం వ్యవస్థితమ్ ।
 ప్రసిద్ధముభయత్రాపి స్థూలనూక్మవపుర్వయమ్ ॥ ౧౪.౩౬॥
 స్థూలసారతయా జ్ఞేయే చక్షురాదిత్యమణ్డలే ।
 మూర్తమర్త్యపరిచ్ఛన్నప్రత్యక్షత్వవిశేషితే ॥ ౧౪.౩౭॥

అమూర్తామృతసంవ్యాప్తపరోక్షత్వైస్తు సంయుతమ్ ।
 ఉభయత్ర స్థితం లింగమమూర్తరస ఉచ్యతే ॥ ౧౪.౮౮॥
 సారాసారయుతే రూపే మూర్తామూర్తే ఉదీరితే ।
 అరూపం బ్రహ్మరూపాభ్యాం వ్యవహారే నిరూప్యతే ॥ ౧౪.౮౯॥
 మూర్తామూర్తే బ్రహ్మరూపే ఇతి పక్షో నిరూపితః ।
 ప్రపంచుతద్వాసనే ద్వే రూపే ఇత్యేష వర్ణ్యతే ॥ ౧౪.౯౦॥
 ప్రపంచో నామ పూర్వోక్తం మూర్తామూర్తద్వయం భవేత్ ।
 సద్వాసనా విచిత్రాః స్యురనన్తా లింగమాశ్రితాః ॥ ౧౪.౯౧॥
 అనేకవాసనాచిత్రం తల్లిజ్జం పటభిత్తివత్ ।
 మాయేన్ద్రజాలసదృశం వ్యామోహోస్పదమాత్మనః ॥ ౧౪.౯౨॥
 ఏతావన్నాత్ర ఆత్మేతి తత్ర భ్రాన్తా నిరాగమాః ।
 బౌద్ధకాణాదసాంఖ్యాద్యాస్తర్కమాత్రోపజీవినః ॥ ౧౪.౯౩॥
 ఏకైకాం వాసనాం తత్ర ప్రతిక్షణవినశ్వరీమ్ ।
 ఆహుః క్షణికమాత్మానం బౌద్ధా విజ్ఞానవాదినః ॥ ౧౪.౯౪॥
 ఆత్మనో ద్రవ్యభూతస్య గుణా బుద్ధ్యాదయో నవ ।
 వాసనాత్వేన వేదోక్తా ఇతి వైశేషికాదయః ॥ ౧౪.౯౫॥
 త్రిగుణం యత్ప్రధానం తత్పురుషార్థేన హేతునా ।
 ప్రవర్తతే వాసనాత్వకృష్టిస్త్రేతి కాపిలాః ॥ ౧౪.౯౬॥
 అనన్తకల్పోపచితా అనన్తా ఏవ వాసనాః ।
 ఉదాహరణమాత్రం తు దృష్టాన్తైరిహ వర్ణ్యతే ॥ ౧౪.౯౭॥
 హారిద్రం వసనం యద్వత్సంసర్గాత్పితాం వ్రజేత్ ।
 తద్వన్నార్యాదీసంసర్గాల్లిజ్జం రాగాదిమదృభవేత్ ॥ ౧౪.౯౮॥
 ఈషత్పాణ్డుశ్చ పరుషః స్యాత్స్వతః శ్వేతకమ్పలః ।
 తథేషచ్ఛుద్ధయా యుక్తం స్వతో రోషాదిభాగపి ॥ ౧౪.౯౯॥
 ఇన్ద్రగోపోఽతిరక్తః స్యాత్స్వత ఏవ తథా మనః ।
 వివిక్తదేశస్థస్యాపి విషయప్రవణం క్వచిత్ ॥ ౧౪.౧౦౦॥
 అగ్నేరర్చిర్ఘృథా భాస్వద్దహత్యపి తథా క్వచిత్ ।

వేదశాస్త్రవిదప్యన్యాన్ బాధేతేర్ష్యాద్యుపద్రవైః ॥ ౧౪.౧౦౧॥

సితామౌఘజం యథా సౌమ్యం సుగన్ధి మృదు చ స్వతః ।
జన్మనైవ తథా చిత్తం యుక్తం శమదమాదిభిః ॥ ౧౪.౧౦౨॥

తీవ్రవిద్యుద్యథాత్యంతం ఘనధాన్తాపనోదకృత్ ।
తథా హిరణ్యగర్భస్య సర్వజ్ఞా వాసనా భవేత్ ॥ ౧౪.౧౦౩॥

తాముపాసీన ఆప్నోతి శ్రియమత్యంతమూర్ఛితామ్ ।
రజఃసత్త్వతమోయోగాద్వాసనానాం విచిత్రతా ॥ ౧౪.౧౦౪॥

ప్రపంచువాసనే బ్రహ్మరూపే ఇత్యేతదీరితమ్ ।
తథేదమనిదంరూపే ఇతి పక్షోఽధునోచ్యతే ॥ ౧౪.౧౦౫॥

సవాసనం జగత్సర్వం తత్రేదం రూపమీరితమ్ ।
సచ్చ త్యచ్యేతి సత్యం తతోఽప్రచ్యతే పాంచభౌతికమ్ ॥ ౧౪.౧౦౬॥

సత్యస్య సత్యమనిదం వక్తవ్యం శిష్యతే తతః ।
ఆదేశోఽనన్తరం తస్య క్రియతేఽనన్యమానినః ॥ ౧౪.౧౦౭॥

ఆదేశో నేతి నేతీతి బ్రహ్మతత్త్వావబోధకః ।
యథాయముపపద్యేత తథా సమ్యజ్నిరూప్యతే ॥ ౧౪.౧౦౮॥

ఇతిశబ్దేన చిదాభ్యసయనూద్య ప్రతిషిధ్యతే ।
నకారేణ ద్విరుక్తిస్తు వీపా కృత్స్నునిషిద్ధయే ॥ ౧౪.౧౦౯॥

మూర్తం వా యది వామూర్తమజ్ఞానం వాసనాథవా ।
అధ్యాత్మమధిదైవం వా తత్సర్వం ప్రతిషిధ్యతే ॥ ౧౪.౧౧౦॥

అథవాత్రేతి శబ్దౌ ద్వా జీవేశోపాధివాచినౌ ।
నకారాభ్యాముపాధీ ద్వా నిషిధ్య బ్రహ్మ లక్ష్యతే ॥ ౧౪.౧౧౧॥

యథా మాత్రాదిసత్తేయం ప్రత్యక్ సంవిత్ససాక్షికా ।
ప్రమాత్రాదేరభావోఽపి తథాఽతస్తేన లక్ష్యతే ॥ ౧౪.౧౧౨॥

అతిరోహితసంవితోఽ దృష్టిమాత్రాత్మకత్వతః ।
వినైవ వాచకం శబ్దం బోధ్యో లక్షణయాఽప్యతః ॥ ౧౪.౧౧౩॥

అనన్యానుభవేనైవ భావాభావాత్మభూమిషు ।
ప్రత్యక్కూటస్థమాత్మానం పశ్యన్నాస్తే ఫలాత్మనః ॥ ౧౪.౧౧౪॥

అతో మాత్రాదినమ్భేదో యత్ర యత్ర నివర్తతే |
 తత్ర తత్రైకకః ప్రత్యక్ స్వమహిమైవ సిద్ధ్యతి || ౧౪.౧౦౫||
 ఏతద్విస్తు స్వతః సిద్ధం ప్రమాత్రాద్యనపేక్షతః |
 సర్వస్యైవ తతః సిద్ధే కథం సిద్ధ్యేత్తదస్యతః || ౧౪.౧౦౬||
 తదిత్థం నేతి నేతీతి వాక్యం బ్రహ్మాత్మబోధకమ్ |
 జీవేశోపాధినిహ్నుత్యా లక్ష్యాఖణ్డావసానతః || ౧౪.౧౦౭||
 ఇత్యేవమనిదం రూపం బ్రహ్మణః ప్రతిపాదితమ్ |
 నిర్నామ్నస్తస్య నామైతత్సత్యసత్యమితి శ్రుతమ్ || ౧౪.౧౦౮||
 సచ్చ త్యవేత్తి సత్యాఖ్యాః ప్రాణాస్తే బ్రహ్మణాత్మనా |
 ఆత్మవన్తస్తతో బ్రహ్మ సత్యసత్యమితీరితమ్ || ౧౪.౧౦౯||
 అజాతశత్రుర్యాం విద్యాం బ్రాహ్మణైస్త్రిభిరుక్తవాన్ |
 తద్వ్యాఖ్యానేన సన్తుష్యాద్విద్యాతీర్థమహేశ్వరః || ౧౪.౧౧౦||
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 అజాతశత్రువిద్యాప్రకాశో నామ చతుర్దశోఽధ్యాయః || ౧౪||

౧౫. బృహదారణ్యోపనిషది మైత్రేయీవిద్యాప్రకాశో నామ పంచదశోఽధ్యాయః

|

మైత్రేయ్యై యాజ్ఞవల్క్యే యాం చతుర్థబ్రాహ్మణేఽబ్రవీత్ |
 ససాధనాం బ్రహ్మవిద్యాం విసృష్టం వ్యాకరోతి తామ్ || ౧౫.౧||
 విత్తస్య కర్మహేతుత్వాత్తత్త్యాగో జ్ఞానసాధనమ్ |
 ఇతి దర్శయితుం ప్రాహ శ్రుతిరాఖ్యాయికాం శుభామ్ || ౧౫.౨||
 ఏషణాత్రయసంన్యాసో విత్తత్యాగేన లక్ష్యతే |
 జ్ఞానస్య హేతుః సంన్యాస ఇతి శాస్త్రేషు డిణ్ణిమః || ౧౫.౩||
 ద్వివిధః కర్మసంన్యాసః ఫలసాధనభేదతః |
 ఫలాయ జ్ఞానినస్త్యాగో జ్ఞానోరానసిద్ధయే || ౧౫.౪||
 జ్ఞానిత్వాద్యాజ్ఞవల్క్యేఽయం జీవన్ముక్తిఫలేచ్ఛయా |
 విత్తవిక్షేపబాహుల్యం గార్హస్థ్యం త్యక్తుమిచ్ఛతి || ౧౫.౫||
 నిదిధ్యాసన్వేతి శబ్దాత్సర్వత్యాగఫలం జగౌ |

న హ్యన్యచిన్తామత్యక్త్వా నిదిధ్యాసితమర్హతి ॥ ౧౫.౬ ॥

నిరన్తరం విచారో యః శ్రుతార్థస్య గురోర్ముఖాత్ ।

తన్నిదిధ్యాసనం ప్రోక్తం తచ్చైకాగ్ర్యేణ లభ్యతే ॥ ౧౫.౭ ॥

అనాత్మన్యరుచిశ్చిత్తే రుచిశ్చాత్మని చేద్భవేత్ ।

పుణ్యపుణ్ణేన శుద్ధం తచ్చిత్తమైకాగ్ర్యమర్హతి ॥ ౧౫.౮ ॥

శుద్ధ్యఙ్కరితమైకాగ్ర్యం ఏవేకేనాభివర్ధయేత్ ।

ప్రియాప్రియవివేకోఽతో మైత్రేయ్యా ఉపదిశ్యతే ॥ ౧౫.౯ ॥

పతిజాయాది భోగేషు (భోజ్యేషు) భోక్తర్యాత్మని చేక్ష్యతే ।

ప్రీతిస్తత్ర క్వ ముఖ్యేయం కుత్రాముఖ్యేతి చిన్త్యతామ్ ॥ ౧౫.౧౦ ॥

సదా భూయాసమేవాహం మా న భూవం కదాచన ।

ఇత్యనోపాధికి ప్రీతిః ప్రాణినామాత్మనీక్ష్యతే ॥ ౧౫.౧౧ ॥

స్వసమ్బుద్ధోపాధినైవ భోగ్యే ప్రీతిర్న తు స్వతః ।

అన్యథా వైరిభోగ్యేఽపి భోగ్యత్వాత్ప్రీతిరాపతేత్ ॥ ౧౫.౧౨ ॥

అవిచారేణ పుత్రాదౌ యా ప్రీతిస్తాం విచారతః ।

ఆత్మన్యేవోపసంహృత్య చిత్తైకాగ్ర్యం ఏవర్ధయేత్ ॥ ౧౫.౧౩ ॥

ఐకాగ్ర్యమచలం కృత్వా నిదిధ్యాసనకారణమ్ ।

ఆత్మా ద్రష్టవ్య ఇత్యేతత్సూత్రం వ్యాఖ్యాతుమాదదే ॥ ౧౫.౧౪ ॥

ఆహాత్మశబ్దః ప్రత్యఙ్చం తథా లోకేఽనుభూతితః ।

అనేనాఽత్రాఽఽత్మశబ్దేన ప్రమేయం నిర్దిషితమ్ ॥ ౧౫.౧౫ ॥

ద్రష్టవ్య ఇతి నిర్దిష్టా ప్రమితిర్దృశిధాతునా ।

అజ్ఞాతజ్ఞాపనం తవ్యప్రత్యయేనాఽభిధీయతే ॥ ౧౫.౧౬ ॥

అజ్ఞాత ఆత్మా వేదాన్తజన్యజ్ఞానేన మీయతే ।

ఇత్యేష ఏవ వాక్యార్థో నాఽప్రవృత్తప్రవర్తనమ్ ॥ ౧౫.౧౭ ॥

నన్వహామ్పుత్యయేనాత్మా వేదాన్తశవణాత్పురా ।

విజ్ఞాత ఇతి చేన్ద్రైవం సారాస్యాత్వ్యాఽనవబోధనాత్ ॥ ౧౫.౧౮ ॥

లింగదేహపరిచ్ఛిన్నరూపగ్రాహిణ్యహమ్మతిః ।

సారాస్యాత్మమాత్మనస్తత్త్వం తదజ్ఞాతమహన్ద్రియా ॥ ౧౫.౧౯ ॥

సర్వానూపనిషత్స్వతత్సార్వాత్మ్యం ప్రతిపద్యతే |
 కార్యజ్ఞేయసమాప్తిః స్యాత్సార్వాత్మ్యస్యాఽవబోధతః || ౧౫.౨౦||
 ఆత్మా ద్రష్టవ్య ఇత్యుక్త్యా తత్త్వధీరుపదర్శితా |
 శ్రోతవ్య ఇత్యాదినా తు విచార ఉపదర్శ్యతే || ౧౫.౨౧||
 శ్రుత్యర్థావిష్కృతేర్దేతుః శబ్దశక్తివివేకకృత్ |
 శ్రుతిలింగాదికో న్యాయః ప్రోక్తః శ్రోతవ్య ఇత్యతః || ౧౫.౨౨||
 ఆర్థాఽసమ్భావనోచ్ఛేదీ తర్కో మననమీరితమ్ |
 వేదశాస్త్రాఽవిరోధ్యత్ర తర్కో గ్రాహ్యో న చేతరః || ౧౫.౨౩||
 అపరాయత్తబోధోఽత్ర నిదిధ్యాసనముచ్యతే |
 ధ్యానాశక్కానివృత్త్యర్థం విజ్ఞానేనేత్యుదీరణాత్ || ౧౫.౨౪||
 ద్రష్టవ్య ఇతి విజ్ఞానముద్దిశ్య శ్రవణం తథా |
 మననం చ విధాయాఽథ విజ్ఞానమవధిం జగౌ || ౧౫.౨౫||
 నన్వనాత్మా న విజ్ఞాత ఆత్మదర్శనమాత్రతః |
 తతోఽకృతస్సత్వదోషశ్చేన్మైవం సర్వస్య వేదనాత్ || ౧౫.౨౬||
 ఆత్మనో దర్శనేనేదం దృష్టం స్యాదఖిలం జగత్ |
 ప్రత్యక్షాత్మైకయాథాత్మ్యాత్కార్యకారణవస్తునః || ౧౫.౨౭||
 కార్యత్మా కారణాత్మా చ ద్వావాత్మానౌ పరాత్మనః |
 ప్రత్యగ్యాథాత్మ్యమోహోత్థా మోహే నష్టే వినశ్యతః || ౧౫.౨౮||
 మోహతత్కార్యయోర్బాధే ప్రత్యక్ సర్వమితిర్యతే |
 అతః ప్రతీచి విజ్ఞాతే సులభం సర్వవేదనమ్ || ౧౫.౨౯||
 తత్త్వైవం సతి యో మూఢః సమస్తవ్యస్తరూపతామ్ |
 జ్ఞాతవ్యాం మనుతే తాం తు వేద ఏవ నిషేధతి || ౧౫.౩౦||
 యో విప్రజాతిశ్చైతన్యాదన్యదస్తిత్వతి మన్యతే |
 కైవల్యాత్తం పరాకుర్యాత్విప్రజాతిః పరాజ్ముఖమ్ || ౧౫.౩౧||
 బ్రాహ్మణోఽహమితి భ్రాన్త్యా బృహస్పతిసవాదిషు |
 ప్రవృత్తో లభతే జన్మేత్యేషైవాస్య పరాక్రియా || ౧౫.౩౨||
 విప్రత్వవత్క్షత్రలోకదేవభూతాదికం జగత్ |

స్వస్మాద్భేదేన పశ్యంతం క్షేత్రయేదపరాధినమ్ ॥ ౧౫.౩౩॥

యదస్తి తన్న జానాతి యన్నేహాస్తి తదీక్షతే ।

ఇత్యేవమపరాధోఽస్య విద్యతే భేదదర్శినః ॥ ౧౫.౩౪॥

యోఽన్యథా సంతమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే ।

కిం తేన న కృతం పాపం చోరేణాత్మాపహారిణా ॥ ౧౫.౩౫॥

అపోదితత్వాజ్ఞాత్యాదిదర్శనస్యేహ కిం పునః ।

ద్రష్టవ్యమిత్యతో వక్తి సర్వాఖణ్ణత్వదర్శనమ్ ॥ ౧౫.౩౬॥

ప్రత్యక్షేన య ఆభాతి ప్రత్యగుబ్ధిప్రమాణకః ।

తావన్మాత్రైకయాథాత్మ్యముక్తజాత్యాది దృశ్యతామ్ ॥ ౧౫.౩౭॥

ఏవం శ్రోతవ్య ఆత్మాయం సమాప్తః శ్రవణే విధిః ।

కథం మన్వస్య ఇత్యత్ర దున్దుభ్యాది నిదర్శనమ్ ॥ ౧౫.౩౮॥

స్థితౌ జనౌ లయేఽప్యేతజ్జగదాత్మాతిరేకతః ।

నాస్తీత్యేతక్రమేణాఽత్ర దృష్టాన్తైః ప్రతిపాద్యతే ॥ ౧౫.౩౯॥

యథా దున్దుభిశ్చబ్రత్వసామాన్యాదుత్థితాన్పుథక్ ।

నాదాతుం శక్నుయాత్కశ్చిద్విశేషానసికోశవత్ ॥ ౧౫.౪౦॥

తద్వదాత్మాతిరేకేణ నాత్మీయోఽర్థో మనాగపి ।

యతః సమీక్షితుం శక్యస్తేనాసౌ రజ్జసర్పవత్ ॥ ౧౫.౪౧॥

సామాన్యం తద్విశేషశ్చ తద్విశేషా ఇతి త్రయః ।

దున్దుభిస్తస్య చాఘాతః శబ్దశ్చేత్యేభిరీరితాః ॥ ౧౫.౪౨॥

సామాన్యం దౌన్దుభః శబ్దో వీరాదిరససంయుతః ।

విశేషస్తద్విశేషాస్తు సీచోచ్ఛాదివిభేదినః ॥ ౧౫.౪౩॥

సీచాదిభేదినః శబ్దాః వీరాదిరససంయుతే ।

అన్తర్భవన్తి సోఽవ్యన్తరూభతః స్యాద్దౌన్దుభధ్వనౌ ॥ ౧౫.౪౪॥

ఏవం శక్లేఽపి వీణాయాం యోజయిత్వా పునః (తతః) పునః ।

శబ్దదున్దుభివీణాఖ్యధ్వనీనన్యత్ర యోజయేత్ ॥ ౧౫.౪౫॥

ధ్వనిత్రయం మహాశబ్దసామాన్యేఽతర్భవేదితి ।

వివక్షయా శబ్దభేరీవీణాన్తిస్ర ఉదీరితాః ॥ ౧౫.౪౬॥

కార్యం తు కారణద్వారేత్యేతదత్ర వివక్షితమ్ ॥ ౧౫.౬౦॥
 విషయప్రలయేనాక్షప్రలయస్యోదితత్వతః ।
 లయః సర్వస్య జగతో బ్రహ్మణీత్యత్ర సుస్థితమ్ ॥ ౧౫.౬౧॥
 ఏవం మత్తస్య ఆత్మాఽయమ్ అర్థాసమ్భవనుత్తయే ।
 దున్దుభ్యాయద్యుక్తదృష్టాన్తన్యాయమార్గేణ యత్నతః ॥ ౧౫.౬౨॥
 అపరాయత్తబోధాఖ్యనిదిధ్యాయసనిధ్యయే ।
 ఆత్మవికలయం వక్తుం ఖిల్యదృష్టాన్త ఉచ్యతే ॥ ౧౫.౬౩॥
 సాముద్రమమ్నోభి లవణక్షేత్రే భానువిపాకతః ।
 లవణోపలతాం ప్రాప్య సైన్ధవః ఖిల్య ఉచ్యతే ॥ ౧౫.౬౪॥
 స ఖిల్య ఉదధౌ క్షిప్తస్తాపశాన్తా విలీయతే ।
 అశక్యః పునరుద్ధర్తుం ఖిల్యరూపేణ పూర్వవత్ ॥ ౧౫.౬౫॥
 ఖిలోద్ధృత్యై నీరమభావాదదీత యతో యతః ।
 తత్ర తత్ర రసో లభ్యః ఖిల్యన్వేష న కుత్రచిత్ ॥ ౧౫.౬౬॥
 సాముద్రస్యామ్భసస్తాపాత్థిల్యతైవం పరాత్మనః ।
 ఆబ్రహ్మన్తమ్భపర్యన్తం జీవతా స్యాదవిద్యయా ॥ ౧౫.౬౭॥
 మహద్భూతమనన్తం స్యాదపారం చిద్ధనం స్వతః ।
 దేహన్ద్రియాఖ్యభూతేభ్యో జీవత్వేన సముత్థితమ్ ॥ ౧౫.౬౮॥
 మహత్త్వం సర్వగత్వం స్యాద్భూతత్వం నిత్యసిద్ధతా ।
 అనన్తాపారశబ్దాభ్యాం వ్యాప్తినిత్యత్వసాధనమ్ ॥ ౧౫.౬౯॥
 కార్యకారణరాహిత్యం యది వేహోపలక్ష్యతామ్ ।
 అనన్తత్వమకార్యత్వమపారత్వమహేతుతా ॥ ౧౫.౭౦॥
 విజ్ఞానఘన ఏవేతి జాత్యన్తరనిషేధనమ్ ।
 తదేదం వస్తునన్తత్త్వం మాయకీ సా సముత్థితిః ॥ ౧౫.౭౧॥
 అభిస్థానీయమైకాత్మ్యం జలస్థానం తు సాక్షిచిత్ ।
 క్షేత్రస్థానం శరీరాది తాపస్థానం తు విభ్రమః ॥ ౧౫.౭౨॥
 ఖిల్యస్థానం చిదాభాసయోగాత్కర్తృత్వభోక్తృతే ।
 ద్రష్టా శ్రోతా ద్విజో గౌరో ధనీ గోమాన్ భవేత్తతః ॥ ౧౫.౭౩॥

ప్రత్యగాత్మైవ సద్బ్రహ్మ పరోక్షమభవత్తదా ।
 బ్రహ్మైవ సన్నయం చాత్మా సంసారిత్యమవాప్తవాన్ ॥ ౧౫.౭౪॥
 ఇత్యేవం పరవస్త్యేవ పఞ్చభూతాఖ్యమాయయా ।
 జీవత్యేన సముత్థాయ స్వతః శాస్త్రేణ బుద్ధ్యతే ॥ ౧౫.౭౫॥
 సర్వమాత్మైవ సమ్యగ్జన్మనైవాఖిలే భ్రమే ।
 నష్టే నశ్యతి జీవత్వం జలే ప్రక్షిప్తఖిల్యవత్ ॥ ౧౫.౭౬॥
 క్షేత్రజ్ఞేశ్వరభేదేన పునః సంజ్ఞా న విద్యతే ।
 తద్ధేతోస్తమసో ధ్వంసాత్ఫిల్యానుద్ధరణం యథా ॥ ౧౫.౭౭॥
 దృష్టిమాత్రాత్మయాథాత్మ్యాత్కార్యకారణవస్తునః ।
 న జ్ఞాతం కిఞ్చిదప్యస్తి నానపాస్తం తథా తమః ॥ ౧౫.౭౮॥
 ఆత్మ్యన్తికోఽయం ప్రలయః పునర్జన్మవివర్జనాత్ ।
 స్వాభావికలయే శక్తిశేషాదస్తి పునర్జనిః ॥ ౧౫.౭౯॥
 విజ్ఞానైకఘనస్యాస్య సంజ్ఞా నాస్తీతి యద్వచః ।
 తద్వ్యాహతిర్న శక్యాత్ర తయోర్విషయభేదతః ॥ ౧౫.౮౦॥
 విజ్ఞానైకఘనోక్త్యాఽస్య కృత్స్నైకాత్మ్యం పురోదితమ్ ।
 సంజ్ఞా నాస్తీతి చావిద్యాజన్యా బుద్ధిర్నిషిధ్యతే ॥ ౧౫.౮౧॥
 కార్యకారణతాశేషి స్వతఃసిద్ధమనన్యగమ్ ।
 యద్వస్తు తదలం స్వాత్మసంవిత్వై నిరపేక్షతః ॥ ౧౫.౮౨॥
 ఐకాత్మ్యం యద్విజ్ఞాతం తద్వైతమివ విభ్రమాత్ ।
 స్వాద్యత్త తత్ర పునోఽసౌ కర్తుకర్మాదిభేదధీః ॥ ౧౫.౮౩॥
 నను ద్వైతమివేత్యేతదుపమానం కథం తవ ।
 ఉపమేయద్వైతవస్తురాహిత్యాదితి చేచ్ఛృణు ॥ ౧౫.౮౪॥
 రామరావణయోర్యుద్ధం రామరావణయోరివ ।
 ఇత్యాదావుపమా దృష్టా స్వస్య నేవన తథేష్యతామ్ ॥ ౧౫.౮౫॥
 యద్వస్త్తోకే చన్ద్రభేదః కల్పితత్యేన సమృతః ।
 జగద్భేదోపమా సా స్యాన్మిథ్యాత్వం తేన సిద్ధ్యతి ॥ ౧౫.౮౬॥
 సమస్తవ్యస్తరూపత్వం యో వక్త్రీహాత్మనః శ్రుతేః ।

తత్పక్షస్య నిషేధాయ ద్వైతమిథ్యాత్వవర్జనమ్ || ౧౫.౮౭||

జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయరూపం ప్రాప్య స్వప్నే యథా మృషా |

ఏకో వ్యవహారత్యేవమజ్ఞో వ్యవహరేన్మృషా || ౧౫.౮౮||

యస్యామవిద్యావస్థాయాం భేదభ్రాన్తిస్తదా పుమాన్ |

పూతృప్రేయపూణసంజ్ఞామాప్నోత్యన్యాం తథా త్రిధా || ౧౫.౮౯||

అవిద్యాయాం వినష్టాయాం పూతృపూణాదిభేదధీః |

వినశ్యతీత్యభిప్రేత్య సంజ్ఞా నాస్తీతి వర్ణితమ్ || ౧౫.౯౦||

అభిజ్ఞోఽప్యజ్ఞవద్భేదం పూతృపూణాదిలక్షణమ్ |

విజానాతీతి చెన్నైవం విద్యాయాం తదసమ్భవాత్ || ౧౫.౯౧||

యస్యాం తు విద్యావస్థాయామాత్మైవాస్యాభవజ్జగత్ |

తదా కః కేన కిం జిప్రేదద్వైతే పరవస్తుని || ౧౫.౯౨||

దృష్టగోచరవత్సర్వం కార్యకారణవజ్జగత్ |

ధ్వస్తాత్మాన్ధ్యస్య విదుషః సమ్యగ్జానోదయే భవేత్ || ౧౫.౯౩||

గ్రాహకాదివిభాగోఽత్ర నాస్తి తద్ధేత్వసమ్భవాత్ |

చిన్మాత్రస్య స్వతః సిద్ధేర్విజ్ఞానఘనతేరితా || ౧౫.౯౪||

ముక్తస్య వ్యవహారస్తు భ్రాన్తివాసనయా కృతః |

భ్రాన్తివాశేఽపి సంస్కారానువృత్తిర్దృశ్యతే ఖలు || ౧౫.౯౫||

వాసనామాత్రసంజ్ఞా తు దేహే సతి న వార్యతే |

వస్తుత్వభ్రాన్తిసంజ్ఞైవ ప్రబుద్ధస్యాత్ర వార్యతే || ౧౫.౯౬||

జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయరూపా న సంజ్ఞా విషయే యథా |

ప్రతీచ్యపి తథా సంజ్ఞా ప్రబుద్ధస్య న విద్యతే || ౧౫.౯౭||

జ్ఞానోత్పత్తౌ న సంజ్ఞాఽస్తీత్యాస్తాం తావదిహోత్మని |

అపి సత్కామవిద్యాయాం న సంజ్ఞాఽస్త్యాత్మనీదృశీ || ౧౫.౯౮||

గ్రాహకాదిజగత్సర్వం యేన కూటస్థసాక్షిణా |

లోకః సర్వో విజానాతి జానీయాత్కేన తం వద || ౧౫.౯౯||

బోద్ధృత్వాల్లోచనేనాపి న సంజ్ఞా ప్రత్యగాత్మని |

న బోద్ధా గృహ్యతేఽన్యేన విషయేణ వా || ౧౫.౧౦౦||

వ్యావహారికసంజ్ఞాఽసౌ సంసారిణ్యపి దుర్లభా ।

కిము నిఃశేషవిధ్యస్తనసంసారార్ణవకారణే ॥ ౧౫.౧౦౧ ॥

ఇత్యేవమపరాయత్తబోధేనాత్మన్తికో లయః ।

నిదిధ్యాసనరూపోఽత్ర ఫలభూతః ప్రకీర్తితః ॥ ౧౫.౧౦౨ ॥

యాజ్ఞవల్క్యేఽత్ర మైత్రేయీమన్వగృహ్ణోద్యథా తథా ।

ముముక్షుమనుగృహ్ణోతు విద్యాత్పీఠమహేశ్వరః ॥ ౧౫.౧౦౩ ॥

ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే

బృహదారణ్యోపనిషది మైత్రేయీవిద్యాప్రకాశో నామ పంచదశోఽధ్యాయః ॥ ౧౫ ॥

౧౬. బృహదారణ్యకే మధువిద్యాప్రకాశో నామ షోడశోఽధ్యాయః ।

పంచమే బ్రాహ్మణే దధ్యజ్ఞాథర్వణ ఉవాచ యామ్ ।

అశ్వినోర్మధువిద్యాం తామత్ర స్పష్టికరోమ్యహమ్ ॥ ౧౬.౧ ॥

పరస్పరోపకారిత్వం పృథివ్యాః ప్రాణీనామపి ।

యత్తన్మధుత్వం విజ్ఞేయముపకారస్తు సర్జనమ్ ॥ ౧౬.౨ ॥

జన్తుభిః పృథివీ సృష్టా స్వకర్మఫలభుక్తయే ।

పృథివ్యాఽప్యాత్మభోగార్థం సృష్టాః సర్వేఽపి జన్తవః ॥ ౧౬.౩ ॥

పార్థివాణి శరీరాణి భుజ్యన్తే జన్తుభిన్తథా ।

పృథివ్యాఽపి ధరిత్రీత్వం భుజ్యతే జన్తుధారణాత్ ॥ ౧౬.౪ ॥

అస్యాం పృథివ్యాం యో భాస్వానామోక్షమవినశ్వరః ।

లిక్ష్ణాత్మా మధ్యసౌ సర్వభూతానాం తాని తస్య చ ॥ ౧౬.౫ ॥

అధ్యాత్మం యశ్చ శారీరో లిక్ష్ణాత్మా పార్థివాంశజః (వాంశగః) ।

స చాపి మధు సర్వేషాం సర్వభూతాని తస్య చ ॥ ౧౬.౬ ॥

సాధ్యాత్మం సాధిదైవం చ సాధిభూతమిదం జగత్ ।

షక్తైకస్యాత్మనః కృత్స్నం భోగ్యత్వేనాఽవతిష్ఠతే ॥ ౧౬.౭ ॥

సర్వం సర్వస్య కార్యం స్యాత్సర్వ సర్వస్య భోజకః ।

ఇత్యేషా మధువిద్యాత్ర వైషమ్యాత్క్లేశహారిణీ ॥ ౧౬.౮ ॥

భూతాని భూమిర్దేవే లిక్ష్ణే ఇత్యుక్తం యచ్ఛతుర్విధమ్ ।

మధ్యవిద్యాకృతం తస్య వస్తుతత్త్వమథోచ్యతే ॥ ౧౬.౯ ॥

ఆయమేవ స ఇత్యత్ర మధురూపశ్చతుర్విధః ।
 ప్రపాక్షోఽయమితి ప్రోక్తః స ఇత్యాత్మోచ్యతే పరః ॥ ౧౬.౧౦॥
 ఆయమేవ స ఇత్యుక్త్యా సామానాధికరణ్యతః ।
 ప్రత్యక్షాత్మైకయాథాత్మ్యం ప్రపాక్షస్యావబోధ్యతే ॥ ౧౬.౧౧॥
 స ఇత్యనేన నిర్దేష్టుమతీతగ్రన్థవర్ణితః ।
 యోఽయమిత్యాదిభిరాక్ష్యేశ్చతుర్భిః స్మార్యతే పరః ॥ ౧౬.౧౨॥
 ఆత్మా ద్రష్టవ్య ఇత్యుక్తమమృతం చేతి వర్ణనమ్ (వర్ణితమ్) ।
 నేతి నేత్యుదితం బ్రహ్మ తత్సర్వమభవత్త్వితీ ॥ ౧౬.౧౩॥
 ఆత్మాఽమృతబ్రహ్మసర్వశబ్దైః ప్రాక్ ప్రతిపాదితమ్ ।
 వస్త్యస్య మధునస్తత్త్వమితి వాక్యార్థ ఈరితః ॥ ౧౬.౧౪॥
 ఉత్తరేష్వపి వాక్యేషు మధురూపమిదం జగత్ ।
 బ్రహ్మోపి మధునస్తత్త్వం యోజయేదుక్తవర్తనా ॥ ౧౬.౧౫॥
 సాధారణవిశేషాభ్యాం ధర్మో భోగప్రదో ద్విధా ।
 అధిదైవం తథాధ్యాత్మమిత్యత్రాసౌ విభజ్యతే ॥ ౧౬.౧౬॥
 సత్యమానుషయోరేవం విభాగం యోజయేద్ద్విధా ।
 పృథివ్యాద్యా మానుషాంతా విరాడంశా ఉదీరితాః ॥ ౧౬.౧౭॥
 ఆయమాత్మేతి నిర్దేశో విరాజోఽభిమతోఽశినః ।
 హిరణ్యగర్భస్తతత్యః ప్రోక్తస్తేజోమయోక్తితః ॥ ౧౬.౧౮॥
 విరాడ హిరణ్యగర్భాఖ్యస్థూలసూక్ష్మశరీరగః ।
 చిదాభాసోఽత్ర యశ్చాయమాత్మేత్యుక్త్యాభిధీయతే ॥ ౧౬.౧౯॥
 అపూర్వానపరామధ్యప్రత్యగ్యాథాత్మ్యవిత్రయే ।
 స వా ఇత్యాదికో గ్రన్థః సదృష్టాంతోఽభిధీయతే ॥ ౧౬.౨౦॥
 ననూక్తం మధునస్తత్త్వమయమేవ స ఇత్యతః ।
 వచనాదృహపర్యాయైర్భూయోఽప్యేతద్దృఢీకృతమ్ ॥ ౧౬.౨౧॥
 బాధమేతావతా వస్తుసారాత్మ్యం స్యాత్ప్రపాక్షితమ్ ।
 తదేవాఽభివ్యజ్యతేఽథ విదుషః ఫలరూపతః ॥ ౧౬.౨౨॥

స ఏవ మధుతత్త్వాఖ్య ఆత్మాఽయం తత్త్వవిన్మతః |
 ఆధిపత్యం చ రాజత్వం విదుష్యవిదుషోఽధికమ్ || ౧౬.౨౩||
 అత్రాఽధిపత్యశబ్దేన స్వాతన్త్ర్యమభిధీయతే |
 స్వార్థః ప్రత్యక్షదర్థత్వాత్సహతోర్జగదాత్మనః || ౧౬.౨౪||
 రాజత్వం రాజనాదాభిస్వదవిలుప్తాత్మదర్శనాత్ |
 బ్రహ్మసీతి పరిజ్ఞానధ్వస్తధావస్తవ్యకారణాత్ || ౧౬.౨౫||
 యోఽసావవిద్యయా దేహీ సంసారీవాప్యభూత్పురా |
 స ఏవ విద్యయా బ్రహ్మత్యతోఽస్మిజ్ఞాగదర్పితమ్ || ౧౬.౨౬||
 చక్రస్వారా యథా సర్వే నాభినేమ్యోః సమర్పితాః |
 సజీవా నిఖిలా దేహా బ్రహ్మవిద్యర్పితాస్తథా || ౧౬.౨౭||
 సమాప్తా బ్రహ్మవిద్యేయం కైవల్యావాప్తయేఽఖిలా |
 యథోక్తబ్రహ్మవిద్యాయాః స్తుత్యర్థాఖ్యాయికోచ్యతే || ౧౬.౨౮||
 దధ్యజ్ఞాధర్వణోఽశ్వినామువాచ ద్వివిధం మధు |
 ప్రవర్గాజ్గరవిధ్యానం బ్రహ్మజ్ఞానమితి ద్వయమ్ || ౧౬.౨౯||
 తం వృత్తాన్తమృషిః పశ్యన్ ప్రాబ్రవదశ్వినౌ ప్రతి |
 వృత్తాన్తమబ్రవీదృగ్భ్యామృగ్భ్యాం చ బ్రహ్మవేదనమ్ || ౧౬.౩౦||
 అశ్వినోర్మృగవయోరుగ్రం లాభాయ గురుమారణమ్ |
 ఆవిష్కరోమి లోకేఽస్మిన్మేఘా వృష్టిం యథా తథా || ౧౬.౩౧||
 దధ్యజ్ఞాధర్వణోఽశ్వస్య శిరసా యువయోర్మృధు |
 యతోఽప్రవాచ తదప్యత్ర జానన్నావిష్కరోమ్యహమ్ || ౧౬.౩౨||
 ఛిత్వా గురోః శిరోఽన్యత్ర నిక్షిప్యాఽశ్వస్య యచ్ఛిరః |
 తదాహృత్య గురో స్కన్ధే ప్రతిష్ఠాపయతో యువామ్ || ౧౬.౩౩||
 సత్యప్రతిజ్ఞః స గురుః సోద్వాప్యేతాదృశిం వ్యథామ్ |
 మధుద్వయమువాచేతి కథితోఽర్థ ఋచోర్ద్వయోః || ౧౬.౩౪||
 ఈశో మనుష్యపశ్వాదిదేహాంశ్చక్రే పురా తతః |
 స పక్షీ లిఙ్గరూపేణ భూత్వా తాన్ ప్రావిశత్ప్రభుః || ౧౬.౩౫||
 యోఽయం పురుషశబ్ధోఽస్మిన్మన్త్రే తస్య నిరుక్తితః |
 జీవబ్రహ్మైక్యతాత్పర్యం మన్తస్యాస్యోపవర్ణ్యతే || ౧౬.౩౬||

పురి శేతే యతస్తస్మాత్పురుషో జీవ ఉచ్యతే ।
 సర్వం పూరయతీత్యేవం పురుషో బ్రహ్మ భణ్యతే ॥ ౧౬.౩౭॥
 అనేన బ్రహ్మణా కింఞ్చిద్బ్రహ్మహీర్నానావృతం క్వచిత్ ।
 నాస్త్యసంవృతమస్తశ్చ పూరణాత్పురుషస్తథా ॥ ౧౬.౩౮॥
 రూపం రూపం ప్రవిష్టోఽయం ప్రతిబిమ్బో భవత్యయమ్ ।
 తదస్య ప్రతిబిమ్బత్వం ప్రత్యగ్యాథాత్మ్యవిత్తయే ॥ ౧౬.౩౯॥
 చైతన్యాత్మాదయః శబ్దాః వ్యుత్పన్నాః ప్రతిబిమ్బకే ।
 లక్షయన్తి చిదాత్మానం తేన యాథాత్మ్యవేదనమ్ ॥ ౧౬.౪౦॥
 మిథ్యాఽభిమానైః సాభాసబుధ్యాదిపరికల్పితైః ।
 ద్రష్టా శ్రోతాఽహమిత్యాదిబహురూపాః విచేష్టతే ॥ ౧౬.౪౧॥
 సస్త్వస్య హరయోఽక్షాఖ్యా హరణాద్విషయాన్ ప్రతి ।
 ప్రాణిభేదాదనన్తాస్తే తైస్తు సంసరతీశ్వరః ॥ ౧౬.౪౨॥
 మన్రోక్తా హరయోఽధ్యస్తాః తత్సంక్ల్యా చ ప్రకల్పితా ।
 ఏతేషాం తత్త్వమాత్మైవేత్యాహ బ్రాహ్మణమాదరాత్ ॥ ౧౬.౪౩॥
 నిఃశేషమధుకాణ్డస్య తదేతదితి వాక్యతః ।
 సారః సజ్జీవ్యతే సాక్షాత్కరవిన్యస్తబిల్వవత్ ॥ ౧౬.౪౪॥
 అజ్ఞాతం సంశయజ్ఞాతం మిథ్యాజ్ఞాతమిదం జగత్ ।
 తదేతదిత్యనూద్యాస్య తత్త్వం బ్రహ్మేతి బోధ్యతే ॥ ౧౬.౪౫॥
 నిష్కారణం తన్నిష్కార్యం నిశ్చిద్రం బాహ్యవర్జితమ్ ।
 పరోక్షప్రతిషేధార్థమాత్మా బ్రహ్మేతి భణ్యతే ॥ ౧౬.౪౬॥
 సర్వానుభవ ఏవాయం యతః సర్వానుభూస్తతః ।
 కారాన్స్యైత్సర్వో భవేదేష చిన్మాత్రత్వాత్తథాఽనుభూః ॥ ౧౬.౪౭॥
 కర్తవ్యమేతద్విజ్ఞానమితి వేదానుశాసనమ్ ।
 అస్యాఽతిలబ్ధనే దోషః సంసారానర్థసంకతిః ॥ ౧౬.౪౮॥
 కుర్వతస్తు మహాన్ లాభః స్వాత్మనః కృతకృత్యతా ।
 మధుకాణ్డార్థసర్వస్యమిత్థం శ్రుత్యోపసంహృతమ్ ॥ ౧౬.౪౯॥
 విద్యావంశజపాద్విద్యావిఘ్నః సర్వో నివార్యతే ।

ముముక్షుమనుగృహ్లాతు విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౧౬.౫౦॥

ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
బృహదారణ్యకే మధువిద్యాప్రకాశో నామ షోడశోఽధ్యాయః ॥ ౧౬॥

౧౭. ఆశ్వలాయనాదిమునిబోధాఖ్యో నామ సప్తదశోఽధ్యాయః ।

యాజ్ఞవల్క్యేఽశ్వలాదిభ్యో విజిగీషుకథాముఖాత్ ।

ఉక్తవాన్ పశ్చమేఽధ్యాయే తత్త్వవిద్యామనేకథా ॥ ౧౭.౧॥

అధ్యాత్మమధిభూతం చ యజమానర్షిగాదిషు ।

స్వాభావికః పరిచ్ఛేదో మృత్యుర్మర్త్యఫలార్జనాత్ ॥ ౧౭.౨॥

కాలోఽపి మృత్యుః కర్త్రాది మారణాత్స్యాత్స చ ద్విధా ।

సారోఽహోరాత్రరూపేణ చాన్యః పక్షాదిరూపతః ॥ ౧౭.౩॥

జేతుం మృత్యుత్రయం బ్రహ్మలోకం ప్రాప్తుం చ సాధనమ్ ।

ప్రత్యైశ్చతుర్భిః పప్రచ్ఛ దేవధ్యానం తదుత్తరమ్ ॥ ౧౭.౪॥

యజమానస్య వాగాదేర్హోత్రాదేశ్చాధిదైవికే ।

అగ్న్యిదావేకతాం ధ్యాత్వా ముచ్యతే చాతిముచ్యతే ॥ ౧౭.౫॥

ముక్తిస్త్వక్వాసురం భావం దేవభావస్య చింతనమ్ ।

బ్రహ్మలోకోఽతిముక్తిః స్యాన్న కైవల్యముపాసనాత్ ॥ ౧౭.౬॥

అథ సమ్పద ఉచ్యన్తే స్వల్పే కర్మణి కర్మణః ।

మహతశ్చింతనం సమ్పత్తయా ప్రాప్యం మహత్ఫలమ్ ॥ ౧౭.౭॥

హోతృప్రయుక్తఋగ్జాతిత్రయే సమ్పదయన్నమూన్ ।

లోకాన్తైలోక్యమాప్నోతి సమత్వాత్రిత్యసంఖ్యయా ॥ ౧౭.౮॥

సమిన్మాంసాజ్యముఖ్యానాముజ్జ్వలత్వాదిసామ్యతః ।

దేవలోకాదిసమ్పత్త్యా దేవలోకాదిమాప్పుయాద్ ॥ ౧౭.౯॥

బ్రహ్మణో మనసో వృత్తిష్యనన్తాస్వస్తవర్జితాన్ ।

విశ్వాన్ సమ్పదయన్దేవాననన్తం లోకమాప్పుయాత్ ॥ ౧౭.౧౦॥

ఉక్తాస్వృగ్జాతిఘాత్రా గీయమానాసు సమ్పదా ।

లోకత్రయస్య ప్రాణాదేరపి లోకత్రయం వ్రజేత్ ॥ ౧౭.౧౧॥

గయా భూర్బ్రాహ్మణో విష్ణురన్నం బ్రహ్మేతి సమృదా ।
 శ్రాద్ధే ఫలస్య బాహుల్యం మత్వా సమాదయన్తి హి ॥ ౧౭.౧౨ ॥
 బన్ధాఖ్యమృత్యుస్తన్మృత్యుర్విదుషోఽనుక్రమస్తథా ।
 ప్రయోజకస్తయోర్మృతోఽస్యః ప్రేరకం చాత్ర పృచ్ఛ్యతే ॥ ౧౭.౧౩ ॥
 అధిభూతాధియజ్ఞాదిపరిచ్ఛేదః ఫలాత్మకః ।
 మోహాసంకాత్మకో మృత్యుర్గ్రహాతిగ్రహబన్ధవాన్ ॥ ౧౭.౧౪ ॥
 గ్రహా పూణాదయో జ్ఞేయా గృహ్ణాన్తి విషయాన్యతః ।
 పూణాదిప్రేరకత్వేన గన్ధాద్యాః స్యురతిగ్రహాః ॥ ౧౭.౧౫ ॥
 పూర్వబ్రాహ్మణసమ్ప్రోక్షధ్యానసంయుక్తకర్మభిః ।
 పరిచ్ఛేదవిసాశేఽపి మృతోఽస్యః సర్వస్య న క్షయః ॥ ౧౭.౧౬ ॥
 హిరణ్యగర్భరూపేఽపి శ్రూయన్తే హి క్షుధాదయః ।
 ఆతో మృతోఽస్య రశేషస్య మృత్యురనోఽత్ర పృచ్ఛ్యతే ॥ ౧౭.౧౭ ॥
 నిర్ణేయౌ మృత్యుతన్మృత్యా బన్ధమోక్షావబుద్ధయే ।
 దుర్వచౌ చ గ్రహాదీనాం లోకేఽత్యన్తాప్రసిద్ధితః ॥ ౧౭.౧౮ ॥
 గ్రహాతిగ్రహవద్బన్ధో దేహేఽప్యేష తథాప్యసౌ ।
 జన్మాన్తరేష్యసంఖ్యోరాన్నాప్రసిద్ధో న దుర్వచః ॥ ౧౭.౧౯ ॥
 ఏకమేవ మనః సర్వజన్మగామీతి తార్కికాః ।
 అక్షాన్తరాణ్యపీత్యన్యే తేన సంఖ్యేఽత్ర దుర్వచా ॥ ౧౭.౨౦ ॥
 మనోన్యాయః సమోఽన్యేషు తేనాదోషవివక్షయా ।
 పర్యగ్రహీదష్టసంఖ్యేమన్యాన్తరాభవ ఉహ్యతామ్ ॥ ౧౭.౨౧ ॥
 యన్యేన్ద్రియస్య యోఽర్థోఽస్మిన్ జన్మన్యన్యత్ర తత్తథా ।
 ఉతాన్యథేతి సన్దేహాత్సంఖ్యేయం పృచ్ఛ్యతే పునః ॥ ౧౭.౨౨ ॥
 దృష్టానుసార్యదృష్టం తు కల్పనీయమితీదృశాత్ ।
 న్యాయాత్ప్రాహ యథా దృష్టమిన్ద్రియార్థవ్యవస్థితమ్ ॥ ౧౭.౨౩ ॥
 బన్ధత్వం ఏకదీకర్తుం గ్రహాతిగ్రహకల్పనమ్ ।
 మోచనీయో గ్రహగ్రస్తస్థైవాక్షార్థబన్ధనాత్ ॥ ౧౭.౨౪ ॥
 గ్రస్తం హిరణ్యగర్భాన్తం మృత్యునా సకలం జగత్ ।

గ్రహాతిగ్రహరూపేణ మృత్యుస్తస్యాస్తి వా న వా ॥ ౧౭.౨౫॥

అస్తి చేదనవస్థా స్యాదనిర్మోక్షోఽన్యథా భవేత్ ।

ఇత్యసౌ దుర్వచః ప్రశ్నో దృష్టాస్తేనాపనుద్యతే ॥ ౧౭.౨౬॥

వహ్నీః సర్వాశినో మృత్యోర్యథా మృత్యుర్జలం మహత్ ।

బ్రహ్మమృత్యోస్తథా మృత్యురజ్ఞానం బన్ధహృల్లయే ॥ ౧౭.౨౭॥

అజ్ఞానమృత్యోర్విజ్ఞానం మృత్యుస్తస్యాపి తత్తథా ।

తత్కాతకరణోన్యాయాన్నానవస్థామిహానయేత్ ॥ ౧౭.౨౮॥

ప్రాక్తనాన్యపి జన్మాని సమ్యగ్జానమపహ్నుతే ।

అపహ్నుతే స్వమిత్యస్మిన్నర్థే నైషా చమత్కృతిః ॥ ౧౭.౨౯॥

అథ తత్త్వవిదః ప్రాణా ఉత్కామన్వ్యథవా న హి ।

స్యాత్పునర్జనిరుత్కాన్తావనుత్కాన్తౌ మృతిః కథమ్ ॥ ౧౭.౩౦॥

నోత్కామన్తి న తిష్ఠన్తి కిన్తు నిర్వాతదీపవత్ ।

న కారణం శిష్యతేఽత్ర తస్య జ్ఞానేన నిహ్నుతేః ॥ ౧౭.౩౧॥

అనారబ్ధఫలం కర్మ తదుత్కాన్తేః ప్రయోజకమ్ ।

స్థితేర్నిమిత్తమారబ్ధం తే నష్టే జ్ఞానభోగతః ॥ ౧౭.౩౨॥

ఉపాదాననిమిత్తాభ్యాం హీనానాముత్కామః కథమ్ ।

కథం వాత్ర స్థితిస్తస్మాద్మ్యుక్త ఆత్మన్తికో లయః ॥ ౧౭.౩౩॥

ప్రాణత్యాగేన దేహోఽయం మ్రియతే బాహ్యవాయునా ।

ఆపూర్ణః స్థౌల్యమాపన్నో నిశ్చేష్టో దృశ్యతే యతః ॥ ౧౭.౩౪॥

ప్రాణా ఏవ విలీయన్తే కిం వా సర్వం ప్రయోజకమ్ ।

ఆద్యే ప్రాణజనిర్భాయో ద్వితీయే నామ తత్కథమ్ ॥ ౧౭.౩౫॥

అప్రయోజకనామైవ శిష్యతే న ప్రయోజకమ్ ।

అవిద్యాకామకర్మాది నోక్తదోషద్వయం తతః ॥ ౧౭.౩౬॥

పరవాచాభినిష్పత్తేర్విదుషో బన్ధనం ప్రతి ।

నామాప్రయోజకం యుక్తస్తచ్చేషః పరదేహవత్ ॥ ౧౭.౩౭॥

ముక్తావప్యవశిష్టత్వాన్నామ్నోఽనన్తత్వసామ్యతః ।

విశ్వాన్ సమ్పాదయన్దేవాననన్తం లోకమశ్నుతే ॥ ౧౭.౩౮॥

గ్రహాతిగ్రహబంధాఖ్యమృతోఽర్యత్సాత్ప్రయోజకమ్ |
 కాలకర్మేశ్వరాదీనాం మధ్యే తక్కిమితీర్యతే || ౧౭.౩౯||
 అవిద్వద్విషయః ప్రశ్నో విదుషో బన్ధసజ్జయాత్ |
 ఆతత్త్వబోధమజ్ఞానీ బధ్యతేనన్తజన్మభిః || ౧౭.౪౦||
 అనుగృహ్లాన్తి వాగాదీన్ స్వాంశైరగ్న్యాదిదేవతాః |
 భోగక్షయే మృతౌ స్వాంశాన్ సంహరన్తి యథాయథమ్ || ౧౭.౪౧||
 పుంసో దేహగ్రహే భూయో దేహస్థానేషు దేవతాః |
 అంశం నిదధతి స్వం స్వం న దేహగ్రహణాత్పురా || ౧౭.౪౨||
 అధిష్ఠాత్ప్రవియోగేన న్యస్తదాత్రోపమైర్యుతః |
 వాగాదిభిరసౌ కింస్విత్ప్రయోజకముపాశ్రయేత్ || ౧౭.౪౩||
 కిం కారణాత్మతామేతి కిం వా కేనచిదాత్మనా |
 అవతిష్ఠత ఏవాయం కిం వా కర్మైవ సంశ్రితః || ౧౭.౪౪||
 గుణాన్వా యది వేశానం కాలం వా దైవమేవ వా |
 యద్భవ్యాం సన్తతిం శూన్యం వినాశం వేతి భణ్యతామ్ || ౧౭.౪౫||
 ప్రశ్నేన తుష్టః సన్త్యజ్య విజిగీషాం సహామునా |
 నిర్గతౌ విజిగీషుభ్యో మిథో నిర్ణయమూచతుః || ౧౭.౪౬||
 సంసారభూమివర్తిత్వాత్ప్రైవాయం కారణాశ్రయః |
 కర్మాదిపరతన్త్రత్వాత్సాన్విత్రయోఽయం న చేష్యతే || ౧౭.౪౭||
 జడత్వాద్గుణకాలాదిర్న జీవం నేతుమర్హతి |
 హలో యద్భవ్యాశూన్యం తు మానహీనం తథేతరత్ || ౧౭.౪౮||
 జీవేశ్వరో స్వతన్త్రా చేద్విధిశాస్త్రమనర్థకమ్ |
 అతోఽసాధారణో జన్మహేతుః కర్మైవ శిష్యతే || ౧౭.౪౯||
 సతి కర్మణి వైచిత్ర్యం దేహానాముపపద్యతే |
 దేవేశానుగృహీతత్వాజ్ఞాడ్యదోషో న కర్మణః || ౧౭.౫౦||
 తృతీయబ్రాహ్మణే పుణ్యఫలావధిరుదీర్యతే |
 ఆశ్వమేధః పరం పుణ్యం బ్రహ్మలోకఫలావధిః || ౧౭.౫౧||
 ప్రత్యక్షః స్థావరత్వాఖ్యః స్పష్టః పాపఫలావధిః |

విజ్ఞాయతే ద్వయజ్ఞానాదియత్తా హేయసంస్కృతేః ॥ ౧౭.౫౨॥

అశ్వమేధాది యత్పుణ్యం మహోపాసనయా యుతమ్ ।

తత్ఫలం సంస్కృతిస్తస్య భుజ్యనా పృచ్ఛ్యతేఽవధిః ॥ ౧౭.౫౩॥

బ్రహ్మజ్ఞాదృహిరస్తశ్చ సమష్టివ్యష్టిరూపిణః ।

వ్యాప్తిర్విరణ్యగర్భస్య సంసారస్యావధిర్మతః ॥ ౧౭.౫౪॥

ఆగమైకాధిగమ్యోఽయమర్థ ఇత్యుపదర్శయన్ ।

గన్ధర్వాఖ్యాయికామాహ గన్ధర్వగురుస్తతః ॥ ౧౭.౫౫॥

లోకాన్తానపి గన్ధర్వాదశ్వమేధకృతాం ఫలమ్ ।

శ్రుత్వా పారిక్షితోక్త్యాత్ర వాదినం తం వ్యమోహయత్ ॥ ౧౭.౫౬॥

అశ్వమేధకృతో వక్తి భుజ్యః పారిక్షితా ఇతి ।

పరితః క్షితిమావేష్ట్య స్థితా ఇతి వివక్షయా ॥ ౧౭.౫౭॥

ద్విర్యాజ్జవల్యముద్దిశ్య ప్రశోక్తిస్తాసజన్మనే ।

అత్రస్తోఽతీన్ద్రియజ్ఞానం దర్శయన్నిదముక్తవాన్ ॥ ౧౭.౫౮॥

గన్ధర్వేణ గతిః ప్రోక్తా అశ్వమేధకృతామ్ ఇతి ।

భూయః పృష్టః స్వయం వక్తుం ప్రాహ లోకస్య విస్తృతిమ్ ॥ ౧౭.౫౯॥

ఆదిత్యరథగత్యాధ్వమితో యావానహర్నిశమ్ ।

ద్వాత్రింశద్గుణితస్తావాన్వ్యాప్తో భానుగభస్తిభిః ॥ ౧౭.౬౦॥

ఇయానేవ ప్రాణిభోగసిద్ధయే లోక ఇష్యతే ।

ఇతః పరస్తాద్ద్విగుణా పృథివ్యాలోకవర్జితా ॥ ౧౭.౬౧॥

అన్తరాలోకయుక్తః సన్ బహిరాలోకవర్జితః ।

లోకాలోకగిరిర్మధ్యే పృథివ్యోరనయోః స్థితః ॥ ౧౭.౬౨॥

సముద్రో ద్విగుణో భూమేర్ఘనోదాఖ్యో బహిః స్థితః ।

అణ్ణాదృహిర్ఘనోదోఽయమితి పౌరాణికా జగుః ॥ ౧౭.౬౩॥

పురాణం బాధ్యతే శ్రుత్వా ధ్యానార్థా వా శ్రుతిర్మతా ।

సర్వధాపుణ్యరూపోఽయం వైరాజో దేహ ఇష్యతామ్ ॥ ౧౭.౬౪॥

యోఽణ్ణాదృహిః స్థితో వాయుః సూత్రాత్మేతి శ్రుతీరితః ।

ఏషోఽశ్వమేధకృత్పుణ్యపరిపాకో న చాపరః ॥ ౧౭.౬౫॥

క్షురధారాద్యుపమితః సన్నిరోఽణ్ణకపాలయోః ।
 తేన బాహ్యే నయత్యేతానశ్వమేధస్య దేవతా ॥ ౧౭.౬౬ ॥
 తే వాయుభావమాపన్నాః సమష్టివ్యష్టిరూపతః ।
 అణ్ణాదృహిస్తదస్తశ్చ తిష్ఠన్త్యఖిలరూపిణః ॥ ౧౭.౬౭ ॥
 అధ్యాత్మాదివిభాగేన వ్యాప్తిర్వ్యష్టిరితీరితా ।
 సమస్తత్వేన సంవ్యాప్తిః సమష్టిరితి కీర్తితా ॥ ౧౭.౬౮ ॥
 సమష్టివ్యష్టిరూపం య ఉపాస్తేఽసౌ సకృన్మృతః ।
 హిరణ్యగర్భో భూత్వాథ ముచ్యతే మ్రియతే న తు ॥ ౧౭.౬౯ ॥
 సంసారోత్కర్షసీమేత్థం వర్ణితా జ్ఞానకర్మజా ।
 ఇతో విరక్తమాలక్య వర్ణితే స్వాత్మనిర్ణయః ॥ ౧౭.౭౦ ॥
 చతుర్థబ్రాహ్మణే మోక్షయోగ్యః కర్తృత్వవర్ణితః ।
 విషయో బ్రహ్మవిద్యాయాః అస్త్యాత్మేతి నిరూప్యతే ॥ ౧౭.౭౧ ॥
 అహస్థికర్మశాస్త్రాభ్యాం దృష్టేర్దృష్టా న సిద్ధ్యతి ।
 కిన్స్తు దృష్ట్యాదిసంయుక్తో బ్రహ్మతాఽస్య విరుద్ధ్యతే ॥ ౧౭.౭౨ ॥
 అతో బ్రహ్మత్వయోగ్యస్య ప్రతీచోఽత్ర బుభుత్సయా ।
 అనూద్య బ్రహ్మతామాదౌ తదర్హం పరిపుచ్చతి ॥ ౧౭.౭౩ ॥
 యత్నాక్షాదపరోక్షం స్యాద్బ్రహ్మ తద్రూపతామయమ్ ।
 అర్హేత్సర్వాన్తరస్తాదృగ్య ఆత్మా బ్రూహి తం మునే ॥ ౧౭.౭౪ ॥
 సాక్షాదితి పదేనాత్ర వ్యవధానం నివార్యతే ।
 స్వర్గలోకాదివద్బ్రహ్మ నాతో దేశాన్తరాదిగమ్ ॥ ౧౭.౭౫ ॥
 అగౌణతాపరోక్షోక్త్యా బ్రహ్మత్వస్య వివక్షితా ।
 నామాదేరివ నో గౌణం బ్రహ్మత్వం ప్రత్యగాత్మనః ॥ ౧౭.౭౬ ॥
 ఆవిర్భావోఽపరోక్షత్వం తచ్చాస్త్యవ్యవధానతః ।
 స్వప్రకాశం స్వభావత్వాదితి వార్థః పదద్వయే ॥ ౧౭.౭౭ ॥
 అవ్యావృత్తాననుగతం వస్తు బ్రహ్మ గిరోచ్యతే ।
 అకారణమకార్యం తదిత్యనేనోదితం భవేత్ ॥ ౧౭.౭౮ ॥
 అముమర్థమిదం ప్రాప్తం న చేదాత్మైవ తద్భవేత్ ।

యతోఽత ఆత్మరూపార్థం య ఆత్మేతి విశేష్యతే || ౧౭.౭౯ ||

సజాతీయవిజాతీయద్వితీయార్థనివృత్తయే |

సర్వాన్తర ఇతి ప్రాహ సార్వాత్మ్యం తేన సిద్ధ్యతి || ౧౭.౮౦ ||

సార్వాత్మ్యం బ్రహ్మణో యోగ్యం తచ్చ జీవాత్మనీరితమ్ |

ముఖ్యాపరోక్ష్యం జీవస్య యోగ్యం బ్రహ్మణీ వర్జితమ్ || ౧౭.౮౧ ||

అభేదో వాస్తవో జీవబ్రహ్మణోర్వ్యత్యయాదతః |

వివక్షితస్తత్ప్రసక్తాద్వాదివ్యామోహ ఆర్థికః || ౧౭.౮౨ ||

ఆత్మనో బ్రహ్మతా ముఖ్యా బ్రహ్మణోఽప్యాత్మతా తథా |

ప్రత్యగ్బృష్ట్యా పరాగ్బృష్ట్యా మిథో బ్రహ్మాత్మనోర్భిదా || ౧౭.౮౩ ||

బ్రహ్మాత్వమాత్మనో రూపం తమసా తత్తిరోహితమ్ |

ఆత్మత్వం బ్రహ్మణోఽప్యేవం తతో జీవేశభేదధీః || ౧౭.౮౪ ||

తమసో బోధవిధ్యంసాదబ్రహ్మనాత్మతాహతేః |

ప్రత్యజ్ఞాత్రావశేషత్వాత్స్వామపూర్వాదిమానహమ్ || ౧౭.౮౫ ||

అమూఢో యాజ్ఞవల్క్యేఽత్ర ప్రత్యగ్బృష్ట్యా పరామృశన్ |

ప్రత్యాహైష త ఆత్మేతి తం సర్వాన్తరమద్వయమ్ || ౧౭.౮౬ ||

ముఖ్యోఽపరోక్షో యః ప్రత్యక్ స్వప్రకాశో విభాసతే |

ఏతచ్చభేదేన తం ప్రాహ విస్పష్టత్వవివక్షయా || ౧౭.౮౭ ||

అన్తర్ముఖస్య విస్పష్టో నాయం సన్దేహగోచరః |

ఇత్యభిప్రేత్య తత్ప్రశ్నే బహుమానం తు నాకరోత్ || ౧౭.౮౮ ||

షష్ఠ్యన్తస్య త ఇత్యస్య యుష్మద్బుద్ధ్యుపలక్షితమ్ |

దేహాదిసర్వమావ్యోమోనా దృశ్యమర్థో వివక్షితః || ౧౭.౮౯ ||

ఆత్మేత్యవ్యభిచారేణ స్వరూపం యత్తదుచ్యతే |

ప్రమాత్రాద్యాగమాపాయసాక్షిత్వాత్తత్స్వరూపతా || ౧౭.౯౦ ||

యద్యస్మిన్ వ్యభిచార్యేత తత్స్వరూపం న కుత్రచిత్ |

కుణ్ణులిత్వం యథా పుంసః సాక్షిత్యవ్యభిచారవాన్ || ౧౭.౯౧ ||

వ్యభిచారో మిథో యద్వత్ప్రమాత్రాదేః స్వసాక్షికః |

సాక్షిణోఽవ్యభిచారస్తు తథా కిం సాక్షికో భవేత్ || ౧౭.౯౨ ||

ఆత్మాత్మవత్ససమ్బంధః పప్తోక్తో జగదాత్మనోః ।
 స్వతో నిరాత్మకం దృశ్యమాత్మనా సాత్మతాం ప్రజేత్ ॥ ౧౭.౯౩॥
 ఆత్మా సర్వస్వరూపత్వాత్సర్వాన్తరగిరోదితః ।
 సర్పధారాదికల్పేషు రజ్జోరాన్తరతా యథా ॥ ౧౭.౯౪॥
 ఆత్మనోఽనవశేషేణ తదన్యార్థాభిసంకతేః ।
 ప్రత్యక్షాత్తతయైవాన్యదోపిధాదాత్మని లీయతే ॥ ౧౭.౯౫॥
 ఇత్థం స్వానుభవాద్యాఙ్జవల్క్యః సర్వాన్తరం జగౌ ।
 అన్యః సంశయమాపాద్య జిగీషుః పరిపుచ్చతి ॥ ౧౭.౯౬॥
 తవాత్మేత్సుత్తరం దత్తం మమాత్మేతి త్రిధేక్ష్యతే ।
 దేహో లింగం చ సాక్షీతి తేషు సర్వాన్తరస్తు కః ॥ ౧౭.౯౭॥
 సర్వాన్తరత్వం దుఃసాధ్యమల్పయోర్దేహలింగయోః ।
 సద్భావేఽన్యస్య కిం మానమప్రమేయస్య సాక్షిణః ॥ ౧౭.౯౮॥
 ఏవం పృష్టః స్వానుభూతౌ వాదినోఽనధికారతామ్ ।
 మత్వాఽనుమానతః సత్తామాత్మనః ప్రత్యపాదయత్ ॥ ౧౭.౯౯॥
 స్వప్రభే మాననైష్ఠ్యల్యాదప్రమేయత్వమిష్యతే ।
 వాదిభ్రాన్తినివృత్త్యర్థం మానోక్తౌ హ్రీయతేఽత్ర కిమ్ ॥ ౧౭.౧౦౦॥
 ప్రాణాదికరణైశ్చైష్టా కర్తృపూర్వా క్రియాత్వతః ।
 ఛిదిక్రియావత్కర్తృత్వం న యుక్తం దేహలింగయోః ॥ ౧౭.౧౦౧॥
 కారణప్రేరకః కర్తా కరణైః ప్రేర్యతే వపుః ।
 లింగం తు కరణాత్మత్వాత్త్వైవ కర్తృత్వమర్హతి ॥ ౧౭.౧౦౨॥
 ముఖసంఘోరిణా జాగ్రద్యః ప్రాణేనానతీక్షితా ।
 సర్వప్రత్యక్షమః సోఽయమాత్మా సర్వాన్తరావధిః ॥ ౧౭.౧౦౩॥
 సుప్తేఽస్మిన్ కరణగ్రామే యోఽసుప్తోఽలుప్తదృష్టికః ।
 అథ సర్వాన్నామరూపాన్ పశ్య ప్రాణీతి వాయునా ॥ ౧౭.౧౦౪॥
 (అర్థాత్సవాసనారూపాన్పశ్యన్)
 స్పష్టేషు బహులిజ్జేషు మానాభావమచూచుదః ।
 ఇత్యుపాలబ్ధయే లింగాన్యపానాదీన్యదాహరన్ ॥ ౧౭.౧౦౫॥

ఏకాదశేన్ద్రియోత్పన్నచేష్టానాముపలక్షణమ్ ।
 ప్రాణాద్యుదాహృతిస్తేన లిङ్గానాం బహుతా స్ఫుటా ॥ ౧౭.౧౦౬ ॥
 ప్రాణాదికార్యకరణైః స్వతోఽసంహత ఏకలః ।
 ఆకుర్వన్ కురుతే చేష్టామయస్కాన్తో మణిర్యథా ॥ ౧౭.౧౦౭ ॥
 రథాదౌ నియతా చేష్టా చేతనేనానధిష్ఠితే ।
 న దృష్టా చేతనస్తేన ప్రాణాదీనాం ప్రవర్తకః ॥ ౧౭.౧౦౮ ॥
 ససూత్రదారుయన్త్రేణ సదృశం లిङ్గవద్వపుః ।
 యః ప్రేరయత్యసావాత్మేత్సుక్తేఽన్యోపజహాస తమ్ ॥ ౧౭.౧౦౯ ॥
 యథా గాం దర్శయేత్సుక్తే లిङ్గం మూఢో వదేత్తథా ।
 ఆపరోక్ష్యమనుక్త్వా త్వం లిङ్గేనావేదయస్యహో ॥ ౧౭.౧౧౦ ॥
 లిङ్గం వాచ్యం పరోక్షేఽర్థే న త్వాత్మని పరోక్షతా ।
 ఇతి మత్వాఽఽహైవకారం పారోక్షస్య నివర్తకమ్ ॥ ౧౭.౧౧౧ ॥
 ముఖ్యాపరోక్షముక్తం త ఇతి దర్శయితుం పునః ।
 ప్రత్యగ్దృష్టిపరం వాక్యముత్తరత్వేన వక్ష్యసౌ ॥ ౧౭.౧౧౨ ॥
 విద్వద్భాషామబుధ్వాఽన్యః స్వరూపాదిష్యివాత్మని ।
 అక్షజన్యాపరోక్షత్వం మత్వాఽప్రచ్ఛత్పురేవ తమ్ ॥ ౧౭.౧౧౩ ॥
 దృష్టశ్రుతమతజ్ఞాతేష్యేషు సర్వాన్తరస్తు కః ।
 దృష్ట్యాద్యగోచరః ప్రత్యజ్ఞితి ప్రశ్నమపాకరోత్ ॥ ౧౭.౧౧౪ ॥
 వేదీతి యద్బలాద్వక్త్రీ న వేదీతి చ యద్బలాత్ ।
 యోగినోఽనుభవస్యేతమగోచరతయైవ హి ॥ ౧౭.౧౧౫ ॥
 ఉక్తవర్తూతిరేకేణ నాత్మవస్తు ఘటాదివత్ ।
 శక్యతే ప్రతినిర్దేష్టం ప్రమాణాఽగోచరత్వతః ॥ ౧౭.౧౧౬ ॥
 ద్రష్టృదర్శనదృశ్యానాం సాక్షిణః స్వప్రభస్య తత్ ।
 ప్రమాణగోచరత్వం తు వస్తుస్వాభావ్యతో భవేత్ ॥ ౧౭.౧౧౭ ॥
 దృష్టేర్న పశ్యేద్దృష్టారమితి ప్రత్యుత్తరం వచః ।
 వక్ష్యగోచరతామేతద్వాక్యం విప్రియతే స్ఫుటమ్ ॥ ౧౭.౧౧౮ ॥
 చక్షుర్జన్యమనోవృత్తిశ్చిద్యుక్తా రూపభాసికా ।
 దృష్టిరిత్యుచ్యతే ద్రష్టా దృష్టేః కర్తేతి లౌకికైః ॥ ౧౭.౧౧౯ ॥

అతో దృష్టిద్వయం వాక్యే భాతి షష్ట్యంతశబ్దతః ।
 ఏకా దృష్టిస్తుజన్తేన ధాతునాఽన్యేతి తద్ద్యోమ్ ॥ ౧౭.౧౨౦॥
 ప్రమాతుణ్ణాయతే వృత్తిశ్చక్షుషా రూపరజ్జితా ।
 ద్రష్టవ్యం తు తయా రూపం సాక్షీ దృశ్యతే తయా ॥ ౧౭.౧౨౧॥
 దృష్టేర్దృష్టారమాత్మానం దృష్ట్యా పశ్యేన్న దృశ్యయా ।
 ఇతి వాక్యం మునిర్వక్తీ వర్ణితం న్యాయగర్భితమ్ ॥ ౧౭.౧౨౨॥
 యేన చక్షురిదం దృష్టం చక్షుషా యన్న పశ్యతి ।
 బ్రహ్మ విద్ధి తదేవ త్వమితి శ్రుత్యంతరే సుఖమ్ ॥ ౧౭.౧౨౩॥
 శ్రుతిః శ్రోత్రజఢీవృత్తిస్తస్యాః శ్రోతాఽవభాసకః ।
 శ్రుత్యా శబ్దావగాహిన్యా శ్రోతారం శృణుయాన్న తమ్ ॥ ౧౭.౧౨౪॥
 ఊహాపోహాత్మధీవృత్తిర్మతిస్తస్యాః ప్రకాశకమ్ ।
 అనూహ్యమనపోహ్యాం తం న మన్వీథాస్త్యమేతయా ॥ ౧౭.౧౨౫॥
 అస్పష్ట ఊహ్యా ఆత్మా తు విస్పష్టో భానరూపతః ।
 అనపోహ్యోఽనపాయిత్యాదాత్మా నాపైతి కర్ణచిత్ ॥ ౧౭.౧౨౬॥
 నిశ్చయాత్మకధీవృత్తిర్విజ్ఞాతిస్తద్విభాసకమ్ ।
 అసన్దిగ్ధం తయా వృత్త్యా న విజ్ఞాతుం త్వమర్హసి ॥ ౧౭.౧౨౭॥
 దృష్టశ్రుతమతజ్ఞాతేష్విత్థమాత్మా న కశ్చన ।
 కిం తర్యేష తవాత్మేతి ప్రోక్తః సర్వాన్తరః పురా ॥ ౧౭.౧౨౮॥
 యః సర్వం విషయాకుర్వన్ విషయాక్రియతే న హి ।
 కిన్తు భాతి స్వయం సోఽయం సర్వాన్తర ఇతీరితః ॥ ౧౭.౧౨౯॥
 సర్వాన్తరత్వం సార్వాత్మ్యమన్యస్మిన్నతి తత్కుతః ।
 న చేదన్యత్తదా సర్వశబ్దార్థో నేతి శక్యతే ॥ ౧౭.౧౩౦॥
 అతోఽన్యదార్తమిత్యాహ దోషద్వయనివృత్తయే ।
 ఆర్తం మాయామయం తస్య తత్త్వజ్ఞానేన పీడనాత్ ॥ ౧౭.౧౩౧॥
 సర్పాదీనాం కల్పితానాం రజ్జురాత్మా యథా తథా ।
 మాయామయస్య సర్వస్య చిద్వస్తావత్మేతి సుస్థితమ్ ॥ ౧౭.౧౩౨॥
 పఞ్చమబ్రాహ్మణే పూర్వముక్తస్య ప్రత్యగాత్మనః ।

బ్రహ్మత్వసాధనం బోధో ముక్తలక్ష్మ చ వర్ణ్యతే || ౧౭.౧౩౩ ||

ఉషస్తప్తష్టాదన్యత్వం నివర్తయితుమాత్మనః |

యదేవ సాక్షాదిత్యుక్తావేవకారః ప్రయుజ్యతే || ౧౭.౧౩౪ ||

ఉపదేశస్య విషయస్త్యమర్థః శోధితః పురా |

న బ్రహ్మత్వం సమ్యగుక్తమితి పృచ్ఛతి తత్పనః || ౧౭.౧౩౫ ||

అశనాయాదిరహితబ్రహ్మతాయా అభాషణే |

న స్యాత్సర్వాస్తరత్వాది సంసారిణి చిదాత్మని || ౧౭.౧౩౬ ||

ఇత్యభిప్రేత్య తేనోక్తం సాక్షాదిత్యాదికం పునః |

అనూద్య సర్వ పప్రచ్ఛ కహోలో బ్రహ్మరూపతామ్ || ౧౭.౧౩౭ ||

త్వమర్థాచోఽధితాన్నాన్యద్భ్రహ్మేత్యేతద్వివక్షయా |

ఉక్తమేవోత్తరం భూయ ఏష ఇత్యాద్యవోచత || ౧౭.౧౩౮ ||

క్షుత్పిపాసే శోకమోహౌ జరామృత్యూ ఇతీద్మతైః |

త్రిభిర్ముగ్ధైర్విశిష్టానాం మధ్యేనసౌ కతమో వద || ౧౭.౧౩౯ ||

యద్యన్యతమ ఏతేషాం తస్య న బ్రహ్మతా తదా |

ఏతేష్వనస్తర్భూతస్తు న కోఽప్యాత్మా జనైర్మతః || ౧౭.౧౪౦ ||

విద్వజ్జనానుభూత్యైష క్షుధాదేరవభాసకః |

ప్రసిద్ధ ఇత్యభిప్రేత్య బ్రహ్మత్వేన తముక్తవాన్ || ౧౭.౧౪౧ ||

అత్యేతి యోఽశనాయాదీన్విచారేణ నిరూపణే |

క్షుధాదిసాక్షీ తస్యాస్య బ్రహ్మత్వం కేన వార్యతే || ౧౭.౧౪౨ ||

ననేక ఆత్మా మూఢానాం విదుషాం చేతి తే మతమ్ |

ఉక్తోర్మిషటకాతీతత్వం తద్వత్వం చాస్య తత్కథమ్ || ౧౭.౧౪౩ ||

అవిచారవిచారాభ్యాం యథా సర్పత్వరజ్జతే |

తథాత్మన్యపి సంసారభావాభావావితీక్ష్ణతామ్ || ౧౭.౧౪౪ ||

క్షుత్పిపాసే ప్రాణధర్మా శోకమోహౌ తు మానసౌ |

జరామృత్యూ దేహధర్మావాత్మధర్మా న కశ్చన || ౧౭.౧౪౫ ||

ప్రాణసఞ్చారబాహుల్యాద్గమనాదిశ్రమే సతి |

క్షుత్పిపాసాజనిస్తేన ప్రాణధర్మత్వమేతయోః || ౧౭.౧౪౬ ||

ఇష్టస్య వస్తునోఽసిద్ధౌ చేతసో యాఽనవస్థితిః ।
 స శోకో మనసో ధర్మో మోహశ్చ విషయభ్రమః ॥ ౧౭.౧౪౭ ॥
 జరా దేహస్య శైథిల్యం మృత్యుః ప్రాణవియుక్తతా ।
 తే సర్వైఃప్యాత్మని బ్రాహ్మ్యా కల్పితా వ్యోమిన్ నైల్యవత్ ॥ ౧౭.౧౪౮ ॥
 యః స్వకారణసంసర్గః క్షుధాదేః ప్రలయే మతః ।
 అనాత్మన్వికరూపత్వాత్సోఽత్యయోఽత్ర న గృహ్యతే ॥ ౧౭.౧౪౯ ॥
 తత్కారణనిషేధో యః స్వమహిమైవ వస్తునః ।
 తమత్యయం మోక్షవిధౌ తద్విద్వాంసః ప్రచక్షతే ॥ ౧౭.౧౫౦ ॥
 ప్రాణహేతుస్తమః ప్రాణధర్మాభ్యాముపలక్ష్యతే ।
 సూత్రాత్మా శోకమోహాభ్యాం జరయా మృత్యునా విరాట్ ॥ ౧౭.౧౫౧ ॥
 తమః సూత్రం విరాజం చ యోఽత్యేత్యాత్మా స్వభావతః ।
 అసంకల్పత్వరం బ్రహ్మ సాక్షాదిత్యాదిలక్షణమ్ ॥ ౧౭.౧౫౨ ॥
 యథా విశుద్ధమాకాశం సతి వాఽసతి వా మలే ।
 నీహారాదౌ తథైవాత్మా కార్యకారణవస్తుని ॥ ౧౭.౧౫౩ ॥
 పరమాత్మస్వభావోఽయం కహోలాయ ప్రపఞ్చితః ।
 తద్బోధసాధనం త్యాగః ఏతమిత్యాదినోచ్యతే ॥ ౧౭.౧౫౪ ॥
 ఉత్పన్నసమ్యగ్జ్ఞానస్య సంన్యాసో లక్షణం యతః ।
 సాధనం చ తదుత్పత్తౌ సంన్యాసోఽతోఽత్ర గమ్యతామ్ ॥ ౧౭.౧౫౫ ॥
 బ్రహ్మాత్మనోర్యదేకత్వం బ్రాహ్మణద్వయనిశ్చితమ్ ।
 ఏతం తమితి శబ్దాభ్యాం తద్దైకాత్మ్యమనూద్యతే ॥ ౧౭.౧౫౬ ॥
 ఆత్యేతి యోఽశనాయాదీనేతం సర్వాన్తరం పురా ।
 ఉదితం తం విదిత్వాఽథ వ్యుత్తిష్ఠత్యేషణాత్రయాత్ ॥ ౧౭.౧౫౭ ॥
 బ్రహ్మప్రత్యేన పృష్టే తే తద్బోధఫలసాధనే ।
 ఇతి మత్వోత్తరత్వేన వ్యుత్థానద్వయముచ్యతే ॥ ౧౭.౧౫౮ ॥
 పూర్వం విదిత్వా ప్రశ్నాత్తు వ్యుత్థాయేత్యన్వయాత్ శ్రుతాత్ ।
 విద్వత్సంన్యాస ఆభాతి బ్రహ్మవిద్యాఫలాత్మకః ॥ ౧౭.౧౫౯ ॥
 వ్యుత్థాయాథ విదిత్వేతి వ్యత్యయేనార్థికాన్వయాత్ ।

సిద్ధో వివిదిషాత్కాగః సప్తః శ్రుత్యవ్రతేష్వసౌ ॥ ౧౭.౧౬౦॥

స్వాత్మలోకం సమిచ్ఛన్తః ప్రవజన్తితి వక్ష్యతి ।

త్యాగేనైకేఽమృతత్వం తు ప్రాప్తా ఇత్యపరా శ్రుతిః ॥ ౧౭.౧౬౧॥

బ్రాహ్మణగ్రహణం శ్రుత్వా విప్రాణామేవ భాష్యకృత్ ।

సంన్యాసేఽధికృతిం ప్రాహ చతుర్థాశ్రమరూప్యసౌ ॥ ౧౭.౧౬౨॥

విద్యాఙ్గం తత్ఫలాత్మానం గార్గీవిదురయోరాపి ।

స్త్రీశూద్రయోర్భాష్యకారః సంన్యాసమనుమన్యతే ॥ ౧౭.౧౬౩॥

పుత్రైషణేతి పుత్రార్థం దారస్వీకారవాఙ్ఘనమ్ ।

కర్మణాం సాధనే విత్తే తృష్ణా విత్తైషణా మతా ॥ ౧౭.౧౬౪॥

లోకైషణేతి దేవాదిలోకార్థోపాసనాఽర్థితా (నా శ్రుతా) ।

న కశ్చిదన్యః సంసారః ఉక్తాదన్వేషణాత్రయాత్ ॥ ౧౭.౧౬౫॥

మనుష్యలోకః పుత్రేణ పితృలోకస్తు కర్మణా ।

విద్యయా దేవలోకశ్చేత్యబ్రహ్మేత్యభ్యుహశ్రుతిః ॥ ౧౭.౧౬౬॥

న్యాయ్యాం వృత్తిం సముల్లఙ్ఘ్య తద్విరుద్ధతయా స్థితిః ।

వ్యుత్థానముదితం రాజ్ఞః సామన్తో వ్యుత్థితో యథా ॥ ౧౭.౧౬౭॥

భిక్షయా లక్ష్యతే చర్యా పరిగ్రహవివరీతా ।

కిం భోగ్యం పరిగృహ్ణీయాత్సర్వభోగ్యేషు దోషదృక్ ॥ ౧౭.౧౬౮॥

లోకత్రయారైషణాభ్యో వ్యుత్థానం చాపరిగ్రహః ।

ద్వయం బోధమహిమ్నైవ విదుషాం న తు యత్నతః ॥ ౧౭.౧౬౯॥

ఆనన్దైకస్వభావం స్వమాత్మానం పశ్యతః కుతః ।

కామః పరిగ్రహో వా స్యాత్సోఽకామ ఇతి వక్ష్యతి ॥ ౧౭.౧౭౦॥

ఏషణాత్రయ ఏతస్మిన్నమానా బన్ధహేతుతా ।

ఇతి మత్వైకతాం తాసాం త్యాజ్యైవేత్యబ్రహ్మీత్ శ్రుతిః ॥ ౧౭.౧౭౧॥

కర్మణ్యేవాధికారస్తే మా ఫలేష్యితి శాస్త్రతః ।

ఏషణాత్వాత్ఫలం త్యాజ్యం న తు కర్మాదిసాధనమ్ ॥ ౧౭.౧౭౨॥

ఇతి భ్రమం వ్యుదసితం ప్రాబ్రవీత్సాధ్యసాధనే ।

ఉభే అప్యేషణే ఏవేత్యతస్యాగస్తయోర్ద్వయోః ॥ ౧౭.౧౭౩॥

అవిశుద్ధధీయః కర్మణ్యధికారేఽపి శుద్ధధీః ।
 సత్యాం వివిదిషోత్పత్తౌ తదర్థం కర్మ సన్న్యజేత్ ॥ ౧౭.౧౭౪ ॥
 యస్మాద్బ్రహ్మవిదః పూర్వే ఫలసంన్యాసమాప్నువన్ ।
 తస్మాద్వివిదిషుః కుర్యాత్పాణ్డీత్యం ఫలసిద్ధయే ॥ ౧౭.౧౭౫ ॥
 పాణ్డీత్యబాల్యమానాని శ్రవణాదీని తైరయమ్ ।
 భవతి బ్రాహ్మణస్తత్ర బ్రాహ్మణ్యం బ్రహ్మరూపతా ॥ ౧౭.౧౭౬ ॥
 పణ్డేతిబుద్ధేర్నామైతత్సా జాతా యస్య మానతః (నామతః) ।
 స పణ్డీతస్తస్య కర్మ పాణ్డీత్యం శ్రవణం తు తత్ ॥ ౧౭.౧౭౭ ॥
 ఆచార్యాచ్చాగమాత్ శ్రుత్వా నిఃశేషం వేదనం తతః ।
 బాలభావేన తిష్ఠానేత్యుక్త్వా మననతత్పరః ॥ ౧౭.౧౭౮ ॥
 శ్రవణం శాస్త్రతాత్పర్యనిశ్చయో మననం పునః ।
 అర్థాసమాభవనోచ్చిత్త్యై యుక్తీనామనుచింతనమ్ ॥ ౧౭.౧౭౯ ॥
 పాణ్డీత్యేన విదిత్వాఽథ చ్చిత్వా బాల్యేన సంశయమ్ ।
 మునిర్ద్యాసనసమాధిభ్యాం భవేద్ధీవృత్తిశాస్తయే ॥ ౧౭.౧౮౦ ॥
 ప్రశాస్తవృత్తికే చిత్తే పరమానందదీపకే ।
 కృతకృత్యో బ్రహ్మభావం గతో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే ॥ ౧౭.౧౮౧ ॥
 కేనేతి లక్షణప్రశ్నో యేనేదృక్షేన లక్ష్యతామ్ ।
 ఇత్యుత్తరవచో యోజ్యం తస్యార్థః ప్రవిచ్యతే ॥ ౧౭.౧౮౨ ॥
 గీతాయాం కుత్రచిత్ప్రోక్షం స్థితప్రజ్ఞస్య లక్షణమ్ ।
 అన్యత్ర విష్ణుభక్తస్య గుణాతీతస్య చ క్వచిత్ ॥ ౧౭.౧౮౩ ॥
 యేన చిహ్నేన తత్రాయమీదృగేవ నిరేషణః ।
 ఉపలక్షయితుం శక్యస్తదేవాస్త్వస్య లక్షణమ్ ॥ ౧౭.౧౮౪ ॥
 బ్రహ్మ యాదృక్తాదృగేవ భవేద్విద్వాన్విబోధతః ।
 బోధోఽతో లక్షణం తస్య బోధశ్చ స్వాత్మసాక్షికః ॥ ౧౭.౧౮౫ ॥
 అతోఽన్యదార్తమిత్యేష వ్యతిరేకస్త్రిధోచ్యతే ।
 ప్రతీచో బ్రహ్మతేహోక్తా భేద ఆర్తస్తతస్తయోః ॥ ౧౭.౧౮౬ ॥
 నిరేషణత్వం విద్యాయా హేతురార్తా ఇహైషణాః ।
 విదుషో లక్షణం బోధ ఆర్తం తల్లక్షణాన్తరమ్ ॥ ౧౭.౧౮౭ ॥

షష్ఠేఽస్మిన్ బ్రాహ్మణే బ్రహ్మకార్యం సర్వం వివిచ్యతే ।
 సర్వాన్తరత్వం సుజ్ఞేయం బ్రహ్మణః సర్వనిర్ణయాత్ ॥ ౧౭.౧౮౮॥
 యద్యత్కార్యం కారణేన వ్యాప్తమన్తర్బహిశ్చ తత్ ।
 ఇతి తర్కేణ పప్రచ్ఛ కారణస్య పరమృరామ్ ॥ ౧౭.౧౮౯॥
 పార్థివం కఠినం సర్వమోతం ప్రోతం ద్రవే జలే ।
 దధిపిణ్ణ ఇవ క్షీరే జలం కుత్ర తథా స్థితమ్ ॥ ౧౭.౧౯౦॥
 దీర్ఘతన్త్రవదోతత్వం తిర్యక్తన్తోరీవేతరత్ ।
 యద్వాన్తర్యాప్తితత్వం ప్రోతత్వం తు బహిః స్థితిః ॥ ౧౭.౧౯౧॥
 జలస్య కారణం తేజస్తేజసో వాయురాశ్రయః ।
 శ్రుత్యన్తరాదిదం జ్ఞేయం వాయోస్తు వియదాశ్రయః ॥ ౧౭.౧౯౨॥
 భూమ్యాదివియదన్తానాం భూతానాముత్తరోత్తరమ్ ।
 సూక్ష్మతావ్యాపితే దృష్టే తాభ్యాం కారణతేక్ష్యతామ్ ॥ ౧౭.౧౯౩॥
 పఞ్చభూతేభ్య ఉత్పన్నా అస్మద్దేహోదయోఽఖిలాః ।
 బ్రహ్మణ్ణాన్తా ఇమే దేహా భోగ్యత్వాల్లోకసంజ్ఞకాః ॥ ౧౭.౧౯౪॥
 యథైకస్మాదిక్షురసాదుత్తరోత్తరపాకతః ।
 గుడాదీని బహూని స్యుర్భూతేభ్యోఽణ్ణాదయస్తథా ॥ ౧౭.౧౯౫॥
 నరగన్ధర్వమార్తణ్డచన్ద్రనక్షత్రదేవతాః ।
 ఇన్ద్రో విరాట్ తదణ్డం చేత్యేతా భూతదశాః స్మృతాః ॥ ౧౭.౧౯౬॥
 తత్ర దేహోరమ్భదశాన్తన్నామ్నా సమీరితాః ।
 స్థూలసూక్ష్మదశాస్తాసు కార్యకారణతా క్రమాత్ ॥ ౧౭.౧౯౭॥
 పఞ్చీకృతానాం భూతానాం సూక్ష్మతాణ్డే సమాప్యతే ।
 ఏతావదేవ తర్కేణ గమ్యం న తు తతః పరమ్ ॥ ౧౭.౧౯౮॥
 అణ్ణారమ్భకభూతానామపఞ్చీకృతభూతజమ్ ।
 సూత్రం కారణమిత్యేతదాగమేనైవ గమ్యతే ॥ ౧౭.౧౯౯॥
 అచిన్త్యాః ఖలు యే భావా న తాన్తర్కేణ యోజయేత్ ।
 సూత్రాన్తర్యామ్యక్షరాణి తార్కికా నానుమన్వతే ॥ ౧౭.౨౦౦॥

తర్కాభాసో భవేత్తేషు హేతుదృష్టాన్తవర్జనాత్ ।
 అన్యథా ప్రతిపత్త్యాఽతో మూర్ధపాతం మునిర్జగౌ ॥ ౧౭.౨౦౧॥
 సప్తమబ్రాహ్మణే తర్క్యం సన్యజ్యాగమమార్గతః (భాగతః) ।
 బ్రహ్మణ్ణకారణం సూత్రమన్తర్యామీ చ వర్ణ్యతే ॥ ౧౭.౨౦౨॥
 సూత్రాన్తర్యామిణౌ జ్ఞాతో గన్ధర్వస్యోపదేశతః ।
 తర్కాన్నేతి వివక్షిత్వా కథాం భుజ్యవదుక్తవాన్ ॥ ౧౭.౨౦౩॥
 సూత్రబద్ధం దారుయన్త్రం పురుషో నర్తయేద్యథా ।
 సూత్రబద్ధం జగత్తద్వతన్తర్యామీ నియచ్ఛతి ॥ ౧౭.౨౦౪॥
 సూత్రాన్తర్యామిణౌ సర్వజగత్స్యనుగతావతః ।
 తౌ విద్వానఖిలం వేత్తిత్యతో జ్ఞాతవ్యతా తయోః ॥ ౧౭.౨౦౫॥
 సమష్టివ్యష్టిరూపేణ భుజ్యం ప్రతి య ఈరితః ।
 స ఏవ వాయుః సూత్రాత్మా తేన సర్వం జగద్భృతమ్ ॥ ౧౭.౨౦౬॥
 బ్రహ్మాదిన్తమృపర్వన్తం ప్రాణీకర్మ పురా కృతమ్ ।
 వాయ్వాత్మనా పరిణతం వర్తతే కారణాత్మని ॥ ౧౭.౨౦౭॥
 మూర్తామూర్తబ్రాహ్మణోక్తవాసనా ఏతమాశ్రితాః ।
 తదాత్మకమిదం లిఙ్గం యత్సప్తదశముచ్యతే ॥ ౧౭.౨౦౮॥
 విష్ణుభో వాయునా దేహ ఇత్యేతన్మరణే సతి ।
 ఆవయోర్వపుషః కర్మాయోగ్యత్వాదవసీయతామ్ ॥ ౧౭.౨౦౯॥
 అపఞ్చీకృతభూతానాం కార్యం సూత్రముదాహృతమ్ ।
 అణ్ణారమ్భకభూతాని ప్రోతాన్యోతాని తత్ర హి ॥ ౧౭.౨౧౦॥
 సూత్రాదప్యాన్తరం తత్త్వమన్తర్యామ్యాఖ్యముచ్యతే ।
 కార్యకారణభావోఽయమస్మిన్నుక్తే సమాప్యతే ॥ ౧౭.౨౧౧॥
 భూమిష్టోఽభ్యన్తరో భూమేర్భూమ్యజ్ఞాతశ్చ భూవపుః ।
 నియచ్ఛతి భువం యోఽన్తః స ఆత్మాఽన్యస్య తేఽపి మే ॥ ౧౭.౨౧౨॥
 లోకం ధత్తే స్వయం భూమిః స్వాన్తర్యామీ స్వయం తతః ।
 ఇతి స్వభావవాదోఽయం భూమిష్ఠత్వేన వార్యతే ॥ ౧౭.౨౧౩॥
 అన్తరత్వేన భూమిష్ఠపర్వతాది నివర్త్యతే ।
 భూదేవతానివృత్తిః స్యాత్స్యం న జానాతి భూరితి ॥ ౧౭.౨౧౪॥

నాన్తర్యామీ విదేహత్వే సాధనానామసమ్భవాత్ |
 దేహితా తు న దృష్టేతి న దోషో భూవపుష్పతః || ౧౭.౨౧౫ ||
 భూదేవతాయా యో దేహో దేహోఽతర్యామిణోఽపి సః |
 దేవస్య కర్మణేశస్య మాయయా చార్జితో యతః || ౧౭.౨౧౬ ||
 న చైకదేహయోగేఽపి యన్త్రయన్తవ్యసంకరః |
 బహిష్ఠాం దేవతాం భూమిమన్తఃస్థేశో నియచ్ఛతి || ౧౭.౨౧౭ ||
 కార్యోపాధిర్బహిష్ఠః స్యాత్కారణోపాధిరాన్తరః |
 ఉపాధిమాత్రతో భేదో వస్తుతస్తు న భిద్యతే || ౧౭.౨౧౮ ||
 అతస్తే మేఽఖిలస్యాపి సోఽన్తర్యామ్యాత్మతాం గతః |
 అమృతత్వాన్న జీవత్వమాత్మత్వేఽప్యస్య శంక్యతే || ౧౭.౨౧౯ ||
 సార్యాత్మ్యం వక్తుమస్యైష బహుపాధిషు వర్ణితః |
 సర్వాత్మా శక్తియుక్తో యః సోఽన్తర్యామీతి గమ్యతామ్ || ౧౭.౨౨౦ ||
 ప్రత్యగ్వాన్తం చిదాభాసం స్వకార్యనియమాత్మకమ్ |
 తదపాధిర్నియన్తైష పరః ప్రోక్తో న తు స్వతః || ౧౭.౨౨౧ ||
 సర్వజ్ఞః సర్వశక్తిశ్చ సర్వాత్మా సర్వగో ద్రువః |
 జగజ్జన్మస్థితిధ్వంసహేతురేష మహేశ్వరః || ౧౭.౨౨౨ ||
 నారాయణాభిధో మన్త ఏతస్యైవాభిధాయకః |
 పఞ్చాక్షరేణ మన్త్రేణ శివ ఇత్యేష గీయతే || ౧౭.౨౨౩ ||
 హిరణ్యగర్భం హైరణ్యగర్భీయా ఏవమూచిరే |
 వ్యాసన్తత్రుపారాణేషు తత్తద్రూపతయోచివాన్ || ౧౭.౨౨౪ ||
 భూమ్యాదిదేవతాః కస్మాన్న స్వాన్తర్యామిణం విదుః |
 అదృష్టోఽశ్రుత ఇత్యాహ కారణం తదవేదనే || ౧౭.౨౨౫ ||
 దృష్టిశ్రుతిమతిజ్ఞాతివిషయత్వం చిదాత్మనః |
 ఉషన్తబ్రాహ్మణే పూర్వం యుక్త్యా సమ్యజ్ నివారితమ్ || ౧౭.౨౨౬ ||
 మాగోచరాతివర్తిత్వాన్మాత్పమానాదిసాక్షిణః |
 ద్రష్టురస్యస్య చాభావాన్న తం పశ్యన్తి దేవతాః || ౧౭.౨౨౭ ||
 అదృష్టత్వాశ్రుతత్వాది ప్రత్యగ్వాన్తేఽపి సమ్భవేత్ |

తన్నివృత్త్యై శ్రుతిర్దృష్టా శ్రోతా మస్తేత్యభాషత ॥ ౧౭.౨౨౮ ॥

ద్రష్టుత్యశోతృతాద్యస్య దృష్టిశ్రుత్యాదిసాక్షితా ।

అలుప్తచిత్స్వభావత్వాన్న వికారో మనాగపి ॥ ౧౭.౨౨౯ ॥

లోకసిద్ధా నియమ్యస్య జీవస్య ద్రష్టుతా తథా ।

అన్తర్యామ్యపి చేద్దృష్టా దేహే భాసేత తద్వయమ్ ॥ ౧౭.౨౩౦ ॥

ఇతి శక్జానివృత్త్యర్థం నాన్యోఽతోఽస్తీతి భణ్యతే ।

లోకే జీవతయా మూఢైరన్తర్యామ్యేవ భావ్యతే ॥ ౧౭.౨౩౧ ॥

సాధారణో యథా సూర్యో మాం ప్రత్యేవేతి పామరైః ।

అసాధారణరూపేణ భావ్యతే జీవతా తథా ॥ ౧౭.౨౩౨ ॥

బుద్ధిస్థః పర ఏవాత్మా జీవాత్మేతి నిగద్యతే ।

బుద్ధ్యాగమాపాయసాక్షీ నియన్తేత్యుచ్యతే పరః ॥ ౧౭.౨౩౩ ॥

సూత్రాన్తర్యామిణౌ శాస్త్రగమ్యత్వేన ప్రతిష్ఠితౌ ।

అప్రతిష్ఠితత్కణ గమ్యమార్తమతోఽపరమ్ ॥ ౧౭.౨౩౪ ॥

అష్టమబ్రాహ్మణే బ్రహ్మతత్త్వం సమ్యజ్ నిరూప్యతే ।

సూత్రమన్తర్యామితా చ యత్రోతప్రోతతాం వ్రజేత్ ॥ ౧౭.౨౩౫ ॥

పూర్వత్ర గౌతమోఽపృచ్ఛత్సూత్రాన్తర్యామివస్తునీ ।

ఓతప్రోతాత్మతాం గార్గీ తయోరేవాత్ర పృచ్ఛతి ॥ ౧౭.౨౩౬ ॥

అణ్ణోర్ద్వయోఽధోమధ్యదేశాన్ కాలం చ వ్యాప్య తిష్ఠతి ।

సూత్రమిత్యాహురాచార్యా ఓతం ప్రోతం చ కుత్రచిత్ ॥ ౧౭.౨౩౭ ॥

అణ్ణారమ్భకభూతానాం న పృష్టా సూత్ర ఓతతా ।

సూత్రేణ విధృతం పూర్వమితి పూర్వత్ర నిర్ణయాత్ ॥ ౧౭.౨౩౮ ॥

తార్కికత్వనివృత్త్యర్థమాచార్యోక్తిముదాహరత్ ।

నిఃశేషదేశకాలోక్త్యా సూత్రే సర్వాత్మతోదితా ॥ ౧౭.౨౩౯ ॥

వ్యక్తం సర్వం సూత్రరూపమవ్యక్తే వ్యోమసంజ్ఞకే ।

ఓతం ప్రోతం చ విద్ధీతి ప్రాహ పృష్టమనూద్య సః ॥ ౧౭.౨౪౦ ॥

దేశకాలా చ సూత్రేఽతర్భూతో దేశాత్మకం తతః ।

వియన్నాకాశమత్రేతి సూచనాయానువాదగీః ॥ ౧౭.౨౪౧ ॥

బోధుం బోధయితుం చైతదవ్యక్తం దుఃశకన్వీతి |
 విస్మితా ప్రణనామాసౌ తమవ్యాకృతవాదినమ్ || ౧౭.౨౪౨||
 భూయోఽపి పృష్టమప్రాక్షీత్ప్రధానాదిషు శక్కుయా |
 ప్రధానాదీన్ జగధేతూన్వాదినః స్థాపయన్తి హి || ౧౭.౨౪౩||
 సావధారణమాకాశం ఏవేత్యన్యనివృత్తయే |
 ఆహోత్తరం మూర్ధపాతం సూచయన్స్తర్కనిర్ణయే || ౧౭.౨౪౪||
 యద్వా తన్తుషివ పటః సూత్రం బహుషు సంస్థితమ్ |
 ఇత్యాశక్కుః పునః ప్రశ్న ఏవకారో బహుత్వనుత్ || ౧౭.౨౪౫||
 కస్మిన్ ఖల్యయమాకాశ ఓతః ప్రోతశ్చ ఈర్యతామ్ |
 అనోతత్వే స్వతన్త్రత్వాత్ప్రధానత్వం ప్రసజ్యతే || ౧౭.౨౪౬||
 సూక్ష్మత్వాద్దుర్వచం సూత్రం వ్యోమ సూక్ష్మతరం తతః |
 వ్యోమాశ్రయః సూక్ష్మతమో న వాగ్గోచరమేత్యతః || ౧౭.౨౪౭||
 వక్త్రీ చేన్నిగ్రహస్థానమవాచ్యస్యోక్తితో భవేత్ |
 అనుక్తే వాదితా హానిరితి గార్గాయ వివక్షితమ్ || ౧౭.౨౪౮||
 ఉక్తదోషద్వయాస్పృష్టం ప్రత్యుత్తరమభాషత |
 ఏతద్వా అక్షరం గార్గీ ప్రాహుస్తద్బ్రాహ్మణా ఇతి || ౧౭.౨౪౯||
 ఏతచ్ఛబ్దేన తస్యాహ ప్రత్యక్తైత్వాక్షితామసౌ |
 ప్రత్యక్తయా తదైకాత్మ్యం స్వయమేవ ప్రతీయతామ్ || ౧౭.౨౫౦||
 న వ్యావృత్తం విశేషేభ్యో నానువృత్తం చ గోత్వవత్ |
 అవ్యావృత్తాననుగతం చైతన్యం కేన వీక్ష్యతామ్ || ౧౭.౨౫౧||
 యస్మాత్ప్రసిద్ధం నాస్త్యన్యత్ప్రసిద్ధం యన్న కస్యచిత్ |
 స్వప్రభత్వాదసజ్గత్వాత్తైశ్చబ్దస్తత్ప్రసిద్ధయే || ౧౭.౨౫౨||
 సాక్షాదిత్యాదితా పూర్వం యోఽశనాయాదినా తథా |
 యత్నాదభిహితః ప్రత్యక్తచ్ఛబ్దేన స గృహ్యతే || ౧౭.౨౫౩||
 క్షరాద్విరుద్ధధర్మత్వాదక్షరం బ్రహ్మ భణ్యతే |
 కార్యకారణరూపం తు నశ్వరం క్షరముచ్యతే || ౧౭.౨౫౪||
 ధ్వస్తాత్మాఽజ్ఞానతత్కార్యః ప్రత్యగ్యాథాత్మ్యబోధతః |

త్యక్తసర్వేషణా అత్ర బ్రాహ్మణా ఇతి కీర్తితాః ॥ ౧౭.౨౫౫॥

శాస్త్రైకగమ్యతాస్థిద్వై వదస్త్యత్యభిధీయతే ।

బ్రాహ్మణాస్తద్వదస్త్యితి స్వాపరాధనిషేధగీః ॥ ౧౭.౨౫౬॥

నావాచ్యం వచ్యుహం కిన్తు వదన్తి గురవోఽఖిలాః ।

ఇతి వచ్చి వచన్తిన వాదితాఽపి న హీయతే ॥ ౧౭.౨౫౭॥

గురవోఽపి కథం ప్రాహురవాచ్యమితి చేచ్ఛుణు ।

స్థూలాదీనాం నిషేధేన లక్షయన్త్యక్షరం బుధాః ॥ ౧౭.౨౫౮॥

అభావశేషో నాశజ్ఞోస్య నిషేధావధిషేషణాత్ ।

నాభావనిష్ఠో లోకేఽపి నిషేధః కిముతాక్షరే ॥ ౧౭.౨౫౯॥

అన్తర్యామిణి బుద్ధేఽథ సుశకమోబ్బద్ధమక్షరమ్ ।

ప్రశాసనేన లిజ్జేన సోఽన్తర్యామ్యవ బుధ్యతామ్ ॥ ౧౭.౨౬౦॥

ఈశితవ్యార్థసమృద్ధాదన్తర్యామ్యేతమక్షరమ్ ।

చైతన్యాభాసమోహోఖ్యవర్త్యవైవ న తు స్వతః ॥ ౧౭.౨౬౧॥

ఏతస్య వా అక్షరస్య శాసనే సత్యదో జగత్ ।

స్వాద్యవస్థితమర్యాదం సూర్యచన్ద్రాదిలక్షణమ్ ॥ ౧౭.౨౬౨॥

వివాద్ధోచరాపన్నా యన్తుపూర్వా జగత్స్థితిః ।

వ్యవస్థితత్వాల్లోకస్య రాజపూర్వా స్థితిర్యథా ॥ ౧౭.౨౬౩॥

సూర్యవన్ద్రౌ ద్యుభూర్లోకో కాలో నద్యో యథాయథమ్ ।

నియమేన ప్రవర్తన్తే సా ప్రవృత్తిరవ్యవస్థిః ॥ ౧౭.౨౬౪॥

ధనే దానేన నష్టేఽపి తత్ఫలప్రద ఈశ్వరః ।

యతోఽస్తి తేన దాతారం తం ప్రశంసన్తి వైదికాః ॥ ౧౭.౨౬౫॥

నాపూర్వం ఫలదం తస్మిన్మానాభావాత్ఫలం పునః ।

ఈశాదప్యపపన్నత్వాత్సైవాపూర్వస్య కల్పకమ్ ॥ ౧౭.౨౬౬॥

సేవ్యాద్రాజ్ఞః ఫలప్రాప్తిర్దృశ్యతే న త్వపూర్వతః ।

దానాదిక్రియయా సేవ్యాదీశాత్తద్వత్ఫలం భవేత్ ॥ ౧౭.౨౬౭॥

దేవతా యాగకర్తారం పితరః శ్రాద్ధకారిణమ్ ।

నాప్పుయుర్వ్యవస్థకవ్యార్థం యది న స్యాత్ప్రశాసితా ॥ ౧౭.౨౬౮॥

హామయాగతపాంస్యజ్ఞైర్బహుకృతః కృతాన్యపి ।
 వివాశఫలదానీతి శాసనం తత్ప్రశాసితః ॥ ౧౭.౨౬౯॥

అజ్ఞానమాత్రతో బద్ధో జ్ఞానమాత్రేణ ముక్తతా ।
 ఇత్యాశ్చర్వాణి సర్వాణి కల్పయన్తిశ్వరాస్తితామ్ ॥ ౧౭.౨౭౦॥

వివాదశక్కాపీశేఽస్మిన్న సమ్భావ్యేతి దర్శయన్ ।
 ప్రశాసనం లింగరూపం ప్రపంచితమనేకశః ॥ ౧౭.౨౭౧॥

యదప్రబోధాత్కార్పణ్యం బ్రాహ్మణ్యం యత్ప్రబోధతః ।
 తదక్షరం ప్రబోధవ్యం యథోక్తేశ్వరవర్తనా ॥ ౧౭.౨౭౨॥

అక్షరస్య ప్రశాస్తృత్వం స్వమోహాభాసకల్పితమ్ ।
 న స్వాభావికమిత్యేతద్వక్త్యదృష్టాదివాక్యతః ॥ ౧౭.౨౭౩॥

మాగోచరాతివర్తిత్వాదదృష్టం స్వాత్తదక్షరమ్ ।
 అభావత్వనిషేధార్థం ద్రష్టుక్షరమితిర్యతే ॥ ౧౭.౨౭౪॥

కూటస్థదృక్త్వం ద్రష్టుత్వం న దృశ్యే దృష్టికర్తుతా ।
 ఓతప్రోతగిరాఽశేషదృశ్యవస్తునిరాకృతేః ॥ ౧౭.౨౭౫॥

ఉక్తద్రష్టుతిరేకేణ దృశ్యం నాస్తి యథా తథా ।
 జీవద్రష్టునిషేధార్థం నాన్యదిత్యాద్యుదీరణమ్ ॥ ౧౭.౨౭౬॥

విజాతీయసజాతీయస్వస్వరనిషేధతః ।
 కూటస్థమేకం చైతన్యం సిద్ధం వస్త్యక్షరం పరమ్ ॥ ౧౭.౨౭౭॥

ఏతస్మిన్నక్షరే గార్గి స్రజి క్షప్తఫణీస్త్వవత్ ।
 ఓతఃప్రోతశ్చ నిఃశేష ఆకాశః కారణాత్మకః ॥ ౧౭.౨౭౮॥

అక్షరం స్వాత్మసమ్మోహాత్కారణత్వం నిగచ్ఛతి ।
 తథా కార్యత్వమప్యేతన్నిరవద్యం తదేకలమ్ ॥ ౧౭.౨౭౯॥

సర్వస్యాక్షరమాత్రత్వాత్కృతన్ననే జ్ఞేయసమాప్తితః ।
 న జ్ఞేయం శిష్యతే కింఞ్చిన్నాప్యధ్యస్తం తథా తమః ॥ ౧౭.౨౮౦॥

నవమబ్రాహ్మణే దేవనిర్ణయస్తదుపాసనమ్ ।
 అష్టథా పంచుధా చౌపనిషదశోచ్యతే క్రమాత్ ॥ ౧౭.౨౮౧॥

సూర్యచన్ద్రాదయో దేవాః శాసితవ్యా ఉదీరితాః ।

తేషాం విస్తార ఆనంద్యం సజ్జేపస్వైకదేవతా ॥ ౧౭.౨౮౨ ॥
 త్రయశ్చేత్యాదిభిర్లక్ష్యా బహుశబైరనంతతా ।
 సుషుప్తిప్రలయావస్థః కారణాత్మైకదేవతా ॥ ౧౭.౨౮౩ ॥
 నానాత్వైకత్వరూపాభ్యాం తిష్ఠతి ప్రాణదేవతా ।
 నియన్తవ్యనియన్తుత్వసమ్బంధస్య ప్రసిద్ధయే ॥ ౧౭.౨౮౪ ॥
 పృథివ్యేవేత్యాదివాక్యాదష్టధోపాసనేరితా ।
 కిం దేవేత్యాదివాక్యేన పఞ్చధోపాసనం శ్రుతమ్ ॥ ౧౭.౨౮౫ ॥
 ఏతావదేవ శాకల్యో వేత్తి మాయామయం తు తత్ ।
 యాజ్ఞవల్క్యః స ఇత్యాదివన్త్యనూద్యాథ పృష్ఠవాన్ ॥ ౧౭.౨౮౬ ॥
 దేవవిస్తారసజ్జేపావష్టధా పఞ్చధా చ యత్ ।
 ఉపాస్యముక్తం తత్సర్వం నేతి నేతీత్యపోహ్యతే ॥ ౧౭.౨౮౭ ॥
 ఇతిశబ్దేన నిర్దష్టే దృశ్యే తస్మిన్నపోహితే ।
 యోఽవశిష్టః స ఆత్మాస్య దృశ్యస్వాత్మవతో మతః ॥ ౧౭.౨౮౮ ॥
 ఆత్మాత్మవత్వసమ్బంధో నాన్యో దృగ్దృశ్యయోరితి ।
 మత్వాత్మశబ్దో దృగ్వస్తుస్యవాచ్యేఽపి ప్రయుజ్యతే ॥ ౧౭.౨౮౯ ॥
 నను బ్రహ్మాధికారేఽస్మిన్ కథమాత్మేతి వర్ణ్యతే ।
 నైష దోషోఽతిరేకేణ నాత్మనో బ్రహ్మతా యతః ॥ ౧౭.౨౯౦ ॥
 గ్రాహ్యత్వం శీర్ణతా సజ్గో బంధో భీతిశ్చ హింసనమ్ ।
 జాడ్యాజ్ఞడస్య ధర్మాః స్యుర్న తే సన్త్యాత్మవస్తుని ॥ ౧౭.౨౯౧ ॥
 కార్యధర్మానతీత్యైతాన్స్తద్దేత్వజ్ఞాననిహ్నుతేః ।
 అపూర్వోఽనపరః పూర్ణ ఆత్మా స్వాత్మన్యవస్థితః ॥ ౧౭.౨౯౨ ॥
 ఇతి తత్త్వమనూద్యాస్య సృష్టినంహారహేతుతామ్ ।
 తథైవోపనిషద్వేద్యమసజ్గత్వం చ పృష్ఠవాన్ ॥ ౧౭.౨౯౩ ॥
 ఆత్మా నిరూహ్య ప్రత్యూహ్య పురుషాన్యోఽత్యవర్తత ।
 తమోపనిషదం బ్రూహి మూర్ధపాతం తు తేఽన్యథా ॥ ౧౭.౨౯౪ ॥
 యోఽనూదితో నేతి నేతి సచ్చిన్మాత్రో హ్యవిక్రియః ।
 ఉక్తో పురుషనిర్వాహప్రతివాచౌ తు మాయితౌ ॥ ౧౭.౨౯౫ ॥

సృష్టిరష్టవిధోపాస్యరూపా నిర్వాహ ఉచ్యతే ।
 ప్రతివాహస్తు సంహారో దిగ్దేవద్వారతో హృది ॥ ౧౭.౨౯౬ ॥
 వస్తువృత్తేన నిఃశేషకార్యకారణవర్జనమ్ ।
 తస్యాతిక్రాన్తిరుద్దిష్టా స చోపనిషది శ్రుతః ॥ ౧౭.౨౯౭ ॥
 కర్మకాణ్డే విరోధిత్వాన్వైవాయం శ్రూయతే క్వచిత్ ।
 ఐకాత్మ్యవస్తువిజ్ఞానం కర్మభిర్హి విరుద్ధ్యతే ॥ ౧౭.౨౯౮ ॥
 య ఔపనిషదస్తస్య విజ్ఞానానన్తరూపతా ।
 దాతృతాభోగముక్త్యోశ్చ వక్తవ్యేత్సుత్తరా శ్రుతిః ॥ ౧౭.౨౯౯ ॥
 మహాప్రలయసమృత్తౌ జగతః పునరుద్భవే ।
 కారణం పృచ్ఛ్యతే వృక్షసర్వసాధర్మ్యపూర్వకమ్ ॥ ౧౭.౩౦౦ ॥
 వృక్షఃకాణ్డరుహో బీజరుహో చేతి ద్విధా తయోః ।
 సమః కాణ్డరుహేణైష రేతసో యోఽభిజాయతే ॥ ౧౭.౩౦౧ ॥
 న పృచ్ఛ్యతేఽతిస్థత్వాత్తదవాన్తరకారణమ్ ।
 కిన్త్వస్పష్టమశేషస్య పృచ్ఛ్యతే మూలకారణమ్ ॥ ౧౭.౩౦౨ ॥
 అన్యయవ్యతిరేకాభ్యాం బీజాఖ్యాత్మూలకారణాత్ ।
 దృష్టా వృక్షజనిస్తద్వత్కస్మాన్మూలాజ్జగజ్జనిః ॥ ౧౭.౩౦౩ ॥
 నిత్యజాతస్వభావత్వం న మన్తవ్యం మృతో యతః ।
 పునః పునర్ణాయతే స్యాత్కృతనాశాదిరన్యథా ॥ ౧౭.౩౦౪ ॥
 కోఽన్వేసం జనయేన్మర్త్యమిత్సుక్తా న విదుర్ద్విజాః ।
 జిత్వా తాన్యాజ్జివన్కృన్తు గోసహస్రం గృహీతవాన్ ॥ ౧౭.౩౦౫ ॥
 మునిపృష్టం జగన్మూలం ముముక్ష్వనుజిఘృక్షయా ।
 ఆహ విజ్ఞానమానన్తం బ్రహ్మేతి శ్రుతిరాదరాత్ ॥ ౧౭.౩౦౬ ॥
 విజ్ఞానమితి చైతన్యం న క్రియా నాపి తత్ఫలమ్ ।
 న కారకం న చాభావః క్రియాదేః కిన్తు భాసకమ్ ॥ ౧౭.౩౦౭ ॥
 నిర్ఘాతాశేషదుఃఖౌఘహేతుత్వాత్సుఖమేవ తత్ ।
 అధైష పరమానన్దో యో వై భూమేతి శాస్త్రతః ॥ ౧౭.౩౦౮ ॥
 అవ్యావృత్తాననుగతభాస్వద్విజ్ఞానమాత్రతః ।
 నిరవద్యాన్వయత్వాత్తత్సాక్షాద్బ్రహ్మేతి భణ్యతే ॥ ౧౭.౩౦౯ ॥

తదేవాఽవిద్యయా శక్త్యా భోగమోక్షప్రదాత్పు హి ।
 అనుగృహ్ణాతు తదాభ్యయో విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౧౭.౩౧౦॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 ఆశ్వలాయనాదిమునిబోధాఖ్యో నామ సప్తదశోఽధ్యాయః ॥ ౧౭॥

౧౮. జనకవిద్యాప్రకాశో నామాష్టాదశోఽధ్యాయః ।

షష్ఠాధ్యాయే యాజ్ఞవల్క్యే జనకాయోపదిష్టవాన్ ।
 ఉపస్తిం తత్త్వవిద్యాం తు సజ్గహాద్విస్తరాదపి ॥ ౧౮.౧॥
 ధ్యానాదిహైవ దేవః సన్మృత్వా దేవత్వమాప్నుయాత్ ।
 ప్రథమబ్రాహ్మణే ప్రోక్తం చతుష్పాదబ్రహ్మచిన్తనమ్ ॥ ౧౮.౨॥
 వాగాద్యా దేవతాస్తాసామాధారస్తత్తదిన్ద్రియమ్ ।
 అవ్యాకృతం చ నామేతి పాదాశ్చత్వార ఈరితాః ॥ ౧౮.౩॥
 ఆసమాప్తేః పుమర్థస్య న ముఖ్యమనుశాసనమ్ ।
 తద్దత్తాం యాజ్ఞవల్క్యేఽతో నాగ్రహీధురుదక్షిణామ్ ॥ ౧౮.౪॥
 ద్వితీయే బ్రాహ్మణే జాగ్రత్స్వప్నసుప్తిముఖాన్నిజమ్ ।
 ఆత్మానం శాస్త్రతో రాజా యథావిధ్యుపసన్నవాన్ ॥ ౧౮.౫॥
 ఉక్తోపాసనతః ప్రాప్యో దేవభావః పురోదితః ।
 దేవత్వాన్మృచ్యమానేన ప్రాప్యం పృచ్ఛత్యసౌ మునిః ॥ ౧౮.౬॥
 గస్త్ర్యం తు న జానామీత్యవిద్యాం స్వాత్మని స్థితామ్ ।
 ప్రకటీకుర్వతో రాజ్ఞ ఇన్ధతత్త్వముపాదిశత్ ॥ ౧౮.౭॥
 ఇన్ధతేఽహర్నిశం యస్మాద్దిన్ధనామా తతః పుమాన్ ।
 వీర్యవద్దక్షిణం చక్షుః శ్రౌతో వాతిశయోఽత్ర హి ॥ ౧౮.౮॥
 పరోక్షనామవ్యాజేన పరమైశ్వర్యవాచినమ్ ।
 ఇన్ధశబ్దం ప్రయుజ్ఞాన ఇన్ధస్యాహేశ్వరాత్మతామ్ ॥ ౧౮.౯॥
 దక్షిణాక్షిణీ చైతన్యం పురుషో వామచక్షుషి ।
 చైతన్యం స్త్రీతి భేదోఽయం కల్ప్యతే సుఖబుద్ధయే ॥ ౧౮.౧౦॥

ఉక్తా జాగ్రదవస్థైవమన్వియవ్యవహారకృత్ ।
 దమ్పత్యైః సజ్గమః స్వప్నో హార్దాకాశేఽథ భణ్యతే ॥ ౧౮.౧౧॥
 సమ్భూయస్తుతిరత్రేతి సంస్తావో హృదయే సుషిః ।
 అనిష్టాన్నరసో రక్తపిణ్ణో యః సోఽన్నమేతయోః ॥ ౧౮.౧౨॥
 హృద్యస్తః శతనాడీనాం పుజ్జాం ప్రావరణం విదుః ।
 స్వప్నాజ్జాగరణప్రాప్త్యై మార్గో నాడ్యూర్ధ్వగామినీ ॥ ౧౮.౧౩॥
 యస్మాదన్నరసః కేశసహస్రాంశేన సమ్మితైః ।
 నాడీభేదైః స్వప్నదృశ్యం యాతి సూక్ష్మతరస్తతః ॥ ౧౮.౧౪॥
 స్వప్నావస్థా సమాప్తాథ తస్య ప్రాచీతి వాక్యతః ।
 సుషుప్తిరుచ్యతే తత్ర యుక్తా సర్వదిగాత్మతా ॥ ౧౮.౧౫॥
 సాశ్రయైః కరణైర్హీనో గ్రస్తాధ్యాత్మాధిదైవతః ।
 సుషుప్తావేక ఏవాస్తే ప్రజ్ఞానఘనవిగ్రహాః ॥ ౧౮.౧౬॥
 ఇన్ధ్రతైజససౌషుప్తైర్విరాట్యూత్త్రేశ్వరా అపి ।
 సంలక్షితా అధైతేషాం తత్త్వమాత్మోపదిశ్యతే ॥ ౧౮.౧౭॥
 విరాడిన్దాదిభిర్భేదైరభిన్నో యోఽవభాసతే ।
 స ఏవ నేతి నేత్యాత్మా న కార్యం నాపి కారణమ్ ॥ ౧౮.౧౮॥
 తేనైవ జ్ఞాత్మనాశేషం తద్ధ్వాన్తం ధ్వాన్తజం తథా । (ధ్వాన్తజం తత్తథా జగత్)
 జగ్ధ్వా నేత్యాత్మనా విద్వాన్ పూర్ణదృష్ట్యావశిష్యతే ॥ ౧౮.౧౯॥
 గన్తవ్యముపదిత్యైవం ప్రాప్తోఽస్యభయమిత్స్యపిః ।
 ఊచే బోధస్తతః ప్రాప్తః ప్రాప్సుసీత్యన్యథా వదేత్ ॥ ౧౮.౨౦॥
 జ్ఞానేన సదృశీమన్యామపశ్యన్ గురుదక్షిణామ్ ।
 అభయం త్వేతి వచసా దక్షిణామాశిషం దదౌ ॥ ౧౮.౨౧॥
 ఉత్తమా దక్షిణైషాశీర్మధ్యమా తు నమస్క్రియా ।
 స్వభూమివపుషోర్దానం విత్తశాత్యనివృత్తయే ॥ ౧౮.౨౨॥
 తృతీయబ్రాహ్మణే స్వప్నసుషుప్త్యోరతివిస్తృతిః ।
 క్రియతే తౌ (క్రియతేఽతౌ) హి దృష్టాన్తౌ పరలోకవిమోక్షయోః ॥ ౧౮.౨౩॥
 దేహాదివ్యతిరిక్తత్వం స్వప్రభత్వమసజ్గతా ।

స్వప్నప్రసక్తస్తైవతత్త్రయమత్ర ప్రపఞ్చ్యతే || ౧౮.౨౪||

అద్వైతత్వం దృష్ట్యలోప ఆనన్దైకస్వభావతా |

ఇదం త్రయం సుషుప్తస్య ప్రసక్తేనోపపాద్యతే || ౧౮.౨౫||

వరదానేన సంవాదమిచ్ఛన్తం తమశక్యయా |

ఆదౌ రాజేష్టమప్రాక్షీతృత్యగ్గోత్యితిరుభుత్సయా || ౧౮.౨౬||

దేహన్ద్రియాదిసజ్ఘాతః పుమాన్ కిం జ్యోతిరుచ్యతామ్ |

ఉపవేశనగత్యాది న యుక్తం జ్యోతిషా వినా || ౧౮.౨౭||

కిం సజ్ఘాతగతం జ్యోతిః కిం వా సజ్ఘాతిరేకి తత్ |

అతిరిక్తత్వమాదత్తే ఆదిత్యాదేరుదాహృతేః || ౧౮.౨౮||

రవిసోమాగ్నిశబ్దాదిజ్యోతీంష్యుక్తాని జాగరే |

నిదర్శనతయా జ్యోతిస్తైః స్వప్నే౭ప్యనుమీయతామ్ || ౧౮.౨౯||

స్వప్నే దేహవ్యవహృతిర్భిన్నజ్యోతిః (స్వప్నదేహ) పురఃసరా |

వ్యవహారత్వతో జాగ్రద్వ్యవహారో యథా తథా || ౧౮.౩౦||

సుప్తా చ పునరుత్థానవ్యవహారస్య కారణమ్ |

అస్తి జ్యోతిరితి జ్ఞాత్వా తద్విశేషం స పృష్టవాన్ || ౧౮.౩౧||

స్వప్రకాశస్వరూపత్వాత్తద్విశేషో హ్యతిస్ఫుటః |

తథాప్యవిద్యయాచ్ఛన్నః సో౭స్పష్ట ఇవ వర్తతే || ౧౮.౩౨||

ఏతాదృశ్యా అవిద్యాయా విచారేణ నివృత్తయే |

ఆత్మైవ జ్యోతిరస్యేతి ప్రాహ స్వప్నావభాసకమ్ || ౧౮.౩౩||

భాస్యం స్వప్నసుషుప్త్యాది యస్మిన్ భానే ప్రకల్పితమ్ |

తద్భానం తత్స్వరూపత్వాదాత్మశబ్దేన భణ్యతే || ౧౮.౩౪||

ఆత్మావిద్యాం తదుత్థం వా పరాగ్ధీరవగాహతే |

ప్రత్యగుభధ్యావగాహో౭తః ఆత్మా౭హం భామి కేవలః || ౧౮.౩౫||

ఆత్మైవేత్యేవకారేణ స్వప్నదృశ్యేష్యనాత్మసు |

జ్యోతిష్వశక్కా వ్యావృత్తా వాసనామయవస్తుషు || ౧౮.౩౬||

అన్యేతి వాసనారూపో దృశ్యో దేహాదిరుచ్యతే |

భాస్యభాసకసమ్బంధః షష్ఠ్యోక్తో వాసనాత్మనోః || ౧౮.౩౭||

జ్యోతిష్టమాభసకత్వం స్యాచ్చిదాభాసముఖేన తత్ |
 ఉపపన్నమసక్లస్య భాన్వాదివదనుగ్రహాత్ || ౧౮.౩౮||
 భాన్వాదయః ప్రభాద్వారా చక్షురాద్యనుగృహ్లాతే |
 తథైవాత్మానుగృహ్లాతి చిదాభాసేన శేముషీమ్ || ౧౮.౩౯||
 అవిద్యాన్వయవద్బుద్ధేశ్చిదాభాసాన్వయస్సదా (వయస్తథా) |
 అస్తి తద్వ్యతిరేకేణ బుద్ధేః పరిణతిర్వృథా || ౧౮.౪౦||
 చిదాభాసవిహీనస్య చిత్తస్య పరిణామతః |
 న కిచ్ఛిద్భాసతే వస్తు సాభాసా ధీస్తతః సదా || ౧౮.౪౧||
 సాభాసపరిణామేన దుఃఖ్యస్మిత్సపి ధీర్భవేత్ |
 తథా సాభాసమజ్ఞానం న వేదీత్యనుభూయతే || ౧౮.౪౨||
 అన్యథాత్మని కౌటస్థ్యాద్బుద్ధౌ చైతన్యవర్జనాత్ |
 సర్వోఽపి వ్యవహారః స్యాతన్ధకారప్రసృత్యవత్ (ప్రవృత్తవత్) || ౧౮.౪౩||
 చిదాభాసానుగ్రహోఽత్ర జ్యోతిష్టమాభనువన్మతమ్ |
 న తు రవ్యాదివచ్చక్షుర్గాహ్యాభాన్వరరూపతా || ౧౮.౪౪||
 ఆదిత్యాదిరనాత్మార్థః సిద్ధ్యత్యజ్ఞాదిమానతః |
 మాత్రాదిసిద్ధిదస్యాస్య స్వతఃసిద్ధేర్న మేయతా || ౧౮.౪౫||
 నాప్రమేయత్వమాత్రేణ శశశ్చైక్లౌదితుల్యతా |
 అనన్యానుభవేనాస్య విశదం స్ఫురణం యతః || ౧౮.౪౬||
 స్యాత్స్వప్నవ్యవహారోఽయమాత్మనా జ్యోతిషా దృశా |
 దేహాదివ్యతిరిక్తత్వమేవం సిద్ధం చిదాత్మనః || ౧౮.౪౭||
 ఆత్మైవాస్యేతి దేహాదేః స్వరూపత్వేన చిచ్ఛుతా |
 చిత్తో దేహాదిభేదోఽపి భాన్వాదివదుదీరితః || ౧౮.౪౮||
 పూర్వోత్తరవిరుద్ధార్థం మత్వా పప్రచ్ఛ భూపతిః |
 బహవోఽర్థాః సమీక్ష్యన్తే ఆత్మాఽత్ర కతమో వద || ౧౮.౪౯||
 పిణ్ణస్తావదిహైకోఽర్థో ద్వితీయో లిఙ్గసంజ్ఞితః |
 చిద్బిమ్బితాఽవధిశ్చాన్యశ్చతుర్థో నేతి నేతి యః || ౧౮.౫౦||
 దేహాదిభేదమాశ్రిత్య యోఽయమిత్సుత్తరం జగౌ |

అధిష్ఠానారోప్యభావ ఆత్మాన్యేతి వివక్షితః ॥ ౧౮.౫౧॥

విచారదృష్ట్యాఽధిష్ఠానమేవాత్మాధ్యస్తవస్తునః । (అస్యాధ్యస్తవస్తునః)
తథాపి జాడ్యచైతన్యభేదోఽప్యస్తీహ లోకతః ॥ ౧౮.౫౨॥

ఏవం సత్యవిరోధః స్యాద్భేదార్థవాచ్యయోః ।
యోఽయమిత్కుత్తరే శబ్దద్వయమేవం వివిచ్యతామ్ ॥ ౧౮.౫౩॥

యః పృష్టః స్వపరాగ్పృత్తిప్రమామేయాతిలజ్ఘితః ।
ప్రత్యజ్ఞుభేన మానేన త్వయమిత్కుపదిశ్యతే ॥ ౧౮.౫౪॥

పరాఞ్చితి చ మస్త్రోక్తిః సాక్షాదాత్మేతి చ శ్రుతిః ।
పరాఞ్మానప్రమేయత్వమాత్మనో విన్యవారయత్ ॥ ౧౮.౫౫॥

కుమ్భకారేణ కుమ్భార్థో యథా ప్రత్యక్ష ఈక్ష్యతే ।
విజ్ఞానేన తథా ప్రత్యజ్ఞాత్మాకారేణ గృహ్యతే ॥ ౧౮.౫౬॥

అయమిత్యభిధాయోగ్యో లోకే దేహోఽపి వీక్ష్యతే ।
విజ్ఞానమయ ఇత్కుక్త్యా స్థూలదేహో నివర్త్యతే ॥ ౧౮.౫౭॥

విజ్ఞాయతేఽనేన సర్వమితి విజ్ఞానశబ్దతః ।
ధీరుక్తా తన్మయత్వం తు తత్ప్రాచుర్యం వివక్షితమ్ ॥ ౧౮.౫౮॥

ఆచఖ్యుర్మయటం కేచిత్వికారార్థే న తచ్చుతమ్ ।
అనిర్మోక్షో వికారార్థే ప్రాయోఽర్థస్తూపపద్యతే ॥ ౧౮.౫౯॥

బుద్ధివిజ్ఞానసమ్మృక్తశ్చన్ద్రసంసక్తరాహువత్ ।
ప్రమీయతే తతః ప్రత్యగ్విజ్ఞానమయ ఉచ్యతే ॥ ౧౮.౬౦॥

ద్రష్టృత్వాద్యభినమృన్తోఽకారకస్యాపి సర్వదా ।
ధీవిజ్ఞానకృతోఽతోఽపి విజ్ఞానమయ ఉచ్యతే ॥ ౧౮.౬౧॥

సర్వార్థకారణం బుద్ధిః ద్వారమాత్రం తతోఽపరమ్ ।
ఇన్ద్రియం తన్మయస్తస్మాద్విదాభాసైకవర్తనా ॥ ౧౮.౬౨॥

ప్రాణబుద్ధ్యవినాభూతా ఇతి ప్రాణమయోఽప్యతః ।
ప్రాణాత్మవాదః సమ్ప్రాప్తః ప్రాణేష్యితి నివార్యతే ॥ ౧౮.౬౩॥

దశేన్ద్రియాణి మరుతః పఞ్చ చ ప్రాణశబ్దితాః ।
ప్రాణేషు యోఽర్థోఽనుగతః స ఆత్మేత్యవధార్యతామ్ ॥ ౧౮.౬౪॥

ధీరేవాత్మేత్యపాకర్తుం హృదీతి శ్రుతిరభ్యధాత్ |
 స్వార్థబుద్ధో య ఆభాతి స ఆత్మా బుద్ధివృత్తిదృక్ || ౧౮.౬౫||
 హృదీత్యాధారనిర్దేశాద్ధీస్థవృత్తిషు చాత్మతా |
 ప్రసక్తౌ తన్నివృత్త్యర్థమన్తరిత్యుపదిశ్యతే || ౧౮.౬౬||
 పరాగర్థానుసారిణ్యో యతో ధీవృత్తయస్తతః |
 ప్రత్యక్షవాచకేనాస్తఃశబ్దేనైవ నివర్తితాః || ౧౮.౬౭||
 జాడ్యమాత్మన ఇచ్ఛన్తి కణభుజ్మతజీవినః |
 తేషాం విప్రతిషేధార్థం జ్యోతిరిత్యభిధీయతే || ౧౮.౬౮||
 జడబుద్ధ్యాద్యుపాదానం తమస్తస్యావభాసకమ్ |
 సకృద్విభాతం చిన్మాత్రం జ్యోతిరాత్మేతి భణ్యతే || ౧౮.౬౯||
 అచేతనోపి బుద్ధ్యాదిశ్చేతనావానివేక్ష్యతే |
 యస్య సన్నిధితస్తస్య చిజ్యోతిష్టమితి స్ఫుటమ్ || ౧౮.౭౦||
 ఆత్మచ్ఛాయం పయోఽశేషం యథా మారకతో మణిః |
 పరీక్షణాయ ప్రక్షిప్తః కుర్యాదాత్మా తథైవ హి || ౧౮.౭౧||
 జ్యోతిరాత్మా చితిచ్ఛాయం ప్రథమం కురుతే తమః |
 తమోయోగేన ధీస్తద్వద్ధీయోగాదిన్ద్రియం తథా || ౧౮.౭౨||
 అక్షయోగాత్తథా దేహ ఏవమేతే చిదాత్మవత్ |
 భాసన్తే తేష్యతః పుంసాం ప్రత్యగాత్మత్వవిభ్రమః || ౧౮.౭౩||
 తమేవ భాన్తమాత్మానమనుభాత్యఖిలం జగత్ |
 ఇతి శ్రుత్యన్తరే స్పష్టముక్తం జ్యోతిష్టమాత్మనః || ౧౮.౭౪||
 ఆత్మేత్యేవం ప్రబుద్ధేఽస్మిన్ జ్యోతిషి ధ్వాన్తనాశతః |
 సర్వస్యైవాత్మయాథాత్మ్యాదాత్మా పురుష ఉచ్యతే || ౧౮.౭౫||
 ఆత్మాజ్ఞానసముచ్ఛితౌ తజ్జస్య న హి వస్తునః |
 ప్రత్యగ్రూపాత్పుథగుభృతం సమాభవ్యం కేనచిత్కృత్ || ౧౮.౭౬||
 పూర్ణత్వాత్పురుషః సోఽయం జ్యోతిరాత్మేతి భణ్యతే |
 పూర్ణస్య లోకసంఘారః కథం స్యాదితి భణ్యతామ్ || ౧౮.౭౭||
 యః పూర్ణః స సమానః సన్ బుద్ధ్యా లోకాపుభావపి |

సమ్ప్రప్రతిపత్తవ్యావనుసఞ్చరతి క్రమాత్ || ౧౮.౭౮||

కిం పునః స్యాత్సమానత్వమాత్మబుద్ధ్యోస్తదుచ్యతే |

వివేకానుపలమ్భన తాదాత్మ్యం రజ్జుసర్పవత్ || ౧౮.౭౯||

సమ ఏవ ధియా లోకౌ సఞ్చరత్యేష న స్వతః |

ఆతః సంసారమిథ్యాత్వం ధ్యాయతీవేతి వర్ణ్యతే || ౧౮.౮౦||

ధ్యాయన్త్యాం ధ్యాయతీవాత్మా చలన్త్యాం చలతీవ చ |

బుద్ధిస్తే ధ్యానచలనే కల్ప్యతే బుద్ధిసాక్షిణి || ౧౮.౮౧||

ఆలోకే వ్యజ్ఞాకే యద్వదభివ్యజ్ఞుఘటాకృతిః |

ఆరోప్యతే తథా బౌద్ధః సంసారో బుద్ధిసాక్షిణి || ౧౮.౮౨||

ధ్యానాదీనామవస్తుత్వే స హి స్వప్న ఇతి శ్రుతిః |

హేతుమాహ స ఆత్మాయం స్వప్నో భవతి ధీవశాత్ || ౧౮.౮౩||

బుద్ధిజాగరణే యద్వజ్ఞాగర్మీత్యభిమన్యతే |

బుద్ధిః స్వప్నే తథా స్వప్నరూపత్వమభిమన్యతే || ౧౮.౮౪||

జాగ్రద్భోగమిమం లోకం స్వప్నో భూత్వాతివర్తతే |

వాసనారాశిసాక్షిత్యం స్వప్నం భోగం తదాపున్నయాత్ || ౧౮.౮౫||

అవిద్యాకామకర్మాఖ్యమృత్యో రూపాణ్యతీత్య సః |

జాగ్రద్దేహేన్ద్రియాదీని తిష్ఠతి జ్యోతిరాత్మనా || ౧౮.౮౬||

తస్మాత్స్వాభావికో నైవ క్రియాధ్యానాదిలక్షణః |

లోకద్వయానుసఞ్చారః కిన్వైవపాథిక ఇష్యతామ్ || ౧౮.౮౭||

జాగ్రద్దేహాదికం మృత్యోః రూపం స్వప్నేఽతివర్తతామ్ |

న జన్మాన్తర ఇత్యేవమాశక్యోక్తం స వ ఇతి || ౧౮.౮౮||

యుజ్యతే జాయమానః సన్దుఃఖైరాత్మైష ఐహికైః |

మృతో వియుజ్యతే భావిజన్మస్వప్నసమం తతః || ౧౮.౮౯||

జన్మాత్ర నాసతః సత్త్వం కిన్తు దేహేన సంయుతిః |

ప్రాదుర్భావో జనేరర్థః సత ఏవ స యుజ్యతే || ౧౮.౯౦||

మృతిః ప్రాణవియోగః స్యాత్స తు నాశః సతో మతః |

మృక్షే ప్రాణత్వాగ ఇత్సుక్తం స్వయం నష్టః కథం త్యజేత్ || ౧౮.౯౧||

ఇమం లోకం పరం చాయం జాగ్రత్స్వప్నప్రవాహవత్ |
 సదా భజతి తేనాస్య సిద్ధా దేహాదిభిన్నతా || ౧౮.౯౨ ||
 లోకాయతాః పరం లోకం నేచ్ఛన్త్యన్యే తు మన్వతే |
 శ్రీఘోకాన్ స్వప్నసంయుక్తాస్తతస్త్వన్యేతి వక్ష్యసౌ || ౧౮.౯౩ ||
 అయోగం పరలోకస్య వారయత్యేవకారతః |
 సస్థ్యత్వేన తృతీయత్వం స్వప్నలోకస్య వార్యతే || ౧౮.౯౪ ||
 భోగభావాత్తృతీయత్వముచ్యతే చేత్తథోచ్యతామ్ |
 వస్తుతో న తృతీయత్వం ధర్మాధర్మప్రసజ్గతః || ౧౮.౯౫ ||
 దేశయోరుభయోః సన్నిర్ను హి దేశాన్తరం యథా |
 లోకయోరుభయోః సన్నిస్తథా లోకాన్తరం న హి || ౧౮.౯౬ ||
 ఇమం లోకమివ స్వప్నే పరలోకం స పశ్యతి |
 అతః ప్రత్యక్షతోఽస్తిత్వం పరలోకస్య గమ్యతామ్ || ౧౮.౯౭ ||
 అతీతజన్మవృత్తాన్తం బాల్యే ప్రాయేణ పశ్యతి |
 ఐహికం యావనేఽన్తే తు తపస్వీ భావి వీక్ష్యతే || ౧౮.౯౮ ||
 ఆక్రమ్య యాదృగ్దేహాదిభావిజన్మని వీక్షతే |
 స్వప్నేఽపి తాదృగాక్రమ్య సుఖదుఃఖాని పశ్యతి || ౧౮.౯౯ ||
 బహుజన్మసు సజ్ఞారాద్దేహాదివ్యతిరిక్తతామ్ |
 నిరూప్యాథ స్వప్రభత్వం స యత్రేతి నిరూప్యతే || ౧౮.౧౦౦ ||
 స యదా వాసనామస్య జాగ్రత్లోకస్య సర్వశః |
 ఆదాయ శేతే విజ్ఞేయా తస్య స్వప్రభతా తదా || ౧౮.౧౦౧ ||
 స యత్ర ప్రస్వపిత్యత్ర స్వయజ్ఞోతిః పుమానితి |
 యోజ్యమన్యేత్యాదినా తు స్వాపశబ్దార్థ ఉచ్యతే || ౧౮.౧౦౨ ||
 న సుషుప్తిరిహ స్వాపః కిన్తు స్వప్నో వివక్షితః |
 స జాగ్రద్వాసనాజన్యప్రపజ్ఞాప్రతిభాత్మకః (భాసకః) || ౧౮.౧౦౩ ||
 జాగ్రత్లోకస్తు సర్వావాసశేషమవతీత్యతః |
 అవిత్పత్వం చ సప్రాన్నబ్రాహ్మణే ప్రాక్ ప్రపజ్ఞీతమ్ || ౧౮.౧౦౪ ||
 యద్వాఽధ్యాత్మాదిభేదోఽయం సర్వోఽత్రాస్తీతి సర్వవాన్ |
 తస్య సర్వావతోఽశేషవాసనా స్వప్నసృష్టికృత్ || ౧౮.౧౦౫ ||

ఆదాయ వాసనాం స్థూలే దేహే హిత్యాభిమన్తుతామ్ ।
 సూక్ష్మేఽభిమానం నిర్మాయ పశ్యన్నేషోఽవతిష్ఠతే ॥ ౧౮.౧౦౬॥
 హననం చ వినిర్మాణం జీవే కర్మవశాదితి ।
 వివక్షుః స్మయమిత్యాహ దైవం కర్మానుసార్యతః ॥ ౧౮.౧౦౭॥
 స్వేన భాసేతి శబ్దాభ్యాం స్వకీయా వాసనోఽచ్యతే ।
 స్వరూపభూతా చిత్స్వేన జ్యోతిషేతి వివక్షితా ॥ ౧౮.౧౦౮॥
 ఇథ్థమాభవే తృతీయా స్యాద్వాసనాజ్యోతిషోస్తతః ।
 భాస్యభాసకరూపేణ స్థితిః స్వప్న ఇతిర్వతే ॥ ౧౮.౧౦౯॥
 అత్రాస్యజ్యోతిషోఽభావాత్స్వయజ్ఞోఽస్థిః పుమాన్ భవేత్ ।
 న జ్యోతిష్టవం వాసనాయా భాస్యత్వేన పరిక్షయాత్ ॥ ౧౮.౧౧౦॥
 ఆత్మబుద్ధిమనశ్చక్షురాలోకవిషయైర్వ్యుతే ।
 న జాగరే స్వయం జ్యోతిర్వివేక్షుం శక్యతే నృభిః ॥ ౧౮.౧౧౧॥
 న సుషుప్తేఽపి తచ్ఛక్యం భాస్యాభివ్యక్త్యభావతః ।
 స్వప్నే తు భాస్యమన్వేకం తతో జ్యోతిర్వివిచ్యతే ॥ ౧౮.౧౧౨॥
 స్వప్నే జాగరవద్ధృష్టా మాతృమానాదయస్తతః ।
 దుర్వివేచత్వమాశక్యం న తత్రేతి నిషిధ్యతే ॥ ౧౮.౧౧౩॥
 రథాశ్వాదీని వస్తూని జాగ్రత్కర్మక్షయే సతి ।
 లీయన్తే వాసనాస్తేషాం తిష్ఠతి స్వప్రసిద్ధయే ॥ ౧౮.౧౧౪॥
 లోకసిద్ధముపాదానం నిమిత్తం వా న విద్యతే ।
 స్వప్నే తేన రథాదీనాం మిథ్యాత్వం యుజ్యతేతరామ్ ॥ ౧౮.౧౧౫॥
 అసక్లస్యాపి సమ్భవ్యమవిద్యాకామకర్మభిః ।
 ప్రప్లృత్యమిత్యభిప్రేత్య స హి కర్తేత్యవోచత ॥ ౧౮.౧౧౬॥
 బ్రాహ్మణోక్తార్థదాఢ్యార్థం శ్రుతిర్మన్త్రానుదాహరత్ ।
 స్వయజ్ఞోఽతిష్ట్యదేహోదిభిన్నత్వే తేష్యతిస్ఫుటే ॥ ౧౮.౧౧౭॥
 ఆరామమేవ మాయోత్థం స్వప్ననిర్మాణలక్షణమ్ ।
 పశ్యన్తి జన్తవస్తస్య న తం పశ్యతి కశ్చన ॥ ౧౮.౧౧౮॥

చికిత్సకప్రసిద్ధ్యాపి సుప్రో దేహాద్విభిద్యతే |
 ద్రుతం న బోధయేత్సుప్తమితి ప్రాహుశ్చికిత్సకాః || ౧౮.౧౧౯||
 దేహాన్యత్వస్వప్రభత్వే అసోఢ్వా స్వప్నమప్యముమ్ |
 అపహ్నువానాశ్చార్వాకాస్తస్యాహుర్జాగరాత్మతామ్ || ౧౮.౧౨౦||
 తదసత్స్వప్నపార్థక్యం ప్రసిద్ధం లోకశాస్త్రయోః |
 అత్రాయం పురుషస్తేన స్వప్రభః చేతనః పృథక్ || ౧౮.౧౨౧||
 మోదత్రాసౌ కర్మకార్యో దృష్టౌ స్వప్నేఽపి చాత్మనః |
 ఇత్యాశక్యం స వా ఏష ఇతి కర్మ వివిచ్యతే || ౧౮.౧౨౨||
 కాలుష్యం జాగరే జీవే స్వప్నే స్వల్పప్రసన్నతా |
 సమ్యక్ ప్రసీదత్యత్రేతి సమ్ప్రసాదః సుషుప్తకమ్ || ౧౮.౧౨౩||
 స్వప్నే రత్వా చరిత్యాథ విశ్రాంతః సమ్ప్రసాదకే |
 పునరాయాత్యసౌ నాడీం స్వప్నార్థమితి యోజనా || ౧౮.౧౨౪||
 దృష్టైవేత్యేవశబ్దేన న కృత్యేతి వివక్షితమ్ |
 న కర్మ కురుతే స్వప్నే కారకాణామసమ్భవాత్ || ౧౮.౧౨౫||
 జాగరాత్స్వప్నమాప్నోతి స్వప్నా త్సుప్తిమితి క్రమాత్ |
 వైపరీత్యం ప్రతిన్యాయం ప్రతిమార్గ ఇతీర్యతే || ౧౮.౧౨౬||
 ప్రతియోని యథాస్థానం స్వప్ననాడ్యాది భణ్యతే |
 ప్రతిమార్గమవాప్యోథ స్వప్నాయ స్థానమావ్రజేత్ || ౧౮.౧౨౭||
 అనన్వాగమనే హేతురసజ్గత్వం హి శబ్దతః |
 సూచ్యతే బాధకస్తర్కః ప్రసిద్ధిర్వాత్ర తౌకికీ || ౧౮.౧౨౮||
 యద్వానన్వాగతత్వేన వివేకః కర్మణః కృతః |
 అసజ్గత్వేన కామస్య కామో న హ్యోత్మనో గుణః || ౧౮.౧౨౯||
 స ఈయతే యత్ర కామం యథాకామం ప్రవర్తతే |
 ఇతి శ్రుతిద్వయం స్వప్నే విస్పష్టం కామమబ్రవీత్ || ౧౮.౧౩౦||
 స్వప్రకామస్య వస్తుత్వం శ్రుతిభ్యాం చేద్వివక్షితమ్ |
 ప్రబోధేఽప్యనువర్తేత తచ్చ నాస్తి తతో మృషా || ౧౮.౧౩౧||
 జాగ్రత్ప్రయక్షమాశ్రిత్య జాగరే మృత్యుసత్యతామ్ |

ఆశంక్య పునరప్రాక్షీద్ధృష్టైవేతి తదుత్తరమ్ ॥ ౧౮.౧౩౨॥

మూఢప్రత్యక్షతః కర్తా విద్యతప్రోత్యక్షతోఽక్రియః ।

వివేకినామనుభవాదాత్మజ్యోతిర్వివేచితమ్ ॥ ౧౮.౧౩౩॥

అసకృత్స్వప్నబుద్ధాన్తసఞ్చారేఽపి న సజ్గవాన్ ।

ఇత్యర్థేఽస్మిన్మహామతోస్య దృష్టాన్తత్వేన వర్ణ్యతే ॥ ౧౮.౧౩౪॥

ఇథం స్వప్నప్రసక్తేన దేహాదివ్యతిరిక్తతా ।

స్వప్రభత్వమసజ్గత్వం చేత్యేతేఽర్థాః ప్రవఞ్చితాః ॥ ౧౮.౧౩౫॥

స ఏష పరలోకస్య దృష్టాన్తః స్వప్న ఈరితః ।

సుషుప్తిర్మేక్షదృష్టాన్తస్తదర్థో గ్రన్థ ఉత్తరః ॥ ౧౮.౧౩౬॥

తద్వా అన్యైతదిత్యత్ర ప్రాప్తకామస్వభావతామ్ ।

వక్తుం సుప్తావదుఃఖత్వం వక్తి శ్శేనైనిదర్శనాత్ ॥ ౧౮.౧౩౭॥

ఆత్మస్వభావో నిఃశేషం పుష్ణోకృత్యేహ లక్ష్యతే ।

సుప్తా ముక్తావివాద్వైతస్వప్రభానన్దలక్షణః ॥ ౧౮.౧౩౮॥

అవిద్యా తు స్థితాఽప్యత్ర ద్వైతదుఃఖాద్యనుదభవాత్ ।

స్వభావం న తిరోధత్యే స్వప్రభానన్దమద్యయమ్ ॥ ౧౮.౧౩౯॥

ద్వైతదుఃఖాదిరూపం యత్వాత్మనః స్వప్నజాగ్రతోః ।

తదవిద్యోత్థమిత్యేతత్తా వా అన్యేతి వర్ణ్యతే ॥ ౧౮.౧౪౦॥

విద్యాయాః పరమోత్కర్షే జాగ్రత్సౌఖ్యోత్మవాసనా ।

సర్వోఽస్మితి మతిం స్వప్నే కరోత్యద్వైతభాసినీమ్ ॥ ౧౮.౧౪౧॥

సర్వాత్మభావః పరమో లోకో బాధవివర్జనాత్ ।

బాధ్యనే దేవరాజాద్యా ఇవశబ్దస్తతః శ్రుతః ॥ ౧౮.౧౪౨॥

నన్వద్వైతమపి ద్వైతం సుప్త్యసుప్రోహిత్యాని ।

క్రమాదాభ్యత్యత్ర కిం రూపం తస్యేత్యాశక్యో వర్ణ్యతే ॥ ౧౮.౧౪౩॥

యత్సర్వాత్మ్యం పురా ప్రోక్తం తదేవాద్వైతమాత్మనః ।

రూపమాగమతః స్వానుభూతేశ్చ పురుషార్థతః ॥ ౧౮.౧౪౪॥

శాస్త్రప్రసిద్ధిం తచ్ఛబ్దో వక్త స్వానుభవం పునః ।

ఏతచ్ఛబ్దః పుమర్థత్వమతిచ్ఛన్దాదినోచ్యతే ॥ ౧౮.౧౪౫॥

శివమద్వైతమిత్యాది శాస్త్రముద్ఘోష్యతే బహు ।
 సమాధిసుప్త్యోరద్వైతం స్వయమేవానుభూయతే ॥ ౧౮.౧౪౬ ॥
 ఛన్దః కామః కర్మ పాపం భయం స్యాత్కర్మణః ఫలమ్ ।
 అనర్థరూపం త్రితయమద్వైతే వీక్ష్యతే న హి ॥ ౧౮.౧౪౭ ॥
 త్రితయేన తు యద్యుక్తం ద్వైతం తస్య పుమర్థతా ।
 నేతి ద్వైతం శ్రుతావస్యాం వైశబ్దేన నివర్త్యతే ॥ ౧౮.౧౪౮ ॥
 యోషిదాబిక్లితః క్షేత్రం గృహం వాప్యవిచారయన్ ।
 యథా సుఖీ తథా సుప్తః కామభీత్యాదివర్జనాత్ ॥ ౧౮.౧౪౯ ॥
 తద్వా అన్యేతి వాక్యేన కామాభావః ప్రపఞ్చ్యతే ।
 ఆత్మరూపం యదద్వైతమాప్తకామం తదీక్షతామ్ ॥ ౧౮.౧౫౦ ॥
 సుషుప్తశ్చ సమాధిత్సుర్బాహ్యం కామయతే న హి ।
 అపి త్వాత్మానమేవాత్మా ప్రాప్త ఏవాఖిలైః సదా ॥ ౧౮.౧౫౧ ॥
 కామ్యభోజనతస్తృప్తస్తదా భోజ్యం న వాఞ్చతి ।
 ఏవం కామ్యాత్మని ప్రాప్తే కిమన్యత్కామ్యతే పునః ॥ ౧౮.౧౫౨ ॥
 ఆత్మరూపమకామం యత్తచ్చోకరహితం సదా ।
 శోకాన్తరం పృథక్ శోకాదితి నిఃశోకతోచ్యతే ॥ ౧౮.౧౫౩ ॥
 నను దేహాభిమానశ్చ ధర్మాధర్మౌ చ శోకదాః ।
 యథా జాగరణే తద్వత్సుషుప్తౌ చ ప్రసజ్యతే ॥ ౧౮.౧౫౪ ॥
 మైవం పితాహమిత్యాదిదేహాత్మభ్రాన్తిలోపనాత్ ।
 పితృత్వయుక్తదేహాభిమానః సుప్తస్య నేక్ష్యతే ॥ ౧౮.౧౫౫ ॥
 తత్తద్దేహాభిమానస్తు క్షీణతత్కర్మసజ్జయాత్ ।
 పుణ్యేన పాపమనాననన్వాగతం రూపం పరాత్మనః ॥ ౧౮.౧౫౬ ॥
 హృదయాఖ్యం మనస్తస్య పుణ్యపాపే తతోఽఖిలాః ।
 శోకా మనోగతాః సుప్తౌ శోకానాత్మాఽతివర్తతే ॥ ౧౮.౧౫౭ ॥
 నేను శోకాదివత్సుప్తౌ చైతన్యమపి లుప్యతే ।
 సుప్తౌ న పశ్యతీత్యేవమాచుః సర్వేఽపి లౌకికాః ॥ ౧౮.౧౫౮ ॥
 ఆత్మన్యదృష్టవశతో జ్ఞానమిచ్ఛాదివద్భవేత్ ।

ఇత్యాహుతార్కికాః సుప్తౌ న జ్ఞానం కర్మణః క్షయాత్ ॥ ౧౮.౧౫౯ ॥

యద్వై తన్నేత్యాది వాక్యైరస్యోత్తరముదీర్యతే ।

న చిల్లోపః కిన్తు బుద్ధిర్లోప ఇత్యేతదుత్తరమ్ ॥ ౧౮.౧౬౦ ॥

తచ్ఛుద్ధః సుప్తిమాచష్టే వైశబ్ధోఽవధృతో భవేత్ ।

తత్ర సుప్తౌ పుమాన్వైవ పశ్యతీతి జనా జగుః ॥ ౧౮.౧౬౧ ॥

అదర్కనం సర్వథేతి యదాహురవివేకినః ।

తద్వివేచ్య తథా చాత్మా పశ్యన్నేవ న పశ్యతి ॥ ౧౮.౧౬౨ ॥

సాక్షిచైతన్యనిత్యత్వాత్పశ్యన్నేవ వ్యవస్థితః ।

జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయలోపాద్యస్యవహారం న పశ్యతి ॥ ౧౮.౧౬౩ ॥

తస్మాత్సుప్తౌ చిదద్వైతం యద్రూపం పరమాత్మనః ।

ఏతద్ధృఢయతుం ప్రోక్తాః పర్యాయాః బహవః శ్రుతో ॥ ౧౮.౧౬౪ ॥

నను సర్వైర్జనైర్వైతం జాగరే స్పష్టమీక్ష్యతే ।

స ద్వైత ఏవ కిం న స్యాదాత్మేత్యాశక్య వర్ణ్యతే ॥ ౧౮.౧౬౫ ॥

యత్రైవ జాగరే స్వస్మాదన్యత్కీఞ్చిదీవ భ్రమః ।

తత్రైవాన్యః స్వయం ద్రష్టౌ దృశ్యమన్యదివేక్షతే ॥ ౧౮.౧౬౬ ॥

యద్వై తదిత్యుపక్రమ్య వ్యాఖ్యాతం తద్ధి విస్తరాత్ ।

సలీలాదిగిరా తస్య క్రియతే చోపసంహృతిః ॥ ౧౮.౧౬౭ ॥

ఆత్మా సలీలవచ్ఛుద్ధః కార్యకారణహీనతః ।

స్వతోఽవబోధమాత్రత్వాత్కుతో విద్యాదిసంజ్ఞితిః ॥ ౧౮.౧౬౮ ॥

అన్తరేణాపి సమ్బంధం కార్యకారణవస్తునః ।

స్వతోఽనేకాత్మకం తత్స్వాదిత్యాశక్యైకతోచ్యతే ॥ ౧౮.౧౬౯ ॥

అకారకస్వభావత్వమద్రష్టేత్యభిధీయతే ।

యన్న హి ద్వైతమిత్యక్తైర్వ్యత్ర త్వస్యేతి చేరణాత్ ॥ ౧౮.౧౭౦ ॥

స్వతః పూర్ణాత్మకం జ్యోతిర్యద్వా ద్రష్టేతి చోచ్యతే ।

అవిద్యాకార్యరాహిత్యాదద్వైతోఽయం భవేత్స్వతః ॥ ౧౮.౧౭౧ ॥

ప్రత్యగృష్ట్యవ్యవహితే ప్రాత్యక్ష్యాదాత్మవస్తునః ।

ఏష ఇత్యాత్మనిర్దేశో యత్సాక్షాదితి చ శ్రుతేః ॥ ౧౮.౧౭౨ ॥

అవ్యావృత్తాననుగతం నిఃసామాన్యవిశేషవత్ ।
 బ్రహ్మతి ముఖ్యవృత్త్యేహ వస్తు శ్రుత్యాభిధీయతే ॥ ౧౮.౧౭౩॥
 యతో లోకయతేర్ధాతోర్ధర్కనార్ధత్వహేతుతః ।
 ప్రకృతత్వాత్తథా దృష్టేర్లోకనం లోక ఉచ్యతే ॥ ౧౮.౧౭౪॥
 విజ్ఞానపురుషస్యాస్య యోక్తా బ్రహ్మాత్మతా పురా ।
 సైష్టికీ గతిరేషాఽత్ర గత్యన్తరసమాప్తితః ॥ ౧౮.౧౭౫॥
 సంపచ్చ పరమైషైవ మోహోత్థాశ్చాన్యసమ్పదః ।
 ఉత్కర్షాతిశయః సమ్పద్విభూతిశ్చేతి భణ్యతే ॥ ౧౮.౧౭౬॥
 ఏషోఽస్య పరమో లోకో లోకాస్తస్యే క్షయిష్టవః ।
 క్షయిష్టసాధనాయతాః న త్వేషోఽసాధనాశ్రయాత్ ॥ ౧౮.౧౭౭॥
 ఆనన్దః పరమోఽస్యైవ సుఖోత్కర్షసమాప్తితః ।
 సర్వాసన్దాతిశాయిత్యాత్తథా చైతత్ప్రవక్ష్యతే ॥ ౧౮.౧౭౮॥
 ఆనన్దః పరమోఽస్యైవ ఇత్యుక్తార్థప్రసిద్ధయే ।
 ఏతస్యైవేతి వచసా సమర్థో హేతురుచ్యతే ॥ ౧౮.౧౭౯॥
 కృత్స్నోఽపి బైష ఆనన్దస్తదవిద్వైకహేతుతః ।
 బుద్ధ్యాద్యుపాధ్యవచ్ఛేదాన్మాత్రేతి వ్యపదిశ్యతే ॥ ౧౮.౧౮౦॥
 మానుషాదికహైరణ్యగర్భాన్తానన్దమాత్రయా ।
 పరానన్దం బోధయితుం శ్రోత్రియే తదుదాహృతిః ॥ ౧౮.౧౮౧॥
 శ్రోత్రియో వేదశాస్త్రజ్ఞో నిషాప్తో బ్రహ్మవిత్త్వతః ।
 భోగ్యదోషాన్వివిశ్యాస్తే నాతః కామేన హన్యతే ॥ ౧౮.౧౮౨॥
 సుఖం తృప్తిరకామత్వమిత్యేకార్థా ఇమా గిరః ।
 సర్వకామవిహీనేఽతః సుఖం సర్వం వ్యవస్థితమ్ ॥ ౧౮.౧౮౩॥
 శ్రోత్రియే కామరాహిత్యాత్సర్వానన్దాః సహ స్థితాః ।
 సోఽశ్చుతే సకలాన్ కామాన్ సహేతి ప్రాహ తిత్తిరిః ॥ ౧౮.౧౮౪॥
 సూత్రాత్పరమనన్దత్వాద్గణితం వినివర్తతే ।
 యతో వాచో నివర్తంత ఇతి శ్రుత్యన్తరం జగౌ ॥ ౧౮.౧౮౫॥
 శ్రోత్రియేణానుభూతో యో బ్రహ్మానన్దోఽస్య విప్రుషః ।

సార్వభౌమాదినూత్రానాః ప్రాణీనోఽనుభవన్త్యమీ || ౧౮.౧౮౬ ||

వక్తవ్యార్థే సమాప్తేఽపి రాజా పృచ్ఛతి పూర్వవత్ |

భీతో మునిర్భయే హేతుర్మేధావీత్యాదినోక్తవాన్ || ౧౮.౧౮౭ ||

సర్వేభ్యో నిర్ణయేభ్యో మామరౌత్సినన్ తు ముఞ్చతి |

అయమేవ భయే హేతుర్నోత్తరానవబోధనమ్ || ౧౮.౧౮౮ ||

స్వప్నః సుప్తిశ్చ దృష్టాన్తౌ పరలోకవిమోక్షయోః |

తావేవ మునినా ప్రోక్తౌ శిష్టం దార్ఢాన్తికద్యయమ్ || ౧౮.౧౮౯ ||

స్వప్నాజ్ఞాగరణం యద్వద్దేహాల్లోకాన్తరం తథా |

ఇత్యభిప్రేత్య మునినా స్వప్నాద్బోధోఽభిధీయతే || ౧౮.౧౯౦ ||

శకటం బహుభిర్ద్రవ్యైరోజితం గురుభారతః |

కుర్వన్ శబ్దాన్ బహున్యాతి చేతనేన ప్రయోజితమ్ || ౧౮.౧౯౧ ||

శరీరస్థో హి లిఙ్గాత్మా హ్యన్వారూఢశ్చిదాత్మనా |

శబ్దాన్ కుర్వన్తి హిక్కాదీన్ ప్రైత్యూర్వశ్వాసపూర్వకమ్ || ౧౮.౧౯౨ ||

ఉపాధ్యారోహమన్వాత్మా రూఢవత్ప్రతిభాసతే |

భానోరివోదపాత్రాదావారోహో నాత్మనః స్వతః || ౧౮.౧౯౩ ||

మర్మసూక్ష్మష్యమాణేషు వాయునోదానరూపిణా |

ముమూర్షోరత్ర యద్దుఃఖం స్మర్యతాం తన్ముముక్షుభిః || ౧౮.౧౯౪ ||

రోగేణ జరయా వాయుం దేహః కార్కశం యదాప్పుయాత్ |

తదామ్రాదిఫలం వృన్తాదివాక్లేభ్యః ప్రయుజ్యతే || ౧౮.౧౯౫ ||

నిర్గత్య హృదయస్థానాన్నాడీమార్గేణ జాగరమ్ |

ప్రాప్తోఽత్ర వైపరీత్యేన నాడీమార్గాధృది వ్రజేత్ || ౧౮.౧౯౬ ||

జాగ్రత్స్వప్నాదిసిద్ధ్యర్థం గమనాగమనే పురా |

ఇదాసీం త్వన్యదేహేఽసౌ ప్రాణం ధారయితుం వ్రజేత్ || ౧౮.౧౯౭ ||

ననూపాదిత్యతే దేహే భోగాయ ప్రాణధారణమ్ |

భోగ్యసమ్పాదనే నాస్తి శక్తిరస్యేతి చేచ్ఛుణు || ౧౮.౧౯౮ ||

తక్కర్మోపార్జితైరన్వైః భోగ్యం సమ్పాద్యతే పురా |

ఇత్యేతద్విశదీకర్తుం రాజదృష్టాన్త ఉచ్యతే || ౧౮.౧౯౯ ||

రాజ్ఞా జీవితదానేన హ్యుగ్రాదయ ఉపార్జితాః ।
 ముమూర్షుణా భావిదేహబన్ధవః కర్మణార్జితాః ॥ ౧౮.౨౦౦॥
 ఏవం పుత్రాదిభావాయ ప్రతీక్షన్తేఽఖిలాః సదా ।
 ఋతావస్మిన్సమాయాతి బ్రహ్మపుత్రాదిరూపతః ॥ ౧౮.౨౦౧॥
 నన్విద్రీయాణి ప్రేతస్య లీయన్తే వపుషా సహ ।
 ఇత్యాహస్తార్కికా బ్రహ్మ నిరుపాధి కథం వ్రజేత్ ॥ ౧౮.౨౦౨॥
 ప్రాణోపాధిక ఏవాత్మా గచ్ఛతీతి వివక్షయా ।
 ప్రాణానామాత్మసామీప్యగతిం వక్తి మృతౌ శ్రుతిః ॥ ౧౮.౨౦౩॥
 రాజానం ప్రయియాసన్తమాభిముఖ్యేన సేవితుమ్ ।
 ఆయాన్త్యుగ్రాదయన్తద్వత్ప్రాణానామాత్మసజ్గతిః ॥ ౧౮.౨౦౪॥
 తృతీయబ్రాహ్మణే ప్రోక్తా దేహే స్వప్నాదిసంస్కృతిః ।
 దేహాన్తరేషు సంసారో ముక్తిశ్చాథ ప్రవక్ష్యతే ॥ ౧౮.౨౦౫॥
 స ముమూర్షుర్యదా దేహే దౌర్బల్యం ప్రాప్య మూఢతామ్ ।
 ప్రాప్నోతీవ తదా చక్షురాద్యా ఆయాన్తి దేహీనమ్ ॥ ౧౮.౨౦౬॥
 రాజదృష్టాన్తతః ప్రోక్తాం ప్రాణానామాత్మసజ్గతిమ్ ।
 అనూద్య తత్ప్రకారోఽత్ర విన్తరేణాభిధీయతే ॥ ౧౮.౨౦౭॥
 తేజో మాత్రాశ్చక్షురాద్యాః ప్రసృతా మతస్యజాలవత్ ।
 జాగరేఽథ ముమూర్షుస్తా సమాదాయ హృది వ్రజేత్ ॥ ౧౮.౨౦౮॥
 అనుగృహ్లాతి యః పూర్వం చాక్షుషః పురుషో రవిః ।
 భోగార్థమధునా సోయం భోగాభావాదుపేక్షతే ॥ ౧౮.౨౦౯॥
 ఇన్ద్రియస్యోపసంహారాదాదిత్యస్యాప్యపేక్షయా ।
 ఆత్మా ద్రష్టుమసామర్థ్యాదరూపజ్ఞో భవేత్తదా ॥ ౧౮.౨౧౦॥
 ఆస్మిన్నర్థే సర్వతోకప్రసిద్ధిరభిధీయతే ।
 ఏకీభావాదయం వైవం పశ్యతీతి జగుర్జనాః ॥ ౧౮.౨౧౧॥
 చక్షుర్బుద్ధావైక్యమేతి రవౌ రవ్యంశ ఏకతామ్ ।
 ఇన్ద్రియాన్తరతద్దేవేష్వయం న్యాయోఽత్ర యోజ్యతామ్ ॥ ౧౮.౨౧౨॥
 కృతస్నుప్రాణోపసంహారసంయుక్తస్య ముమూర్షతః ।
 నాడ్యగ్రం హృదయస్యాథ ప్రకర్షేణ ప్రకాశతే ॥ ౧౮.౨౧౩॥

భావిదేహాత్మతా యస్య ప్రత్యక్తైతన్యభిముఖతా ।
 వాసనైవాత్మనః సైషా ప్రద్యోతవచసోచ్యతే ॥ ౧౮.౨౧౪॥
 స ఏష కర్మణో బుద్ధేః ప్రకాశో జాయతే మృతౌ ।
 స్వకర్మనిర్మితం లోకం తేనాత్మాయం ప్రపశ్యతి ॥ ౧౮.౨౧౫॥
 స్వప్నవత్ప్రాప్తతద్భావః పశ్చాత్తేహోద్వినిఃసరేత్ ।
 గమ్యలోకానుసారేణ ద్వారం స్యాచ్చక్షురాదికమ్ ॥ ౧౮.౨౧౬॥
 దేహాజ్జగమిషుః ప్రాణసహితో నిర్గతః పునః ।
 సవిజ్ఞానః భవేత్పూర్వం హృది ప్రద్యోతనం యథా ॥ ౧౮.౨౧౭॥
 పురా నాడీవిశేషేణ నిర్గస్తుం జ్ఞానమీరితమ్ ।
 గస్తుం లోకవిశేషేఽథ పునర్విజ్ఞానమీర్యతే ॥ ౧౮.౨౧౮॥
 హేతుర్జాగ్రద్వాసనాస్య స్వప్నారమ్భే యథా తథా ।
 జన్మాంతరారమ్భహేతుః కిం స్యాదితి తదుచ్యతే ॥ ౧౮.౨౧౯॥
 విద్యా సమ్పాదితా తేన పురా కర్మ చ యత్కృతమ్ ।
 యా వాసనా చ తత్సర్వం జన్మ భోగ్యాదికారణమ్ ॥ ౧౮.౨౨౦॥
 దేహం విద్యా పరిచ్ఛిన్న్యాదీదృశో దేహ ఇత్యథ ।
 వికర్ష్య కర్మ వోద్ధ్రీ తు పూర్వప్రజ్ఞేహ పూర్వయోః ॥ ౧౮.౨౨౧॥
 సమర్థా సైవ తే యస్మాదుద్వోడుం జ్ఞానకర్మణీ ।
 సరస్యాతః ప్రధానత్వాత్తాభ్యాం సా గృహ్యతే పృథక్ ॥ ౧౮.౨౨౨॥
 సర్వగస్య మనోమాత్రగతిం బ్రూతేఽత్ర తార్కికః ।
 శ్రుతిస్తు స్వమతం బ్రూతే జలూకాఖ్యనిదర్శనాత్ ॥ ౧౮.౨౨౩॥
 జలూకా హి తృణాగ్రస్థా స్వముఖేన తృణాన్తరమ్ ।
 అవలమ్బ్య వపుః శిష్టం సర్వం తత్రోపసంహరేత్ ॥ ౧౮.౨౨౪॥
 లిఙ్గదేహోపాధిరాత్మా ధియా దేహాన్తరం స్మరన్ ।
 లిఙ్గోపాధికమాత్మానం ప్రాపయేదన్యదేహకమ్ ॥ ౧౮.౨౨౫॥
 నను దేహాన్తరారమ్భే ఉపాదానం కిమాత్మనః ।
 ఏతద్దేహారమ్భకం యత్తదేవోతాన్యదీర్యతామ్ ॥ ౧౮.౨౨౬॥

స్వర్ణకారః సువర్ణాంశమాదాయాన్యం నవం నవమ్ ।
 తేనైవ కురుతే భూయ ఉపమృద్యాతియత్నతః ॥ ౧౮.౨౨౭॥
 పఞ్చీకృతాస్తు భూతాంశాః స్థూలదేహస్య హేతవః ।
 అల్పత్వేనాతిసూక్ష్మాస్తైర్లజ్జం తిష్ఠతి వేష్టితమ్ ॥ ౧౮.౨౨౮॥
 నిర్మితస్తైరయం దేహః పోషితః పితృవీర్యతః ।
 మృతౌ కఙ్కుకవత్త్యాజ్యో బాహ్యంశో వీర్యనిర్మితః ॥ ౧౮.౨౨౯॥
 అధిష్ఠానారోప్యభాగౌ తేషు దేహేషు యౌ స్థితౌ ।
 తాదృశౌ విశదీకర్తుం స వా ఇత్యాదికా శ్రుతిః ॥ ౧౮.౨౩౦॥
 యః సంసారీ పురా ప్రోక్తః స ఏవాయం స్వతః స్ఫురన్ ।
 సాక్షిచైతన్యరూపత్వాదధిష్ఠానమనాత్మనః ॥ ౧౮.౨౩౧॥
 విజ్ఞానం కర్తృతోపాధిర్మనః ప్రాణాదయోఽఖిలాః ।
 బహిర్బహిః సమారోప్యః సర్వమారోపితం చితి ॥ ౧౮.౨౩౨॥
 తద్యదిత్యాదినా సర్వశబ్దస్యార్థ ఉదాహృతః ।
 ప్రత్యక్షవస్తున్యధ్యాసే సతీదమ్మయతా భవేత్ ॥ ౧౮.౨౩౩॥
 పరోక్షవస్తున్యధ్యాసాదదోమయ ఇతీర్యతే ।
 ఆరోపోక్తిసమాప్త్యర్థమితిశబ్దః ప్రయజ్యతే ॥ ౧౮.౨౩౪॥
 ఇదమ్మయత్వం విస్పష్టమైహికత్వాదుపేక్ష్య తత్ ।
 అదోమయత్వం వ్యావష్టే యథాకారీతి వాక్యతః ॥ ౧౮.౨౩౫॥
 కరణం నిత్యకర్మ స్యాత్కామ్యం తు చరణం భవేత్ ।
 కరణం కర్మశక్తిర్వా చరణం ప్రత్యయాత్మకమ్ ॥ ౧౮.౨౩౬॥
 వాసనా కర్మ విద్యా చ త్రయం జన్మప్రయోజకమ్ ।
 ఉక్తం తత్ర ప్రధానత్వం కర్మణః శ్రూయతే పునః ॥ ౧౮.౨౩౭॥
 పూర్వకాణ్డపరా ఇత్థం కర్మప్రాధాన్యమూచిరే ।
 అథ వేదాస్తశాస్త్రజ్ఞాః ప్రాహుః కామప్రధానతామ్ ॥ ౧౮.౨౩౮॥
 ఇత్యేతద్విశదీకర్తుం స యథేత్సుత్తరా శ్రుతిః ।
 కామః క్రతుః కర్మ జన్మేత్యేషామేవ క్రమో భవేత్ ॥ ౧౮.౨౩౯॥
 రుచేరతిశయః కామ్యే విషయే ఋతురీర్యతే ।

పాక్షికం కర్మ కామ్యే స్యాత్కరోత్యేవ కృతౌ సతి ॥ ౧౮.౨౪౦॥
 కామప్రాధాన్యదార్థ్యార్థం మస్త్రస్యోదాహృతిః శ్రుతౌ ।
 లిఙ్గేతే గమ్యతే సర్వం మనసాఽతోఽస్య లిఙ్గతా ॥ ౧౮.౨౪౧॥
 యః పురా స్వప్నదృష్టాన్తాత్పరో లోకో వివక్షితః ।
 ఇతి నివృత్యపసంహారం తదుక్తేః కృతవాన్మునిః ॥ ౧౮.౨౪౨॥
 ముక్తిః సుషుప్తి దృష్టాన్తాత్మునినా యా వివక్షితా ।
 మునిరారభతే వక్తం తామథేత్యాదివాక్యతః ॥ ౧౮.౨౪౩॥
 పూర్వోక్తకామివైషమ్యమథశబ్దేన సూచ్యతే ।
 కామీ సంసరతీత్యుక్తం కామాభావే విముచ్యతే ॥ ౧౮.౨౪౪॥
 పరమానందరూపత్వమాత్మనశ్చేద్యిబుధ్యతే ।
 కుతః కామయతే భోగ్యం తతో బోధాదకామతా ॥ ౧౮.౨౪౫॥
 బోధలభ్యమకామత్వం యథాకామేత్యసూత్రయత్ ।
 యోఽకామ ఇత్యాదివైతత్సూత్రం వివ్రీయతే స్ఫుటమ్ ॥ ౧౮.౨౪౬॥
 యోఽకామస్తస్య న ప్రాణా ఉత్కామస్తీతి యోజనా ।
 సంస్పృతిః కామినో యద్వదకామో ముచ్యతే తథా ॥ ౧౮.౨౪౭॥
 దృష్టానుశ్రావికా బాహ్యకామా యస్య న సన్త్యసౌ ।
 ఆకామస్తాదృశత్వం తు నిష్కామత్వేన సిద్ధ్యతి ॥ ౧౮.౨౪౮॥
 విభ్రమాపాదితాః కామాః ప్రత్యక్షత్వవివేకినః ।
 యస్మాద్వినిర్గతాః సోఽయం నిష్కామ ఇతి భణ్యతే ॥ ౧౮.౨౪౯॥
 ఆప్తకామత్వతః సిద్ధ్యేదుష్పద్ధేః కామవినిర్గమః ।
 అప్రాప్తౌ కామ్యమానస్య కామః క్వాపి న నిఃసరేత్ ॥ ౧౮.౨౫౦॥
 ఏవం సత్యాప్తకామత్వం నిఃకామత్వస్య సాధనమ్ ।
 కామాప్తౌ త్వాప్తకామత్వమేవ హేతుర్న చేతరత్ ॥ ౧౮.౨౫౧॥
 నిరుపాధిః పరానందః ఆత్మేతి శ్రుతిసమ్మతః ।
 ఆనందాః సర్వభూతానాం తస్మిన్నన్తర్భవన్తి హి ॥ ౧౮.౨౫౨॥
 పుత్రాదిజన్యా ఆనందా అపి తస్మిన్నవస్థితాః ।
 తథావిధాత్మకామోయ ఆప్తకామో భవేదయమ్ ॥ ౧౮.౨౫౩॥

యదీదృగాప్తకామో యః స నిష్కామ భవేత్తతః ।
 నిష్కామత్వాదకామః సన్ సంసారాత్పువిముచ్యతే ॥ ౧౮.౨౫౪॥
 ఉత్పన్నతత్వజ్ఞానస్య ప్రాణా అజ్ఞానబాధనాత్ ।
 నోక్త్యామన్తి న తిష్ఠన్తి న చ నశ్యన్త్యహేతుతః ॥ ౧౮.౨౫౫॥
 బన్ధస్య కల్పితత్వేన తన్ముక్తిరపి కల్పితా ।
 ఇత్యభిప్రాయమాచష్టే బ్రహ్మైవేత్యాదివాక్యతః ॥ ౧౮.౨౫౬॥
 అవిద్యాధ్వస్తిమాపేక్ష్య సమ్యగ్గీజన్మమాత్రతః ।
 ఆత్మా బ్రహ్మైవ సన్ సాక్షాద్బ్రహ్మోపేక్ష్యతీతి సుస్థితమ్ ॥ ౧౮.౨౫౭॥
 ఇత్యేతత్సర్వవేదాన్తసర్వస్వం బ్రాహ్మణోదితమ్ ।
 ఆస్యైవార్థస్య దార్ధ్యార్థం మన్రోదాహరణం భవేత్ ॥ ౧౮.౨౫౮॥
 కామినః సర్వసంసారః పురా మన్త్రేణ వర్ణితః ।
 అకామస్య విమోక్షోఽత్ర తథా మన్త్రేణ వర్ణితే ॥ ౧౮.౨౫౯॥
 పుంసో హృది శ్రితాః కామా ముచ్యన్తే నిఖిలా యదా ।
 తదానీమమృతో భూత్వా బ్రహ్మైవాత్ర సమశ్నుతే ॥ ౧౮.౨౬౦॥
 నను బ్రహ్మోశ్నుతేఽత్రేతి జీవతో ముక్తిరీరితా ।
 జీవత్వే కో విశేషోఽస్య బన్ధాన్ముక్తావితీర్యతామ్ ॥ ౧౮.౨౬౧॥
 అభిమానః పూర్వమాసీద్దేహోదావధునా తథా ।
 నాస్తీత్యత్రాతివిస్పష్టః సర్పదృష్టాన్త ఉచ్యతే ॥ ౧౮.౨౬౨॥
 ప్రత్యగ్ఘానశిఖిధ్వన్తే మిథ్యాజ్ఞానే నహేతుకే ।
 నేతి నేతి స్వరూపత్వాదశరీరో భవత్యయమ్ ॥ ౧౮.౨౬౩॥
 స్థూలదేహం పరిత్యజ్య లిఙ్గదేహాయుతో యది ।
 మృతస్తదా స్యాన్న త్వేవమమృతోఽసావతో భవేత్ ॥ ౧౮.౨౬౪॥
 ప్రకృష్టచేష్టాహేతుత్వాత్సాక్ష్యక్తః ప్రాణశబ్దతః ।
 కో హ్యేవాన్యాదితి ప్రోక్తం చేష్టాహేతుత్వమాత్మనః ॥ ౧౮.౨౬౫॥
 సాక్షిణో బ్రహ్మరూపత్వం బ్రహ్మైవేత్యభిధీయతే ।
 సంసర్గశక్కానుత్సర్గమేవకారః ప్రయుజ్యతే ॥ ౧౮.౨౬౬॥
 సంయోగః సమవాయో వా నైవ బ్రహ్మోత్మనోరిహ ।

అఖణ్డైకరసత్వం తు భవతీతి వివక్షితమ్ ॥ ౧౮.౨౬౭॥

తదేవ విశదీకర్తుం తేజ ఏవేత్సుదీర్ఘతే ।

చైతన్యం తేజ ఇత్సుక్తం తచ్చైకముభయోరపి ॥ ౧౮.౨౬౮॥

అవిద్యాదినివృత్తిశ్చ చైతన్యవ్యతిరేకతః ।

నాస్తీత్యేవమభిప్రాయ ఏవకారేణ సూచ్యతే ॥ ౧౮.౨౬౯॥

తత్త్వవిద్యారసాకృష్టః శ్రోతుం వాఙ్మతి సజ్గహాత్ ।

సాధనాన్యపి విద్యాయాః శ్రోతుమిచ్ఛతి భూపతిః ॥ ౧౮.౨౭౦॥

ఏతత్సర్వం వివక్షుః సన్మునిః సజ్గహరూపిణః ।

శ్లోకానుదాహరన్తత్ర జ్ఞానమార్గమిమం జగౌ ॥ ౧౮.౨౭౧॥

శ్లోకేనాద్యేన యః పఠాః ప్రోక్షస్తస్మిన్మతాన్తరమ్ ।

ఉపన్యస్యాథ సిద్ధాన్తం ప్రాహ శ్లోకాన్తరేణ సః ॥ ౧౮.౨౭౨॥

బ్రహ్మవిన్ముక్తిమాప్నోతి తేన బోధాత్మనా పథా ।

పుణ్యకృత్తైజసశ్చాదౌ భూత్వా౭థ బ్రహ్మవిద్భవేత్ ॥ ౧౮.౨౭౩॥

తేజఃశబ్దేన సంశుద్ధా బుద్ధిరేవాభిధీయతే ।

పుణ్యే కృతే బుద్ధిశుద్ధౌ విద్యా స్యాత్స్మర్మ్యతే తథా ॥ ౧౮.౨౭౪॥

యత్పుణ్యం బుద్ధిశుద్ధ్యర్థం యో యోగశ్చాత్మబోధకృత్ ।

శ్లోకే ద్వితీయే తౌ ప్రోక్తౌ తృతీయే త్వన్యథోచ్యతే ॥ ౧౮.౨౭౫॥

యత్కామ్యం కర్మ యోగశ్చ యో౭ణిమాదిప్రదో ద్వయమ్ ।

తత్సంసారస్యైవ హేతుర్న ముక్తావుపయుజ్యతే ॥ ౧౮.౨౭౬॥

యుజ్యతే ముక్తభావో౭యం సత్త్వబోధవివర్జనాత్ ।

జన్మప్రవాహ ఏవతశ్చతుర్థే శ్లోక ఈర్యతే ॥ ౧౮.౨౭౭॥

బ్రహ్మానుభవయుక్తానాం విశేషో దుఃఖసజ్జయః ।

శ్లోకేన పఞ్చమేనాత్ర విస్పష్టమభిధీయతే ॥ ౧౮.౨౭౮॥

న దుఃఖక్షయ ఏవాస్య కిన్తు విశ్వస్య కర్తృతా ।

సర్వలోకాత్మకా చేతి షష్ఠే శ్లోక ఉదీర్యతే ॥ ౧౮.౨౭౯॥

శాస్త్రాధికారయుక్తే౭స్మిన్దేహా విద్యాత్పరం పదమ్ ।

అన్యథా౭నర్థ ఇత్యేవం సప్తమే శ్లోక ఈర్యతే ॥ ౧౮.౨౮౦॥

గర్భప్రవేశాదిరూపా జగుప్సా నాత్మవేదినః ।
 ఇత్యేషోఽర్థోఽష్టమే శ్లోకే విస్పష్టమభిధీయతే ॥ ౧౮.౨౦౧॥
 నిఃశేష విక్రియాహేతుకాలాతిక్రమహేతుతః ।
 దేవైరుపాస్య ఇత్యేతన్నవమే శ్లోక ఉచ్యతే ॥ ౧౮.౨౦౨॥
 చేతనాచేతనాధార ఆత్మాస్య బ్రహ్మతోచితా ।
 ఇతి దర్శంయితుం శ్లోకం దశమం శ్రుతిరబ్రవీత్ ॥ ౧౮.౨౦౩॥
 ప్రాణాదిసజ్ఘ ఆత్మా స్యాదేతస్య బ్రహ్మతా కథమ్ ।
 ఇత్యాశక్యోత్తరం శ్లోక ఏకాదశ ఉదీర్యతే ॥ ౧౮.౨౦౪॥
 తస్యాస్య దర్శనోపాయః కః స్యాదిత్యభిచోదితే ।
 శ్లోకేన ద్వాదశేనాహ మనసైవేతి నిర్ణయమ్ ॥ ౧౮.౨౦౫॥
 అత్వస్తభేదాభావేఽపి భేదాభేదౌ తయోరితి ।
 మతం వారయితుం శ్లోకస్త్రయోదశ ఇహోచ్యతే ॥ ౧౮.౨౦౬॥
 బోధాదూర్ధ్వం చ కర్తవ్యమస్తీత్యాశక్యో వార్యతే ।
 చతుర్దశేన శ్లోకేన సజ్గహోఽత్ర సమాప్యతే ॥ ౧౮.౨౦౭॥
 మస్త్రబ్రాహ్మణసజ్ఘేన యత్తత్త్వం ప్రాజ్ఞీరూపితమ్ ।
 తద్విద్యా సాధనం సర్వం మునిరేష వివక్షతి ॥ ౧౮.౨౦౮॥
 తత్రాదౌ వేదతత్త్వస్యానువాదేన పరిస్ఫుటమ్ ।
 నిరూప్యతే స్వరూపం తత్స వా ఇత్యాదివాక్యతః ॥ ౧౮.౨౦౯॥
 బ్రహ్మత్వాదేవ జీవస్య భ్రాంతజీవత్వవారణాత్ ।
 వశిత్వాద్యా జీవధర్మాః శిష్యస్తే సోఽయమీశ్వరః ॥ ౧౮.౨౧౦॥
 జీవత్వవద్వశిత్వాద్యా యద్యపి భ్రాంతికల్పితాః ।
 తథాప్యేతే సమీచినా స్వప్నే పుత్రాన్వయో యథా ॥ ౧౮.౨౧౧॥
 అత ఏవ హి జిజ్ఞాసుం ప్రరోచయితుమీరితైః ।
 వశిత్వాద్వైః ప్రేర్యతేఽసౌ యజ్ఞాదౌ జ్ఞానసాధనే ॥ ౧౮.౨౧౨॥
 జీవధర్మాశ్చేషధర్మాః సన్తీత్యేతన్న మే మతమ్ ।
 అసతామేవ తేషాం తు భానం మాయికమిష్యతే ॥ ౧౮.౨౧౩॥
 కాదాచిక్కి సతోఽసత్తేష్యేష నాశో న తేష్యతః ।

కాలత్రయాసత్త్వబోధరూపో బాధస్తు సమ్భవేత్ ॥ ౧౮.౨౯౪॥

బాధితా అపి భాసన్తే సామగ్రీసమ్భవే సతి ।

ఆరభాశేషసామగ్రీవినివృత్తౌ న భాసనమ్ ॥ ౧౮.౨౯౫॥

నివృత్తత్వాజ్ఞివధర్మా భాసన్తే నైవ కస్యచిత్ ।

అనివృత్తౌ ఈశధర్మా అకర్మాపాదితత్వతః ॥ ౧౮.౨౯౬॥

భాన్తి తే తీవ్యశ్వరస్యాపి బద్ధానాం చ స్వబుద్ధితః ।

ఈశ్వరస్య హి లీలా తైర్బద్ధానాం త్వతివిస్మయః ॥ ౧౮.౨౯౭॥

సర్వేశ్వరాదికః పూర్వశేషశ్చేదుపసంహృతిః ।

ఉత్తరస్య తు శేషత్వే బుభుత్వావిషయో భవేత్ ॥ ౧౮.౨౯౮॥

యః సర్వేశత్వాదిలక్ష్యస్తం వేదాధ్యయనాదిభిః ।

జ్ఞాతుమిచ్ఛత్యవిజ్ఞాతః స ఏవార్థో యతస్తతః ॥ ౧౮.౨౯౯॥

బహిరంగం కర్మజాతం సంన్యాసస్యాన్తరంగతా ।

ప్రత్యాసన్నతరాః శాన్తిదాన్త్యాద్యా ఇత్యసౌ క్రమః ॥ ౧౮.౩౦౦॥

ప్రత్యక్ ప్రవణతాం బుద్ధేః కర్మాణ్యుత్పాద్య శుద్ధితః ।

కృతార్థాన్యస్తమాయాన్తి ప్రావృడన్తే ఘనా ఇవ ॥ ౧౮.౩౦౧॥

సామర్థ్యమీదృక్పేదస్తి కర్మణాం తర్హి కిం తవ ।

జ్ఞానేనేతి న వక్తవ్యం మునిత్వార్థమపేక్షణాత్ ॥ ౧౮.౩౦౨॥

బుభుత్వతేఽయమాత్మానం సర్వైర్యజ్ఞాదికర్మభిః ।

ఏతమేవ విదిత్వాసౌ మునిర్భవతి నాన్యథా ॥ ౧౮.౩౦౩॥

ఆరుచిప్రతిబన్ధస్య కర్మభిః ప్రక్షయే సతి ।

గృహస్థో వా పరివ్రాడ్వా శాస్త్రేణాత్మానమీక్షతే ॥ ౧౮.౩౦౪॥

జనకోషస్తగార్థాదేర్న స్వాద్వేదనామన్యథా ।

సులభం తు పరివ్రాజో బహువిక్షేపవర్జనాత్ ॥ ౧౮.౩౦౫॥

సోఢ్యాపి కర్మవిక్షేపం చిత్తైకాగ్ర్యే క్షమో యది ।

తదా వెత్తు గృహస్థోఽపి ప్రవ్రజత్వన్యథా పుమాన్ ॥ ౧౮.౩౦౬॥

అతో విదిత్వేతి వాక్యం సామాన్యవిషయం భవేత్ ।

ప్రవ్రజన్తితి వాక్యం తు విశేషేణ ప్రవర్తతే ॥ ౧౮.౩౦౭॥

సకృద్బోధో వేదనం స్యాన్మునిత్వం జ్ఞానశీలతా ।
 ఆజ్ఞానహానిర్బాధాత్స్యజ్ఞివన్ముక్తిర్మునిత్వతః ॥ ౧౮.౩౦౮॥
 బుద్ధోఽపి న మునిః స్యాచ్ఛేత్సిద్ధ్యద్వత్సంన్యాసమాచరేత్ ।
 ఏతద్ధన్మేతి వాక్యేన తదేతదభిధీయతే ॥ ౧౮.౩౦౯॥
 పరివ్రాడ్భిర్బుద్ధ ఆత్మా కీదృగిత్సభిశఙ్కితే ।
 స ఏష నేతి నేతీతి శ్రుతిః ప్రాహోత్సుకా సతీ ॥ ౧౮.౩౧౦॥
 నను భిక్షాదినా దేహపోషణాదౌ సమే సతి ।
 ఆత్మతత్త్వవిదః కోఽతిశయో మూఢాదితీర్యతామ్ ॥ ౧౮.౩౧౧॥
 సర్వేషామపి మూఢానాం చిత్తే స్త్రః పుణ్యపాపయోః ।
 ఏతమేవైకమాత్మజ్ఞం చిత్తే ద్వే ప్రాప్నుతో న హి ॥ ౧౮.౩౧౨॥
 ఉభే ఉహేతి హేతుాక్తే తచ్చిన్తాయా అసమ్భవే ।
 అతిక్రామతి తత్త్వజ్ఞః పుణ్యపాపే ఉభే అపి ॥ ౧౮.౩౧౩॥
 కృతే దేహాదిభిర్వాస్తాం ద్వే కృతే వా ద్విధాఽపి చ ।
 ఏవం తత్త్వవిదం తే ద్వే నైవ తాపయతః క్వచిత్ ॥ ౧౮.౩౧౪॥
 అన్తరంగతరాః యే తే శాన్తిదాన్త్యాదయోఽఖిలాః ।
 వక్తవ్యా ఇత్యభిప్రేత్య శ్రుతిస్తత్ర ప్రవర్తతే ॥ ౧౮.౩౧౫॥
 రుచిమాన్ కర్మసంన్యాసీ యుక్తః శమదమాదిభిః ।
 ముఖ్యాధికారీ భూత్వాసావాత్మన్యాత్మానమీక్షతే ॥ ౧౮.౩౧౬॥
 పుణ్యం చ జన్మహేతుత్వాదత్ర పాపేతి వర్ణ్యతే ।
 కర్మహానిః పూర్వముక్తా యా తస్యా ఉపసంహృతిః ॥ ౧౮.౩౧౭॥
 బ్రహ్మత్వమేవ బ్రాహ్మణ్యమిత్సభిప్రాయమాత్మనః ।
 ఏశదీకర్తుమాహైష బ్రహ్మలోక ఇతీదృశమ్ ॥ ౧౮.౩౧౮॥
 ససాధనాయా విద్యాయాః సమ్పూర్ణత్వాదయం నృపః ।
 స్వదేహాసహితం రాజ్యం గురవేఽస్మై న్యవేదయేత్ ॥ ౧౮.౩౧౯॥
 ఆఖ్యాయికాం పరిత్యజ్య శ్రుతిరస్మదనుగ్రహాత్ ।
 సగుణం నిర్గుణం బ్రహ్మ సజ్జిప్యోచే స వా ఇతి ॥ ౧౮.౩౨౦॥
 పూజాస్వీకారదాతృత్వగుణయుక్తం మహేశ్వరమ్ ।
 య ఉపాస్తే పుమానేష యథేష్టం లభతే ధనమ్ ॥ ౧౮.౩౨౧॥

విద్వద్బ్రహ్మణ్యో స ఏవాత్మా జరామరణవర్జితః ।
 ఆనన్దో భయహీనశ్చ బ్రహ్మైవాజ్ఞో న చేతరః ॥ ౧౮.౩౨౨॥
 య ఏవం బ్రహ్మ జానాతి తద్బ్రహ్మైవా భవత్యసౌ ।
 హిశబ్దోఽశేషవేదాంతప్రసిద్ధం సూచయేదిహ ॥ ౧౮.౩౨౩॥
 జనకాయాత్మవిద్యైషా యాజ్ఞవల్క్యేన వర్ణితా ।
 తద్వ్యాఖ్యానేనానుగృహ్యద్విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౧౮.౩౨౪॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 జనకవిద్యాప్రకాశో నామాష్టాదశోఽధ్యాయః ॥ ౧౮॥

౧౯. తలవకారవిద్యాప్రకాశో నామైకోనవింశోఽధ్యాయః ।

శాఖా తలవకారాణాం సామవేదగతాఽస్తి యా ।
 విద్యోక్తా సజ్జేహితాం విస్పష్టమిహ బ్రువే ॥ ౧౯.౧॥
 తద్విద్ధి ప్రణిపాతేన పరిప్రన్నేన సేవయా ।
 ఇత్యర్జునాయ భగవానాహ ప్రశ్నాఖ్యసాధనమ్ ॥ ౧౯.౨॥
 నాపుష్టః కస్యచిద్రూయాన్న చాన్యాయేన పుచ్ఛతః ।
 జానన్నపి తు మేధావీ జడవల్లోకమాచరేత్ ॥ ౧౯.౩॥
 ఇతి శాస్త్రమవేక్ష్యోత్ర కశ్చిచ్ఛిష్యగుణాన్వితః ।
 ఉపసద్య గురుం సమ్యగప్రాక్షీదాత్మబుద్ధయే ॥ ౧౯.౪॥
 మనః ప్రాణౌ శ్రోత్రచక్షుర్వాచశ్చ వపుషి స్థితాః ।
 ప్రవర్తన్తే స్వస్వకార్యే విద్యతే ప్రేరకో న వా ॥ ౧౯.౫॥
 న చేత్తర్హి జడత్వేన ప్రవృత్తిర్మన ఆదిషు ।
 న స్యాద్విద్యా ప్రేరకేణ శకటాద్యప్రవృత్తితః ॥ ౧౯.౬॥
 చైతన్యమిన్ద్రియాణాం చేద్బ్రహ్మాసత్త్వం ప్రసజ్యతే ।
 ఇన్ద్రియేభ్యశ్చేతనోఽన్యః ప్రేరకోఽభ్యుపగమ్యతామ్ ॥ ౧౯.౭॥
 ఇన్ద్రియైః సాధనైరీవో యః కర్తాఽసౌ ప్రవర్తకః ।
 ఇతి చేన్న యతో జీవే పారతస్త్వమవేక్ష్యతే ॥ ౧౯.౮॥
 వ్యాపారమిన్ద్రియోత్థానం న కరిష్యేఽముమిత్యయమ్ ।

సంకల్పాస్పి కరోత్యేవ భూతావిష్ట ఇవాతురః || ౧౯.౯ ||

ఇన్ద్రియాధిష్ఠాత్మదేవా న స్వతన్త్రా యథా వయమ్ |
ధర్మాధర్మాత్మకం కర్మ న స్వతన్త్ర జడత్వతః || ౧౯.౧౦ ||

తస్మాత్కేన ప్రేరితం సద్విషయాన్మనుతే మనః |
కర్తుముచ్ఛాసనిశ్వాసౌ ప్రాణః కేన ప్రణీయతే || ౧౯.౧౧ ||

వాక్పక్షశ్రోత్రముఖ్యాని ప్రేరయేత్కరణాని కః |
ఈశ్వరశ్చేత్కిమేకేఽసౌ బహవోఽమీత్యుతేర్యతామ్ || ౧౯.౧౨ ||

ప్రవర్త్యానామనన్తత్వాద్విలక్షణ్యాచ్చ నైకతా |
నైకమత్యం బహుత్యే స్వాద్భహురాజకదేశవత్ || ౧౯.౧౩ ||

ఉక్తదోషనివృత్త్యర్థం గురుర్వచనమబ్రవీత్ |
శ్రోత్రస్య శ్రోత్రమిత్యాది తదర్థస్తు వివిచ్యతే || ౧౯.౧౪ ||

అన్తర్యామ్యేక ఏవేశః స చ సర్వం నియచ్ఛతి |
అధీయన్తే పృథివ్యాదౌ స్థితం వాజసనేయనః || ౧౯.౧౫ ||

స్థిత్యా మనస్వాన్తరోఽస్మాజ్ఞాయతే మనసా న సః |
మనన్తస్య శరీరం స్యాన్నియచ్ఛత్యాన్తరో మనః || ౧౯.౧౬ ||

ఏవం శ్రుతః స సర్వేషు ప్రాణవాగాదివస్తుషు |
అన్తః ప్రవిష్టః శాస్తాఽయమితి శ్రుత్వన్తరం జగౌ || ౧౯.౧౭ ||

సత్యం జ్ఞానమనన్తం యద్భ్రాహ్మ వేదేషు వర్ణితమ్ |
తదేవ మాయాసంయోగాదీశ్వరత్వం ప్రపద్యతే || ౧౯.౧౮ ||

మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరమ్ |
పరాఽస్య శక్తిర్వివిధా తా మాయాశక్తయోఽఖిలాః || ౧౯.౧౯ ||

మయాఖిరీశో బహుధా భాతి సర్వేషు వస్తుషు |
శ్రోత్రశక్తిముపాదాయ శ్రోత్రం సృష్ట్యాఽత్ర భాత్యసౌ || ౧౯.౨౦ ||

యేన శబ్దః శ్రూయతే తచ్ఛ్రోత్రం శ్రోత్రత్వమస్య యత్ |
తస్యేశశక్త్యా సృష్టత్వాచ్ఛ్రోత్రస్య శ్రోత్రమీశ్వరః || ౧౯.౨౧ ||

వ్యాకృతాఽవ్యాకృతాకారౌ యౌ శ్రోత్రస్య తయోరిదమ్ |
శ్రోత్రం వ్యాకృత ఆకారః శక్తిరవ్యాకృతామిధా || ౧౯.౨౨ ||

తచ్చక్షుప్తపహితత్వేన బ్రహ్మపి శ్రోత్రముచ్యతే ।
 శ్చోణోత్సకర్ణ ఇత్యుక్తం శ్రోత్రశక్తియుతత్వతః ॥ ౧౯.౨౩॥
 షష్ట్యంతం కరణం తస్య ప్రథమాన్తం ప్రవర్తకమ్ ।
 మనసో మన ఇత్యాదావయం న్యాయః సమీక్ష్యతామ్ ॥ ౧౯.౨౪॥
 ఏకత్వేఽపీశ్వరస్యేత్థం తచ్చక్షీనాం బహుత్వతః ।
 విలక్షణానస్తవస్తుప్రేరణం సమ్భవిష్యతి ॥ ౧౯.౨౫॥
 అక్షాధిష్ఠాత్పదేషు జీవేష్యక్షేషు చేశ్వరః ।
 అన్తర్యామితయా స్థిత్యా నియచ్ఛతి యథాతథమ్ ॥ ౧౯.౨౬॥
 శక్తౌ చిదాభాసవత్స్యాం స్థితా నియమనక్రియా ।
 తదధిష్ఠానవైతనేశ్య నియన్తుత్వం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౧౯.౨౭॥
 నియన్తుత్వోపాధినా యః పరమాత్మోపలక్షితః ।
 తమిన్ద్రియనిరోధేన ధీరాః పశ్యన్తి యోగినః ॥ ౧౯.౨౮॥
 అదర్శనే త్వహజ్కారతాదాత్మ్యం చితి కల్ప్యతామ్ ।
 తాదాత్మ్యాధ్యాసతో జీవో భూత్వాఽసౌ బన్ధమాప్పుయాత్ ॥ ౧౯.౨౯॥
 అధ్యాసవారికా బుద్ధిర్యేషాం ధీరాస్త ఈరితాః ।
 బన్ధాన్ముక్త్యా వపున్త్యక్త్యా తే స్యుర్మరణవరీతాః ॥ ౧౯.౩౦॥
 ఐక్యభ్రాతిర్బన్ధకృత్స్యదహజ్కారచిదాత్మనోః ।
 తద్వివేకే కుతో బన్ధః శరీరం చాత్మనః కుతః ॥ ౧౯.౩౧॥
 దేహప్రాణవియోగః స్యాన్మరణం యస్య తౌ న హి ।
 తద్వియోగః కథం తస్య చిదేకరసవస్తునః ॥ ౧౯.౩౨॥
 బన్ధో దేహో మృతిరోబ్ధమాత్రాచ్ఛేత్యన్తి నో తదా ।
 సర్వే బుధ్యా నిజాత్మానం కృతకృత్యాః కుతో నహి ॥ ౧౯.౩౩॥
 గురూపదేశరహితా ఆత్మానం బోద్ధుమక్షమాః ।
 చక్షుర్వాగాదయో యస్మాన్న గచ్ఛతి చిదాత్మని ॥ ౧౯.౩౪॥
 చక్షుర్న గచ్ఛేన్నీరూపే వాగవాచ్యం కథం వదేత్ ।
 అవికల్పమసజ్కల్ప గృహీతుం న మనోఽర్హతి ॥ ౧౯.౩౫॥
 ఏవం సతి కథం యూయం జానీథ మనసేతి చేత్ ।

ఆచార్యనిరపేక్షేణ న విదోమీ మనసా వయమ్ || ౧౯.౩౬ ||

ఆచార్యోఽపి కథం బ్రూయాదవాచ్యామితి చేద్యథా |
బోధయేదమిధావృత్త్యా తం ప్రకారం న వేద్యుహమ్ || ౧౯.౩౭ ||

షష్ఠీగుణక్రియానాతిరూఢయః శబ్దహేతవః |
నాత్మన్యన్యతమోఽమీషాం తేనాత్మా నాభిధీయతే || ౧౯.౩౮ ||

ఈదృశం యూయమాచార్యాచ్ఛుతవన్తః కథం త్వితి |
బ్రూషే చేచ్ఛుశ్రమాత్మానమతద్వ్యావృత్తితో వయమ్ || ౧౯.౩౯ ||

జ్ఞాతం చాజ్ఞాతమిత్యేవ జగద్వేదావభాసతే |
తస్యోభయస్య వ్యావృత్త్యా పరమాత్మావశిష్యతే || ౧౯.౪౦ ||

ధీవృత్తివిషయాకృత్య యద్భటాద్యవభాసయేత్ |
విదితం తద్యత్ర నో ధీస్తత్స్వాదవిదితం ఖలు || ౧౯.౪౧ ||

జ్ఞాతాజ్ఞాతే సాక్షిభాస్యే స సాక్షీ భాసతే స్వయమ్ |
జ్ఞాతాజ్ఞాతపరిత్యాగే సాక్షిశేషో హ్యతిస్ఫుటః || ౧౯.౪౨ ||

వేదీతి యద్బలాదాత్త న వేదీత్యపి యద్బలాత్ |
తదన్యనిరపేక్షం సదాభూతీత్యస్మద్గురోర్వచః || ౧౯.౪౩ ||

అజ్ఞాతజ్ఞాతయోః సాక్షీ బ్రహ్మేత్యేవం విధాతు ధీః |
అజ్ఞానం నాశయత్యేవ న బ్రహ్మ స్ఫోరయత్యసౌ || ౧౯.౪౪ ||

స్వతః స్ఫురణరూపేఽస్మిన్ కిమన్యత్స్ఫురణం భవేత్ |
స్ఫోర్యత్వాభావతస్తస్య న మనోగమ్యతా భవేత్ || ౧౯.౪౫ ||

అవాఙ్మనసగమ్యం తదాచార్యేణోపదిశ్యతే |
శిష్యేణ బుధ్యతే చేత్తం న కింఞ్చిన్నోపపద్యతే || ౧౯.౪౬ ||

యన్నాభిధీయతే వాచా వాగ్యేన ప్రేర్యతే సదా |
బ్రహ్మ విద్ధి తదేవ త్వం న త్విదం యదుపాసతే || ౧౯.౪౭ ||

ఉపాసకాస్తు సర్వజ్ఞసర్వశక్త్యాదిశబ్దతః |
వాచ్యం స్వభిన్నం ధ్యాయన్తి న ముఖ్యం బ్రహ్మతద్భవేత్ || ౧౯.౪౮ ||

స్ఫోర్యతే మనసా యన్న స్ఫోరకం మనసస్తు యత్ |
తద్బ్రహ్మ విద్ధి న త్వేతద్యత్తు స్ఫోర్యముపాసతే || ౧౯.౪౯ ||

భావనాజన్యవృత్త్యైవ స్ఫోర్యం ధ్యాయస్త్వపాసకాః ।
 ఉపాసకేన దృశ్యం తదబ్బ్రహ్మ ముఖ్యం కథం భవేత్ ॥ ౧౯.౫౦॥
 న దృశ్యతే చక్షుషా యచ్ఛక్తుషో భాసకం తు యత్ ।
 తదబ్బ్రహ్మ విష్ణుమూర్త్యాదేర్న ముఖ్యబ్రహ్మతాఽస్తి హి ॥ ౧౯.౫౧॥
 న శ్రూయతే యచ్ఛ్రోత్రస్య సాక్షీ యదబ్బ్రహ్మ తదభవేత్ ।
 శ్రుతం ప్రణవనామాది న ముఖ్యబ్రహ్మతామియాత్ ॥ ౧౯.౫౨॥
 న ప్రేర్యతే యత్ప్రాణేన ప్రాణస్య ప్రేరకం తు యత్ ।
 తదబ్బ్రహ్మ న తు హంసాఖ్యమన్తః ప్రాణప్రచోదితః ॥ ౧౯.౫౩॥
 అన్వైరపీన్ద్రియైర్గమ్యం కిన్త్వక్షభాసకమ్ ।
 బ్రహ్మవిద్ధి తదేవ త్వం న త్విదం యదుపాసతే ॥ ౧౯.౫౪॥
 సర్వప్రత్యయవేద్యం యతోపాధి బ్రహ్మ విద్యతే ।
 ఉపాసకాత్పుథగ్భూతం తదేవోపాసతే జనాః ॥ ౧౯.౫౫॥
 బ్రహ్మభాసమిదం రూపముపేక్ష్యానిదమాత్మకమ్ ।
 ముఖ్యబ్రహ్మైవ సాక్ష్యాఖ్యం జ్ఞాత్వా స్వానుభవం వద ॥ ౧౯.౫౬॥
 త్వత్కారుణ్యాత్సుప్త్యు వేద బ్రహ్మహమితి వక్షి చేత్ ।
 అల్పం వేత్సి న సమూర్ణ జ్ఞాతృజ్ఞేయవిభేదతః ॥ ౧౯.౫౭॥
 అఖణ్డైకరసే తత్త్వే జ్ఞాతృత్వం ప్రత్యగాత్మనః ।
 దేవస్య బ్రహ్మతేత్యేవం ఖణ్డనాదల్పవేదనమ్ ॥ ౧౯.౫౮॥
 మీమాంస్యమేవ తేఽథాపి భేదభ్రమనివృత్తయే ।
 మీమాంసిత్యా నిశ్చయం తే వదేత్సుక్ష్మస్తథాఽకరోత్ ॥ ౧౯.౫౯॥
 భేదభ్రమో నివృత్తోఽద్య యథాశాస్త్రం విచారతః ।
 సువేదతి న వేదతి ద్వాభ్యాం హీనం తు శేషితమ్ ॥ ౧౯.౬౦॥
 స్వప్రకాశం తమాత్మానం తథాత్వేనైవ వేద్యహమ్ ।
 నాన్యథాఽతో యథాశాస్త్రం బుద్ధం బ్రహ్మైతి నిశ్చయః ॥ ౧౯.౬౧॥
 సువేదేత్సక్షవిషయే న వేదేత్సప్యభాసితే ।
 వక్తుం యుక్తం స్వయం భాతే కథం తద్యుజ్యతే ద్వయమ్ ॥ ౧౯.౬౨॥
 మధ్యేఽస్మాకం హే సఖాయో జ్ఞాతాజ్ఞాతత్వవర్జితమ్ ।

బ్రహ్మేతి వేత్తి యోఽసౌ హి యథాశాస్త్రం విబుద్ధవాన్ || ౧౯.౬౩||

యల్లాకికం వస్తు యచ్చ బ్రహ్మ తద్ధి విలక్షణమ్ |

యస్యామతం తస్య మతం మతం యస్య న వేద సః || ౧౯.౬౪||

లోకే ఘటో మతో యేన స ఘటజ్ఞ ఇతీర్యతే |

యేన మన్తా మతం బ్రహ్మ న త్వసౌ బ్రహ్మవిద్భవేత్ || ౧౯.౬౫||

మన్తమన్తస్యరూపేణ వివిధత్వం విజానతా |

అవిజ్ఞాతం బ్రహ్మతత్త్వమఖణైకరసాత్మకమ్ || ౧౯.౬౬||

వివిధత్వమవిజ్ఞాయ యదఖణైత్వవేదనమ్ |

తద్భవేబ్రహ్మవిజ్ఞానం ధీమద్భిర్బుధ్యతాం తథా || ౧౯.౬౭||

ఈదృశః ప్రతిబోధో యస్తేన చేద్విదితం తదా |

మతం బ్రహ్మ భవేద్విద్వానమృతత్వం హి విన్దతే || ౧౯.౬౮||

నిత్యానిత్యవివేకాదియుక్తే న మనసా పుమాన్ |

వేదితుం లభతే వీర్యం విద్యయా విన్దతేఽమృతమ్ || ౧౯.౬౯||

దేహే ప్రాణవియోగాఖ్యా మృతిరాత్మని కల్పితా |

అవిద్యయా విద్యయా తు భ్రాన్తిః సా వినివర్తతే || ౧౯.౭౦||

నైవ జన్మని సర్వస్మిన్ విద్యాసౌ సులభాఽపి తు |

శిష్యలక్షణసమ్పూర్ణజన్మనేవ హి లక్ష్యతే || ౧౯.౭౧||

ఈశ్వరానుగ్రహోచ్ఛాన్తిదాన్త్యాదిగుణసంయుతమ్ |

జన్మ చేల్లభతే తస్మిన్విద్యయా మోక్షమాప్పుయాత్ || ౧౯.౭౨||

నావేది చేదిహాలస్యాద్విన్ష్టిర్మహతీ భవేత్ |

కదాచిజన్మ పశ్వాదిరూపం స్యాదితి వేత్తి కః || ౧౯.౭౩||

తస్మాచ్ఛాస్త్రాధికారేణ యుక్తం విప్రాదిజన్మ చేత్ |

లభ్యమానస్య రహితో విద్యాదాత్మానమద్యయమ్ || ౧౯.౭౪||

నానాత్మత్వభ్రమోచ్ఛిత్త్యై తత్తద్దేహేష్యవస్థితమ్ |

స్వాత్మత్వేనైవ నిశ్చిత్స్య ధీరా యాన్తి కృతార్థతామ్ || ౧౯.౭౫||

మాయయా దృశ్యతే లోకో యేఽస్మాత్ప్రేత్య స్థితాః పరే |

న తేషాం జన్మమరణే విద్యేతే కర్హిచిత్స్యచిత్ || ౧౯.౭౬||

ఈశ్వరానుగ్రహదేవ భవేదద్వైతవాసనా ।
 నాన్యథేతి వివక్షిత్యా కాచిదాఖ్యాయికోచ్యతే ॥ ౧౯.౭౭ ॥
 దేవార్థమీశ్వరో యుద్ధే విజయం కురుతే సదా ।
 అజ్ఞాత్వాఽనుగ్రహం దేవా జయగర్వం ప్రపేదిరే ॥ ౧౯.౭౮ ॥
 జయః స్వకీయ ఇత్యేవం దేవాభిప్రాయమీశ్వరః ।
 జ్ఞాత్వా దేవాన్ బోధయితుం తేషాం ప్రాదుర్బభౌ పురః ॥ ౧౯.౭౯ ॥
 దేవాః సభాసదో దృష్ట్వా వపురైశమలౌకికమ్ ।
 కేమేతదితి విజ్ఞాతుం ప్రైరయన్తాగ్నిమన్తికే ॥ ౧౯.౮౦ ॥
 సమాగతం వహ్నిమీశః కో భవానితి పృష్టవాన్ ।
 జాతవేదోఽగ్నినామాహమితి గర్వితవానసౌ ॥ ౧౯.౮౧ ॥
 త్వయి కిం వీర్యమిత్యాహ గర్వం భజ్జ్కం పరేశ్వరః ।
 అగ్నిః సర్వ దహామీతి వాక్యం గర్వాదబోచత ॥ ౧౯.౮౨ ॥
 స్వదత్తాం శక్తిమాహృత్య దహేతి తృణమిత్యముమ్ ।
 ఉవాచేశః సోఽపి దగ్ధుం న శశాకైవ తత్తృణమ్ ॥ ౧౯.౮౩ ॥
 అగ్నివత్వాయురప్యత్ర గర్వే భగ్నో నివృత్తవాన్ ।
 నిర్గర్వమిన్ద్రం దృష్ట్వేశః పరీక్షాయై తిరోభవత్ ॥ ౧౯.౮౪ ॥
 ఇన్ద్ర ఈశప్రసాదార్థీం తస్థాపూర్వం విలోకయన్ ।
 అనుగ్రహీతుమిన్ద్రం తముమారూపోఽభవద్ధరః ॥ ౧౯.౮౫ ॥
 దేవి దృష్టం పురా దేవైః కిం బ్రూహీతి పృష్టవాన్ ।
 తద్బ్రహ్మోన్మనుగ్రహోత్తస్య జయోఽభూదిత్యువాచ సా ॥ ౧౯.౮౬ ॥
 ఉత్కృష్టా అభివాయిన్ద్రా ఈషతస్మాషణాదమి ।
 తేషామపీన్ద్రః పుణ్యాత్మాఽనుగ్రహోఽప్యధికో యతః ॥ ౧౯.౮౭ ॥
 ఈశానుగ్రహసిద్ధ్యర్థం బ్రహ్మోపాస్యం ముముక్షుమిః ।
 తచ్ఛాధిదైవమధ్యాత్మమధిభూతముపాస్యతామ్ ॥ ౧౯.౮౮ ॥
 ఆవిర్భావతిరోభావో విద్యుద్వద్వద్బ్రహ్మణీ స్థితౌ ।
 తతో విద్యుదుపాధ్యేతద్బ్రహ్మ స్యాదధిదైవతమ్ ॥ ౧౯.౮౯ ॥
 మనోఽధ్యాత్మముపాధిః స్యాత్స్మృతిసంకల్పసంయుతమ్ ।
 తద్వనేతి బ్రహ్మ నామ తన్నామకముపాస్యతామ్ ॥ ౧౯.౯౦ ॥

యత్తైః సమ్భజనీయం తద్భవేత్తద్వననామకమ్ ।
 తథైవోపాసితం బ్రహ్మ దద్యాదాచార్యసమ్పదమ్ ॥ ౧౯.౯౧॥
 తదుపాసకమీశానుగృహీతం బ్రహ్మవేదినమ్ ।
 వాఙ్చన్ది విద్యాం బ్రూహీతి భక్తిమన్తోఽఖిలా జనాః ॥ ౧౯.౯౨॥
 హే శిష్య బ్రహ్మవిద్యా తే కథితాఽత్యన్తవిస్తరాత్ ।
 శ్రోత్రస్య శ్రోత్రమిత్యాదేస్తద్విద్యాసాధనం శ్చృణు ॥ ౧౯.౯౩॥
 వేదాః షడఙ్గసహితా అగ్నిహోత్రాది కర్మ చ ।
 కృచ్ఛాచిదకం తపో దాన్తిస్తైర్విద్యా ప్రతితిష్ఠతి ॥ ౧౯.౯౪॥
 యత్సత్యం బాధరహితం తద్విద్యాయతనం ఖలు ।
 సాధనైః సాధితా విద్యా సత్యేఽస్మిన్ పర్యవస్యతి ॥ ౧౯.౯౫॥
 అర్హతే సుష్టు యన్ముక్తిపదం తత్స్వర్గ ఉచ్యతే ।
 అనన్తో నాశరాహిత్యాజ్ఞేష్ఠః సర్వోత్తమత్వతః ॥ ౧౯.౯౬॥
 ముఖ్యాధికారిణః ప్రష్ఠః శిష్యస్య బ్రహ్మబోధనమ్ ।
 ససాధనం సదాచార్యః ఏవమత్రోపదిష్టవాన్ ॥ ౧౯.౯౭॥
 విద్యామేతాం వేద యోఽసౌ పాప్మానం ప్రతిబన్ధకమ్ ।
 అపహత్య ఏముక్త్యాఖ్యే స్వర్గేఽస్మిన్ ప్రతితిష్ఠతి ॥ ౧౯.౯౮॥
 అవాఙ్మనసగమ్యత్వముపదేశశ్చ వేదనమ్ ।
 అవిరోధేన తత్సర్వం విస్పష్టమిహ వర్ణితమ్ ॥ ౧౯.౯౯॥
 విద్యా తలవకారాణాం శాఖాయాం శ్రూయతే సుఖమ్ ।
 తద్వ్యాఖ్యానేన సన్తుష్యాద్విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౧౯.౧౦౦॥
 ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
 తలవకారవిద్యాప్రకాశో నామైకోనవింశోఽధ్యాయః ॥ ౧౯॥

౨౦. దేవవిద్యాఖ్యో నృసింహతాపినీవరణో నామ వింశోఽధ్యాయః ।

ఆధర్వణే తాపినీయే ఉత్తరస్మిన్ ప్రజాపతిః ।
 దేవానబూబుధన్మన్తరాజప్రణవమార్గతః ॥ ౨౦.౧॥
 మన్తరాజం పూర్వతాపనీయం శ్రుత్వా తదా ధియా ।

ధ్యాయతః సగుణం బ్రహ్మ దేవా ధీశుద్ధిమాప్నువన్ ॥ ౨౦.౨॥

తతస్తే నిర్గుణం బ్రహ్మ పప్రచుః శుద్ధబుద్ధయః ।

అణోరణీయాన్యః ప్రత్యక్ష ప్రణవే తం వద ప్రభో ॥ ౨౦.౩॥

పరమాణోర్యోగినేత్రగమ్యం రూపం యదస్తి తత్ ।

ప్రతీచో నాస్త్యతః ప్రత్యక్షణీయాన్ పరమాణుతః ॥ ౨౦.౪॥

ఓఙ్కారో వాచకస్తస్య ప్రతీకం వేతి హి శ్రుతమ్ ।

ఓఙ్కారేణాత్మనో ధ్యానం వదాస్మభ్యం సవిస్తరమ్ ॥ ౨౦.౫॥

శ్రూయతామయమోఙ్కారో నిఃశేషజగదాత్మకః ।

ఇతి ధ్యాత్వా బ్రహ్మ సర్వమాత్మా బ్రహ్మేతి వై స్మరేత్ ॥ ౨౦.౬॥

యదోఙ్కారస్య సారాత్మ్యం ధ్యానాయైతన్న వస్తుతః ।

యద్బ్రహ్మణస్తు సారాత్మ్యం వస్తుతోఽప్యేతదీక్ష్యతామ్ ॥ ౨౦.౭॥

బ్రహ్మ స్యాత్సచిదానందరూపం సర్వేషు వస్తుషు ।

విద్యతే సచ్చిదానందా ఇతి హ్యూర్ధ్వం ప్రవక్ష్యతే ॥ ౨౦.౮॥

దేహేన్ద్రియాదిసాక్షీ య ఆత్మాఽస్మిన్ బ్రహ్మరూపతామ్ ।

సచ్చిదానందరూపత్వాదసంసారిణి యుజ్యతే ॥ ౨౦.౯॥

దేహాద్యుపాధిసమ్బంధాత్సంసారిత్వం చిదాత్మనః ।

స్వతః సోఽయమసంసారీ బ్రహ్మాత్వం యుజ్యతే తతః ॥ ౨౦.౧౦॥

ఓమిత్సుచ్చారయన్ధ్యాతా స్వాత్మానం బ్రహ్మణా సహ ।

ఏకీకృత్య పునర్బ్రహ్మేష్యేకీకుర్యాత్తథాత్మనా ॥ ౨౦.౧౧॥

తథా హంసః సోఽహమితి వ్యతిహారోఽత్ర లక్ష్యతే ।

విచిన్త్యాన్యోఽన్యతాదాత్మ్యం తథైవానుభవేదిదమ్ ॥ ౨౦.౧౨॥

బుద్ధిస్తదాకృతిం కృత్వా యావన్నైశ్చల్యమాప్నుయాత్ ।

తావద్భవేదనుభవో జరామరణవర్జితే ॥ ౨౦.౧౩॥

చలితానుభవాద్బుద్ధిర్బహిశ్చేద్గస్తమముద్యతా ।

తదా బాహ్యనివృత్త్యర్థం కుర్యాదారోపసంహృతీ ॥ ౨౦.౧౪॥

స్థూలం సూక్ష్మం కారణం చ శరీరత్రయమాత్మని ।

మాయయాఽఽరోపితం ధ్యాత్వా బోధాల్లీనమితి స్మరేత్ ॥ ౨౦.౧౫॥

తదాఽప్యోక్తౌరముచ్చార్య నాదాన్తే నిర్వికల్పకమ్ |
 చిత్తం కృత్వా యథాశక్తి స్వాత్మతత్త్వే స్థిరో భవేత్ || ౨౦.౧౬ ||
 నిర్గతే తు పునశ్చిత్తేఽధిదైవాధ్యాత్మభేదతః |
 యద్దేహత్రయమన్వేతదభేదేనైవ చిన్తయేత్ || ౨౦.౧౭ ||
 అణ్ణసూత్రావ్యాకృతాఖ్యా దేహాః స్యురధిదైవతమ్ |
 పిణ్ణలిఙ్గాజ్ఞానరూపమధ్యాత్మం వపుషాం త్రయమ్ || ౨౦.౧౮ ||
 స్థూలసూక్ష్మైక్యరూపత్వముభయత్ర క్రమాత్రిషు |
 ఆస్తి సామ్యమభేదోఽత ఉభయోరిహ చిన్త్యతామ్ || ౨౦.౧౯ ||
 విరాడ్ధిరణ్యగర్భేశా అధిదైవం హి దేహినః |
 విశ్వశ్చ త్రైజనః ప్రాణ్ణో హ్యధ్యాత్మమపి దేహినః || ౨౦.౨౦ ||
 స్థూలసూక్ష్మానన్దభుజః క్రమాత్తే దేహినస్త్రయః |
 ఏతత్సర్వం సుప్తీకర్తుం చతుష్పాత్ప్రవిచ్యతే || ౨౦.౨౧ ||
 ఇన్ద్రయైర్విషయజ్ఞానం యత్తజ్ఞాగరితం భవేత్ |
 తత్ర స్థిత్యా జగత్స్థూలం వేత్త్యాత్మా తత్తదిన్ద్రియైః || ౨౦.౨౨ ||
 శిరశ్చక్షుర్ముఖం ప్రాణో మధ్యం బస్తిస్తతోఽప్యధః |
 ఇత్యన్యసప్తకం వైశ్వానరోపాస్తిశ్రుతో శ్రుతమ్ || ౨౦.౨౩ ||
 జ్ఞానకర్మేన్ద్రియప్రాణభేదాః పఞ్చదశేరితాః |
 చతుర్విధాన్తఃకరణం ముఖ్యాన్యేకోనవింశతిః || ౨౦.౨౪ ||
 స్థూలమిన్ద్రియగమ్యం యత్తద్భుక్త్యేఽసౌ చతుర్విధః |
 జాగరో జాగరస్వప్నసుప్తితుర్యాఖ్యభేదతః || ౨౦.౨౫ ||
 జాగరో వ్యవహారోఽక్షైః స్వప్నో మానసచిన్తనమ్ |
 తూష్ణింస్థితిః సుషుప్తిః స్యాత్ప్రవృత్త్యం తుర్యముచ్యతే || ౨౦.౨౬ ||
 అధ్యాత్మమధిదైవం చ విశ్వవైశ్వానరాభిధః |
 ఈదృశః ప్రథమః పాద ఆత్మనః స్యాచ్ఛతుష్పదః || ౨౦.౨౭ ||
 ఇన్ద్రియాణాముపరమే ధియా జాగవాసనామ్ |
 సూక్ష్మం జానన్వాసనాత్మా సప్తాఙ్గాదియుతో భవేత్ || ౨౦.౨౮ ||
 స్పష్టస్మృతిరవిస్పష్టస్మృతిరిత్యపి |

స్వప్రభేదాః స్వప్నమధ్యే జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తయః ॥ ౨౦.౨౯ ॥

స్వప్నేఽపి తుర్యం తృప్తత్వం జాగ్రతీవానుభూయతే ।

హిరణ్యగర్భోఽధిదైవమధ్యాత్మం త్రైజసాభిధః ॥ ౨౦.౩౦ ॥

ద్వితీయః పాద ఏష స్వాదాత్మనోఽస్య చతుష్పదః ।

ధియో లయే సుషుప్తిస్థ ఏకోఽభూద్ద్వైతలోపనాత్ ॥ ౨౦.౩౧ ॥

ధీవృత్తిరూపాః ప్రజ్ఞాస్తా ఏకీభావముపాగతాః ।

దుఃఖహాన్యానన్దమయో భుక్త్యై బ్రహ్మసుఖం తదా ॥ ౨౦.౩౨ ॥

అవిద్యావృత్త్యవచ్ఛిన్నం చైతన్యం భోగసాధనమ్ ।

సుషుప్తౌ చతురాత్మత్వం జాగరాదివిభేదతః ॥ ౨౦.౩౩ ॥

తన్వ్యామధ్యాపయేద్వాచా తదా స్యాత్సుప్తిజాగరః ।

ధ్యానాభ్యాసస్తు యస్తన్వ్యాం సుప్తిః స్వప్నః స ఉచ్యతే ॥ ౨౦.౩౪ ॥

గాఢనిద్రః సుప్తసుప్తిః సుప్తితుర్యం సుఖోద్భవః ।

అధ్యాత్మం ప్రాజ్ఞ ఏవం స్వాదధిదైవం తథేశ్వరః ॥ ౨౦.౩౫ ॥

తృతీయః పాద ఇత్యుక్తః ఆత్మనోఽస్య చతుష్పదః ।

పాదత్రయమిదం మాయామాత్రం స్యాన్న తు తాత్త్వికమ్ ॥ ౨౦.౩౬ ॥

సుషుప్తిస్వప్ననామభ్యాం తత్త్వవిద్యక్తి తత్త్రయమ్ ।

తత్త్వావృతే సుప్తసుప్తం స్వప్నతా త్వన్యథేక్షణాత్ ॥ ౨౦.౩౭ ॥

పాదత్రయేణావృతాఽసౌ చిదేకరసతాఽఽత్మనః ।

అథ పాదశ్చతుర్థో యశ్చతురాత్మా స పూర్వవత్ ॥ ౨౦.౩౮ ॥

తురీయాఽవసితత్వం తు భవేత్పాదుచతుష్టయే ।

ఓతాఽనుజ్ఞాత్రనుజ్ఞావికల్పశబ్దైరుదీరితాః ॥ ౨౦.౩౯ ॥

తురీయపాదగా భేదాస్తత్స్వరూపం వివిచ్యతే ।

బ్రహ్మణో గురుశాస్త్రాభ్యాం బుద్ధ్యా సర్వాత్మతాం తతః ॥ ౨౦.౪౦ ॥

సర్వవస్తుష్యనున్యూతం పశ్యన్నోతా భవేదయమ్ ।

ఇన్ద్రియాణి నిరుధ్యాహం బ్రహ్మేతి బ్రహ్మతాత్మని ॥ ౨౦.౪౧ ॥

యేనానుజ్ఞాయతే సోఽయమనుజ్ఞాతేతి కథ్యతే ।

జ్ఞాతృత్వం తు నిరాకృత్య చిదేకరసశేషతా ॥ ౨౦.౪౨ ॥

అనుజ్ఞేత్యుచ్యతే ముక్తిరవికల్ప ఇతీర్యతే ।
 విద్వజ్జాగరణస్వప్నసుప్తితుర్యాఽభిధా ఇమాః ॥ ౨౦.౪౩॥
 అవస్థాస్తీస్ర ఏతాస్తు మాయాలేశేన సంయుతాః ।
 నిఃశేషమాయాహీనోఽయమవికల్పో భవత్యథ ॥ ౨౦.౪౪॥
 అతద్వ్యావృత్తిరూపేణ తస్యాదేశోఽత్ర వర్ణ్యతే ।
 జాగ్రత్స్వప్నాన్తరాలాని విద్యాఽవిద్యే సుషుప్తకమ్ ॥ ౨౦.౪౫॥
 న స్థూలప్రజ్ఞమిత్యాద్యైః క్రమాత్క్షణ్ణిర్నివార్యతే ।
 న చక్షురాదిమిర్పిత్యైర్న ప్రాణైర్వ్యవహారభాక్ ॥ ౨౦.౪౬॥
 నాపి కర్మేన్ద్రియైర్గాహ్యం నానుమేయం చ లక్షణాత్ ।
 న చిత్సం మనసా వైవ శబ్దైశ్చ వ్యపదిశ్యతే ॥ ౨౦.౪౭॥
 స్వప్రకాశాత్మసారత్వాన్నాపి శక్యాఽస్య శూన్యతా ।
 స్థూలప్రజ్ఞాదిరూపో యః ప్రపంచః స్వాత్మనః పృథక్ ॥ ౨౦.౪౮॥
 తత్కృతైర్బహువిక్షేపైరాత్మనో దుఃఖితేతి చేత్ ।
 ప్రపంచః కల్పితస్తత్త్వబోధేనైవోపశామ్యతి ॥ ౨౦.౪౯॥
 తతః శివం దుఃఖహీనం సర్వవిక్షేపశాంతితః ।
 పాదం చతుర్థం మన్యన్తే వస్త్యద్వైతమిహోచ్యతే ॥ ౨౦.౫౦॥
 మతిరేవ బుభుత్సునాం న త్వద్వైతే చతుర్థతా ।
 యద్వైతం స ఏవాత్మా జ్ఞేయో జిజ్ఞాసునా స హి ॥ ౨౦.౫౧॥
 తుర్యపాదే త్రయం త్యక్త్వా తుర్యే తుర్యోఽవబుధ్యతామ్ ।
 మాయత్వాదీశ్వరోఽప్యత్ర గ్రస్తః స్యాదువబోధతః ॥ ౨౦.౫౨॥
 ఇత్థం యోగవివేకౌ ద్వౌ ప్రథమే ఖణ్ణి ఈరితౌ ।
 చిత్తభ్రమణరూపస్య సంసారస్య ప్రశాన్తయే ॥ ౨౦.౫౩॥
 యోగో వివేక ఇత్యుక్తౌ ప్రకారౌ శ్రుతిసమ్మతౌ ।
 అసాధ్యః కస్యచిద్యోగః కస్యచిజ్ఞాననిశ్చయః ॥ ౨౦.౫౪॥
 ప్రకారౌ ద్వౌ తతః ప్రోక్తౌ సర్వానుగ్రహకామ్యయా ।
 ఆదౌ ద్వితీయఖణ్ణస్య సచ్చిదానందతాత్మనః ॥ ౨౦.౫౫॥
 వివిచ్యతే నిత్యసత్తా గమ్యతే హ్యనువృత్తితః ।

వ్యభిచారే జాగరాదేర్యత్సదవ్యభిచారి తత్ ॥ ౨౦.౫౬ ॥
 ఆనందైకరసం నిత్యమితి సత్త్వం వివేచితమ్ ।
 చక్షుఃశ్రోత్రాదయః సర్వే మదీయా ఇతి భాసితాః ॥ ౨౦.౫౭ ॥
 భాతాఽసౌ చక్షురాదిభ్యో ద్రష్టాఽన్యశ్చేతనో భవేత్ ।
 ద్రష్టేతి దృష్టికర్తృత్వమహాజ్కారేణ కల్పితమ్ ॥ ౨౦.౫౮ ॥
 దృష్టాత్రత్వేన సాక్ష్యాత్మా వికారరహితత్వతః ।
 ఆనందఘన ఆత్మాఽసౌ పరప్రేమాస్పదత్వతః ॥ ౨౦.౫౯ ॥
 మా న భూవం సదా సమ్యగ్భూయాసమితి హిక్ష్యతే ।
 సచ్చిదానందైకరసో భాత్యస్మాద్దృశ్యతః పురా ॥ ౨౦.౬౦ ॥
 సర్వేషు వ్యవహారేషు నిర్వికల్పం స్ఫురేత్పురః ।
 తమేవ భాంతమన్వేతి తద్భాసా భాస్యతే జగత్ ॥ ౨౦.౬౧ ॥
 ఇతి శ్రుత్యంతరే ప్రోక్తః పరమాత్మా పరిస్ఫురన్ (పురా స్ఫురన్) ।
 అఖణ్డైకరసః సోఽయం జరామరణవర్జితః ॥ ౨౦.౬౨ ॥
 ఇత్యాత్మానం వివిచ్యాథ యుజ్జీత ప్రణవేన తమ్ ।
 చతుర్ణాం జాగరాదీనాం ప్రత్యేకం చతురాత్మతా ॥ ౨౦.౬౩ ॥
 పూర్వముక్తా యథా తద్వదకారాదిషు కల్పయేత్ ।
 ఆధారాదుత్థితో వాయుర్నాభిహృత్కణ్ణగో బహిః ॥ ౨౦.౬౪ ॥
 నిర్గచ్ఛన్ జనయేచ్ఛబ్దం సోఽపి స్థానైశ్చతుర్విధః ।
 సంజ్ఞాః పరేతి పశ్యన్తి మధ్యమా వైఖరీతి చ ॥ ౨౦.౬౫ ॥
 ఆగమోక్తా వైఖరీ తు శ్రూయతే ముఖనిర్గతా ।
 వాచః పదాని చత్వారి త్రీణి గూఢాని విగ్రహే ॥ ౨౦.౬౬ ॥
 తుర్యం మర్త్యా వదన్తీతి ప్రాహ మస్త్రోఽప్యతిస్ఫుటమ్ ।
 వైఖర్యాద్యాః పరాంతాస్తు శబ్దభేదాః క్రమాదమీ ॥ ౨౦.౬౭ ॥
 స్థూలసూక్ష్మే బీజసాక్షిణావిత్యేవ శ్రుతిరితాః ।
 నివృత్తిశ్చ ప్రతిష్ఠా చ విద్యా శాన్తిశ్చ వై కలాః ॥ ౨౦.౬౮ ॥
 అకారేఽస్మిశ్చతుర్భేదే జాగరం తు చతుర్విధమ్ ।
 ధ్యాయేత్సామ్యం తయోరాప్తిరాదిత్వం చేతి చిన్తయేత్ ॥ ౨౦.౬౯ ॥

జాగరేఽక్షైర్వాప్తిరస్తి వ్యాప్తోఽకారః కఖాదిషు ।
 ఆదిత్వం లోకతః సిద్ధం జాగరాకారయోర్ద్వయోః ॥ ౨౦.౭౦ ॥
 స్థూలసూక్ష్మత్వాదిసామ్యం తద్భేదానాం క్రమాదృభవేత్ ।
 ఫలం యథాగుణం ధ్యానే భవేత్సర్వత్ర కామినః ॥ ౨౦.౭౧ ॥
 అకారం జాగరోఽప్యేతముకారే సంహరేత్తథా ।
 ఉకారం చ మకారే తమోజ్కారే నాదరూపిణి ॥ ౨౦.౭౨ ॥
 అథ తుర్యం చతుర్భేదమీశగ్రాసాదినామకమ్ ।
 ధ్యాయేన్మహేశ్వరోఽమాయా యస్తమోంఽతో గ్రసత్యయమ్ ॥ ౨౦.౭౩ ॥
 కాలాగ్నిసూర్యః సంహారకాలే స్వైస్తీవ్రరశ్మిభిః ।
 తిరస్కుర్యాజ్జగత్తత్తు లేశాద్భాతి యథా తథా ॥ ౨౦.౭౪ ॥
 ఓతోఽయం సచ్చిదానందైర్నామరూపే జగద్గతే ।
 తిరస్కుర్యాత్తే తు లేశమాత్రే భాతః క్వచిత్క్వచిత్ ॥ ౨౦.౭౫ ॥
 యథా సూర్యస్తమః సర్వం ప్రకాశీకురుతే తథా ।
 అనుజ్ఞాతా జగత్సర్వం స్వాత్మమాత్రం కరోతి హి ॥ ౨౦.౭౬ ॥
 దాహ్యం దగ్ధ్యం యథా వహ్నిర్నిర్వాప్యపారోఽవశిష్యతే ।
 అనుజ్ఞైకరసస్తద్వచ్చిన్మాత్రః పరిశిష్యతే ॥ ౨౦.౭౭ ॥
 అవాఙ్మనసగమ్యోఽయమవికల్పశ్చతుర్విధః ।
 తుర్యపాదం చతుర్భేదే నాదే సఙ్ఘేస్తయేత్క్రమాత్ ॥ ౨౦.౭౮ ॥
 సర్వస్య జగతో వస్తుతత్త్వం యన్నిర్వికల్పకమ్ ।
 తదాత్మేతి సమాధాయ చిత్తం తస్మిన్ భవేద్ధి తత్ ॥ ౨౦.౭౯ ॥
 అథవా మన్తరాజే ధీః సమాధేయాత్మవాచిని ।
 సర్వసంహారశక్త్యాద్యా అర్థా ఉగ్రాదిశబ్దగాః ॥ ౨౦.౮౦ ॥
 ఆత్మానం మన్తరాజేన ధ్యాయన్ బ్రహ్మతయా పుమాన్ ।
 బ్రహ్మరూపో నృసింహః స్యాద్ద్యోగః శుద్ధధీయో హ్యయమ్ ॥ ౨౦.౮౧ ॥
 వివేకయోగౌ సమ్ప్రోక్తౌ ద్వితీయే ఖణ్ణ ఆత్మనః ।
 ప్రణవే మన్తరాజే చ ద్వివిధో యోగ ఈరితః ॥ ౨౦.౮౨ ॥
 తృతీయమన్తరాజస్య ప్రణవస్యాత్మనోఽపి చ ।

ఏకీకారేణ యద్ధ్యానం తత్సమ్యగభిధీయతే ॥ ౨౦.౮౩॥

పుథీవ్యాద్యాత్మకోఙ్కారః పాద ఉగ్రాదికోఽపి చ ।

పరాపశ్యన్త్యాదిరూపః సోఽయం విశ్వశ్చతుర్విధః ॥ ౨౦.౮౪॥

తైజసప్రాజ్ఞతుర్యాశ్చ తథా ధ్యాతోఽపసంహరేత్ ।

అసౌ ప్రపఞ్చహీనః స్యాదవికల్పే స్థిరః పుమాన్ ॥ ౨౦.౮౫॥

జ్ఞశ్చిన్మాత్రోఽమృతో నితోఽహుతసంవిదవృత్తికః ।

శుద్ధో భ్రాన్తివిహీనత్వాత్సంవిష్టోఽయమవిక్రియః ॥ ౨౦.౮౬॥

ప్రాణాయామేన నిర్విఘ్నోఽనుభవేదీదృశాత్మతామ్ ।

ప్రాణాధీనాం మనోవృత్తిః ప్రాణరోధేన శామ్యతి ॥ ౨౦.౮౭॥

నిర్వికల్పధియా పశ్యేజ్జగత్స్వాత్మతయా తా ।

యానే ప్రపఞ్చం సన్త్యజ్య బ్రహ్మరూపేణ తిష్ఠతి ॥ ౨౦.౮౮॥

అన్యో దంవోఽహమప్యన్య ఇతి ద్వైతస్య వాసనా ।

దృఢా వేత్తాదృశీ దేవపూజోపాస్త్రిరథోఽవ్యతే ॥ ౨౦.౮౯॥

యోఽస్మిన్ ఖణ్డే వర్ణితోఽసౌ సజ్కల్పః పూజ్య ఇష్యతే ।

షట్ తు స్థానాని దేహేఽస్మిన్ పూజాధారాః ప్రకీర్తితాః ॥ ౨౦.౯౦॥

ఆధారనాభిహృదయభ్రూమధ్యద్వాదశాంతకాః ।

షోడశాంతశ్చ తేష్యగ్నిబ్రహ్మాద్యానర్చయేత్క్రమాత్ ॥ ౨౦.౯౧॥

యశ్చతుర్భేద ఓతాద్వైః సోఽమృతో నిరుపాధికః ।

ఉపాధీనాం బోధబాధాదవికల్పోఽవశేషణాత్ ॥ ౨౦.౯౨॥

సోఽవికల్పః సర్వమయస్తస్మిన్స్వాధిరోపణాత్ ।

యే జాగరాదయో భేదాశ్చత్వారస్తేఽత్ర కల్పితాః ॥ ౨౦.౯౩॥

పరివారా మస్త్రరాజే మాహాచక్రే ప్రకీర్తితాః ।

పుథీవ్యాద్యాః సప్త సప్త భేదా మాత్రాస్త్విహ శ్రుతాః ॥ ౨౦.౯౪॥

పరివారేణ సంయుక్తం చతుః సప్తాత్మకం ప్రభుమ్ ।

న్యసింహమగ్నిరూపం తం మూలాధారే విచిన్తయేత్ ॥ ౨౦.౯౫॥

భూమ్యాదిమిః సప్తవిధం స్థూలదైశ్చ చతుర్విధమ్ ।

అకారరూపం బ్రహ్మణమేతం నాభౌ విచిన్తయేత్ ॥ ౨౦.౯౬॥

హృది విష్ణుముకారేణ భ్రూమధ్యే చ మకారతః ।
 రుద్రం నాదేన సర్వేశం ద్వాదశాస్తేఽగ్నివత్స్మరేత్ ॥ ౨౦.౯౭ ॥
 చతుఃసప్తాత్మకోఽమాయా సర్వేశో హ్యనుపాధికః ।
 షోడశాస్తే సుఖం ధ్యాయేచ్ఛతుఃసప్తాత్మలక్షితమ్ ॥ ౨౦.౯౮ ॥
 తేనానన్దామృతేనాధఃస్థితాస్తాః పఞ్చదేవతాః ।
 వ్యాప్తాశ్చతుర్విధాః స్థూలాదిభిరిత్యేవ చిన్తయేత్ ॥ ౨౦.౯౯ ॥
 ఉపచారైరాగమోక్తైర్దేవాంస్తాన్మనసార్చయేత్ ।
 బ్రహ్మాదిమూర్తిభేదేన తథైక్యేనాపి పూజయేత్ ॥ ౨౦.౧౦౦ ॥
 భక్త్యభోజ్యైర్దేహ్యచోష్ఠ్యైరిత్యేత్తైరుపహారయేత్ ।
 గురుశ్రుత్యుక్తమార్గేణ పూజయిత్వా యథావిధి ॥ ౨౦.౧౦౧ ॥
 మూర్తిం తేజసి సంహృత్య తేజశ్చాత్మని సంహరేత్ ।
 సూత్రే విరాజం సంహృత్య సూత్రమవ్యాకృతే చ తత్ ॥ ౨౦.౧౦౨ ॥
 అవికల్పే తత్ర చిత్తం సమాధాయ స్థిరో భవేత్ ।
 పూజ్యపూజకయోర్భేదవాసనా యస్య హీయతే ॥ ౨౦.౧౦౩ ॥
 చతుర్థఖణ్డే యోగోఽస్య ధీవిశ్రాన్త్యై నిగద్యతే ।
 నాదస్మరీయ ఓఙ్కారస్తస్యాస్తే స్ఫురదదద్వయమ్ ॥ ౨౦.౧౦౪ ॥
 మన్తరాజేన సామ్యం తైః పాదైర్నత్వా ప్రసాదయేత్ ।
 ప్రణవాత్మతయా ధ్యాత్వాఽహమిత్యాత్మతయా స్మరేత్ ॥ ౨౦.౧౦౫ ॥
 యావన్నిశ్చలతా తావత్స్థితోఽర్థ్వం చిన్తయేత్పునః ।
 కృతన్నుమన్త్రేణ నతోఽమితుశ్చాచ్ఛాన్తే స్థిరో భవేత్ ॥ ౨౦.౧౦౬ ॥
 ధ్యాతోఽఙ్కారం పునర్మన్తాన్మహావాక్యాదనుస్మరేత్ ।
 మన్త్రేణ వా కేవలేన నృసింహేతి పదేన వా ॥ ౨౦.౧౦౭ ॥
 సంస్కృత్యాఖణ్డవాక్యార్థం యుజ్జితోఽఙ్కారమన్తయోః ।
 సంస్తభ్య చిత్తే స్వాత్మానం గుణత్రయవివర్జితమ్ ॥ ౨౦.౧౦౮ ॥
 బ్రహ్మాదికానకారాద్యైః సంయోజ్యాత్మని సంహరేత్ ।
 తేషాం తు కారణావిద్యాం బాఘిత్వా వస్తుతోఽసతీమ్ ॥ ౨౦.౧౦౯ ॥
 కృత్వా చిదభక్షితాం వీరః సంస్మరన్నిర్భయో భవేత్ ।

బ్రహ్మాదీనమస్త్రరాజస్య పాదైశ్చిద్రూపతాం నయేత్ || ౨౦.౧౧౦||
 అవిద్యాం వినివృత్త్యైష నృసింహః స్వయముద్భవౌ |
 యోగాస్తరం పంచమేఽస్మిన్ ఖణ్డే స్పష్టముదీర్యతే || ౨౦.౧౧౧||
 అకారార్థం మస్త్రరాజపదారైర్వ్యజయేత్కృమాత్ |
 చతుర్మూర్త్యాత్మకైర్వ్యగైరవికల్పాన్తకైరపి || ౨౦.౧౧౨||
 చతుర్దశభిరేకేనాప్యజస్రం ప్రయతో వనేత్ |
 ఉగ్రే వీరే మహావిష్ణావుజ్జ్వలీ సర్వతోముఖే || ౨౦.౧౧౩||
 నృసింహే భీషణే భద్రే మృత్యుమృత్యౌ న మయ్యజా |
 భాతి హింసాకరీ మాయా న మయ్యస్తి చిదాత్మని || ౨౦.౧౧౪||
 నమామీతి పదాద్బ్రహ్మాభిన్నతామనుచిన్తయేత్ |
 ఈదృగ్యోగీ స్యాదకామః కామ్యమస్య న సమ్భవేత్ || ౨౦.౧౧౫||
 నిష్కామోఽసౌ లౌకికానాం కామానాం వినివృత్తితః |
 కామ్య ఆత్మాఽపి బోధాప్తః కిమన్యత్కామ్యతే పునః || ౨౦.౧౧౬||
 ఉత్కృమతి న తత్ప్రాణా లీయన్తే తు పరాత్మని |
 బ్రహ్మైవ నన్ పురాప్యేష బ్రహ్మోన్నత్యవబోధతః || ౨౦.౧౧౭||
 తథోకారమకారౌ చ యోజ్యౌ మస్త్రపదేష్వతః |
 ఆస్మిన్ ఖణ్డే త్రయో యోగా ధీవిశ్లాన్త్యై ప్రకీర్తితాః || ౨౦.౧౧౮||
 షష్ఠే ఖణ్డేఽథ విద్యాయాః సాధనాన్యఖిలాన్యపి |
 జివన్ముక్త్యవసాయాని సజ్గుహ్యన్తే హ్యతిస్ఫుటమ్ || ౨౦.౧౧౯||
 విషయాసజ్గురూపో యః పాప్మాసావాసురత్వతః |
 విద్యేచ్ఛాఞ్చం ప్రతిబద్ధాతి సోఽయమాదౌ నివర్త్యతామ్ || ౨౦.౧౨౦||
 రజస్తమో వృత్తయో యా లోభమోహాదయో హృది |
 క్రూరత్వాదసురాస్తే స్యుర్దేవాః స్యుః సత్త్వవృత్తయః || ౨౦.౧౨౧||
 సత్త్వాత్సజ్ఞాయతే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవ చ |
 ప్రమాదమోహౌ తమసో భవతోఽజ్ఞానమేవ చ || ౨౦.౧౨౨||
 అర్థావుగ్రాదిశబ్దానాం యౌ ప్రోకౌ తాపనీయయోః |
 సగుణాగుణభేదేన తద్ధ్యానాదసురాన్ జయేత్ || ౨౦.౧౨౩||

త్యక్త్వా రజస్తమోవృత్తి సాత్త్వికీం వృత్తిమాశ్రితా |
 ధీచ్ఛిదానన్దమాత్మానం ధ్యాయస్తీ తన్మయా భవేత్ || ౨౦.౧౨౪||
 తతో ధ్యాతృధ్యేయభేదనివృత్త్యై మన్తరాజతః |
 తుర్యాతుర్యమనుస్మృత్య సమాధిః ప్రణవే భవేత్ || ౨౦.౧౨౫||
 మన్తార్థే ప్రణవం దీర్ఘముక్త్వా చిత్తం విలాపయేత్ |
 అమూర్తమద్వయం బ్రహ్మానుభవన్ వర్తతే తదా || ౨౦.౧౨౬||
 ఈద్యుక్ సమాధివిఘ్నానాం శాన్త్యై పుత్రైషణాదికమ్ |
 త్యక్త్వా చిత్తం సమాధాయ జీవన్ముక్తః సుఖీ భవేత్ || ౨౦.౧౨౭||
 ఆకారాదిషడఙ్గేషు సంయోజ్యాసన్జమద్వయమ్ |
 మన్తార్థమపి సంయోజ్య హ్యకారాదీనుపేక్షతే || ౨౦.౧౨౮||
 ఖణ్డేఽథ సప్తమే యోగాః ప్రవక్ష్యన్తే పునస్తయః |
 తేషామన్యతమేనాఽసౌ విద్వాన్ కాలం నయేత్పుమాన్ || ౨౦.౧౨౯||
 ఆకారార్థమజత్వాద్వైశ్చిన్తయేద్బుద్ధిసాక్షిణమ్ || |
 ఉత్కర్షాద్వైరుకారార్థం మన్తదేవం విచితయేత్ || ౨౦.౧౩౦||
 అనూద్య సాక్షిణం ప్రోక్తం మన్తదేవత్వమన్య తత్ |
 ఉత్కృష్టత్వాదిభిః శబ్దః పఞ్చభిశ్చిన్తయేత్తథా || ౨౦.౧౩౧||
 ఉత్తరైః పఞ్చభిర్దేవమనూద్య పరమాత్మతామ్ |
 మహత్వాద్వైర్మకారార్థరూపం తస్య విచిన్తయేత్ || ౨౦.౧౩౨||
 శరీరత్రయహీనో యః సచ్ఛిదానన్దలక్షణః |
 స ఏవ భవతి ధ్యానాద్యోగోఽయం ప్రథమో భవేత్ || ౨౦.౧౩౩||
 అన్యేన కస్త్యమిత్యేవం పృష్టాః సర్వేఽపి మానవాః |
 ఆహమిత్యాహురేషామహమిత్యభిధానతః || ౨౦.౧౩౪||
 ఆహంశబ్దే ప్రత్యగాత్మవాచిన్యాదేరకారతః |
 ప్రథమే ప్రథమాద్వర్ణాదాత్మానమనుచిన్తయేత్ || ౨౦.౧౩౫||
 బ్రహ్మణః సచ్ఛిదానన్దా వీక్ష్యన్తే సర్వవస్తుషు |
 తస్మాత్సర్వాత్మకం బ్రహ్మ మకారో బ్రహ్మశబ్దగః || ౨౦.౧౩౬||
 మకారః ప్రణవస్యాన్తే యస్సేన బ్రహ్మ చిన్తయేత్ |
 ఆత్మనో బ్రహ్మణైకత్వముకారేణ విచిన్తయేత్ || ౨౦.౧౩౭||

ఆత్మా బ్రహ్మాతి వాక్యార్థే యోగోఽయం ప్రణవే శ్రుతః ।
 ఆర్థే తత్త్వమసీత్యస్య యోగోఽథ ప్రణవే భవేత్ ॥ ౨౦.౧౩౮॥
 సర్వాత్మకమబ్రూహ్మ యత్స్యాదుగ్రాదిపదభాషితమ్ ।
 సంహారే జగదత్ప్రత్వాత్తస్యోకారార్థతోచితా ॥ ౨౦.౧౩౯॥
 సంహృతే జగతి బ్రహ్మ సతతం హ్యవతిష్ఠతే ।
 పునరుగ్రాదిశబ్దైస్తదఖణ్డత్వేన సంస్మరేత్ ॥ ౨౦.౧౪౦॥
 సాక్షిణం మన ఆదీనామాత్మానం తు మకారతః ।
 ధ్యాత్వా బ్రహ్మత్వసమ్మత్త్యై దృష్టిసృష్టిమనుస్మరేత్ ॥ ౨౦.౧౪౧॥
 బ్రహ్మాత్మనోస్తు సమయోరైక్యం ధ్యాయేదుకారతః ।
 ఫలం తు పూర్వవద్విద్యాత్రయో యోగా ఇతీరితాః ॥ ౨౦.౧౪౨॥
 చత్వారో హ్యష్టమే ఖణ్డే యోగాస్తుర్యస్య భాసకాః ।
 ఓఙ్కారనామా ప్రణవే నాదో యస్తత్ర వర్ణితః ॥ ౨౦.౧౪౩॥
 ఓతానుజ్ఞాత్రనుజ్ఞాతైరవికల్ప ఇతీరితైః ।
 భేదైరోగ్యా విభిన్నాః స్వరభయం బ్రహ్మ తైర్భవేత్ ॥ ౨౦.౧౪౪॥
 ఓఙ్కారమస్త్రయోర్ధ్యేయం వస్తు యద్బహుధేరితమ్ ।
 తత్తత్త్వం నవమే ఖణ్డే విస్పష్టం ప్రవిచిచ్యతే ॥ ౨౦.౧౪౫॥
 య ఆత్మా ధ్యాత్పదేహేషు యశ్చ ధ్యేయేషు భాసతే ।
 ఏక ఏష స చిద్రూపో మాయయా భాత్యనేకవత్ ॥ ౨౦.౧౪౬॥
 సుషుప్తౌ జీవచైతన్యమద్వైతం బ్రహ్మతాం వ్రజేత్ ।
 జగత్సర్వమవిద్యేతి సర్వైరప్యనుభూయతే ॥ ౨౦.౧౪౭॥
 సృష్టేః ప్రాగప్యేవమాసీత్సా మాయా వటబీజవత్ ।
 అనేకరూపతాం ప్రాప్య జీవేశావపి నిర్మమే ॥ ౨౦.౧౪౮॥
 కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధిరీశ్వరః ।
 ఉపాధ్యోర్యో చిదాభాసౌ తౌ జీవేశావుదీరితౌ ॥ ౨౦.౧౪౯॥
 నియన్తేశోఽనుమన్తా తు జీవః సోఽపి ద్విధా భవేత్ ।
 సమష్టివ్యష్టిరిత్యాద్వైస్తయోః సర్వాభిమానవాన్ ॥ ౨౦.౧౫౦॥

హిరణ్యగర్భః సూత్రాత్మా త్రిమూర్తిశ్చేత్సుదీర్యతే ।
బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ రుద్రశ్చ మూర్తయో గుణభేదతః ॥ ౨౦.౧౫౧॥
లిజ్గోపాధిత్వతో జీవా అపీశాః సర్వవిత్త్వతః ।
సమష్టిః సముదాయాత్మా వ్యష్టిస్తు పృథగాత్మవాన్ ॥ ౨౦.౧౫౨॥
సమష్టిః సూత్రవజ్ఞేయో బ్రహ్మణ్ణాఖ్యవపుర్విరాట్ ।
దేవతిర్యజ్మనుష్యాదిదేహో వ్యష్టిరితీర్యతే ॥ ౨౦.౧౫౩॥
పరః ప్రవిశ్యం దేహేషు మాయయా గూఢవత్థితః ।
ద్వైతస్య మాయికత్వేన తత్త్వమద్వైతమిష్యతామ్ ॥ ౨౦.౧౫౪॥
సన్మాత్రో నిత్య ఇత్యాది శ్రుత్యా తత్తు స్ఫుటీకృతమ్ ।
ఆధర్వణే తు కైవల్యప్రముఖాః శ్రుతయః స్ఫుటాః ॥ ౨౦.౧౫౫॥
శ్రుతిస్మృతీతిహాసానామభిప్రాయవిదవ్యయః ।
శ్రుతివ్యాఖ్యానతస్తుష్యాద్విద్యాతీర్థమహేశ్వరః ॥ ౨౦.౧౫౬॥
ఇతి శ్రీమద్విద్యారణ్యమునివిరచితే అనుభూతిప్రకాశే
దేవవిద్యాఖ్యో నృసింహతాపినీవివరణో నామ వింశోఽధ్యాయః ॥ ౨౦॥
॥ ఓంతత్సద్బ్రహ్మోర్పణమస్తు । శ్రీరస్తు ॥

Proofread by Rama Sivaraman, Suvarna Sudagoni, Preeti Bhandare

——
Shrimad VidyananyasvAmivirachitah Anubhutiprakashah

pdf was typeset on February 19, 2026

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

